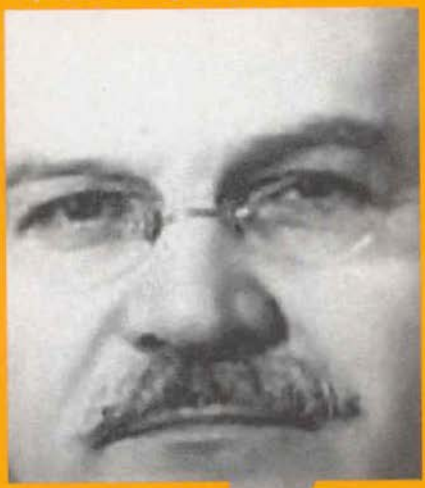
Geçmişten Geleceğe Sosyalizm-1

Molotov Anlatıyor

Stalin'in sağkoluyla yapılan 140 görüşme

Feliks Çuyev

Çeviren: Suna Kabasakal

Yordam Kitap

MOLOTOV ANLATIYOR

Stalin'in sağkolu ile yapılan 140 görüşme

Feliks Çuyev

Çeviren
Suna Kabasakal

GEÇMİŞTEN GELECEĞE **SOSYALİZM-1**

Yordam Kitap: 27 • Geçmişten Geleceğe Sosyalizm Dizisi-1
Molotov Anlatıyor (Sto Sorok Besed sMolotovım) • Feliks Çuyev
ISBN-978-9944-122-17-7 • *Çeviren:* Suna Kabasakal
Kitap Editörü: Yeşim Dinçer • *Düzeltme*: Ali Gündoğan
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • *Sayfa Düzeni*: Gönül Göner
Birinci Basım: Ağustos 2007 • *Yayın Yönetmeni*: Hayri Erdoğan

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti.
Nuruosmaniye Caddesi Eser İşhanı No: 23 Kat:1/105 Cağaloğlu 34110 İstanbul
T: 0212 528 19 10 **F:** 0212 528 19 09 **W:** www. yordamkitap. com
E: info@yordamkitap. com

Baskı: **Ayhan Matbaası**
Yüzyıl Mahallesi Matbaacılar Sitesi
5. Cadde No: 47 Bağcılar-İstanbul
Tel: 0212 629 01 65

röportaj

MOLOTOV ANLATIYOR

Stalin'in sağkolu ile yapılan 140 görüşme

"GEÇMİŞTEN GELECEĞE **SOSYALİZM**" DİZİSİ HAKKINDA

Emperyalist savaşın insanlığa korkunç acılar ve yıkımlar yaşattığı bir ortamda başarıya ulaşan 1917 Büyük Ekim Sosyalist Devrimi, Rusya'da burjuvazinin egemenliğine son verdi, işçilerin ve yoksul köylülerin iktidarını ilan etti. Tarihte bir ilki gerçekleştirerek attığı cesur adımlarla dünya emekçi sınıflarına iyimserlik ve coşku yaydı, umut aşıladı. Süregiden vahşi savaşların, her tür adaletsizliğin ve tüm bunların kaynağındaki emek sömürüsünün dünya yüzünden silinebileceğine dair güçlü bir beklenti ve inanç kitleleri sarmaya başladı. 20. yüzyıl, bu büyük devrimin ve onun yarattığı politik atmosferin tetiklediği, başarılı veya başarısız mücadelelerin damgasını taşıdı.

Ne var ki, umutla başlayan yüzyıl, derin bir umutsuzlukla kapandı. SSCB ve Doğu Bloku çözülerek tarih sahnesinden çekildi. Kapitalizm, Ekim Devrimi'nin doğduğu topraklarda zaferini ilan etti.

Kimsenin kayıtsız kalamayacağı bu durumun emperyalist gericilikte yarattığı sevinç sınırsız oldu. Onlara göre Ekim Devrimi, tarihin olağan seyri içinde bir sapmayı temsil ediyordu; sosyalizm insan doğasına aykırı totaliter bir sistemdi; SSCB'nin çözülüşüyle birlikte, tarih, olağan yatağı olan kapitalizm içinde ilerleyişini sürdürecekti!

Peki sosyalistler için bu yenilginin anlamı neydi? Nasıl değerlendirilmeli, ne gibi dersler çıkarılmalıydı?

Soruyu basitçe şöyle de sorabiliriz: İşçi sınıfı, başta Rusya'da olmak üzere 20. yüzyıl boyunca giriştiği mücadelelere, kazandığı kısmi ve dönemsel başarılara rağmen, sonuçta neden kaybetti?

Bu konuda bugüne kadar gerek dünyada gerekse Türkiye'de önemli tartışmalar yürütüldü; geçmiş döneme ilişkin çeşitli belgeler yayınlandı. Tartışmaların derinleştirilmesi, yaşanan ve muazzam dersler içeren bu sürecin değişik yönleriyle incelenmesi bize göre

bir ihtiyaç olmaya devam ediyor. İleri işçiler, sol çevreler, sosyalizme gönül vermiş, hayatının bir döneminde sosyalizme bağlanmış insanlar, zihinlerini meşgul eden sorulara yanıt verecek kaynaklar arıyor.

Bu saptamadan yola çıkan Yordam Kitap, içinde 20. yüzyılın sosyalizm pratiğini –odağında Ekim Devrimi ve onu izleyen uygulamalar olmak üzere– değişik yönlerden ele alan, sürecin anlaşılmasına hizmet eden ve geleceğe dair parspektifler sunan kitapların yer alacağı bir dizi başlatıyor. "Geçmişten Geleceğe Sosyalizm" adını verdiğimiz bu dizi kapsamında, bu konuya eğilen okurların başvurmadan edemeyecekleri küçük bir kitaplık oluşturmayı hedefliyoruz.

Ağırlığı, Marksizmin metodolojisine dayanarak süreci irdeleyen düzeyli kuramsal değerlendirmeler oluşturmakla birlikte, anı, röportaj, belge türü eserler de dizide yer bulacak. Konunun ilgililerine, Marksizm çerçevesinde çok yönlü bir tartışma ve derinleşme ortamı sağlamayı hedeflediğimiz için, çok farklı sonuçlara varan eserler, bu dizi içinde yan yana gelecek. Başka bir deyişle okurlara, konu hakkında tartışılmaz doğruları açıklayan kitaplar sunmak gibi bir amaç gütmüyoruz. Tam tersine, her biri farklı perspektifle ve farklı politik duruşla yazılmış, bazıları pek çok yönden karşıt olabilecek kitapların diziyi zenginleştireceğini, tartışmacı bir nitelik katacağını ve bütünselliğin bunun üzerinden yükseleceğini düşünüyoruz.

* * *

Molovot Anlatıyor kitabı, adından da anlaşılacağı gibi Molotov'la yapılan söyleşilerden oluşuyor. Çarlık döneminde yeraltı mücadelelerine katılan, Ekim Devrimi ve İç Savaş'ta yer alan, 1924'ten itibaren ise SSCB'de parti ve devlet politikalarının saptanıp uygulanmasında birinci derecede rol üstlenen Molotov, parti ve devlet aygıtından dışlandıktan sonra, 1973'ten 1986'da ölümüne kadar, 17 yıl boyunca kendisiyle yapılan 140 görüşmede bugün de tartışılmaya devam edilen bir dizi konuda ilginç açıklamalarda bulunuyor. Bir tarihsel belge niteliğindeki bu kitap, bu özellikleri nedeniyle dizi kapsamına alınmıştır.

İÇİNDEKİLER

YAZARIN ÖNSÖZÜ 11

ÖNEMLİ YAŞAMÖYKÜSEL TARİHLER 17

ALMAN - SOVYET PAKTI 19

SAVAŞIN BAŞLANGICI 38

BÜYÜK VATAN SAVUNMASI 62

SOĞUK SAVAŞIN BAŞLANGICI 94

DİĞER ÜLKELERİN KOMÜNİSTLERİ 126

BİZ VİATKA'LIYIZ 132

1917 DEVRİMLERİ 152

LENİN'İN YANINDA 170

STALİN 227

STALİN'İN ÇEVRESİ 279

"TROYKA" 302

TASFİYELER 330

SON GÖRÜŞMELER 356

İSİM DİZİNİ 367

YAZARIN ÖNSÖZÜ

Viçeslav Mihayloviç Molotov, benim hayatımda ve hafızamda özel bir yere sahiptir. 1969'dan 1986'ya kadar, hayatının son on yedi yılı boyunca düzenli olarak görüştük. Her biri dört beş saat süren ve özenle yazıya geçirilmiş yüz kırk görüşme; düşünceleri belli bir dönemde otoriteyi temsil eden ve hayatı ülkesinin tarihinden ayrı düşünülemeyecek olan Molotov hakkında edinebileceğimiz bazı fikirler...

Askeri Devrimci Komite üyesi olarak Lenin'le birlikte çalıştı, Petrograd'da Ekim 1917 ayaklanmasının hazırlıklarında görevlendirildi, Büyük Vatan Savunması [2. Dünya Savaşı] sırasında Devlet Milli Savunma Komitesi başkan yardımcısı olarak, partide ve devletin üst makamlarında dış politika yetkilisi olarak yüksek sorumluluklar üstlendi; o dönemde önemli görevlerde bulunan şahsiyetlerin hemen hepsiyle tanıştı.

Açıkladığı fikirleri genellikle yanlı ve bugün yayınlanmış ve doğrulanmış olan gerçeklerle çelişkili olmakla birlikte, on yedi yıl süren görüş alışverişlerimiz sonucunda, ilk genç yıllarından itibaren kendini tamamen bir idealin hizmetine vermiş olan bu adamı tanımayı öğrendim. Üstelik Molotov bugün şüpheli ve zor doğrulanabilir olan bu olayları yakından bilen tek kişi olarak kalmıştır.

Bu kitap Molotov'un anıları değil anlattıklarının yazıya ge-

çirilmesidir. Molotov bana dikte etmedi, sadece anlattı. İlk zamanlarda bazı fikirlerini ondan ısrarla istememem karşısında rahatsız oldu. Bazı olayları ilk soruşta açıklamayı reddettiği oldu; bu durumlarda aynı soruya beş, on veya on beş yıl sonra tekrar dönmek durumunda kaldım.

Fakat olaylar karşısındaki görüşleri değişmeden kaldı. Daima kendi kendinin denetçisiydi. Bir soruya değişik açılardan yaklaşıyor ama cevapların ayrıntı seviyesi hiç değişmiyordu. Bazı konuşmaların sonunda birden fazla tarih bulunmasının nedeni budur.

Cevapları ve tepkilerindeki hızlılık çarpıcıydı. İlk başlarda genellikle az konuşuyor, daha çok dinlemeyi ve soruları kendisi sormayı tercih ediyordu. Ama görüşmelerin ikinci yarısında kimsenin hiç duymadığı olaylardan söz etmeye başladı.

Anıların içine dalan Molotov'un bazen kekelediği de oluyordu; sessiz harflerde takılmıyordu, kendisine zıt gelen bir sözcüğün ilk hecesini ya da tek heceli bir sözcükse tümünü tekrarlıyordu. Belli bir mizah duygusuna sahip olmakla birlikte, arada bir anlatsa da, komik hikâyelerden gerçekte pek hoşlanmıyordu. Şiire karşı duyarlıydı, folklorik bazı dörtlükler ve Volga şarkıları hafızasındaydı. İlk bakışta sert ve kuru bir izlenim bırakmakla birlikte bu onun çok farklı düzeylerde insanlarla rahatça iletişim kurmasına engel olmuyordu.

1985 yılında hassas görünen hiçbir meseleyi dışlamadığım bir deneme yazısında onu konu almıştım. Ona okuttum, onayladı ve bazı yorumlarda bulundu. Bu metni *Pravda*'ya teklif ettim, bana eski işbirlikçilerle ilgili makaleleri basmadıklarını söylediler. Halbuki 22 Nisan 1912'de Molotov *Pravda*'nın ilk sayısının basımını gerçekleştirenlerdendi.

Onunla ilgili bir kitap hazırlığı önerimden haberdardı. Kendisi anılarını yazmamıştı. "Kim nerede, nasıl ve ne demiş beni ilgilendirmiyor, Lenin anılarını yazmamıştı, Stalin de...."

Görüşmelerimizin toplam kaç adet olacağını önceden bilemiyordum. Gittikçe sıklaşan görüşmelerimizin her birinde, o

seferin belki de sonuncusu olacağını düşünüyordum. 1969'da evine daha ilk gittiğimde bile seksen yaşındaydı. Orta boyluydu, kararlılığına ters düşen geniş bir alnı vardı, yaşına rağmen gözleri parıltısını hiç kaybetmemişti; bakışları delici, bıyığı beyaz ve sertti; onun zamanında bütün Politbüro bıyıklıydı...

Görüşmeler nasıl gelişti?

Daça'ya gidiyordum.

"Kim o? Yoldaş Feliks mi gelen?"

Masaya geçiyorduk, daha sonra ormanda yürüyüşe çıkıyorduk: "Halk Komiserleri Konseyi başkanıyken bile konuşmalarım dinleniyordu, düşünün artık... Onun için yürüyüşe çıkmamız daha iyi." İlk başta sorularıma yalın cevaplar veriyordu, aynen daha sonraları çok emin olmadığı insanların yanında olduğu gibi. Daha sonra durum düzeldi.

Göze ilk çarpan, alçakgönüllülüğüydü. İsrafa kesinlikle karşıydı, hiçbir şeyin ziyan olmaması için özen gösteriyor, boş odalardaki ışıkların söndürülmesine dikkat ediyordu. Aynı elbiseleri çok uzun zaman kullanıyordu; eski resmi fotoğraflardaki şapka ve paltoyu giydiğine tanığım. Evde kahverengi bir gömlek; bayram günleri ve özel günlerde gri bir takım giyiyor ve koyu renk kravat takıyordu. Beş bin sayfa tutan notlardan yedi yüzünü seçtim, tam bir meydan okuma! Tekrar ediyorum, bunlar Molotov'un anıları değil. Burada yazılı olanların çoğu güvene dayalı anlatılar, eğer Molotov anılarını yazsaydı çoğu orada yer almayabilirdi.

Konuşmalar zamandizinsel sıraya göre değil de olabildiğince konuya göre dizilmiştir, bu nedenle değişik yıllara tarihlenen konuşmaların yan yana yer aldığı olmuştur. Tarihlere yer vermemin nedeni ise kendi anılarımı sağlamlaştırmak, akılda tutmak ve okuyucuyu yönlendirmek içindir.

Molotov, ailemizde, memleketin tüm yöneticileri içinde, Stalin'den sonra en fazla saygı gören kişiydi. Stalin ise, söylemeye gerek yok, tanrıydı. Ne kalplerimizde ne de yönetimde onun üstünde kimse yoktu. Bu böyleydi. Ondan sonra Molotov geli-

yordu ve bu sadece ailemizle sınırlı değildi. Bazı arkadaşlarım, duydukları hürmet nedeniyle, ondan Slava diye bahsediyorlardı: Bu, Viçeslav'ın kısaltılmışıydı. Bu tür şeyler parti emri ile yapılmıyordu.

"Komünizme inanıyor musunuz?" diye Molotov'a sordu bir gün yazar Fedor Abramov. Viçeslav Mihayloviç'e böyle bir soru sorulamazdı, o kadar, dünya görüşünün anahtarı ortadaydı. Derinine inanmakla kalmayıp üstelik zihninde son amaca ulaşmak için tüm yapabileceklerini yapıyordu. Her olay komünizm kavgasının ölçüsüne göre tartılıyordu.

Molotov'un ilkeler konusundaki sertlik ve sarsılmazlığını inkâr edemeyiz. Sadece "değiştirilemez bir Stalinci" olarak kendini ispat etmeye uğraşmıyordu, çok derinden inandığı fikirleri savunuyordu. Nitekim bu uzun yıllar boyunca onu kendini savunurken suçüstü yakaladığım hiç olmamıştır. O bir fikir adamıydı. Her konuda çok kesin fikirlere sahipti ve bunlara sadıktı. Böyle inanmış bir insanın bozulabileceğine inanmıyordu. Ona göre partinin veya işçi sınıfının çıkarlarının konu olduğu bir olayda onu kimse durduramazdı. Değişik dönemlerde hayatının riske girdiği olmuştu; 1942'de Almanlar tarafından işgal edilmiş topraklar üzerinden Londra ve Washington'a giderken yaptığı hava seferinde olduğu gibi.

Her eylem, doğru veya yanlıştır, yüce bir olgu veya suçtur. Mahkûm edebiliriz veya takdir edebiliriz, her şey o sırada yargıda bulunanın konumuna bağlıdır. Zaten işte bu da trajedilerin unsurlarından biridir.

İnsanlar iyi ve kötü hakkında farklı görüşlere sahiptirler ve Molotov'un benim notlarımdan çıkan yüzü benim için çok önemli değil. Tarihimizdeki her eylem, her olay bazılarının öfkesine bazılarının coşkusuna neden olacaktır. Benim görevim duyduğum ve not ettiklerimi aslına sadık bir şekilde yansıtmaktı.

* * *

Sayısız sorular soruldu... Ama eğer Stalin tek suçlu idiyse bu o dönemdeki tüm yöneticilerin katılımı ile olmuştur, bu bir ya da bir avuç adam için nasıl şeytanca ve yıkıcı bir güç! "Kahraman ve ardındaki kalabalık" problemini sormanın güzel bir yolu! Hayır, tabii ki bu olanlar tek bir kişinin veya birkaç kişinin gücünün eseri değildir; bunlar, en azından demirden bir partinin ve başka seçeneği olmayan bir halkın büyük çoğunluğunun desteği ile olmuştu, ya da en azından en prestijli kürsülerin üstünden ona söylenen buydu, aynen bugün ona reformlardan başka seçenek yok denildiği gibi. Yazılanlara göre Stalin halkı aldatmayı, terörize etmeyi başarmıştı. Ama o zaman da kendini bu kadar kolay kötüye kullandırabilen ve korkutulabilen bir halk neye yarardı ki?

Bu notları çok uzun zamandır almaktayım ve bunların hemen ya da yüz yıl sonra basılması beni ilgilendirmiyor. Benim derdim haber yakalamak değil, bu nedenle günün eğilimlerine kendimi uydurmaya ya da bu eğilimlerin önünde gitmeya kalkışmadım. Çoğu yazıldıktan otuz ya da kırk yıl sonra basılmış olan şiirlerim için de aynı şey söz konusu. Notlarım güncelliklerini kaybetmiş olsa da yine de belli bir önem taşımaktadırlar, yirmi yıldır bu kitap üzerine çalışmaktayım ve hâlâ acele etmiyorum; herkes bu konudan bıktığı zaman basılsa belki daha da ilgi çekici olur. Gürcü tarihçi Çota İvanoviç Kvantaliani 1970 ve 1977 tarihleri arasındaki görüşmelerimizin çoğuna eşlik etmiştir.

Havanın açık olduğu bir kış günü masadaydık. Yağan karlar erimeden kalmıştı, Moskova civarı için olağan bir durum. Ağaçlar, çalılıklar, çatılar karla kaplıydı.

– Birçok şey düşündüğümüz gibi yapılmadı, dedi Molotov. İçlerinden çoğu çok güzel bir şekilde gerçekleştirildi ama bugün bu yeterli değil. Siz pek çok şeyin tamamlandığı zamana denk geldiniz; ama daha yapacak çok zor işleriniz var.

O konuşurken Lenin'in cenaze töreni fotoğrafına bakıyorum: Stalin tabutun ağırlığı altında bükülmüş; onun yanında güçlü omzunu tabutun altına koymuş genç Molotov. Bütün yöneticiler, ülkenin kendisi gibi gençler...

Molotov, uzay araçlarını hatta Perestroyka'yı gördü. Çernobil kurbanları fonuna 100 ruble verdi; havalenin makbuzu 18 Haziran 1986 tarihini taşıyor.

Moskova'ya geri dönüyorum. Molotov kapının önünde duruyor, pervaza dayanmış. Bakışları hüzünlü, çok hüzünlü; bu bir elveda bakışı.

– Yolumuzda hayal kırıklıkları, başarısızlıklar olacak, diyor, ama yine de emperyalizm bütün dikişlerinden açılmakta.

Doksan sekizinci yaşında öldü, bir 8 Kasım günü, altmış dokuz yıl önce yanı başında olduğu Lenin'in Sovyet rejiminin gelişini ilan ettiği gün. Vasiyetini açtık. Hesap cüzdanında cenaze masrafları için 500 ruble vardı. Bütün birikimi buydu.

Belarusya garında banliyö trenine biniyorum, tarihi kaynağından derlemek istiyorum. Kuşkusuz bu yanlı bir tarih, ama yansız tarihin de onsuz yarım kalacağı bir yanlı tarih.

Feliks Çuyev
Kasım 1990

ÖNEMLİ YAŞAMÖYKÜSEL TARİHLER

9 Mart 1890	Viçeslav Skriabin'in, diğer adıyla Molotov'un yedi çocuklu bir ailenin sondan bir önceki çocuğu olarak, Kuarka (Viatka bölgesinde) köyünde doğumu.
1902	Kazan teknik lisesine girişi.
1906	Bolşevik Parti'ye kabul edilmesi.
1909	İlk tutuklanışı ve Vologda bölgesine sürülmesi.
1911	Petersburg'da Pierre-le-Grand politeknik enstitüsüne girişi.
1912	*Pravda*'nın ilk sayılarının redaksiyonuna ve yayınlanmasına katkı.
1915	Moskova'da yeraltı faaliyetleri.
1915	Tutuklanması ve Mazurka'ya (Doğu Sibirya) sürülmesi.
Mayıs 1916	Sibirya'dan kaçışı ve Petrograd'da yeraltı faaliyetleri.
Mart 1917	Parti Merkez Komitesi Rusya Bürosu üyeliği; Petrograd Sovyet'inde Bolşevik kanat temsilciliği.
Ekim 1917	Ayaklanmanın hazırlanmasında Askeri Devrimci Komite üyeliği.
Ocak 1918	Petrograd'da Kuzey Rusya Sovyet Bölgeleri başkanlığı.
1919 yaz	Volga Bölgesi Merkez Komitesi üyeliği.
1919 sonbahar	Nijni-Novgorod Uygulama Komitesi başkanlığı.
Eylül 1920	Donbass İcra Komitesi başkanlığı.

Kasım 1920	Kiev'de Ukrayna Komünist Partisi sekreterliği.
Mart 1921	Moskova'da yapılan X. Kongre'de Parti delegeliği; Merkez Komitesi üyeliğine ve Politbüro yedek üyeliğine seçilmesi; Polina Jemçujina ile evlenmesi.
1921-1930	Sekreterlik ve daha sonra Merkez Komitesi sekreterliği.
1926-1957	Politbüro üyeliği.
1930-1930	Aynı zamanda partinin Moskova kenti sekreterliği.
Aralık 1930-Mayıs 1941	Halk Komiserleri Konseyi Başkanlığı.
1937-1958	SSCB Yüksek Sovyet Vekilliği.
Mayıs 1939-1941	Aynı zamanda (eşzamanlı olarak) Dışişleri Halk komiserliği.
23 Ağustos 1939	Alman-Sovyet Paktı imza yetkilisi.
1941-1945	Savunma Komitesi Başkan Yardımcılığı; Tahran'da (Kasım 1943), Yalta'da (Şubat 1945) ve Potsdam'da (Temmuz 1945) müttefiklerle yapılan konferanslara katılım.
1941-1957	SSCB Bakanlar Kurulu birinci başkan vekilliği; eşzamanlı olarak (1941-1949 ve 1953-1957) Dışişleri komiserliği ve bakanlığı.
Temmuz 1957	Kruşçev tarafından Kaganoviç ve Malenkov ile birlikte "parti-karşıtı" bir grup oluşturmakla suç lanması, parti ve hükümetteki bütün görevlerinden ihraç edilmesi.
1957-1960	SSCB'nin Moğolistan büyükelçiliği.
1960-1962	Viyana'da Uluslararası Atom Kuruluşunun Sovyet delegasyonu başkanlığı.
1962	Parti'den ihraç.
1984	Parti'ye yeniden giriş.
1986	Moskova'da ölümü.

ALMAN - SOVYET PAKTI

Molotov-Ribbentrop

– Dışişleri Bakanı olarak görevimin vatanımızın sınırlarını olabildiğince genişletmek olduğunu düşünüyordum. Stalin'le birlikte, göründüğü kadarıyla bayağı başarılı olduk.

1939'da Ribbentrop'la birlikte Baltık ülkeleri, Batı Ukrayna, Batı Belarusya (Beyaz Rusya) ve Besarabya sorunlarını hallettik. Almanlar Litvanya, Letonya, Estonya ve Besarabya'nın bize bağlanmasına sıcak bakmıyorlardı. Bir yıl sonra, 1940'da, Berlin'e gittim, Hitler bana sordu:

"Peki, diyelim, Ukrayna ile Belarusya'yı birbirine bağladınız, Moldavya'yı da; bunun bir açıklaması olabilir ama Baltık ülkelerini tüm dünyaya nasıl açıklayacaksınız?"

"Biz açıklarız," diye cevap verdim ona.

Baltık devletlerinin halkları ve komünistler Sovyetler Birliği'ne bağlanmaya rıza göstermişlerdi. Bu ülkelerin burjuva yöneticileri müzakereler için Moskova'ya geldiler ama SSCB'ye bağlanma anlaşmasını imzalamayı reddettiler. Ne yapmalıydık? Size itiraf etmeliyim ki çok sert bir yol izledik. Letonya Dışişleri Bakanı 1939'da gelmişti. "Bağlanma anlaşmasını imzalamadan ülkenize gidemezsiniz," dedim.

Estonya'nın ise Savaş Bakanı gelmişti; adını unuttum, çok tanınmış bir adam. Ona da aynı şeyi söyledik. Bu kadar uç bir noktaya gelmek zorundaydık. Benim fikrime göre de işin içinden iyi çıktık.

Size en ham şeklini söylüyorum, olaylar aynen böyle oldu ama şekli farklıydı tabii.

– Halbuki, dedim, ilk gelen diğerlerini uyarabilirdi değil mi?

– Başka seçenekleri yoktu. Güvenliklerini bir şekilde garantiye almaları gerekiyordu. Biz de şartlarımızı ortaya koyduk... Zamanında tedbir almak gerekir, sonra çok geç olabilir. Uğraştılar elbette; burjuva hükümetler sosyalist bir devlete katılmaya çok sıcak bakmazlar. Diğer yandan uluslararası duruma göre karar vermeleri gerekiyordu. İki büyük devlet arasında sıkışıp kalmışlardı: faşist Almanya ve Sovyet Rusya. Durumları çok kritikti. Bu nedenle ilk adımı atmadan önce biraz bocaladılar. Ve bizim de Baltık devletlerine ihtiyacımız vardı...

Molotov ekledi:

– Bizim Çekistlere* emir verdim, imzalamadan onları bırakmasınlar diye.

Polonyalılarla bu kadarını yapamadık. Söz anlamıyorlardı. Almanlarla pazarlıklara girişmeden önce İngilizler ve Fransızlarla müzakereler yaptık: Onlar Çekoslovakya'daki ve Polonya'daki askeri varlığımıza karşı değillerdi; bu, bizim için daha iyi olacaktı. Ama Polonyalılar reddettikleri için bazı kısmi önlemler almak zorunda kaldık; Alman birliklerinden uzaklaşmamız gerekiyordu.

[Molotov, çok yaygın bir kanaatin aksine, SSCB'nin İngiltere ve Fransa ile anlaşma yapmaya niyetli olmayıp Stalin'in daha çok güvendiği söylenen Hitler'le anlaşmayı amaçladığını hiçbir zaman kabul etmemişti. General Ponomarev, bana anlattığına göre, 1939'da, genç bir adamken, Moskova'da Sovyet delegasyonu ile İngiliz ve Fransız askeri görevlileri arasındaki müzakere-

* Çeka ajanları, siyasi polis. –*çev.*

lere katılmıştı. Bana, Sovyet delegasyon şefi ve Halk Savunma Komiseri olan Kliman Voroşilov'un, Ribbentrop'un ziyareti ve Kremlin'deki pazarlıkları konusunda bilgilendirilmediğini söyledi. İngiliz ve Fransızlarla olan görüşmeler hiçbir sonuca ulaşamadan haftalarca sürmüştü, halbuki Ribbentrop Moskova'ya sadece bir günlüğüne gelmişti. Molotov, İngiltere ve Fransa'nın kasıtlı olarak görüşmeleri çıkmaza soktuğu ve bu nedenle kaçınılmaz olduğunu düşündüğümüz savaşı ertelemek için Almanya ile anlaşma imzalamak zorunda kaldığımız inancındaydı.]

– 1939'da eğer Almanların önüne çıkmasaydık Polonya'nın tamamını işgal edip bizim sınırlarımıza kadar sokulacaklardı. Bu nedenle onlarla antlaşma yaptık. Kabul etmek durumunda kaldılar. Saldırmazlık Paktı onların önerisiydi. Polonya'yı savunamazdık çünkü bizimle işbirliğini kabul etmemişlerdi. Polonya istemediğine ve savaş burnumuzun dibine kadar geldiğine göre Polonya'nın bize göre kesin olarak Sovyetler Birliği'ne ait olduğunu düşündüğümüz kısmının verilmesini istedik.

Leningrad'ı da korumak gerekiyordu. Finlandiyalılarla, Baltıklarla olduğu gibi aynı dili konuşmuyorduk. Onlardan sadece Leningrad'a komşu olan kısmı bırakmalarını istiyorduk. Viborg'dan itibaren olan bölgeyi. Çok inatçı davranıyorlardı.

Daha sonra başkan olan elçi Paasikivi ile sıklıkla konuşma imkânım oldu. Şöyle böyle Rusça konuşuyordu ama anlaşabiliyorduk. Çok iyi bir kütüphanesi vardı; Lenin'i okumuştu. Rusya ile anlaşmadığı sürece ülkesinin hiçbir yere varamayacağını anlıyordu. Karşı çıkanlar olmasa aslında yönünü bize dönmek istediğini hissediyordum. *24.07.1978*

– Finlandiya için ne kadar merhametliydik! Onları ilhak etmemekle akıllılık ettik. Bizim için daimi bir yara olurdu. Bu yara da Sovyetleri eleştirmek için bir bahane oluşturacaktı.

Sadece bazı kişiler inat etmekteydi. Hem de çok fazla. Orada çok tehlikeli bir azınlık vardı.

O zamandan beri ilişkileri azar azar düzeltmeyi başardık. Avusturya'nınkinden daha popüler bir demokrasi yerleştirmek mümkün olmadı.

Kruşçev, Porkkala-Udd'u Finlandiyalılara bıraktı. Biz öyle yapmazdık diye düşünüyorum.

Port-Arthur Çin'le ilişkileri bozmak için geçerli bir neden değildi. Zaten Çinliler de çok doğru davrandılar; toprak talebinde bulunmadılar. Onları Kruşçev itti... *28.11.1974.*

Romanya'nın Besarabya üstündeki egemenliğini hiçbir zaman tanımadık. Haritada ne şekilde tarandığını hatırlıyor musunuz? İşte öyle, ihtiyacımız olduğunda Gafenku'yu çağırttım; birliklerini çekmesi ve bizimkileri onların yerine yerleştirmek için mühlet verdim.

– Romanya Büyükelçisi Gafenku'yu mu çağırttınız?

– Evet, evet. "Bir anlaşmaya varalım. Besarabya'nın size ait olduğunu hiçbir zaman kabul etmedik; artık sorunu çözmenin zamanı geldi." Hemen atıldı: "Hükümetime danışmalıyım." Tabii direnci kırılmış gibiydi. "Aynen, danışın ve cevabı bana getirin." Daha sonra geldi.

– Peki Almanlar, Besarabya'da meydanı size bırakmaya razı oldular mı?

– Ribbentrop geldiğinde anlaştık. Romanya ile doğrudan sözleşmelerimiz de vardı.

Hitler onlara: "Teslim olun, daha sonra alırız!" dedi.

Her zaman onun yönetimi altındaydılar. 1939 yılında Ribbentrop geldiğinde, ne coğrafyayı henüz o kadar iyi tanıyordum [Molotov ciddi konuşuyor görünümündeydi; hani tanımadığını onlara bırakabilirdi havasında] ne de devletler arasındaki sınırları: Rusya, Almanya, Avusturya-Macaristan. Kendi isteklerimizi ortaya koydum: Sınırları Çernovtsi'nin bizim topraklar içinde kalacağı şekilde çizmek; Almanlar "Nasıl olur, Çernovtsi hiçbir zaman sizin sınırlarınız içinde olmadı ki,

daima Avusturya'ya aitti, nasıl orayı istersiniz?" "Ukraynalılar orayı istiyor. Bizi de orada yaşayan Ukraynalılar zorluyorlar." Büyükelçi Schulenburg dedi ki: "Orası hiç Rusya'ya ait olmadı, önce Avusturya'ya daha sonra da Romanya'ya dahildi. -Evet ama Ukraynalılar'ı da birleştirmek gerek! Çünkü orada Ukraynalılar var! - Hayır kuşkusuz bu sorunu bir kenara bırakmamız lazım! -Hayır çözmemiz lazım. Ukraynalılar'ın yaşadığı, tamamen Ukrayna'ya ait bir toprak parçası, Karpat-ötesi Ukrayna'nın yanı başında bugün böyle mi kalacak? - İmkansız, tamamen imkânsız. Adı neydi? Bukovin."

Schulenburg uzun zaman tepindi ve sonunda : "Hükümetime danışacağım", dedi. Danıştı ve öteki (Hitler) evet dedi.

Böylece hiçbir zaman Rusya'ya dahil olmamış Çernovtsi'yi aldık. O sırada Almanlar bizimle arayı açmayı göze alamayacakları bir durumdaydılar. Sınırların nihai belirlenmesi savaş sonrasında yapıldı. Bazı kişiler çok şaşırdı: Çernovsi'nin Rusya'da işi ne? Bunu da hiç görmemiştik diye!

Oyuna gelmedik, dost veya düşman, kimse asla bizi budala yerine koymadı. Ya da en azından bildigim kadarıyla bu böyle.

[Akaki Mgeladze'nin (Stalin'in hayatının son dönemlerinde Gürcistan KP'si Merkez Komitesi Birinci Sekreteri) anlattığı -ve Molotov'un da tamamladığına göre- savaştan sonra, Stalin'in daçasına okul kitaplari gibi küçük boyutta SSCB'yi yeni sınırları ile gösteren bir kart gelmiş ve Stalin bunu duvarına asarak: "Bakalım durum ne gösteriyor. Kuzeyde her şey iyi gidiyor, doğru. Leningrad sınırlarını genişlettik çünkü Finlandiya bize karşı son derece suçluydu. Baltıklar -daima Rus topraklarında olan- yine bizde. Belarusya birleşti, Ukraynalılar ve Moldavyalılar gibi. Demek ki Batı'da her şey normal." Doğu sınılarına geçer. "Burada ne durumdayız? Kuril adaları artık bizim, Sahalin de, bakın bütünde hepsi ne kadar güzel! Aynı şekilde Port-Arthur ve Dalny de bizim." Stalin'in pipo tuttuğu eli Çin'in üstünde dolaştı: "Doğu Çin tren yolu hattı bizim ve Çin'de, Moğolistan'da her şey yolunda... Ama işte burada sınırlarımız hoşuma gitmiyor" der Güney Kafkasya'yı göstererek.]

Radyolar sizden çok bahsediyor, Stalin'le sizin hakkınızda kötü şeyler söylüyorlar.

Hiçbir şey söylemeseler daha kötü olurdu, diye kuru bir şekilde cevap verir Molotov.

Diyorlar ki: "İsimleri ülke sınırlarına verilen çok insan yoktur." Ribbentrop-Molotov hattını kastediyorlar. Bir de savaş sırasında neden içi patlayıcı karışımı dolu şişelere "Molotov kokteyli" deniyordu? Sizinle ilgisi ne?

– Boş laflar bunlar. Alman ve Rus karışımı boş laflar.

– Savaşın en önemli destekleyicileri arasında geçiyor adınız: Ribbentrop ile yaptığınız antlaşma Hitler'e fırsat vermiş.

– Öyle demeye devam etsinler. *01.08.1984.*

– Ribbentrop iyi bir şampanya satıcısıymış öyle mi?

– Evet. Ülkemize geldiğinde bizim DCA'lar az daha uçağını düşürüyorlardı, bir karışıklık olmuş. Uzun ve zayıf biriydi. Müzakereler Kremlin'de yürütüldü. Şampanyayı da Kremlin'de patlattık.

– Şampanyasıyla mı gelmişti?

– Hayır, o bizim ikramımızdı. *04.10.1971.*

– Reich Hitler'in şerefine de kadeh kaldırmıştım.

– Almanya'da mı?

– Hayır burada, bir yemekteydi. Onlar Stalin'in şerefine kaldırdılar, ben de Hitler'in. Küçük bir gruptu. Diplomasi bu, değil mi?

[Ribbentrop'un şerefine verilen resepsiyona Molotov başkanlık etmekteydi. Sözü Stalin'e verdiğinde o kadehini kaldırır: "İletişimden sorumlu Halk komiserimiz Lazar Kaganoviç'in sağlığına," o sırada faşist dışişleri bakanının bir yer ötesinde oturmakta olan Kaganoviç bana "Ve Ribbentrop da benim sağlığıma içmek zorunda kaldı!" demiştir.]

⚜

– 1940'da Hitler'le görüşmeye gittiğinizde Kaganoviç de sizinle birlikte miydi?

– Hayır, dedi Molotov.

– Yazar Yossif Gerasimov öyle olduğuna emin. Diyor ki: "Stalin bunu Hitler'i rahatsız etmek için yaptı, ona Yahudi Kaganoviç'in yanında biraz sıkıntılı anlar yaşatmak için."

– Zırva, dedi Molotov. Saçmalık. Stalin'i aptal bir adam yerine koyuyorlar, halbuki o çok zeki birisiydi. Bu çeşit aptalca şakalar yapacak türde bir adam değildi. *12.03.1982.*

⚜

– Savaşın arifesinde Stalin'le birlikte Baltık ülkelerini Hitler'e bırakarak onu yumuşatmayi düşündüğünüz söyleniyor...

– Gerçekle hiçbir ilgisi yok. Bu tür bir kararın Hitleri'i yumuşatmak bir yana onun iştahını iyice kabartacağı kesindi. Bizim de ihtiyacımız vardı. Bunlar sadece söylenti. Baltık topraklarına ihtiyacımız vardı. *17.07.1975.*

⚜

– Batı'da, 1939'daki antlaşmanın yanı sıra, bir de gizli protokol yapıldığı kabul ediliyor.

– Tamamen yanlış.

– Hiçbir bağıt yapılmadı mı?

– Hiçbir şey. Tamamen saçma bu.

– Olsaydı artık bundan konuşabilmek mümkün olurdu bence.

– Tabii ki, hiçbir gizlilik yok. Bence bu söylentileri, çamur atmak için yayıyorlar. Hayır, hayır, bence olay tamamen net ve bu tür bir antlaşma var olamaz. Olsaydı, bu konu tamamen benim alanıma girdiğinden bu işi ben yürütüyor olurdum. O halde bunların gevezelikten başka bir şey olmadığını söylüyorum.

[Bu on yedi yıllık görüşmelerimiz boyunca Molotov'u, uzun süredir bahsedilen 1939'daki gizli protokollerle ilgili sık sık sor-

guladım. Viçeslav Mihayloviç bu antlaşmaların varlığını sürekli inkâr etti. Ölümünden sonra, Sovyet basını altlarında latin harflerle Molotov'un imzası (diğer uluslararası antlaşmalarda asla yapmadığı bir şey) olan bu protokollerin kopyalarını yayınladı. Diğer yandan Dışişleri Bakanlığı memurlarının bana dediğine göre bu imza olması gereken yerde bulunmuyormuş. Nasıl Molotov gibi (Churchill'in dediğine göre) "bu kadar sanatkârca yontulmuş" bir diplomat böyle bir gaf yapabilirdi? Gizli protokollerin asılları ise o güne kadar bulunamamıştı. Buna rağmen SBKP Merkez Komitesi eski Politbüro üyesi Aleksandr Yakovlev, milletvekillerinin önünde bu belgelerin gerçekten var olduğunu iddia ederek birkaç turdan sonra vekillerden lehte oy toplayabilmiştir. Bu olaylar Molotov'un ölümünden sonra ortaya çıkmıştır. Halbuki Molotov bu olayların nasıl geliştiğini kendisi anlatacak kadar uzun süre hayatta kalmıştı.]

– 1939 Antlaşmasına ek olarak bir gizli protokol var mıydı onu bilmek istiyorum. Söylenenlere bakılırsa cevabın evet olması gerek. Polonya ve Besarabya sınırları ile ilgili...

– Sınırların çizgileri yayınlanmıştı, diye cevap verdi Molotov.

Ben ısrar ettim:

– Bundan başka bir şey yok muydu?

– Gizli olan bir şey yok en azından. Belki bugün unuttuğum bazı detaylar vardır ama harita üzerinde net bir şekilde görebiliriz; gizli olan bir şey yok.

– Gerçekten mi?

– Gerçekten, evet, gizli olan bir şey yok.

– Fakat bana bir diplomat muhtemelen gizli bir protokol olduğundan bahsetti.

– Böyle bir şey gerekmiyordu ki. Tam hatırlamıyorum ama çizgiler tam sınır gibi değildi, işaretleme çizgisi gibiydi, geçici bir çizgi gibi... *14.08.1973*

– Siz ve üstleriniz hangi nedenle kınandığınızı biliyor mu-

sunuz? Aleksandr Nekriç *22 Haziran* başlıklı bir kitap yayınladı ve radyoda da konuştu.

– Yurt dışında mı?

– Evet, yurt dışında. "Stalin Hitler'e güvendi" diyor.

– Güvendi mi?

– Evet. Üstelik ona "kavga arkadaşım" demiş ve hatta bir kadeh kaldırma olmuş, öyle mi?

– Hayır.

– Belki de Ribbentrop'la antlaşma imzalandığı zaman?

– Öyle bir şey olmadı.

– Nekriç "Stalin bu pakta çok güvenmekteydi" diyor. Bence bu cümle aptallara hitaben yazılmış.

– Evet, evet diye onaylıyor Molotov. Bu tür şeyler söylemek için dolandırıcı olmak lazım.

Gizli protokoller konusunda Molotov'u bir kere daha sorguluyorum:

– Polonya'nın paylaşımına dair gizli bir antlaşma imzalandı mı Ribbentrop'la?

– Hayır. Polonya'nın paylaşımı konusunda, sonuçta, eski antlaşmaları yürürlükten kaldırmadık; aksine Polonya'yı yeniden dirilttik.

– Ama 1939'da Hitler Polonya'ya saldırdı ve biz de Batı Ukrayna, Batı Belarusya'yı aldık: Polonya iki taraftan ezilmiş oldu.

– Doğru değil. Milletlerin ilkelerine saygı gösterdik biz.

– Batı'nın iddiasına göre Katin ormanında Polonya subaylarını kurşuna dizen Almanlar değil kızıllarmış.

– Bu doğru değil, diye hemen cevap verdi Molotov, ama ilk defa olarak şu tür sözler söyledi: Belki bazı şeyler olmuştur ama bu türlü değil.

Cümlesini tamamlamadı ve konuyu değiştirdi. *19.04.1983*

Molotov'a yeniden soruyorum:

– 1939 müzakereleri sırasında imzalanan şu gizli protokol nedir?

– Hatırlamıyorum.

– Churchill'in yazdığına göre Hitler Güney Bukovin'i size bırakmayı reddetmiş, bu Almanların çıkarlarına son derece zarar vermekteymiş ve gizli protokolde bunun sözü geçmemekteymiş.

– Bak sen!

– Ve sizi üçlü antlaşmaya* katılmaya teşvik ediyormuş.

– Evet öyle, alçak! Bütün bunlar sadece ortalığı bulandırmak için. Bütün bunlar oyun, hem de en ilkelinden.

– O zaman Stalin'in bu konudaki fikrini bilmediğinizi söylediniz. Tabii ki biliyordunuz değil mi?

– Tabii. O sırada Hitler'e elini açık etmemek gerekiyordu. *09.03.1986.*

⚜

[Molotov savaş sırasında Stalin ve Hitler ile Molotov ve Ribbentrop arasında gizli bir yazışma olduğu, taraflardan birinin Moskova muharebesinden sonra mütareke önerdiği ve Stalin'in Hitler'e telefon ettiği yönündeki tüm söylentileri yalanlar.]

– Hepsi saçmalık, bunların hepsini ortalığı karıştırmak için yapıyorlar. Stalin hiçbir zaman bu kadar alçalmazdı. Zaten bunu yapmak çıkarına da degildi. Ben de nabız yoklamak durumundaydım... *31.07.1972.*

⚜

– Dış kaynaklarda savaş sırasında sizin Ribbentrop'la görüştüğünüz söyleniyor. Mogilev'in iddiasına göre.

– Bunu söylüyorlar. 1943'e kadar Amerikan radyosu söyledi, biliyorum. Tamamen gülünç. Bu kadar saçma söylentileri yayacak kadar cesaretli olmalarına şaşıyorum. *25.04.1975.*

* Almanya, İtalya ve Japonya arasında 1936'da imzalanan "Anti-Komintern" Paktı. *–çev.*

⚜

[1943'de Molotov'un Ribbentrop ile Ukrayna'nın Krivoi-Rog bölgesinde görüştüğü, mütarekeyi öngören müzakereler olduğu yazıldı. Almanların sınırı Dinyepr boyunca çizilmesini önerdiği, Molotov'un ise bunu reddettiği söylendi.]

– Eski bir hikâye olduğuna göre itiraf edin Viçeslav Mihayloviç, Ribbentrop ile Krivoi-Rog bölgesinde buluştunuz; ne de olsa sizin eski dostunuz sayılırdı.

– Evet, eski bir dost, Molotov gülümsedi.

– Yayınlanan bütün bu saçmalıkları bir düşünün.

– Çok uğraşıyorlar. *16.06.1983*

⚜

– Bana öyle geliyor ki, dedim Molotov'a, bazen Stalin darbeler size gelsin diye sizi öne sürmek durumunda kalıyordu.

– Bazen, evet. En önde o duruyordu, onun için ben bir şekilde arazi yoklaması için önden gidiyordum. Bu kaçınılmazdı, olağan dışı bir şey yok bunda. *01.05.1981*

⚜

– Hitler aşırı milliyetçiydi, dedi Molotov. Antikomünist, dargörüşlü ve dikkafalı birisi.

–Stalin onunla hiç karşılaşmadı mı?

–Hayır bu şerefe bir tek ben nail oldum. Bugün hâlâ onun gibi insanlar var. Bu nedenle çok tedbirli ve sert bir politika izlemeliyiz. *09.05.1985.*

⚜

– Görünüşte Hitler'in değişik, göze çarpan hiçbir yönü yoktu, ama yeterliliğine, kusursuzluğuna iman etmiş biriydi denebilir. Tabii ki kitaplarda veya filmlerde canlandırıldığı gibi değildi. Fiziki görünüşü üzerinde uğraşıyorlar, onu bir deli, bir manyak olarak gösteriyorlar, halbuki durum bu değildi. Çok zeki, fakat kendini beğenmişliği ve ideolojisinin saçmalığı nedeniy-

le haddini aşan ve algılaması ağır birisiydi. Ama benimleyken saçmalamıyordu. İlk görüşmemizde konuşan sadece kendisiydi, bense onu sürekli daha fazlasını söylemeye itekliyordum. Toplantımızı gerçeğe en uygun haliyle Berejkov anlatmıştır. Oysa literatürde bu iş çok fazla hayalitasvirlerle süslenmiş durumda.

Hitler dedi ki "Bu kabul edilemez: Şu zavallı İngiltere –birkaç tane ada– dünyanın yarısına sahip ve bütününü ele geçirmeye kalkışıyor; bu kabul edilemez! Adaletsiz!"

Ben, evet diye cevap verdim, tabii, kabul edilemez ve adaletsiz ve kendisine bütün kalbimle katıldığımı söyledim.

"Bunu normal karşılayamayız," dedim ben. O da hemen atlayarak:

"Siz mesela, sizin sıcak denizlere açılmanız gerek. İran, Hindistan, sizin ufkunuz bu işte." Ve ben: "Aslında evet, bu ilginç bir fikir. Bunu ne şekilde tasarlıyorsunuz?" diyerek onu konuşmaya çekip içindeki her şeyi dökmesini sağlıyordum. Bu benim için ciddi bir konuşma değildi, bana coşkuyla İngiltere'yi ortadan kaldırmamız ve Hindistan'a, İran'a doğru yönelmemiz gerektiğini anlatıyordu. Sovyet politikasından pek bir şey anlamamıştı: Dar görüşlüydü. Bizi bir maceraya sürüklemek istiyordu ve oralarda, güneyde, çakılıp kaldığımızda da bu onun yararına olacaktı; İngiltere bize savaş açtığında Hitler'e bağımlı kalacaktık. Bunu anlamamak için bayağı saf olmak lazımdı.

İkinci görüşmemiz esnasında bizim sorunlarımıza değindim: "Bize ilginç bölgeler teklif ediyorsunuz ama Ribbentrop 1939'da bizi görmeye geldiğinde sınırlarımızın garantisi üzerinde anlaşmıştık, Finlandiya'yla Romanya'da yabancı birlikler olmasın diye anlaşmıştık. "Neden hâlâ orada duruyorsunuz? –Bunlar ayrıntı –Büyük sorunlar söz konusu olduğunda birbirimizi anlamak ve ve birlikte hareket etmekten aciz isek nasıl ikincil konularda anlaşmaya varabiliriz?" O geri adım atmıyordu, ben de öyle. Sonunda sinirlenmeye başladı. Ben kendimi tuttum ve sonuçta ben yendim. *06.12.1969; 09.07.1971*

⚜

–Görüşmeden sonra masaya geçtik: "Savaştayız dedi bana; onun için kahve almıyorum: halk kahve içemiyor. Et yemiyorum, sadece sebze; sigara içmiyorum, içki içmiyorum." Kendi kendime dedim ki işte karşımda sadece yabani kekik yiyen bir küçük tavşan, yani bir çeşit ideal insan. Ben ise hiçbir şeyi geri çevirmiyordum. Hitler'in yöneticileri de gayet iyi yiyip içiyorlardı. Yani insana deli izlenimi vermiyorlardı. *19.02.1971.*

⚜

Kahve esnasındaki konuşmalar diplomatlar arasında olduğu gibi üst düzey sohbetlerdi. Ribbentrop şarap tüccarlığı da yapmıştı; kaliteli şaraplardan bahsediyor, bana [Kırım'daki] Massandra'nın şarap bağları ile ilgili sorular soruyordu... Hitler de rol yaparak beni etkilemeye çalışıyordu.

Fotoğrafçıların önünde Hitler kolunu sırtıma attı. 1942'de Kanada'da bana neden bu fotoğrafta gülümsediğimi sordular. Çünkü hiçbir yere varmış değildik; varamayacaktık da.

Hitler ise bu küçük ayrıntılarda ısrar etmemi anlamıyordu, bir anlaşmaya varabilmeliydik ona göre...

"Peki, anlaşalım o zaman!" dedim ona.

Bana cevap olarak anlaşılmaz bir şeyler geveledi.

Ara verdiğimizde beni vestiyere kadar geçirdi. Pardesümü giyerken bana:

"Eminim ki Stalin tarihte daima var olacaktır, dedi; ben, şüphem yok, diye cevap verdim –Umarım ki benim de adım hatırlanır dedi –bundan da şüphem yok." Benim kanıma göre, bizim gücümüzden şüphe etmekle birlikte Stalin'in kişiliği karşısında korkuya kapılıyordu. *22.06.1971.*

⚜

– Berlin'e gelişinizin filmini hatırlıyorum (Çota Kvantaliani konuşuyor). Buharlı bir lokomotifti. Almanların bile elektrikli

lokomotifleri yoktu. Berlin garında tüfekli askerler. Siz yavaşça trenden iniyorsunuz, başınızda yumuşak bir şapka var.

– Evet olabilir.

– Evet, yumuşak bir şapka. Sizi Ribbentrop karşılıyor, o SS tarzlarıyla Goering ve Goebbels de oradalar. Hitler sizi kucaklıyor... Sizi böyle selamlıyorlar.

– Hayır.

– İzninizle Viçeslav Mihayloviç, filmi gördüm ve çok iyi hatırlıyorum: Siz oradasınız, Hitler orada... Ya da nasıl oldu, siz anlatın?

– Hiçbir fikrim yok...

– Size gösterebilirim.

– Gösterebilir misiniz? Siz mi? Siz orada değildiniz ki! Hitler, Ribbentrop ve iki çevirmen vardı. Biri Hilger'di, sürekli Moskova'da oturuyordu. Bizim dostumuz olduğunu söylüyordu. Biz de galiba dört kişiydik. Onu hatırlamıyorum ama Berejkov vardı. Aslında Pavlov çeviriyordu, Berejkov değil; asıl çevirmen oydu. Büyükelçi vardı, sonradan yerine Dekanozov'u atadığım. Fazla seçenek yoktu. Çok büyük ve yüksek tavanlı bir ofiste toplanıyorduk.

Hitler orta boyluydu, biraz benim gibi.

Tabii konuşan Hitler'di, öbürleri sadece bazı yorumlarda bulunup, küçük sorular soruyor, eklemeler yapıyorlardı...

Beni endoktrine etmek istedi. Az daha da başarıyordu, dedi Molotov, alaylı. Almanya ile Sovyetler Birliği'nin İngiltere'ye karşı birlik yapması gerektiğini sürekli tekrarlıyordu. "İngiltere neredeyse ezilmiş durumda."

–Nasıl ezilmiş durumda? Pek de değil aslında.

[Molotov'un eski çevirmeni Valentin Berejkov'un anılarında anlattığına göre, Viçeslav Mihayloviç, İngiltere'nin bittiğini söyleyen Ribbentrop ile iyice alay ediyordu. Konuşma bir hava sığınağında geçmekteydi, çünkü tam o sırada İngilizler Berlin'i bombalamaktaydılar. "Eğer İngiltere ezildiyse bizim bu sığınakta ne işimiz var?

Buraya düşen bombaları kim atıyor peki?" diye rahat bir edayla soruyordu Molotov.

Direnemeyen Ribbentrop cevap vermedi diye anlatır Berejkov.]

"Yakında onunla işimiz bitmiş olacak; ve siz o zaman güneye doğru ineceksiniz, sıcak denizlere doğru, Hindistan'a mesela."

Ben büyük bir ilgiyle dinliyordum. O da bana güzel sözler söylemeye devam ediyordu. O mu güçlüymüş, yok canım! Aşırı bir milliyetçi, aşırı şoven, kendi çılgın fikirlerine saplantılı. Almanya'nın refahını sağlayıp geri kalanını çizmelerinin altında ezmek istiyordu. Diplomasinin zorunluluğu işte; Bolşevikleri eleştirmekten kaçınıyordu. Müzakerelere devam etmek zorundaydı! Pazarlık yapılacağına göre karşıdakinin yüzüne tüküremezsiniz... Karşınızdakiyle konuşmak zorundasınız. Mecburen.

– Peki Churchill? (Soru Çota Kvantaliani'den).

– Churchill'le de öyle.

– Roosevelt, o sizi daha sıcakkanlı mı karşıladı?

– Evet, o daha kurnaz bir yoldaştı. Tabii, bizimle içki içiyordu. Şampanyayı tercih ediyordu. Stalin ona iyi ziyafet verdi. Sovyet şampanyasını o da Stalin gibi seviyordu.

Hitler'le her görüşmemin sonrasında Stalin'e telgraf çekiyordum. Her gün uzun telgaflar yolluyordum: Ben ne dedim, Hitler ne dedi şeklinde. Stalin'le bir araya geldiğimizde bana dedi ki: "Bütün söylediklerine rağmen sana nasıl tahammül edebildi?"

Tahammül etmek zorundaydı. Sakin bir sesle, bağırmadan konuşuyordu. Hatta ısrar ediyordu: "Bizimle kesin bir anlaşma istiyor musunuz?"

1939'da Ribbentrop geldiğinde anlaşmaya varmıştık ve Eylül-Ekim'de bize düşenleri cebe koymuştuk bile. Zaman kaybetmiyorduk. Bizimle ortak sınırı olan devletlerde, en başta da Leningrad'ın sadece 50 kilometre uzağındaki Finlandiya'da, Alman birlikleri olmasın diye anlaşmıştık. Aynı şekilde –diğer komşu devlet olan– Romanya'da da sadece Rumen birlikler

olacaktı. "Oysa her iki durumda da siz önemli askeri güçlere sahipsiniz."

Politik konularda da çok konuştuk. Ribbentrop bana diyordu ki: "Büyük Britanya, işte bu konuda konuşmalıyız. -Konuşalım diye cevap verdim. Ne istiyorsunuz? Ne öneriyorsunuz? -Dünyayı paylaşalım. Siz güneye gitmelisiniz, sıcak denizlere."

Sonra evinde bir yemek verildi. Himmler, Goebbels, Goering vardı, bir tek Hess yoktu. Hess'i de ofisinde görmeye gittim. Partinin genel merkezinde. Hess'in çok alçakgönüllü bir görünüşü vardı. Ofisi hastane havasında ve sade idi. Goering'in ofisi ise tam tersiydi, kocaman tablolarla, halılarla kaplıydı... Bütün takımın eşliğinde Hitler'in evinde yemek yenildi. Gayet sade bir yemek.

Hitler yüklenmeye başladı: "Çok mükemmel ülkeler var..." Ben de ona: "1939'da Ribbentrop ile Finlandiya'da birliklerinizin olmayacağı üzerine anlaşmaya varmıştık; oysa birlikler hâlen orada; bu ne kadar sürecek? Romanya'da da birliklerinizi tutmamanız gerek, sadece Rumen birlikleri olmalı, halbuki hâlâ sınırımızda birliklerinizi tutmaktasınız. Bu nasıl oluyor? Düzenlemelerimize aykırı. -Bunlar ayrıntı. Esas sorunda anlaşmaya çalışalım."

Anlaşma sağlayamıyorduk, çünkü ben geri çekilmiyordum: "Bu bir cevap değil, size bir soru sordum, açık bir yanıt getirmiyorsunuz; oysa ben açık bir yanıt istiyorum." İşte bu konuda onu sınamalıydık, bizimle ilişkileri gerçekten düzeltmek istiyor muydu, yoksa kendimizi temelsiz sözlerle boşlukta mı bulacaktık. Anlaşılıyordu ki bize hiçbir şey bırakmak istemiyorlardı. Bizi öne itiyorlardı ama karşılarındaki enayilerle iş yapmıyorlardı. Bunu anlamıştı (Hitler). Biz de onlarla ne ölçüde ciddi bir diyalog kurabileceğimizi anlamaya çalışıyorduk; bunun için mümkün olduğu kadar derinine inip araştırmamız gerekiyordu. Antlaşmayı uygulayacaklarını söylemişlerdi ama uygulamamışlardı. Uygulamaya da yanaşmayacaklarını görüyorduk. Bunlardan bir sonuç çıkarmamız gerekiyordu, onlar da tabii, sonuçlara vardılar. *16.11.1973.*

⚜

– Almanlar için 1940'da sizinle görüşmelerinin anlamı neydi?

– Bizi İngilizlere karşı ittifak yapmaya itmek istiyorlardı. Hitler bizi bu işe bulaştırmaya uğraştı. Onlar Hitlerci, faşist kalacaklardı, biz de onlara yardım edecektik, ama işte, bu işi başarabilecekler miydi?

Ben ona: "Peki konunun doğrudan bizi ilgilendiren kısmını alırsak, siz ne düşünüyorsunuz; zorunlu olduğunuz bu anlaşmayı uygulamaya niyetli misiniz?" diye sordum.

Ortaya çıktı ki aslında bizi bir maceraya sürüklemek istiyordu; kendi açımdansa, Finlandiya ve Romanya'yla ilgili ödün elde edemedim. *08.03.1974.*

⚜

– Hitler'le müzakereler sırasında bir masa etrafındaydık. Uzmanlar ve çevirmenler için de bir masa vardı. Hitler'e Hilger çevirmenlik yapıyordu. Odessa'da doğmuştu, annesi Rustu. Daha sonra oğlu Moskova önlerinde öldürüldü. Hilger bize karşı bir savaştan yana değildi, bu konuda şüpheleri vardı. Rusçayı kusursuz konuşuyordu; aksanını bir Rusunkinden ayıramazdınız.

Schulenburg biraz Rusça anlıyor ama iyi konuşamıyordu. Moskova'dan beri bize eşlik etmişti. Üniformasını unutmuştu ve tren de kalkmıştı; onun için bize sonradan araba ile yetişti.

İlk görüşme: Esas olarak Hitler konuştu. Ben onu sıkıştırıyordum, sorular soruyordum veya daha çok açmasını istiyordum. Söylemeyi uygun gördüklerini çok ayrıntılı olarak açıklıyordu. Ben de dinliyordum. Daha sonra ikinci görüşmede, konuşma sırası bendeydi.

Diplomasi alanında hakaret etmekten kaçınabiliriz ama kesinleştirilmesi gereken konular vardır: tasarılar, eğilimler ve amaçlar. Bunları düşünmek gerek. Hitler bana karşı bu konuda çok dürüsttü. *12.05.1976*

⚜

Talleyrand'ın sözüne göre: "Diplomasi konuşma, susma ve dinleme sanatıdır." Diplomat muhatabına defol şeklinde muamele yapmamalıdır. *24.07.1978*

⚜

– 1940'ın Kasım ayında yaptığım Berlin ziyareti sonrasında, Almanya'daki elçimizi değiştirdim. O mertebeye uygun değildi. Onu ben tayin etmiştim fakat çok akıllıca bir tayin değilmiş. Dosyaları henüz tanımaya başlıyordum, bütün eskileri tayin etmek gerekiyordu, tabii bazı hatalar oldu. Kötü bir yoldaş değildi ama yetersizdi. İyi ata oynamamışız. Adı mı? Çarkov, Çvartsev benzeri bir isimdi. Öğretmendi ve Almancayı az biliyordu. Görevde birkaç ay kaldı. Ben Dışişleri'ne 1939'da geldim ve yaklaşık bütün daire başkanlarını çok katı bir şekilde tayin etmek durumunda kaldım.

Halk komiserleri kadrosunu ise tuttum.

Almanya'ya büyükelçi olarak Dekanozov tayin edildi. Bu göreve Stalin tarafından aday gösterilmişti. Söylendiğine göre Ermeniydi ama kendini Gürcü olarak tanıtıyordu. Stalin onu ikna etmeye çalışıyordu: "Gürcü değilsiniz!" diye.

İyi bir memur, dürüst bir insan. *31.07.1972.*

⚜

– Cevabını önceden tahmin ederek Hess'e sordum: "Partinizin bir programı var mı?" Programsız bir parti ne demek?

"Tüzüğü nedir?" Olmadığını biliyordum ama yine de biraz iğnelemek istiyordum. Hitler'in partideki başyardımcısıydı, parti sekreteriydi. Onun yardımcısı Borman'dı.

Sıkıştırmaya devam ettim: "Bir anayasanız var mı?" O da yok. Ne kadar üst düzey bir örgütlenme!

– "Hess'in oğlancı olduğunu biliyor muydunuz?", diye sordu Çota.

– Bilmiyordum; bu konu beni hiç ilgilendirmedi, ama orada bunlardan çok olduğunu biliyordum. *16.06.1977.*

– Hitler'le birlikte içtiniz mi? Halbuki o içmezdi!

– Ben onun yerine içiyordum! Ne zannediyorsunuz? Hitler'in bize gelmesini kabul etmedik, o istiyordu. Neden Moskova'yı kuşattı sanıyorsunuz?

– Peki Churchill, Londra'da sizi iyi karşıladı mı?

– Evet. Bir bardak içki içtik. Sonra bir tane daha.

– Konuştunuz mu?

– Bütün gece.

– Size yardım için söz verdi mi?

– Hayır, o bizden yardım istedi.

– Peki Roosevelt hakkında ne düşünüyorsunuz?

– Çok sağduyulu bir adam.

– Canayakın ve anlaşması kolay mı?

– Evet, ahbaplığı iyi ve nazik birisi. Bende imzalı bir fotoğrafı var: "Arkadaşım Molotov'a..." İşte bu şekilde burjuvaziyle ahbaplık ettim.

– Küçük ölçekte bir yardım ama, yardım gene de.

– Yardımımız için bize teşekkür ettiler. Biz onlara teşekkür etmedik, gereği yoktu. Biz onlar için çok daha fazlasını yapmıştık.

– Biz olmasaydık insanlık çökerdi değil mi?

– Hayır. Bence insanlık çökmez. Hitler, evet çok büyük zararlar verebilirdi, verdi de zaten. Evet. *7.11.1979.*

SAVAŞIN BAŞLANGICI

– Bütün tarih kitapları Stalin'in savaşın başlangıç noktası ile ilgili yanılgıya düştüğünü belirtiyorlar.

– Olayları bu şekilde görebiliriz ama yanılmamanın imkânsızlığını da eklemek şartıyla, diye yanıtlıyor Molotov. Düşmanın saldıracağı günü nasıl bilebilirsiniz? Onunla işimiz olduğunu biliyorduk ama gününü hatta ayını bilmek...

– On dört tane vade bitimi kararı alındığını biliyorduk.

– Gizli servisin verdiği istihbaratı dikkate almadığımız için bizi suçluyorlar. Evet, önceden haberdar edilmiştik. Ama istihbarat servisine uyacak olsaydık, eline en ufak bir bahane verecek olsaydık, saldırı daha erken olurdu.

Savaşın yakın olduğunu, Almanya'dan daha az güçlü olduğumuzu ve sınırlarımızın gerisinde savaşmamız gerektiğini biliyorduk. Bütün sorun ne kadar geride olacağıydı. Smolensk'e kadar mı yoksa Moskova'ya kadar mı? Savaştan önce bunu tartışmıştık.

Savaşı geciktirmak için elimizden geleni yaptık. Ve bir yıl on aylık bir zaman kazandık. Tabii daha çok olmasını tercih ederdik. Savaşın hemen öncesinde Stalin 1943'den önce Almanlarla başa baş çarpışmayacağımızı tahmin etmişti.

– Ama gizli istihbarat servislerinin raporları vardı?

– Bu konuda çelişkili şeyler yazıldı. Bence savaşın başlaması

bundan daha farklı bir şekilde olamazdı. Başlangıcını geciktirdik ve sonunda da kaybettik: Sürpriz etkisinin rolü oldu. İstihbarat servisine teslim olamazdık. Tabii onları dinlemeliydik ama aynı zamanda doğruluğunu da denetlemeliydik.Gizli servisler sizi öyle tehlikeli bir duruma sokabilirler ki nasıl kurtulacağınızı bilemeyebilirsiniz. Burada ve orada provokatörler ordu halinde. Bu nedenle gelen bilgilere, titizlikle ve derinine tekrar tekrar kontrol etmeden güvenemezdik. Yanlış bilgi sahibi ve saf insanların dediklerine dayanarak gizli ajanlar sınırları geçen kaçaklar olduğunu söylemişler... Tek tek tanıkların dediğine göre davranamayız. Ama fazla tedbirli olmak adına zıt uca da düşebiliriz.

Halk komiserlerinin başkanı olduğum dönemde günlerimin büyük kısmını istihbarat raporlarını okuyarak geçiriyordum. İçlerinde akla gelebilecek her konudan biraz ve her aşamada bilgi bulunuyordu. Bunlardan etkilenmeye kalksaydık savaş çok daha önce başlardı. Gizli ajanın görevi zaman kaybetmemek, eline geçen bilgileri zamanında yerine iletmektir.

Genel olarak savaşın başlayacağından ve çetin geçeceğinden emindik, kaçınmak imkânsızdı. Bir yıl on ay geciktirdik. O dönemin şartlarında eğer Hitler 6 ay önce saldırsaydı bu çok tehlikeli olurdu. Bu nedenle savaşa çok bariz şekilde hazırlanmak bizim için imkânsızdı, çünkü o zaman Alman gizli servisi haberdar olur ve büyük ölçekli karşı eylemler hazırlarlardı. Birçok tedbir aldık ama yine de yetersizdi ve bir sürü şey de sonuna kadar götürülemedi. Çoğunlukla her şeyin sorumlusu olarak Stalin'i yazıyorlar. Halbuki savunmadan sorumlu bir Halk Komiseri vardı, Genelkurmay Başkanı vardı. Ama bir yandan da...

– Bazıları askeri teşkilatın, özellikle de mareşal Golovanov'un savaşın başlangıcında başarısız olduğunu söylüyor.

– Bu doğru değil. Bazı hataları oldu ama verilen talimat, ilk gelen bilgilere kapılmayıp önce bunları doğrulatmak şeklindeydi. Bu da zaman aldı tabii.

– Bu Stalin'in suçuydu.

– Bu şekilde söyleyebiliriz. Onun durumu çok hassastı çünkü savaşı kesinlikle istemiyordu.

– Ama belki de Stalin Hitler'e biraz fazla değer biçti. Onu olduğundan daha zeki zannetti ve İngiltere ile işini bitirmeden bize saldırmayacağını düşündü.

– Evet doğru. Bu sadece Stalin'in değil benim ve başka birçoğunun da düşüncesiydi. Diğer yandan Hitler'in İngiltere ile savaşı bitirmemesine rağmen bize saldırmaktan başka bir çıkışı da yoktu. Zaten başaramayacaktı; İngiltere'ye karşı bir savaş kazanmaya hele kalkışın bakalım!

– Bugün yazılanlara göre Stalin Hitler'e güvendi ve 1939 antlaşması ile Hitler, Stalin'i aldattı, dikkatini dağıttı, Stalin ona güvenmişti, dedim.

– Epeyce naif bir Stalin, dedi Molotov. Hayır. Stalin bu durumu gayet iyi anlamıştı. Stalin mi Hitler'e güvenecek? Kendi tarafındakilere güvenmeyen Stalin? İmkansız. Kendine göre nedenleri vardı. Hitler mi Stalin'i aldattı? Ama bu aldatmanın sonucu olarak kendisi zehir içmek durumunda kaldı, Stalin de dünyanın yarısının başına geçti!

Alman saldırısını geciktirmak zorundaydık, bu nedenle onlarla ekonomik ilişkiler kurduk.

Kimse kimseye güvenmiyordu da bir tek Stalin mi güvenecekti? Bu savaşı mutlaka geciktirmek istiyorduk, sadece bir altı ay olsun, sonra bir altı ay daha. Stalin'in yerinde kim olsa bazı hatalar yapmadan edemezdi; esas önemli olan bu durumdan bu şekilde sıyrılabilmesi hatta daha da iyisi zafer kazanmasıydı.

Bir hata yapıldı, ikincil önemde bir hata bence, çünkü biz kendimizi bir savaşın içine sokmak istemiyorduk, bunun için bir bahane oluşturmaktan kaçınıyorduk. Olaylar bu şekilde meydana geldi ve biz de bunun sorumluluğunu taşıyoruz.

Bence bunlara hata yerine zayıflık demek daha doğru. Hazır olmadığımızı hissetmekten doğan zayıflıklar; bu nedenle bazı hatalar yapmak çok doğaldı. Yine de affedilemez tabii. Başka tür

hata göremiyorum. Savaştan kaçınmak konusunda ise Almanlara, savaşı başlatmaya neden olacak hiçbir bahane verilmemesi için yapılabilecek her şey yapıldı.

– Ama Hitler kararını vermişti, onu bu konuda etkilemek imkânsızdı...

– Biz onun kafasının içinde değildik ki. 1939'da zaten savaşı başlatma tasarısını oluşturmuştu. Ama tam olarak ne zaman? Biz bir yıllık veya birkaç aylık gecikmeden başka bir şey dilemiyorduk. Tabii her an bu savaşla yüzleşeceğimizi biliyorduk, ama ne yapalım? Çok zordu.

[Bu konuya çok sık değindik ve her seferinde bazı noktaları daha da kesinleştirmeye çalıştım. Beş yıl geçti; sonra on, sonra onbeş yıl ama Viçeslav Mihayloviç geri adım atmıyordu; bu, kendini ispatlama ihtiyacı değil, sarsılmaz bir inançtı. Bir gün Jukovka daçasına yazar İvan Stadniyuk geldi. Molotov onun kitabı Savaş'ın yayınlanmasını yakından takip ediyor ve onu bu konuda destekleyip tavsiyelerde bulunuyordu. Romanın üçüncü bölümünü okuduktan sonra yazarın Stalin'e atfettiği Almanların 1942'den önce bize saldırmayacakları varsayımını eleştirdi. Gerçekte Stadniyuk mareşal Meretskov'un anılarından aktarmıştı.]

– İşte ben buna katılmıyorum, dedi Molotov. Her şeyi, ölmüş birisinin, Stalin'in üzerine yıkmak, sanki gerçekten böyle bir şey demiş gibi. Bir kere Meretskov sözüne güvenilir birisi değil. Stalin ona "Yaroslav'lı" derdi. Neden? Çünkü oralılar kurnaz ve üçkâğıtçıdırlar. Yaroslav'da hemen hiç Yahudi yoktur, genelde Ruslar hakimdir ve Meretskov da onlardan biridir. Meretskov'un bütün bunları bu kesinlikte aktarabilmesi beni şaşırttı. Ben, ki Stalin ile sürekli bağlantı halindeydim, bu tür bir şeyi hatırlamıyorum, ve ona her gün yakın olan diğerleri de. Demek ki ben bir şeyleri unutmuşum...

[Molotov çok heyecenlanmıştı, yanakları ateş içinde, gözleri eski sorumluluk günlerindeki canlılığını yeniden kazanmıştı.]

– Eserinizi çok dikkatli olarak inceliyorum. İşte en sonunda gerçekleri söyleyen birisi ama o da Stalin'e karşı tavır alıyor! So-

runun temeli saldırının tam zamanını önceden kestirebilmek değil, sorunun temeli Hitler'in ne Leningrad'a ne de Stalingad'a girmesine izin vermememiz: İşte önemli olan bu! Tam anlamıyla esas olan bizim parlak zaferimiz! Bugün artık o burada yokken ona çamur atmak...

– Benim hareket noktam bunun Stalin'i doğruluyor olması aslında, dedi Stadniyuk. Neden hazırlıklı değildik? Çünkü düşünüyorduk ki...

– Ama hazırlıklıydık biz! diye kesti Molotov, heyecanlanarak. Nasıl hazırlıklı değildik? Hazır olmadığımızı söyleyerek yanılgıya düşüyorsunuz. Neye hazır değilmişiz acaba?

– Mesela saldırı anına, saldırı gününe, hazırlıklı değildik.

– Ama saldırı anına kimse hazır olamaz, Tanrı babamız bile! diye haykırdı Molotov. Saldırıyı bekliyorduk ve en önemli görevimiz de Hitler'e bir saldırı bahanesi yaratmamaktı. Yoksa derdi ki: "Sovyet birlikleri sınıra birikmiş, beni harekata mecbur ediyorlar!"

Tabii, bu bir hataydı, yanlıştı, başka hatalar da oldu. Bu kaçınılmazdı. Ama biz bunun üstüne yoğunlaşırsak, bu esas olanın, belirleyici olanın saygınlığını azaltır. Şimdiye kadar kimse Stalin'in yerini dolduramadı. Ben Stalin'i eleştiririm, bazı konularda onunla ters düşerim, bazı büyük hatalar yaptığını kabul ederim ama bu hatalardan bahsedilmez, halbuki herkes haklı olduğu konularda bile Stalin'i suçluyor.

Sonuçta esas önemli olan biz savaşa hazırlıklıydık. Beş yıllık planlar, endüstriyel güç yaratılmıştı, işte bunlar bizim dayanmamızı sağladı. Yoksa yapamazdık. Savaştan önce sanayide büyüme oranımız ulaşılabilecek en iyi durumdaydı.

Savaşın hemen öncesinde insanlar büyük bir gerilim içindeydiler. "Haydi, haydi!" Partiden atılmak veya tutuklanmak korkusu altındaydılar. Böyle bir gerilime bütün bir halkın, partinin, ordunun veya insanın kendi yakınlarının bile bir ya da hatta iki yıl dayanabilmesi mümkün müydü?

Cevap hayır. Yine de tabii savunulamayacak şeyler vardı.

Bazı hatalar yapıldı ama yine de bunları doğru yorumlamak gerek. Bir: Bu hataları kim yaptı? İki: Bunlardan kaçınabilmek olası mıydı? En azından bu iki soru sorulmalı.

En büyük gerilim 1939 yılındaydı, 1940 yılında bir rahatlama, soluklanma oldu. Geçenlerde birisi bana sitemle sordu: "Peki Jdanov, o neredeydi?" Savaş çıktığı sırada Soçi'de tatildeydi. Tabii ki 1939 veya 1940 ve 1941'de Soçi'de tatilden vazgeçebilir insan; ama sonuçta hasta bir adam, ne diyebilirsiniz? Biraz nefes almasına izin vermek gerek! Bu nedenle bize kızıyorlar: "Neyi düşünüyorlardı? Savaşı mı? Hayır, Soçi'de keyif çatıyorlardı!" Ne kadar mutlu insanlar, değil mi, bu Politbüro üyeleri!

Her gün sürekli gerilim içinde olmak, bütün Politbüro üyeleri için, hasta veya sağlıklı... Ve bütün bir halk için, bütün kadrolar. Savaştan iki sene önce yedi saatlik çalışma gününü kaldırmadık mı? Daha iyi bir iş arayan işçilere şirket değiştirme hakkını yasaklamadık mı, halbuki birçoğunun çok zor bir hayatı vardı ve daha iyi şartlar istiyorlardı. Konut inşaatları durdurulmuştu, halbuki fabrika inşaatları dev boyutlardaydı. Tanklı, uçaklı yeni askeri birimler kurduk. İnşaat yapımcılarını "çabuk, daha çabuk!" diye sıkıştırıyorduk. İşe yetişemiyorlardı, hepsi gençlerdi. Belarusya askeri bölge kumandanı Pavlov'u iyi tanırdım. Savaşın ilk aylarında kurşuna dizildi. Tankçı, güçlü bir adamdı, ve tabii söylemeye gerek yok, kendini tamamen partiye adamış biriydi. Hayatını nerede olursa olsun ülkemiz için kavga uğruna feda etmeye hazır birisiydi. Biraz yontulmamıştı, evet, ama bu bir hatadan çok şanssızlıktı. O kadar da az yontulmuş değildi çünkü bölge kumandanlığına kadar yükselmişti! Bu şekilde bir sürü insanın değerini düşürebiliriz. Bir dahi değildi, biraz kaba saba idi ama yine de sonuçta son derece dürüst bir şekilde, bir komünist olarak kumandanlık mertebesine yükselmişti. Oysa ki, 21 Haziran 1941'de tiyatrodaymış. Sınırda bir hareketlilik olduğu kendisine bildirildiğinde "önemli değil, oyundan sonra ilgileniriz." demiş. Ona, 1939'da,

ne de 40 veya 41'de tiyatroya gidilmeyeceğini, bunun imkânsız olduğunu nasıl söyleyebilirdik? Bu nedenle, bence bu olay daha çok bir şanssızlıktı. Adam istemediği veya anlamadığı için değil ama yorgun olduğu için, dinlenme ihtiyacında olduğu için, bunu reddetmesi olanaksız olduğu için gitmişti.

[Molotov'a mareşal Golovanov'un bana savaşın başlamasından birkaç hafta önce Pavlov'un bürosunda Stalin ile Pavlov arasında geçen bir telefon konuşmasına şahit olduğunu anlattığını söyledim. Ona göre Stalin Pavlov'u bir saldırı ihtimaline karşı uyarıyordu ama konuşmanın gidişatı Pavlov'un sınırda bulunmasına rağmen bu uyarıları pek ciddiye almadığı izlenimi veriyordu.]

– Görüyor musunuz, dedim Molotov'a, sizin Pavlov gibi yetersiz insanları tayin ettiğiniz fikri çok yaygın, halbuki Tukaçevski olsaydı diyorlar...

– Tukaçevski'nin, diye yanıtladı Molotov; bir sorun sırasında hangi tarafta yer alacağını bilemezdiniz. Çok tehlikeli bir adamdı. Zor bir anda davamızın yanında yer alacağından ben pek emin değildim çünkü o bir sağcıydı. O dönemde bir numaralı tehlike sağcılıktı. Bir sürü sağcı, sağcı olduğunu bilmiyor ve sağcı olmak istemiyordu. Troçkistler yaygaracıydı: "Direnemeyeceğiz! Yenileceğiz!" Bu da bir çesit kendine ihanetti. Kulakların koruyucularına gelecek olursak, kendilerini tamamen gizliyorlardı. Daha ihtiyatlılardı. Ve etraflarında bir sürü sempatizanları vardı: köylü kitlesi ve küçük burjuvazi. Ülkemizde, 20'li yıllarda son derece kırılgan bir parti yönetimi tabakası vardı ve bu takım sürekli çatlak sesler çıkarıyordu: kah sağcılar, kah milliyetçiler, kah İşçi Muhalefeti olsun... Lenin'in bütün bunlara dayanabilmiş olmasına şaşmak gerek. Lenin öldü, onların hepsi kaldı ve dikiş iğnesini Stalin'in eline tutuşturdular. Kruşçev tek ispatı değildi. Sağcılıktan geliyordu ama Leninisti oynuyordu: "Stalin baba! Senin için hayatımızı vermeye hazırız, onların hepsini yok edeceğiz!" Ama mengene gevşetildiği anda, alttaki eski tortu yüzeye çıkıyordu.

Savaşın arifesinde işçi ve köylülere büyük yükümlülükler ge-

tirdik. Köylülere buğday, iplik ve işçilik için çok az para ödeniyordu – onlara verilecek para nereden bulunacaktı? Köylülerin maddi durumunu dikkate almadığımız için sitem ediliyor. Peki alsaydık diyelim, kendimizi bir çıkmazda bulacaktık. Toplar için bile yeterli paramız yoktu!

Savaşı geciktirdik; bu, insanları biraz olsun rahatlattı. Bir yıl ve bir ay geciktirdiğimize göre bir ya da iki ay daha geciktirebilirdik. Üstelik sadece şimdi değil o zaman da düşünmüştüm: Haziran ayının Rusya'ya saldırmak için en uygun dönem olduğunu tabii ki dikkate almak lazımdı. Benim görüşümce bu, hiçbir tarafta dikkate alınmadı. Napolyon da Rusya'ya Haziran'da saldırmıştı.Yaz ayları çok tehlikeliydi. Ama Sovyet Rusya bu durumdan kahramanca çıktı.

– Bu bir hesap hatasıydı.

– Evet, bir hesap hatası ama Haziran 1940 atlatılmıştı ve bu da, 41 Haziranı'nın da savılabileceğini düşündürüyordu. Daha fazlası mümkün olamayacak kadar büyük bir güçle hazırlanmıştık. Belki bunun % 5 daha fazlasını yapabilirdik ama o kadar. Ülkeyi savunmaya hazırlamak için elimizden gelen her şeyi yapıyorduk. "Eğer yarın savaş olacaksa, yarın gidilecekse eğer, kavgaya bugünden hazırlan" şarkısını söyleyerek halkın moralini yükseltiyorduk. İnsanları asla uyutmuyorduk, tersine onları sürekli uyarıyor, yönlendiriyorduk. Gerilim herkes için çok fazlaydı, biraz dinlenme de gerekiyordu...

– Ama dinlenme zamanı yanlış seçildi.

– Hayır, dinlenme her zaman için kaçınılmazdı. Ocak, şubat, martta veya daha sonra, ama ne zaman saldıracaklardı, sorun bu. Mayıstan daha çok haziran ayını düşünmediğimiz için bizi suçlayabilirler ama alınan tüm bu tedbirler düşünüldüğünde kılı kırk yarmak demek olacaktı bu. Bizi bu nedenle suçlamak için küçük bürokrat olmak lazım. Tabii ki haziran ayında mayısta olduğundan daha dikkatli olmak gerekiyordu. Ama gerilim zaten çok büyüktü ve organizma böyle büyük bir gerilimi en ufak bir ara vermeden sürekli kaldıramaz. Haziranda bir geri-

lim artışı öngörmüş olsaydık, o zaman bir ara verirdik. Neden Jdanov Soçi'de, memurlar izinde ve Pavlov tiyatrodaydı? Tanrı aşkına! Tabii ki bu detaylardan kaçınılabilirdi ama sonuçta her şey de buna bağlı değildi ya!

– Yeni bir savunma hattı inşa edilmeden neden eskileri yıktırıldı?

– Açıklaması çok basit: Zaman yoktu. Kalkması gerekeni sökemediğimiz gibi yeni bir savunma hattı koyacak zamanımız da olmadı, bu doğru. Belki biraz acelecilik ettik, bilemiyorum.

– Yine de, yansız olursak, Hitler sizi atlattı.

– Hayır ben buna katılmıyorum. Vuracağı darbeyi hesapladığı doğru. Saldırının zamanını da daha iyi seçemezdi. Bizim yönümüzden ise gerilimi mayısta olduğundan daha fazla arttırırsak kazanı tamamen patlatma riski vardı. Gerilim gittikçe yükseliyordu ve insanları besleyecek fazla bir şey yoktu. Öngörü hatası yaptığımız suçlaması haksız bir suçlama, evet her şeye rağmen haksız. Şüphesiz bir hesap hatası vardı, evet. Ya da bu bir hatadan çok bir şanssızlıktı. Gerilimi daha da arttırmayı isterdik ama biliyorsunuz...

– Kruşçev Churchill'in Stalin'i uyardığına ilişkin sözlerinden bahsetti. Stalin daha sonra buna "Uyarıya ihtiyacım yoktu. Savaşın çıkacağını biliyordum ama bir altı ay daha kazanabilirim sanıyordum." diye cevap verdi. Stalin savaşın başlamasını geciktirmek ümidiyle her şeyi yaptı diye suçlanıyor.

– Bu aptalca, Stalin burada sadece kendine güvenemezdi, bütün ülkeye güvenecekti. Kendisini değil bütün ülkeyi düşünüyordu. Bizim çıkarımız buydu, halkın çıkarı, birkaç ay daha kazanmak.

– Ama bu süre içerisinde Churchill'in bize karşı bir şeyi olamaz...

– Bu konuda Churchill'e güvenmek mümkün olabilir miydi? Onun çıkarı bizi Almanlara karşı kışkırtmaktı tabii!

– Büyükelçi Schulenburg Dekanozov'u savaşın başlayacağı zaman konusunda haberdar etmiş.

– Haberdar, hayır; ima, evet. Birçok kişi çarpışmanın yakına çekileceği telkininde bulunuyordu. Schulenburg'a güvenmek... O kadar çok söylenti, tahmin vardı ki! Tabii onları dikkate almamak da bir hataydı.

– Eğer askerlere emir verilmiş olsaydı...

– İşte o zaman provokasyon olurdu, dedi Molotov.

– Neden? O zaman silahsızlandığımız sırada mı saldırmalarına izin verseydik? Tatile gitmesine izin verilen tüm o askerler...

– Silahsızlanmış değildik, tetikteydik. Üstelik de hiç kimse izne çıkmadan bir yıl boyunca çalışamaz. O zamanki koşullarda sürprizlerden tamamen kaçınmak olanaksızdı. Yine de hazırlanmak gerekiyordu. Biz kahramanca zaferleri elde edebiliyoruz ama uzun vadede soğukkanlı kalmayı ve gerilimi alt etmeyi her zaman başaramıyoruz. Suçlular var ama yine de suçlamak zor. Almanlar çok daha donanımlıydı. Sadece ne yapacaklarını söylemek yeterli olabiliyordu. Daha sonra büyük çabalar sonucu bizimkiler de öyle oldu. Ama bence hâlâ soğukkanlılık, ustalık ve yöntem eksiklikleri var. Bu bizim öne çıkan köylü yanımız. Çalışma, ölesiye sarhoş olma, hasat... Tabii sürpriz etkisi rol oynadı. Eminim ki bugün hâlâ, bir yerlerde bir şeyler olabilir gibi bilgiler geliyordur. Bizim doğamız bu. Marksizm-Leninizmin suçu yok burada, o, saldırganlık yoksa da bunu beklemeyi önerir icabında.

– Yani biz gücümüzü harekete geçirmeyi başarana kadar darbeyi yedik.

– Doğru, bu mümkün. Harekete geçmeyi başaramadık denemez ancak bütün olanaklarımızı kullanmayı bilemedik. Bu, zaman istiyordu ve fazla zamanımız yoktu. Stalin kendi kişiliğinde boğulmuş, kendini beğenmiş, her şeyin kendi istediği şekilde yapılacağından emin birisi olarak geçiyor... Bu gerçek dışı ve iftira. Sürpriz etkisi malesef rol oynadı. Başka türlü olamazdı. Bu konularda çok kesin konuşabilecek insanları bulmak zor.

– Yazılanlara göre Stalin'e olan inanç, diğer olguların yanı sıra biraz da kendinin oluşturduğu o kişilik kültüne dayanmaktaydı. Bu doğru mu?

– Biraz evet. İnsan sadece insan değildir. Tabii ki çok önemli şeyler yaptı. O dönemin şartlarında kimse Stalin'den daha iyisini yapamazdı, sadece savaş sırasında değil öncesinde ve sonrasında da.

Jukov'un kitabı bir sürü tartışma götürür hatta tamamen yanlış savlar taşımakta. Savaş çıkmadan önce Stalin'i bilgilendirdiğini anlatıyor –ben oradaydım–. Almanların manevralara giriştiğini, savaş tehlikesi yarattıklarını ve benim: "Neden? Almanlarla sahiden savaşmamız gerekeceğini düşünüyor musunuz?" diye sorduğumu söylüyor. Bu tamamen kepazelik. Sanki ben geri zekalıların başta geleniymişim gibi. Herkes anlamış da bir tek ben anlamamışım gibi! [Molotov burada öfkeden kekeliyor]. Yazdığına göre Stalin savaşa engel olabileceğinden eminmiş. Eğer bütün sorumluluğu Stalin'in üstüne atıyorsak bu demektir ki sosyalizmi inşa etti, savaşı da tek başına kazandı. Lenin tek başına yönetmedi ve Stalin de Politbüro da tek değildi. Herkese kendi sorumluluğu düşüyor. Şüphesiz, o dönemde, Stalin'in konumu kolay değildi. Hiçbir şey bilmiyormuşuz gibi davranmak yanlış. Zira sonuçta Pavlov değilse bile Kirponos ve Kuznetsov birliklerini alarma geçirmişlerdi.... Askerler her zaman olduğu gibi kuş beyinliydiler. Almanlar bizden çok daha güçlüydüler, bu çok açıktı. Tabii vidaları daha da sıkmamız gerekiyordu. Olabilecek en iyi askerlere sahiptik. Jukov iyi bir asker olarak tanınıyordu. Timoçenko fena değildi, ayrıca Halk Savunma komiseri idi.

– Evet ama askerler inisiyatife izin vermediği ve emirlerini beklemeyi şart koştuğu için bütün sorumluluğu Stalin'in üstüne atıyorlar.

– Herkes kendini temize çıkarmaya çalışıyor, dedi Molotov. Halbuki Haziran'ın 21'ini 22'ye bağlayan gece, Denizcilik Bakanı Kuznetsov bir hava saldırısına hazır olma emrini ver-

mişti. Jukov bunu yapmadı. Kuznetsov bunu kendi inisiyatifi ile yaptı diye övünüyor. O duruma bakılırsa haklı; savaşın başlamasından birkaç dakika önce tüm birliklere, çok acele etmemeleri, son dakikada gelen haberleri doğrulamadan kulak asmamaları konusunda emir verilmişti. Gecikmeler olduğunu biliyoruz ama bunlar sonucu doğrudan etkilemedi.

– Hitler oyununu politik ve ekonomik ödünleri zorla elde etmek üzerine kurmuştu; Nekriç'e bakılırsa Stalin bu şekilde düşünüyordu.

– Neden öyle düşünmeyecekti ki. Tabii ki Hitler bir baş şantajcıydı. Onun tarafından gelecek her tür çarpıtma düşünülebilir. Her ihtilaflı konu şantajlara, aldatmacalara, efsanelere konu olabilirdi ve de... gerçekçi kalabilmek için anlatması çok zor...

– Bu konuda uzmanlaşmış belgelerdeki öne çıkan fikir, Stalin'in Hitler'in savaşı başlatacağına inanmadığı şeklinde.

– Evet, yazılanlar böyle. Vasilevski savaşın başlamasını epeyce naif bir şekilde anlatıyor. Berejkov'un kitabının da başını okudum.

– İyi bir kitap.

– Pek de değil, dedi Molotov.

Ama ilginç.

İlginç evet. Sadece ilk yüz sayfayı okudum, üstünde uzlaşamayacağım iki nokta çıkardım. Birincisi şu: Stalin Hitler'in o yıl SSCB'ye saldırmayacağı fikrindeydi. Nasıl Stalin adına konuşabiliriz ki, üstelik şimdi, olur olmaz her şeyi onun üstüne yıkabiliriz! "Stalin böyle düşünüyordu, Stalin şuna inanıyordu..." Sanki Stalin'in savaş için ne düşündüğünü tam anlamıyla bilebilirmişiz gibi! İnsanlar zor anlar geldiğinde bütün şartların uygun şekilde bir araya gelmiş olmasını istiyorlar. Tabii savaşın o yıl başlamayacağına inanmak istiyorduk. Ya da biraz daha geç başlamasına. Bunu da gayet normal buluyorum ama bence hiçbir şey Stalin'in o yıl savaşın başlamayacağına inandığını ispatlamıyor. Bu bir.

İkinci nokta. TASS ajansının bildirisinden bahsediyor.

Savaşın başlangıcından bir hafta ya da on gün önce TASS ajansı bir bildirisinde Almanların hiçbir inisiyatif almadığını ve ilişkilerimizin normal olduğunu söylüyor. Bence bu Stalin'in fikriydi. Berejkov Stalin'i bu bildirinin hiçbir dayanağı olmadığı için suçluyor. Bu bir diplomasi oyunuydu. Bir oyun tabii ki. Atılım başarısız oldu. Her girişim iyi sonuç verecek değil ya! Bu girişimin de can sıkıcı bir yanı yoktu. Berejkov'a göre bu naiflik. Hayır bu naiflik değil ama diplomatik, politik bir kurnazlık. Bu durum özelinde bir sonuç vermedi ama kabul edilemez, hoşgörülemez bir yanı da yoktu. Saçmalık değil, açıklığa kavuşturma amaçlı bir girişimdi. Onlar da eğer bir tepki göstermeyi reddettilerse bu bize karşı ikiyüzlü olduklarının bir göstergesidir. Dış dünyaya kendi açılarından tamamen meşru eylemlerde bulunduklarını ispatlamaya çalışıyorlar. Oysa bizim yaptığımızın amacı, gerekçesi ve açıklaması Almanlara saldırı için hiçbir bahane yaratmamaktı. Birliklerimizin en ufak bir hareketinde Hitler hemen "Görüyorsunuz, birliklerini harekete geçirdiler bile! İşte fotoğraflar, işte eylemler!" diye bağırmaktan geri kalmayacaktı. Şu şu sınırlarda yeterince askeri birlik yoktu diyorlar ama sınır birliklerine azıcık yaklaştığımız anda işte bahane bulunmuş olacaktı! Bu süre zarfında bütün gücümüzle hazırlanmaktaydık.

Başka seçenek yoktu. İşte bu nedenle onların bizi suçlamalarını korkunç buluyorum. TASS'ın bildirgesi gerekliydi, bir çıkar yoldu. Eğer savaşın yazın çıkmasını engelleyebilseydik sonbaharda başlatabilmeleri çok zor olurdu. O zamana kadar diplomatik yollarla savaşı geciktirmek mümkündü ama bu ne zaman imkânsız hale gelecekti, bunu kimse söyleyemiyordu. Hiçbir şey söylememek saldırıyı kışkırtabilirdi. Sonunda 22 Haziran'da Hitler'in saldırganlığını bütün dünya görmüş oldu. Biz de kendimizi Müttefiklerle birlikte bulduk.

– Aleksandr Nekriç, Stalin'in Hitler'i bir pazarlığa çekebileceğini umduğunu yazmış.

– Çok doğru. En azından bir denemek lazımdı! Şüphesiz

böyle durumlarda, ortada böyle yamyamlar olduğundan aldatmaca ve başarısızlık söz konusu olabilirdi, ama biz asla ödün vermedik; bir deneme yapmak da tamamen yerindeydi.

– Stalin, Alman askeri tabakasıyla Hitler'i ayırmış, savaşın askerleri kışkırtma nedeniyle başlayabileceğini düşünmüş ama Hitler'in antlaşmayı ihlal edeceğini düşünmemiş. Ben Stalin'in fikrinin bu olabileceğini sanmıyorum.

– Ben de, diye onayladı Molotov. Bunlar tek amacı Stalin'i lekelemek olan dayanaksız varsayımlar. Herhangi birisinin olacağı şekilde saf ve aptal değildi... Ama bir girişimde bulunmadan, Hitler yönünde hiçbir yaklaşımda bulunmadan da edemezdik.

Stalin'in gözüyle Hitler

Molotov'a Hitler'in olduğu sanılan, Bormann tarafından 14 Şubat 1945'te yazıya geçirilmiş olan *"vasiyetname"*yi okuyorum:

Bu savaşın uğursuz yanı Almanya'nın savaşa hem çok erken hem de çok geç başlamış olmasıydı. Tamamen askeri bir bakış açısıyla bakarsak savaşa daha erken başlamalıydık. 1938'den itibaren inisiyatifi ele almalıydım ve savaşı 1939'a kadar geciktirmemeliydik...

– Tabii, diye onayladı Molotov.

Bizim, diğer Almanların trajedisi ise daima zaman kısıtımız olmasıydı. Koşullar her zaman öyle şekilleniyordu ki biz acele etmek zorunda kalıyorduk; eğer bugün zamana ihtiyacımız varsa bu toprağa ihtiyacımız olduğundandır. Ruslar o sınırsız toprakları ile acele etmeme lüksüne sahip olabilirler. Zaman onların lehine işliyor bizim değil.

– Ama Ruslar da aynı durumla, 1941'de değilse bile daha önce karşı karşıya kaldılar; bunu anlayabilirdi ama anlamamış. İşte bu onun hatası, diye yorum yaptı Molotov.

Neden 1941? Çünkü Batılı düşmanlarımızın amansız büyüyen gücü karşısında eğer harekete geçecektiysek bunu en kısa za-

manda yapmalıydık. Ve unutmayın: Stalin de eli kolu bağlı bekleyecek değildi.

– Evet, tabii ki, diye onaylıyor Molotov.

Bizim en önemli problemimiz Rusya'yı olabilecek en uzun süre boyunca bir müdahaleden caydırmaktı ve ben sürekli şöyle bir kâbusla yaşıyordum: Stalin'in benden önce davranması.

– Tabii orada öyle bir problem vardı, diye kabul etti Molotov.

Önceden kesinlikle diyebilirdik ki savaşın sonucu ne olursa olsun bu Britanya İmparatorluğu'na dokunacaktı. Çok ciddi bir yara alacaktı. Britanya halkının sonu o lanetli adanın üstünde açlık ve veremden ölmek olacaktı.

– Evet bu aynen bana da söylediği. "O lanetli ada..." şeklinde bir şeyler.

– Sizce eğer onlar başlatmasaydı biz harekete ilk geçen olabilir miydik?

– Planımızı bu olasılık üzerine yapmamıştık. Beş yıllık planlarımız vardı. Müttefikimiz yoktu. Onlar bize karşı Almanlarla birlik olurlardı. Amerika bize karşıydı, İngiltere'yle Fransa da bundan geri kalmazdı.

– Ama o dönemin resmi doktrini, yabancı topraklarda savaşalım olabildiğince az kayıp verelim şeklinde değil miydi?

– Peki kim şöyle bir doktrin geliştirirdi: Bir zahmet topraklarımızı işgal edip savaşı bizde yapabilir misiniz lütfen? dedi Molotov. Savaş bakanı, "O halde bize buyrun" mu diyecek? Tabii ki "Az kayıpla başka topraklarda" diyecek. Bu bir propaganda yöntemidir. O kadar iyi bir yöntem ki propaganda normal politikanın üstüne çıktı. Bu gereklidir, vazgeçilemez.

– Bakın Hitler hangi kelimelerle konuşmasına başlıyor:

Eğer ben ölüp gideceksem, bana layık olamayan Alman halkı da yok olsun.

– Bu çok tanınmış bir cümledir. Çok da aptalca.

– Stalin Hitler için ne düşünüyordu, onu nasıl değerlendiriyordu?

– Aşağı görüyordu dersek doğru olmaz. Anlamıştı ki Hitler her şeye rağmen Alman halkını anlık denecek bir zaman içeresinde örgütlemişti. Büyük bir komünist parti vardı ve bu anda görüldü ki kimse yok! Hitler'e gelince, halkı arkasından sürükledi ve Almanlarla savaşırken de çok güçlük çektik. Bu nedenle bütün stratejik görüşmeler boyunca büyük bir soğuk kanlılık gösteren Stalin bu soruna büyük bir ciddiyetle yaklaştı. *06.12.1969; 09.07.1971; 31.07.1972; 08.03.1974; 14.01.1975; 24.05.1975; 16.08.1977; 24.07.1978; 04.11.1978; 01.07.1979; 09.01.1981; 21.10.1982; 11.03.1983; 16.06.1983.*

Molotov'a soruyorum:

– Jukov'un anıları ve düşüncelerini tekrar okudum, 22 Haziran 1941'deki durumu tam olarak hâlâ kavrayabilmiş değilim.

Diyor ki:

Gece yarısına doğru Kiev askeri bölgesi kumandanı general Kirponos'un rapor ettiğine göre, Alman ordusundan bir kaçak Alman birliklerinin sabah 4 saatlerinde saldırıya geçeceğini söylemiş. Jukov'un yazdığına göre Alman birliklerinin sınıra doğru harekete geçtiğine dair yeterli kanıt vardı. Gece yarısını 30 dakika geçe Stalin'e haber verdik. Stalin bize askeri bölgelere bir talimat iletildi mi diye sordu. Ben evet cevabı verdim [...]. Stalin'in ölümünden sonra 22 Haziran gecesi bazı kumandanlar ve onlara bağlı birliklerin bir şeyden habersiz rahat rahat uyumakta ya da utanmadan eğlenmekte oldukları söylendi. Bu doğru değildi [...]. Saat 3.07'de Karadeniz donanması kumandanı amiral F. Oktiabrski yüksek frekanstan beni aradı ve: "Hava denetim hizmetlerinin bildirdiğine göre kimliği saptanamayn çok sayıda uçak deniz tarafından yaklaşmakta..." diye haber verdi, ben amirale sordum: "Nasıl bir karar aldınız? – Tek bir karar: uçakları donanmadan DCA ateşi ile karşılayacağız." Saat 3.30'da, Batı askeri bölge şefi general V. Klimovski Belarusya şehirlerinin üze-

rinde bir Alman hava akınının başladığının farkına varmış... Halk komiseri bana Stalin'i telefonla aramam için emir verdi. Ben de yaptım. Kimse cevap vermedi. Sürekli aramaya devam ettim.

– Bu sabah 4 civarı yapıyor, dedim Molotov'a.

– Hayır değil, daha önce toplandık biz! Daha önce! diye bağırdı Molotov. Kendi yakasını kurtarmak istiyor, durumu çok iyi anladığını zannediyor ama anlamamış o da diğerleri gibi.

Jukov'u okumaya devam ediyorum:

En sonunda muhafız alayı komutanının uykulu sesini duyuyorum. Stalin'i telefona çağırmasını rica ediyorum. Yaklaşık üç dakika sonra Stalin cevap veriyor. Durumu anlatıp mukabele hazırlığı için izin istiyorum. Stalin hiçbir şey demiyor. Sadece nefesini duyuyorum. "Beni anlıyor musunuz?" Sessizlik. Sonunda Stalin soruyor: Halk komiseri nerede? –Yüksek frekanstan Kiev askeri bölgesi ile konuşmakta. –Timoçenko ile Kremlin'e gidin, Poskrebiyçev'e bütün Politbüro üyelerini toplamasını söyleyin.

– Bu daha erken bir saatteydi, diye belirtiyor Molotov.

Jukov'u okumaya devam ediyorum:

Saat 4'de Oktiabrski ile tekrar konuştum. Bana sakin bir sesle düşman hava saldırısının geri püskürtüldüğünü, donanmayı vurma girişimiminin başarısız olduğunu ama kentte yıkımlar olduğunu bildirdi. [...]. Saat sabah 4.30'da çağırılan bütün Politbüro üyeleri toplandı.

– Daha önce diye ısrar etti Molotov.

Halk komiseri ve ben büroya girdik. Stalin çalışma masasının önünde, dolu piposu elinde solgun durmaktaydı.

"Almanya elçisini acilen çağırmak gerek" dedi.

Elçilikten bize Büyükelçi Kont von Schulenburg'un acil bir konuşma için kabul istediği cevabı verildi.

Bu süre zarfında general N. Vatutin, Alman kara kuvvetlerinin yoğun bir topçu ateşi sonrası Kuzey-Batı ve Batı bölgelerinde saldırıya geçtiğini bildirdi.

Bir süre sonra Molotov hızlı adımlarla içeri girdi:

"Alman hükümeti bize savaş ilan etti."

J. V. Stalin kendini bir sandalyeye bıraktı ve çok derin bir düşünceye daldı.

– İşte bu da sabah saat 5 suları oluyor.

– Doğru değil, diye cevapladı Molotov. Jukov Stalin'in gelişmeleri takip etme ve kendisini bilgilendirme emri verdiğini söylemiyor. Şunu anlamak gerekir ki kışkırtma amaçlı bazı yalan haberler olabilirdi ve sadece sözlü olan bu haberlere inanmamak gerekiyordu.

[On yedi seneye yayılan görüşmelerimiz boyunca 22 Haziran konusu pek çok kez gündeme geldi. Sonuç olarak Molotov'un anlatımına göre olayların nasıl geliştiği aşağıda yazılı.]

Ya Jukov yanılıyor ya da ben unuttum, diyor Molotov. Jukov telefon etti. Savaş başladı diye bir şey söylemedi ama sınırda bazı tehditler var dedi: ya bir bombardıman ya da kaygı verici diğer bazı haberler. Büyük bir ihtimalle gerçek bir savaş henüz başlamamıştı ama gerilim o kadar fazlaydı ki yönetim müzakere ihtiyacı duydu. Her neyse o, sabah saat 2'ye doğru biz Kremlin'de toplanmış durumdaydık, Stalin'in evinde; daçadan dönüşümüz için 30-35 dakika eklemek gerek.

– Ama Jukov Stalin'i uyandırdığını ve bombardımanları haber verdiğini söylüyor. O zaman sabah saat 1'den beri bombardıman başlamış mı oluyor?

– Bir dakika. O konu belki çok açık değil. Jukov ve Timoçenko bizi yataklarımızdan kaldırdılar: Sınırda kaygı verici hareketler var. Belki birisi daha önce bir bombardımanı haber verdi ve her şey saat 2'den önce başladı, bu bir detay. Sabah saat 2'ye doğru yoldaş Stalin'in evinde toplandık, resmi bir toplantı idi, bütün Politbüro üyeleri çağırılmıştı. Daha önceki gün, 21'inde, saat 11'e veya gece yarısına kadar bütün akşamı Stalin'in daçasında geçirmiştik. Belki de bir film seyretmiştik; o dönemde bunu sıkça yapardık, yemekten sonra bir film seyrederdik. Sonra ayrıldık ve daha sonra tekrar çağırıldık.

Sabah saat 2-3 arası benim sekreterlik Schulenburg tarafından aranmış ve sekreterim Poskrebiyçev'i arayarak Büyükelçi Schulenburg'un Dışişleri Halk Komiseri Molotov'la görüşmek istediğini söylemiş. Ben işte o zaman Stalin'in bürosundan ayrılıp kendiminkine geldim, aynı binada aynı katta ama farklı bölümlerdeydik. Benim Kremlin'deki bürom manzara olarak köşeye doğru bakıyor ve Büyük İvan'ın çan kulesini görüyordu. Politbüro üyeleri Stalin'le kaldılar, ben ise Schulenburg'u kabul edecektim – yaya olarak iki ya da üç dakika. Yoksa olaylar şu şekilde gelişecekti: Eğer Schulenburg'un kabul edilmek istediğini bildirmek için beni daçaya çağırmamış olsalardı benim Stalin'i aramış olmam gerekirdi – büyükelçiler dışişleri bakanlarını gece yarısı telefonla aramazlar. Hiç kuşku yok ki o durumda Stalin'in oluru olmadan Schulenburg'u kabule gitmezdim. Oysa daçamdan Stalin'e telefon ettiğimi hatırlamıyorum. Etseydim hatırlardım, çünkü aklımda tek bir şey vardı savaşın başlaması ya da ona benzer bir şeyin olması. Beni arayan Schulenburg değil Poskrebiyçev'e bağlı bir Çekistti, Stalin'in bize toplanma emri verdiğini söyledi. Schulenburg'u sabah 2.30 veya 3 sularında kabul ettim, saat 3'ten daha geç değil bence. Almanya büyükelçisi notunu saldırının başladığı anda bırakmıştı. Her şeyi özenle önceden hazırlamışlardı ve muhtemelen büyükelçi belirli bir saatte gelmek üzere emir almıştı, saldırının saat kaçta olacağını biliyordu. Bunu tabii ki biz bilemezdik.

– Fakat saat 3'te Almanlar hâlâ saldırmamış mıydı?

– Bölgelere göre değişiyor. Sivastopol'da bir akını geri püskürttük. Saat 2 veya 3'te saldırdılar. Neden bu kadar küçük bir detaya takılıyorsunuz? Tabii her şey ilgi çekici ve bütün bu detayları, belgelerle olayları birleştirerek yeniden oluşturabiliriz ama bunların hiçbir önemi yok. Malenkov ve Kaganoviç hepimizin çağrıldığı dakikayı hatırlıyorlardır. Bence sabah saat 2'den daha geç değildi. Jukov ve Timoçenko saat 3'te veya biraz daha geç geldiler. Eğer Jukov saat 4 veya daha geç bir saatten

bahsediyorsa bu görüşme saatini ileri alarak kendi saatleri ile çakıştırmak içindir. Olaylar daha önce cereyan etti.

[Stalin'in genellikle geceleri çalıştığı biliniyor, ama o gece, garip bir şekilde, uyumaktaydı ve onu Jukov uyandırdı.]

– Jukov kendine önem atfetmek istiyor. Söyledikleri doğru değil.

– Durum sahiden böyle mi oldu bilemiyorum ama sizden başka kime sorabilirim? Büyükelçiye demişsiniz ki "Bunu hak etmek için ne yaptık?"

– Eğer bu bilgiyi Alexander Werth'in kitabından aldıysanız bilin ki o bir hayalcidir. Orada değildi, nasıl bilebilir ki? Bu tamamen bir uydurma. Tabii ki böyle bir saçmalık savurmuş olamam. Bu densizlik. Zırva. Bunu nereden çıkarmış ki? Orada sadece iki Alman ve benim çevirmenim vardı.

– Kont Schulenburg'un Sovyetler Birliği ile bir savaşa karşı olduğu biliniyor. Hatta savaş öncesinde Hitler'e bu konuyu içeren bir muhtıra vermiş. Resmi, diplomatik konuşmalar dışında kişisel olarak bir şeyler söyledi mi?

– O an özel konuşmalara uygun bir an değildi. Schulenburg sakin duruşlu birisiydi. Bu durum için bir şey yapamazdı tabii. Daha sonra kurşuna dizildi.

– Hitler'i Rusya konusunda yanlış bilgilendirdiği için mi?

– Tabii. Ama Hitler'e karşı hazırlanan komploya da karışmıştı. Çevirmeni, elçilik danışmanı Hilger, emir eline ulaştığında gözyaşlarını tutamamış.

– Schulenburg o zaman yaşlı mıydı?

– Ne demek bu? Benim şimdiki yaşımdan daha gençti ve ben de henüz yaşlı sayılmam. *06.12.1969; 31.07.1972; 15.08.1972; 21.05.1974.*

⚜

– Jukov savaş öncesindeki sorumluluklarından arınmaya çalışıyor ama bu çocukça. Üstelik karıştırıyor da. 21'inde birlik-

leri alarm durumuna geçirme talimatı verildi. Jukov'da belirsizlikler var: Stalin'in bu talimatı düzeltmesinin doğru mu yanlış mı olduğunu hiç söylemiyor. Oysa ki Stalin bunu yapmakta haklıydı. İşte bazı bölgelerde nasıl da yeterli önlemler alınmış, ama Belarusya'da değil... *08.03.1974*

[Molotov'un anlattığına göre savaş çıktığı sırada Stalin'le birlikte savunma halk sekreterliğine gitmiş. Malenkov da onlara eşlik ediyormuş. Stalin, Jukov ve Timoçenko ile epeyce sert konuşmuş.

– Böyle zıvanadan çıktığı çok nadirdi dedi Molotov.

Daha sonra Stalin'le birlikte Molotov tarafından 22 Haziran öğleninde radyodan halka okunacak ve daha sonra da telgraf merkezinden yollanacak olan bildiriyi kaleme almışlar.]

– Peki neden 22 Haziran'da bu bildiriyi halka Stalin değil de siz ilettiniz diye merak ediyor bazı görüşmelerde kendisi de bulunmuş olan Stalin'in torunu Yevgeni Çugaşvili.

– Bence biraz zamana ihtiyacı vardı. Bu anlaşılabilir bir şey, durum bir sonuç çıkarabilmek için henüz çok karışıktı.

Savaş başlamıştı, evet. Stalin'den başka şeyler beklenmekteydi [savaşın başlama ilanından başka bir şey]. Benim için, hükümet adına konuşuyor da olsam, bu yeterliydi. Ama Stalin çok rahat değildi, ona göre sonuç çıkarmak için gerekli bir malzeme henüz yoktu. Daha kesin şeyler söyleyebilmek için birkaç gün daha beklemek daha uygundu.

Ben bir bildiri okudum. Söylemeye gerek yok, Politbüro tarafından gözden geçirilmiş bir bildiri. Bu sadece bana ait bir bildiri değildi.

Neden Stalin değil de ben, diye mi soruyorsunuz? İlk konuşmayı yapmak istemedi; vurgulama ve doğru yaklaşım için durumla ilgili fikrinin daha belirgin olması gerekiyordu. Tamamen bir robot gibi davranamazdı, bu imkânsızdı. O da her şeyden önce bir insandı tabii ki. Sadece bir insan değil , bu çok da doğru değil. Bir insan ve bir politikacıydı. Bir politikacı

olarak bazı şeyleri daha yakından görebilmek için beklemeliydi. Söylevlerinin çok belirgin bir tarzı vardı; halbuki o sırada durumun çözümünü derhal yapmak ve kesin cevaplara ulaşmak imkânsızdı. Bu nedenle sözü almak için sınırdaki durumun kesinleşmesine yetecek kadar, yani birkaç gün beklemeye karar verdi.

– Şu sözleriniz -"Davamız haklıdır. Düşman ezilecek, zafer bizim olacak"- bu savaşın bir çeşit sloganı haline geldi.

– Bu resmi bir konuşmaydı. Ben kaleme almıştım ama Politbüro'nun bütün üyeleri metni gözden geçirirken ordaydılar. Bu nedenle bunların sadece bana ait sözler olduğunu söyleyemem, tabii ki düzeltmeler, eklemeler oldu.

– Stalin de katılmış mıydı?

– Öyle sanıyorum. Böyle bir söylevin onun oluru olmadan verilmesine olanak yoktu ve Stalin de çok katı bir eleştirmendir. Onun hangi sözcükleri eklediğini söyleyemem, en sondakiler mi, ama söylevin yazılmasında onun da payı var.

– Peki 3 Temmuz demeci, o Stalin'in mi yoksa Politbüro'nun mu?

– Onun. Önceden hazırlanmış bir şey değildi. Biz bu söylev için hazırlık yapmıyorduk. Biz olmadan yapıldı. İrticalen kendi söylevlerinden birini verdi. Şunu söylemek gerekir ki eskiden gözden geçirilmiş bir metin olmadan konuşuyorduk. 1945 veya 46'da bile, Ekim Devrimi bayramı için bir rapor sunduğumda veya Birleşmiş Milletler Örgütüne bir konuşma yaptığımda o metin bana ait bir metin oluyordu, kimse incelemiyordu. Bir kâğıt okumaktan çok serbest bir şekilde konuşma yapıyordum. 7 Kasım 1941 resmi geçidi sırasında Stalin'in konuşacağını elbette biliyordum. Bana söylemişti. Konuşmasını okuyayın diye bana vermiş miydi, hatırlamıyorum. Mutlaka vermiştir. Genelde okumam için verirdi. 7 Kasım resmi geçidindeki konuşması kayda geçirilmemişti, daha sonra kendisi yaptı.

– Söylendiğine göre savaşın ilk günlerinde morali bozuktu ve sesi soluğu kesilmiş gibiydi.

– Morali bozulmuştu demek abartılı, sarsılmıştı evet, ama bir şey belli etmiyordu. Stalin'in kendi zorlukları vardı, bu şüphesiz. Hiç etkilenmediğini söylemek saçma olur. Ama onu öyle bir şekilde tarif ediyorlar ki sanki pişman olmuş günahkar gibi! Bu elbette saçmalık. Çalıştığı bütün günler ve çalışmayı alışkanlık ettiği o geceler boyunca hiç moralini bozma ya da sesini soluğunu kaybetme gibi lüksleri olmadı!

[Ünlü havacı Mihail Vodopianov, Sovyetler Birliği'nin kahramanı, bana 22 Haziran 1941'de savaşın çıktığını öğrendiği zaman Kuzeyden geldiğini ve Moskova'ya deniz uçağı ile ulaştığını, Kimki su alanı üzerine indiğini ve hemen Kremlin'e gelerek Stalin tarafından kabul edildiğini söyledi. Vodopianov Stalin'e nazi Almanya'sı üstüne hava bombardıman akımları yapılmasını önerir.

"Bunu nasıl öngörüyorsunuz?" diye sorar Stalin bir haritanın yanına yaklaşarak.

Vodopianov Moskova'dan Berlin'e bir çizgi çizer.

Stalin parmağını Baltık adalarına doğru uzatarak "Buradan gitmek daha iyi değil mi?" diye önerir.

Bu savaşın ilk günüdür.]

– Bütün bir ordunun yok olması, bu çok acı bir şey, dedi Çota Kvantaliani, ama eğer Almanlar bizim savunmamızı alt etmemiş olsalardı ve eğer biz karşı saldırıya geçip muzaffer bir şekilde Polonya'da ilerlememiş olsaydık, İngiltere, Amerika ve diğer ülkeler 1941'de bizim Almanya'yı ezmemize izin verirler miydi, o zaman da bizim tarafımızda olurlar mıydı?

– Emin değilim, diye cevapladı Molotov ve ekledi; Stalin, Beria, Malenkov ve ben, birlikte halk komiserliğine gittik, oradan da Beria ve ben Stalin'in daçasına gittik. Bu ikinci veya üçüncü gündü. Bana öyle geliyor ki Malenkov da bizimleydi. Başka kim vardı hatırlamıyorum. Malenkov'u hatırlıyorum.

Stalin şaşkın vaziyetteydi. Dile getirmiyordu ama rahatsızdı.

– Nasıl duruyordu?

– Nasıl mı duruyordu. Stalin her zaman nasıl dursa öyle duruyordu.

Bize sert bir şekilde dedi ki: "Kazık yedik", bu hepimize öyle geliyordu. Söylediği cümleyi çok iyi hatırlıyorum, bu nedenle size aktardım. İşte bu durumdaydık, tabii ben biraz ruh halini düzeltmeye çalıştım.

– İngiltere ve Amerika'nın müttefikliği Sovyet rejimi için çok bir şey ifade ediyor muydu?

– Evet, çok dedi Molotov. *31.07.1972; 15.08.1972; 09.11.1973; 16.06.1977; 16.08.1977; 24.07.1978; 01.07.1979; 13.01.1984.*

[Radyo spikeri Luri Levitan'ın anlattığına göre Stalin'in radyoda yayınlanan söylevinden önce Beria ve Vlassik sınırlama koydular:

– Yoldaş Stalin'in bütün sorularına 'evet' veya 'hayır' diye cevap verilecek, hiçbir soru sorulmayacak.

Bütün elbiselerimi ve hatta ayakkabılarımı yokladılar.

Levitan'ı görünce Stalin dedi ki:

– Demek sizsiniz! Ben de sizi böyle düşünmüştüm.

Daha sonra sordu:

– Sizce nasıl okumalıyım?

– Her zaman okuduğunuz gibi okuyun yoldaş Stalin, diye canlılıkla yanıtladı Levitan.

– Nerelerde duraklama yapmalıyım?

– Her zaman yaptığınız şekilde yapın yoldaş Stalin.

O zaman Stalin gülümsemekten kendini alamadı.]

BÜYÜK VATAN SAVUNMASI

Vatan için çarpıştık

– Sınırı ne zaman ziyaret ettiniz?

– 1941'de Leningrad'a gittim. Daha sonra Konyev'i tayin ettim ve Jukov'u biraz iteledim. Bu galiba 1942 veya 43'teydi. Bunlar benim sınır ziyaretlerim oldu. *13.6.1974.*

– Ekim 1941'de Konyev'i kumandanlıktan almak için sınıra gittim. Onunla bu iş yürümüyordu. Neden yerinin Jukov'la değiştirildiğinin ona anlatılması gerekti. Jukov durumu düzeltti.

– Jukov onu savunmuş öyle mi?

– Evet. Daha sonra da Leningrad'da Voroşilov'u görevden aldım.

– Bu iş için yeterli değil miydi?

– Yeterliydi, zamanını siperlerde geçiriyordu. *14.01.1975.*

– Kuşatmanın tamamlanmasından önceki son günlerde ben Leningrad'daydım. Malenkov da bana eşlik etmekteydi. Savaş donanmasından Kuznetsov ve topçu Voronov da vardı. Önemli bir grup yani. Askerler. Bu Ağustos 41 olmalı. Yazdı evet; Çerepovets'e kadar uçakla oradan Leningrad'a kadar trenle gittik. Uzak sayılmazdı. Yalnız zamanında varamadık, yol kesil-

mişti. Bu nedenle Mga garından itibaren Leningrad'a drezinle* geldik. Dönüşte abluka daha beterdi o yüzden trenle gelemedim ve Ladoga gölünün üstünden geçmek için uçağa bindim. Bu işte gerçekten en zor andı.

Jdanov Leningrad'daydı. Eşsiz bir yoldaş, eşsiz bir insandı. Ama o sırada tam bir şaşkınlık içerisindeydi. Her şey kötü gitmekteydi: Almanlar onları kuşatmış ve kıstırmışlardı. İşte bu şartlar altında ben Stalin'in verdiği görev üzerine Leningrad'a gelmiştim ve Jukov da benim dönüşümden az zaman sonra acele Leningrad'a gitti. Buna ne dersiniz? Jdanov çok iyi birisiydi ama biraz gevşekti. *13.04.1972.*

⚜

[Viçeslav Mihayloviç'e general Çtemenko'nun okurlarıyla yaptığı bir görüşmenin kayıtlarını okuyorum; Çtemenko diyor ki: "O zamanın şartlarında Stalin'e inanmadan düşmanı yenmemiz imkânsızdı."]

– Doğru, diyor Molotov.

"Bu soruda, Çtemenko anlatıyor, halkımızın her şeyi kendiliğinden anlayabilecek kadar zeki olduğu fikrinden hareket ettim. Bu nedenle Stalin'den ne iyi ne de kötü olarak bahsettim, sadece ne olduğunu anlatmakla yetindim. Bu arada bir şeyi kesin olarak söyleyebilirim: Stalin savaş sanatını biliyordu, sadece strateji değil taktikleri de... sadece genel anlamda değil derinine biliyordu, uygulamada uzmandı; savaşı en üst düzeyde yönetti. Bazı örneklere değineceğim. Ekim 1941'de Almanlar Moskova sınırlarına geldiğinde durum çok kritikti. Devletin birçok mekanizması geri çekilmişti. Almanlar Moskova önlerinde beklemekteydiler. Durum özellikle de Volokolamsk yolu çevresinde, batı sınırında, çok ciddiydi. Bütün birliklerin takviye talep ettiği bir dönemdi ve yapacak takviyemiz yoktu. Bölgelerdeki birliklere parça parça takviye yapıyorduk, askeri okullar bile bölünmüştü. Bu dönemde Stalin tam teçhizatlı, modern malzemelerle

* drezin: demiryollarında yol kontrol ve bakım için kullanılan küçük araba.

donatılmış beş ordu düzenledi. Moskova önündeki harekatı yöneten Jukov'un sürekli yakarmaları ve isteklerine rağmen Stalin tek bir tabur vermeyerek ona her şey pahasına direnmesini emretti. O zaman biz Stalin'in hata yaptığını düşündük. Stalin bu birlikleri Alman ordularının karşısına onların çok kan kaybettiği Aralık ayında çıkardı. Almanlar Moskova'nın çok uzağına püskürtüldü. İşte o zaman Stalin'in ne kadar büyük bir strateji uzmanı ve taktisyen olduğunu anladık.

"Bu hassas dönemde Jukov'un merkez karargahı, savunma hattına yakın bir konumdaydı. Jukov Stalin'den merkez karargahını Belarusya garı yönüne almak için izin istedi. Stalin eğer Jukov Belarusya garına doğru yer değiştirirse kendisinin onun yerine geçeceğini söyledi.

"Savaş sırasında Kruşçev'in rolü mü? O sırada sınır askeri kurulu üyesi idi. Kruşçev'in rolünün önemine dair bir şey diyemeyeceğim. Askeri Kurul üyeleri içinde dikkate değer olanlar vardı, Jdanov örneğin. Ama Kruşçev'in dikkate değer olduğuna ise kimse beni asla inandıramaz. Kruşçev ve Yeremenko Almanları ezmek için bilmem ne tür bir plan hazırlamışlar. Bu plandan hiç haberim yok.

"Stalin savaşın ilk günlerinde paniğe kapıldı mı? Ben zannetmiyorum. Üst kademelerde böyle bir hisse kapılmamıştık. Stalin paniğe kapılmış olsaydı bizim işimiz mutlaka etkilenirdi."

– Doğru.

–"Rokossovskive Jukov'un kitapları ile ilgili, Rokossovski'nin kitabını beğendim. İyi bir kitap. Jukov'un kitabı içinse kötü bir şey diyemem ama onunla ilgili eleştiri yapmayı reddettim. Jukov'un kitabında tarafsız olamadığı yerler var. Sınırdaki durum iyi olduğunda bunun övüncü Jukov'un ve onun önerileri sayesinde oluyor. Ama yenildiğimizde ya da hatalar yaptığımızda bu Stalin'in suçu.

"Varşova'da bir ayaklanma olmuştu. Polonyalı yurtseverlerin kanları Varşova sokaklarında aktı. Ayaklanmanın başlangı-

cı veya amaçları hakkında hiçbir şey bilmiyorduk. Mikolajczik tarafından, Sovyet birlikleri Varşova'ya girmeden önce bir yönetim kurmak ve bizi bir oldu bittiyle karşı karşıya getirmek için çıkarılmıştı. Varşova'daki ayaklanmadan haberimiz olduktan sonra bir harekat hazırlandı. Harekat kötü gelişti. Jukov kitabında bu ayaklanmanın onu hiçbir şekilde ilgilendirmediğini ve harekatın Stalin'in önerisi üzerine yapıldığını yazıyor. Jukov'un kitabını bitirdikten sonra devlet arşivlerinde araştırma yaptım. Jukov olanları değiştirmeye çalışıyor: İmzası belgelerde gayet güzel boy gösteriyordu."

– Jukov dar görüşlüdür. Politik duruşu net değildir. Çtemenko haklı ve bazı ögeleri tamamlıyor. Bu bir yerlerde yayınlandı mı peki? Tabii ki hayır...

– Top imalatçısı Vassili Grabin'in size selamları var. Kendisiyle bu yakınlarda tanıştım. Bana *Zaferin Silahları* kitabının Stalin dönemine ait bir düzmece olduğunu iddia eden dergiyi hediye etti. Ona bir soru sordum: "Size göre Stalin zeki birisi miydi? –Bu uygun sözcük değil. Aramızda bir sürü zeki insan vardı, Stalin çok yürekli, çok dikkatli birisiydi. Kruşçev savaşa hazırlıklı olmadığımızı söyledi. Oysa ki benim bütün toplarım savaştan önce imal edilmişti. Eğer Tukaçevski'yi dinleseydik hiçbiri olmayacaktı."

– Çok güzel söylemiş. Bravo, diye haykırdı Molotov.

– Grabin dedi ki: "Tukaçevski'den 'top'umuzun bir dergide gösterilmesini istedim. Kesin olarak reddetti. Ben de o zaman Politbüro'ya gideceğimi söyledim. Savaş sırasında o top hepsinden daha iyi çıktı. Stalin 1 Ocak 1942'de "Sizin topunuz Rusya'yı kurtardı..." dedi. Tukaçevski hakkındaysa "Bir Bonapart. İhanet edebilirdi" diye yazıldı."

– Bonapart mı? Yok canım! "İhanet edebilirdi" değil, ihanet *etti*, en rezil şekilde. *21.05.1974*

⚜

– Stalin'in Jukov'u dinlemeyerek Kiev'de direndiğini;

Jukov'un haklı olduğunu söylüyorlar, dedi Molotov. Stalin aslında Moskova'nın teslim olmasını öneren Jukov'u artık dinleyemezdi. Ama bundan bahsedilmiyor. Stalin üzerine yazılanlar son zamanların en büyük yalanıdır.

Jukov Stalin'i suçluyor, Molotov'un peşine düşüyor. Bence Stalin, Jukov'un yazdığı gibi, ana eksenin Ukrayna'ya yönlendirildiği fikrinde değildi. Ben inanmıyorum. Jukov'un Stalin'e yaptığı göndermenin doğru olduğuna da inanmıyorum. Stalin hakkında ben de en az Jukov kadar bilgi sahibiyim ve böyle bir şey hatırlamıyorum. Onun için doğrulayamam. Olaylar gösteriyor ki Almanlar öncelikle Moskova'ya yönelmişlerdi. Smolensk bölgesinde sendelediler ve ister istemez Ukrayna yönüne doğru sapmak zorunda kaldılar...

Moskova öncelikliydi Ukrayna değil ama Stalin Almanların Donbass ve Dinyepropetrovsk bölgesine de saldıracaklarından endişeleniyordu.

– Jukov, Donbass ve Kiev'in Moskova muharebesini üç ay geciktirdiğini yazıyor.

– Çünkü Almanlar Moskova önünde sıkışmışlardı. Başarılı olamadılar. Bu da hesaba alınmalı... İşte Jukov'un söylediklerine ihtiyatlı yaklaşmak için bir neden daha... Siz istediğinizi söyleyebilirsiniz ama ben size göre bütün bu olaylara biraz daha yakındım, ama benim her şeyi unuttuğumu düşünüyorsunuz... *14.01.1975; 14.10.1985.*

⚜

– Söylentilere göre 1941'de Politbüroda Moskova'yı bırakıp bırakmama konusunda oylama yapılmış. Bu olabilir mi?

– Düşünülemezdi bile! diye bağırdı Molotov. İmkansız! Saçma, tamamen saçma! Akıl almaz bir şey! Öyle bir anda, bu şekilde bir oylama ihanet demek olurdu. Büyük bir çoğunluk fikir beyan etti. Eğer çok küçük bir azınlık olsaydı bile, onlar da kesin olarak yok edilirdi, çünkü bu ihanet demek olurdu!

– Böyle söyleniyor, çünkü Jukov aslında Moskova'yı bırakmayı önermiş.

– Bu olasılığı kabul ediyordu. Golovanov bunu yazdı. Politbüro'nun oylaması ise tamamen saçmalık! Zırvalık! Birisinin gördüğü rüya herhalde... *21.12.1979.*

Ekim 1941'de Stalin'in Moskova'yı bırakma konusunda tereddütleri olup olmadığını soruyorum:

– Aptalca bu! Hiçbir tereddüt olmadı. Moskova'yı terk etmeye niyeti yoktu. İki üç günlüğüne Kuibiyçev'e gittim ve yerime sorumlu olarak Voznessenski'yi bıraktım. Stalin bana: "Nasıl yerleşmişler, git bak ve hemen geri dön," dedi.

[Bu konuda birçok söylenti dolaşıyordu. Belgesel anlatılarda ve romanlarda Stalin'in kendisini bekleyen trene geldiğini ve Moskova'yı terk edip Kuibiyçev'e gitmek veya gitmemek tereddütü içinde peronu iki saat boyunca arşınladığını okudum. Stalin'in şahsi korumalarından birisi olan A. Ribin böyle bir olayın hiçbir zaman olmadığını, trenin V. M. Molotov ve diplomatlar için geldiğini kesin olarak söyledi. Stalin'in ne zaman ve nerede olduğunu söyleyebilecek bir kişi varsa o da koruması olmalıydı.

Bununla birlikte yüksek kumandanı Kuibiyçev'e götürme düşünceleri vardı ama kimse onunla konuşmaya cesaret edemiyordu. Sonuçta dolaylı olarak değindiler: "Yoldaş Stalin muhafız alayını ne zaman Moskova'dan yollamak gerekecek? Stalin cevap verdi: – Gerekirse bu alayın başında saldırıya ben giderim."]

Molotov Jukov'un stratejist nitelikleri için övgü dolu kanılarını dile getirdi:

– Rokossovski daha az sert ve daha az sebatlıydı; Jukov'un sesi çok çıkıyordu, doğru. Ama onun kapasitesi hakkında kesin kanıya savaşın sonuna doğru vardım, Stalin Vassilevski'yi Könisberg'i almak için ne kadar zaman gerekeceğini sormak için çağırdı.

Vassilevski: "İki, ya da üç hafta", dedi.

Ondan sonra Jukov çağırıldı. Bu harekat planı için çok ger-

çekçi bir tablo çizdi ve bunun iki ya da üç aya alacak zor bir girişim olduğu sonucuna vardı. Olay da aynen dediği şekilde gerçekleşti. *07.05.1975; 16.07.1978.*

⚜

– Mareşal Şaposnikov iyi birisiydi. Stalin onu severdi. Eski Çarlık ordusunun subayıydı. Ancak tarihsel anın Leninist anlayışı sayesinde, bugün Şaposnikov'ların ulaşamadığı bu konumdayız biz. Zaten o da politik bir eylem istemiyordu. Kendi alanında çok güçlüydü.

Jukov da can atıyor olmasına rağmen politikada işe yaramaz biriydi. Vassilevski'yi çok iyi tanırım. Çok iyi bir üst düzey subaydır. Ama kumandan olarak Jukov ilk üçün arasına girer. Rokossovski de aralarında olur. Üçüncü kişi için düşünmek lazım. Rokossovski çok hoş bir adamdır. Golovanov haklı: Rokossovski'nin kişisel nitelikleri, birçoğunun gözünde kendisinin üstün savaş kurma yeteneklerini gölgede bırakmıştır.

– Moskova muharebesi sırasında Budioni Stalin'e yeni kılıçlara ihtiyacımız olduğunu, süvarilere üstünde "İman, Çar ve Vatan için" sözleri yazılı eski kılıçların dağıtıldığını söyledi.

Stalin sordu: "Onlarla Alman kafaları kesiliyor mu?"

– Evet yoldaş Stalin.

– O halde bu kılıçlara iman, Çar ve vatan için bol şans! dedi Stalin. *06.07.1985.*

⚜

[Savaş sırasında Stalin Baybakov'u yeni petrol yataklarının en kısa zamanda araştırılmasını sağlamakla görevlendirmişti. Baybakov bunun imkânsız olduğunu söyleyerek itiraz ettiğinde Stalin kestirip attı:

"Eğer petrol varsa Baybakov da var, petrol yoksa Baybakov da yok."

Kısa bir süre sonra Tataristan ve Başkırdistan'da yeni petrol yatakları bulundu. .

Büyük Vatan Savunması sırasında Vannikov beklenmedik bir şekilde hapisten çıkarılıp Stalin'in karşısına getirildi ve savaş

sanayisi halk komiseri olarak görevlendirildiği bildirildi. Buna karşılık Vannikov:

"Yarın komiserlikte olacağım. Eski tutuklu olarak personelim üzerinde nasıl bir nüfuzum olabilir?

– Sizin nüfuzunuz bizim işimiz, dedi Stalin.

Ertesi sabah Vannikov masasının üstünde içinde kendisine sosyalist emek kahramanı ünvanının verildiği kararnameyi içeren *Pravda*'yı buldu.]

Müttefikler

Amiral Kuznetsov 1 Mayıs 1945'te, Stalin'in ona, Molotov'un San Fransisco'dan gelen tebrik telgrafını okuması için verdiğini yazıyor.

– Evet Mayıs'ta Amerika'daydım... Gromiko'yu göndermeyi düşünmüştüm ama Amerika'lılar ısrarla benim gelmemi istediler, çünkü Birleşmiş Milletler Örgütü'nün ilk toplantısıydı... Harriman pilotlarıyla birlikte bir uçak yolladı, Sibirya ve Yakutistan üzerinden gittim...

9 Mayıs 1945'te San Fransisco'daydım. Zaferi kutlamak için radyoda konuştum. Konuşmayı 8'inde yapmamı istediler. Ben "Yapamam, biz 9'unda kutluyoruz," dedim. Onlar 8'inde, biz 9'unda. Çoğu 8'ini tercih ediyordu ama biz kabul edemezdik. Bir de Stalin'in aldatılacağımızı, bize kötü bir oyun oynanacağını, bizi tuzağa düşüreceklerini düşündüğünü biliyordum...

Stalin çok ihtiyatlıydı ...

Mart ayından itibaren Allen Dulles aracılığıyla bizi çağırmadan Almanlarla müzakerelere girmişlerdi. Tabii ki biz de tetikteydik ve sonucu bekliyorduk. Bekliyorduk. Bence en doğru tutum da buydu.

Churchill Montgomery'ye emir vermişti: Alman silahlarını koruyun, Sovyetler Birliği'ne karşı işimize yarayabilir. Daha ileriye gitmemizden korkuyorlardı...

8 Mayıs'ta bana tebriklerini sundular. Ama orada büyük bir kutlama olmadı. Sadece bir dakikalık bir saygı duruşu o

kadar. Karşımızda tetikteydiler, biz de en az onlar kadar tabii. *09.05.1972; 11.05.1978.*

⚜

Müttefiklerden bölük istemiştik, batı sınırımıza bölük yollamalarını istemiştik ama reddettiler: Kafkasya'daki bölüklerinizi çekin biz de petrol alanlarının korunmasını sağlayalım. Murmansk'ı* da korumak istiyorlardı.

Roosevelt'in gözü bizim uzak doğumuza düşen bölgedeydi. Çeşitli bakımlardan. Sovyetler Birliği'nin bazı bölgelerini savaşmadan işgal edecekler; ondan sonra da onları oradan çıkartmak kolay olmayacaktı.

Kapitalistlerin hepsini tanıdım ben. Churchill en kuvvetli, en zeki olanıydı, tamı tamına emperyalistti elbette. Stalin'e büyük bir hayranlık besliyordu... Kurnaz biriydi. "Hava üssümüzü Murmansk'a kurmamıza izin verin, diyordu, zor durumda olduğunuz sürece."

– "Evet zor durumdayız; o zaman bölüklerinize sınıra yollayın, koruma konusunu bize bırakın." Kaçak güreşiyordu. *06.12.1969; 04.10.1972.*

⚜

– Televizyonda Roosevelt'i küçük bir aziz haline getirdiler; bizim müttefikimizdi, her şeyi anlıyordu, işsizliğe son verdi... Halkının gözünde o kadar ilerici; bu çok gülünç! *05.02.1982.*

⚜

– 1945'de İngiliz ve Amerikalıların bizim arkamızdan Almanlarla pazarlığa oturduğu doğru mu?

– Tamamen doğru. Tam detayları hatırlamıyorum ama elçilerini çağırttım ve konu hakkında nota verdim. *05.05.1982.*

[Molotov'la Amerika hakkında konuşuyoruz: Küçük bir ekmek çalanı hapse yolluyorlar ya da ceza veriyorlar, ama tren çalanı senatoya seçiyorlar. İşte ülke.]

* Murmansk: Finlandiya sınırına yakın, Sovyet donanmasının mevzilendiği liman kenti. *(y.n.)*

– Savaştan sonra, 1947'de, eğer 1948'de değilse, Stalin'le ben bürosunda buluştuk. Dedi ki: "Sence bu nedenle de savaşa girmezler değil mi?" Konu Truman'dı, bu konuda sık sık konuşurduk. Bir telgraf, bir bilgi gelmişti, bir şeyler yapmak gerekecekti belki de... "Bu yüzden savaşmazlar değil mi?" Etkilendikleri duygusuna kapılmıştı. "Hayır, savaşmazlar", diye cevap verdim.

Benim de şüphelerim vardı. Durum gittikçe kızışıyordu, bunu çok iyi hatırlıyorum. Problemi şöyle ortaya koydum: Gerilimi aşırı derecede yükseltmemek gerek... *29.02.1980.*

– Hitler Ardenne'lerde müttefikleri sıkıştırmaya başlayınca buna izin vermedik. İşimize gelmiyordu. 1942'de ikinci cephe ile ilgili bütün müzakerelere katıldım ve buna inanmayanların da başında geliyordum. Ben sakindim: Onlar içinse bu tamamen imkânsızdı. Ama, ilk olarak, bu istek politik olarak zorunluydu; ikinci olarak elde edilebileceğimizin en fazlasını onlardan koparmalıydık. Stalin de inanmıyordu, eminim: Ama yine de istemeliydik. Kendi halkımız için bu zorunluydu. İnsanlar yardımın gelip gelmeyeceğini birbirlerine soruyorlardı. Verdikleri sözün bizim için çok büyük bir politik değeri vardı. Bu, en azından bir rahatlama sağlayacaktı ve o dönemde de bu çok büyük bir şeydi.

Churchill bunu yapmalarının kendileri için imkânsız olduğunu anlatmaya geldi ve Stalin'in bu durumu serinkanlılıkla karşıladığını gördüm. Bunun imkânsızlığını anlıyordu. Ama işte o ünlü kâğıt gerekliydi. Çok önemliydi bu – halkımız için, politika için ve daha ileride bunu onlara baskı unsuru olarak kullanmak için gerekliydi.

– Onlar harekete geçirmek, zorlamak için mi?

– Tabii. Madem bize yardım edecek halde değilsin, o zaman silah yardımı yap, uçak yardımı yap... Tabii ki. 1944 yerine 42 ya da 43'te ikinci cepheyi açsalardı, bu onlara çok büyük zorluklar çıkarırdı ama bize müthiş yardımı olurdu!

– 1943 kabul edilebilir bir tarih miydi?

– Kabul edilebilir bir tarihti, evet. Ama reddettiler işte! Kabul edilebilir olanı istemediler. İtalya'dan başladılar. Bizim için sadece bu tarih bile bir yardımdı. Sonuç olarak biz İngiltere'yi değil sosyalizmi savunuyoruz, işin püf noktası bu. Onlardan sosyalizmin savunması için bir yardım bekleyebilir miydik? Bunu ümit etmeleri için Bolşeviklerin aptal olması gerek. Onları şöyle kıstırmalıydık: Siz alçaksınız, bir şey söylüyorsunuz tersini yapıyorsunuz, bu onları kendi halklarının önünde yalancı konumuna düşürecekti çünkü insanlar Rusya'nın savaşıp onların savaşmadığını görüyorlardı. Sadece savaşmamakla kalmayıp üstelik söylediklerinin, yazdıklarının da tersini yapıyorlardı. Bu tutum halkın gözünde onların maskesini düşürüyordu: Siz hilekarsınız! Bu emperyalistlerin güvenini çökertirdi. Bütün bunların bizim için önemi büyüktü.

Bana göre 1942 seyahatim ve bunun sonuçları bizim için muhteşem bir zaferdi: Aslında bunu kabul etmeyeceklerini biliyorduk ama onları kabul etmeye ve imzalamaya zorladık. Stalin bize, 30-40 tümeni kendi üstlerine doğru çekmelerini isteme görevini de vermişti. Roosevelt'e bunu söylemek için gittiğimde şu cevabı karşısında şaşkınlık içerisinde kaldım: "Bu yasal ve yerinde bir istek." Halbuki sadece dolarları düşünüp muhtemelen şöyle geçiriyorlardı içlerinden: "Her durumda bize işiniz düşecek. Tabii ki size yardım etmek görevimiz ama bunun için mümkün olduğu kadar uzun süre savaşmalısınız, işte bunun için sizi desteklemeye hazırız." Benim 1942'de ikinci cephenin açılacağını söyleyen tebliğimi virgülünü değiştirmeden kabul etti. Ama bu da çoğunlukla dürüst insanlardan oluşan kendi halkının gözünde bir yüz karası demek. Devlet adına cepheyi açacağına söz verip sonra da çok açık bir şekilde başka şey yapınca insanlar böyle yöneticilere güven olmayacağını anlıyorlar. Emperyalizm adına böyle bir hayal kırıklığı bizim için bir getiriydi. Bunlar da göz önüne alınmalı. Böyle bir desteğin gelmeyeceğinden benim hiç şüphem yoktu, Stalin daha da ileri,

onun dünyada hiç kimseye güveni yoktu. Böyle tabii. Bunu hiç aklımızdan çıkarmıyorduk. Bunda da haklıydık.

Roosevelt dolara inanıyordu. Ona göre, onlar o kadar zengin biz ise o kadar fakirdik ve öylesine zayıf düşmüştük ki kaçınılmaz olarak onlara başvuracaktık. "O zaman görecekler bizim kim olduğumuzu ama şimdi dayanmaları için onlara yardım etmemiz gerek."

Hata buradaydı. Onlar Marksist değillerdi ama biz Marksisttik. Ellerinden Avrupa'nın yarısını aldığımızda uyandılar. İşte o zaman Churchill mutlaka kötü anlar yaşamıştır. Bana göre Churchill aralarında emperyalist olarak en zekileriydi. Şu durumu çok iyi görüyordu; eğer Almanları yendiysek er geç sıra kendilerine de gelecekti. Bunu hissediyordu. Roosevelt ise "sonunda ayaklarımıza kapanmak zorunda kalacaklar. Ülke zayıf, sanayi yok, buğday yok... Bize gelecekler ve yalvaracaklar. Başka seçenekleri yok", diye düşünüyordu.

Biz olayları başka şekilde görüyorduk. Çünkü bu konuda halk fedakarlığa, kavgaya, dış dünyanın yanlışlarını eleştirmeye hazırlıklıydı. İkinci cepheye tabii ki inanmıyorduk ama elde etmek için de uğraşmalıydık. Onları zorluyorduk: Yapamıyor musunuz, ama söz vermiştiniz... İşte bizim yöntemimiz buydu.

Ordumuza yardım etmek ve zaferi hızlandırmak için başka aracımız yoktu. Çok sabırlı olmamız gerekiyordu. Savaştan önce o kadar zor şartlarda yapabildiklerimiz, insanları ilerlemeye itekleyebilmemiz... o insanlar nelere dayandılar, inanılmazdı! Zorluklar çok büyük boyutlardaydı.

İç savaş sırasında, Ural'lardaki garların civarında, cesetlerin üst üste yığınlar halinde toplandığını duymuştum. Ceset yığınları. Bizde bir şeyin elde edilmesi her zaman çok büyük fedakarlıklarla olmuştur, yine de halk Bolşeviklere güvenmiştir! Haklı olan da Bolşeviklerdir çünkü halkın gerçek duygularını dile getirmişlerdir ki bunu kestirebilmek her zaman kolay değildir! Çünkü eğer sabırlar tükenmeye başlarsa, eğer güç tükenmeye başlarsa, eğer...

1919 veya 1922'lere doğru Lenin'in dediği gibi: Ezilsek bile her şeyi telafi etmek için gerekeni yaptık. Bugün, olmazsa da yarın. *09.06.1976.*

[General A. Golovanov 1942'de, Molotov'un hava yoluyla yapacağı Londra ve Washington seyahatlerini gerçekleştirme hazırlıklarını yönetmişti. Stalin'in aklına bu fikir Moskova çarpışmasının hemen ertesinde, 1941'de gelmişti. Kızıl Ordunun zaferinin hâlâ yetersiz olduğunu düşünüyor ve Dışişleri Halk Komiserinin önce Londra'da Başbakan Churchill'e, sonra da Washington'da Başkan Roosevelt'e çıkıp müttefiklerin 1942'de ikinci cepheyi açmalarını sağlamasını ya da en azından buna ait belgeleri elde etmesini istiyordu. Stalin, daha sonra Mart 1942'de Uzun Menzil Harekat Hava Kumandanlığına gelecek olan general Golovanov'u uçuş planını oluşturması için görevlendirmişti.

"Stalin gizli olan her şeyi çok severdi, diye anlattı Golovanov. Bütün girişimler mutlak bir sır perdesinin arkasında yürütülüyordu. Yardımcım odaya girdiğinde bile güzergah planını saklıyordum, çünkü Stalin beni uyarmıştı: 'Bundan haberdar olan üç kişi var: siz, Molotov ve ben.'

"Stalin kendisi gitmek istiyordu ama 1942'de sınırda durum kötüleşmişti ve kaptanın gemiyi terk etmesi uygun değildi. Stalin: 'Mihayloviç Viçeslav gidecek' dedi.

"Böylece Molotov Mayıs 1942'de dört motorlu bir Pe 8 bombardıman uçağıyla, işgal altındaki Avrupa'nın üstünden Londra'ya, sonra da, okyanusun üstünden Washington'a ulaştı. Churchill istenen belgeleri imzalamayı reddetti, Roosevelt ise razı oldu. Bunun üzerine Molotov Birleşik Devletler başkanının imzaladığı belgeleri göstermek için Moskova yerine Londra'ya geri döndü...

Uçuş, hava durumu nedeniyle olsun, başka olaylar nedeniyle olsun son derece tehlikeliydi: Sovyet bombardıman uçağı düşman avcı uçaklarının saldırısına uğradı, sonra dönüşte, Moskova'dan hemen önce, Ribinsk civarında bizim avcılar tarafından tarandı. Ama Golovanov'un savaşçı pilotları ve Tanrı bizimleydi."

Bu yolculuk öncesinde kumandan Sergey Assiamov kumandasındaki en iyi mürettebatımı Londra'ya yolladım, dedi Golovanov.

İkinci pilot Pussep'ti; havacılar: Romanov ve Çtepenko. Ama Assiamov Londra'da öldü..."

Aleksander Ögeniyeviç Golovanov dışında, bu uçuş bana Sovyetler Birliği Kahramanı Endel Karloviç Pussep ve Viçeslav Mihailoviç Molotov tarafından da anlatıldı...

"Uçaklarını incelemek üzere İngilizlere kimin eşlik edeceğini belirlemek için kura çektik. Ben uzun çöpü çektim, bu Seryoja Assiamov uçuşa gidecek demekti. Öyle olmasaydı şimdi burada bu hikâyeyi anlatan ben değil, o olacaktı," dedi E. K. Pussep.]

– Amerika'ya varmadan önce, 1942'de, diye anlatıyor Molotov, Eden ile Churchill'in de huzurunda, savaşı sona erdirme ve barışı örgütlemeyi amaçlayan bir ittifak antlaşması imzaladım... Londra'nın 50 kilometre kadar uzağındaki Chequers'de kalıyorduk. Geldiğimin ilk günü orada Churchill, Eden, ben ve benim yardımcılarımın katıldığı bir yemek verdim. Mütevazı boyutlarda bir bahçe vardı. Eski, görkemli olmayan bir yapıydı. Söylendiğine göre bir soylu tarafından devlete bağışlanmış. Evinizde gibi davranın! Başbakanın konutu bu. Bir banyosu var ama duş yok. Roosevelt'in konutunda bir gece geçirdim, Beyaz Saray'da. Orada iş daha ciddi, banyosunda duş vardı! *15.08.1975.*

Savaş sonrası sınırlarımıza ait bir belge oluşturmak için ısrar ediyorduk. Detayları hatırlamıyorum ama esas önemli olanı hatırlarım tabii. Hep bu konu üstünde duruyorduk: ben, 1941'de Stalin, sonra 1942'de taslağımızla geldiğimde... Churchill: "Bunu asla yapamayız..."

Nasıl davranacağımı bilemedim. Stalin'e bir telgraf yolladım: "Yine de kabul et", diye cevapladı. Ben de yaptım. Her şey bizim Baltık ülkeleri üzerindeki haklarımızın tanınmasına dayanıyordu. Bunu hiçbir şekilde kabul etmek istemiyorlardı. Biz vazgeçtiğimizde –o sırada öyle yapmak gerekiyordu!– buna şaşırdılar. Churchill şaşakalmıştı, Eden de iyi niyetimiz karşısında çok mutlu olmuştu.

Eden bize geldiğinde Stalin sorunu kendi başına üstlerine sormadan halledememesi ile ilgili sürekli gururunu incitti. *30.06.1976.*

– Teslim olmaya, sorunu havada bırakmaya mecburduk. Ancak bugün İngiltere ve Amerika ilk defa resmi olarak Baltık ülkelerini de içine alan sınırlarımızı tanıdı. Epeyce geç ama tanıdılar gene de...

Başkan Ford: "Baltık ülkelerinin bağımsızlığını elde edememesi bir skandaldır ama politik sağduyu müdahalede bulunmamızı engelliyor," dedi.

– Amerikalıların Baltıklarda bizim egemenliğimizi tanıması bizim yararımıza büyük bir adımdır, dedi Molotov. Kesinlikle bunu istemiyorlardı. Bu ileri adım çok olumluydu.

Daha sonra Roosevelt'i görmeye gittim. Uçağa şişme filikalar koymuşlardı çünkü normal bir bombardıman uçağında seyahat ediyordum.

– Pilot Pussep, dedim, bu macerayı bana anlattı. Uyuduğunuz sırada oksijen deposunun borusu bükülmez diye korkuyormuş. İngilizlerin inişinizi imkânsızlaştıracak bir güzergah çizdiğini de söyledi. Ama Amerikalı bir albay, Kusbay havaalanı haritasında gizli bir Amerikan üssünü göstermiş. "Çok sıkı bir gizlilik de olsa yolcunuzun kim olduğunu biliyorum, demiş. İngilizlerin önerdiği yere doğru gitmeyin, orada sürekli sis vardır, uçağınız düşer. Buna karşın Kusbay'da sürekli esinti vardır, normal iniş yaparsınız."

"Tahmin edeceğiniz gibi, dedi Pussep, kumandanın söylediği güzergahı takip ettim, ama yine de dikkatliydim, Amerikalının haklı olduğunu gördüm. Sisten uzaklaştım ve Kusbay'a güneş altında indim, bu da müttefikler için tam bir sürpriz oldu."

– Bunu ben bilmiyordum. Evet, Amerikalı bir pilotu bize yardımcı vermişlerdi.

– Mareşal Golovanov bana uçuşun nasıl hazırlandığını an-

lattı. Başlangıçta uçağımız kumandan Assiamov tarafından uçurulacaktı. Assiamov'la Londra'ya ulaştık ve İngilizler ona uçuş malzemelerini göstermek istediler. Uçak düştü. Assiamov öldü. İngilizler o zaman Molotov'un yolculuğu gerçekleşemez dediler. Ama uçuşu Pussep, ikinci pilot yaptı. "Ah, müttefiklerimiz çok iyiler!" dedi Stalin.

– Evet, İngilizler benim Roosevelt'e gitmemi istemiyorlardı. Roosevelt her şeyi imzaladı; bunun üzerine elimde bu belgelerle tekrar Churchill'i görmeye geldim. Çok şaşırmıştı.

– Sizin Londra buluşmanıza ait bakın Churchill neler yazmış: "Onda ilk ve tek defalığına normal bir insan tepkisi uyandırdığımı düşünüyorum. 1942 baharıydı, Birleşik Devletler dönüşü Londra'ya uğradı; İngiliz-Sovyet antlaşmasını imzaladık ve ülkesine doğru tehlikeli bir yolculuk gerçekleştirdi. Bulunduğumuz Downing Street'in kapısı önünde sırrımızı saklamak için elini kuvvetlice sıktım ve birbirimizin gözlerine baktık. Aniden bana çok duygulanmış gibi geldi. Maskenin arkasındaki insan yüzü göründü. O da aynı kuvette bir el sıkmayla karşılık verdi. Sessizce el sıkışıyorduk. O dönemde birbirimize güçlü bağlarla bağlıydık, birlikte var olacak ya da birlikte yok olacaktık." *15.08.1975.*

– 1918'de Churchill, Sovyetler'in gücünü bastırmak gerektiğini söylemişti. Roosevelt'in de katıldığı, Tahran ve Yalta'daki küçük ziyafetlerimizde söylediğiyse şuydu: "Her sabah, uyanınca, Stalin'in hayatta ve sağlıklı olması için dua ediyorum. Sadece Stalin dünyayı kurtarabilir!" Savaş boyunca Stalin'in oynadığı önemli rolün tamamen farkındaydı. Yanaklarından yaşlar süzülüyordu, ya çok büyük bir oyuncuydu ya da içtendi.

İngilizler savaşta 200 binden biraz fazla can kaybı vermişlerdi, bizse 20 milyon. Onlar için bu önemliydi. Ve bu adam bizden hem nefret ediyor hem de kullanmaya çalışıyordu. Biz de onu kullandık aslında. Onu bizimle aynı kulvarda koşmaya zorladık. Öyle yapmasaydık işimiz çok zor olurdu. *16.06.1977.*

– Kruşçev'in *Hatıralar* kitabının yayıncısının yorumu şöyle: "Maalesef burada da, diğer tüm eserlerde olduğu gibi (konuya kazara değinilmiş bazı bölümler haricinde) Stalin'in görüşlerine sıkı bir şekilde tutunmasını, Churchill ve Roosevelt ile kanıtlı ve yetkin bir şekilde pazarlık etmesini sağlayan karakter özellikleri üzerine derinlikli bir çözümleme bulunmamaktadır. Bu konuyu en iyi bilip konuşabilecek tek kişi Molotov olabilir."

– Bu karmaşık bir hikâye, dedi Molotov, ama Stalin'in sadece Roosevelt ve Churchill kapitalistlerini Hitler'e karşı savaşmaya mecbur kılması bile kendi içinde anlamlıdır. Churchill'i düşünün...

Encyclopedia Britannica'dan aldığım, 1953'te ölen Stalin'in sekseninci doğum günü olan 21 Aralık 1959'da, İngiliz başbakanının Belediyeler Birliği'ne verdiği kısa demeci okuyorum:

En zor yıkımların olduğu yıllarda Rusya'nın en büyük şansı, baş eğmez bir dahi ve strateji uzmanı olan Stalin tarafından yönetilmesiydi. Yaşadığımız bu belirsiz ve acımasız dönemde, diğer bütün liderler arasında üstün kişiliğiyle sivriliyordu. Stalin, olağanüstü bir enerjiye, çelik gibi bir iradeye sahipti; ikili ilişkilerde, benim gibi Britanya parlamentosunda yetişmiş birinin bile hiçbir şeyine karşı çıkamadığı, katı, zalim ve acımasız bir adamdı. Her şeyden önce güçlü bir mizah duygusuna, alay gücüne ve karşısındakinin fikirlerini tam olarak algılayabilme yeteneğine sahipti. Bu kudret Stalin'de öylesine büyüktü ki bütün zamanların bütün halkların bütün yöneticileri arasında ona erişebilecek kimse yoktu.

Stalin üzerimizde çok büyük bir etki bıraktı. Her türlü panikten uzak çok derin bir sağduyusu vardı. Zor anlarda çok ümitsiz durumlara bile bir çıkış noktası bulmada ziyadesiyle ustaydı. Ayrıca en tehlikeli anlarda olsun, en sevinçli anlarda olsun dengesini kaybetmez, kendini hayallere kaptırmazdı. Son derece karmaşık bir kişilikti. Uçsuz bucaksız bir imparatorluk yarattı ve boyunduruğu altına aldı. Düşmanlarını yok etmek için düşman-

larını kullanan bir adamdı. Stalin dünyada eşi benzeri olmayan en büyük diktatördü. Elinde sadece kara sabanı olan bir Rusya'yı alıp atom silahıyla donanmış bir Rusya bıraktı."

– Ne diyebilirsiniz? Tarih, insanlar bu yapıda birisini unutamazlar. Bununla birlikte, diye devam etti Molotov, Churchill'in kendi ifadesine göre bu konuşan bir numaralı düşman. Ben Lenin'i Stalin'den daha üst bir konuma koyuyorum ama o dönemde eğer Stalin olmasaydı ne olurduk bilemiyorum. Stalin olağanüstü bir rol oynadı. Sadece bir orduyu yönetmekle kalmayıp savaştaki bir ülkeyi yönetti. Lenin ve Stalin yüzyıllarca hatırlanacaklar. *09.05.1985.*

– Stalin 1943'te, Tahran'da İran Şahı tarafından kabul edildi. Şah şaşkın bir durumdaydı. Beria bu ziyarete karşıydı, dedi Molotov.

– Golovanov'un dediğine göre, bu nedenle Stalin Beria'yı politik aptallıkla suçlamış.

– Stalin'le birlikte İran Şahı Muhammed Rıza Pehlevi'nin ziyaretine gittik. Beria da yanımızdaydı. O, şahı pek iyi anlayamadığı için kendi durumunu güçleştirdi. Çarçabuk onu müttefik yapmak istedi ancak başaramadı. Stalin etkili olacağını zannetmişti ama olmadı. Tabii Şah, o bölgede bir etkinlik gösteremeyeceğimizi anlamıştı: İngilizler ve Amerikalılar hemen oracıkta, yakındaydılar ve meydanı Stalin'e bırakmazlardı. Elbet bol bol tavsiyede bulunuyorlar ve Şah'ı sürekli kontrol altında tutuyorlardı. *01.11.1977.*

[Molotov'a daha önce hiç duymadığı bir hikâyeyi anlatıyorum. Tahran Konferansı'nda Roosevelt ve Churchill, Stalin'in sürekli baskılarından, sadece kendi işine gelen önerilerinden ve sadece onun istediklerini dinlemekten bıkmışlardı. Bu nedenle ona bir oyun oynamaya karar verdiler. Bir sabah, oturum açılmadan önce Churchill şöyle dedi: "Rüyamda bütün dünyanın hakimi olduğumu gördüm!"

"Ben de, dedi Roosevelt, rüyamda evrenin hakimi olduğumu gördüm! Ya siz mareşal Stalin? Siz ne rüya gördünüz?"

"Ben, diye cevap verdi Stalin, ben de ne sizin atanmanızı, bay Churchill, ne de sizinkini, Bay Roosevelt, kabul etmediğimi gördüm."]

– Bu çeşit iğneli konuşmalar üç büyüklerin konferansında geçiyordu. Stalin, tabii, her zaman çözümsüz görünen durumlara bile bir çıkış bulmayı beceriyordu, dedi Molotov. *11.06.1970.*

⚜

[Hava mareşali Golovanov'a *Hatıralar* kitabının yayınında yardımcı olmuştum. Golovanov Kremlin'de Churchill'in onuruna verilen yemeğe davetli olduğu günü anlattı:

Masada sadece birkaç kişi vardık. Kadeh tokuşturmalar devam ediyor ve ben endişeyle Stalin'in olduğu tarafa göz atıyordum. Churchill'in iyi içici olduğunu biliyorduk, Stalin'le en fazla alkolü kimin içeceği üzerine bir çeşit iddiaya girişmişti.

Stalin iyi dayanıyordu; Churchill'i dinlenmesi için götürdüklerinde Golovanov'un yanına geldi ve dedi ki: "Neden bana öyle bakıyorsun? Korkma Rusya'yı alkolde eritmem ve Churchill de yarın sabah istediklerini elde etmek için şeytan gibi uğraşacaktır!"

Bu cümle o dönemde Golovanov'un *Hatıralar*'ında yer alamayacaktı. Sayfa kenarında "Stalin böyle demiş olamaz", diye bir not vardı.

"Olamaz mı? Bana kendisi aynen öyle söyledi!" diye haykırdı Golovanov.]

– Diplomaside bu tür şeyler önemlidir, dedi Molotov, ve Stalin de bunları ihmal etmezdi. Öğrendiğimize göre İngiltere Dışişleri Bakanı Bevin, Repin'in *Zaporog Kazaklarının Türk Sultanı'na cevabı** adlı tablosunu çok beğeniyordu. Büyük güçlerin dışişleri bakanlarının katıldığı konferansın oturumlarından birinde

* Sultan IV. Mehmet'ten teslim olmalarını isteyen bir mektup alan Ukrayna'daki Kazaklar, hakaret ve küfürlerle dolu bir cevap kaleme alırlar. Mektubun aslı bugüne dek bulunamadığından, Kazakların cesaretini kanıtlayan bir efsane olarak yayılan bu hikâye, Ukraynalı ressam İlya Repin tarafından 1880'de tablolaştırılmıştır. (y.n.)

ona bir sürpriz hazırlamıştık: Tabloyu Tretiakov Galerisi'nden getirtip toplantı salonunun girişine astık. Bevin durdu ve uzun süre tabloyu seyretti. Sonra da dedi ki: "İnanılmaz! Bir tek dürüst insan yok!" *09.07.1971.*

– Bazen, küçük bir grup arasında olduğunda, Stalin'in cebinden Zaporog'ların Türk Sultanı'na yazdıkları mektubu çıkardığı olurdu, uzun yıllar boyunca bu metni üstünde taşıdı.

"Bu İngiltere'yi s...tik!" Herkes gülüyordu tabii. Ama diplomasimize çok büyük önem veriyordu. *29.07.1971; 12.12.1972.*

– Bevin, Churchill yanlısıydı. Bize karşı düşmanca davranıyordu. Eden, Churchill'in yardımcısı, fazla yumuşaktı, fazla nazik ve az etkiliydi. Tabii benim tercihim Eden'den yanaydı. Onunla anlaşabiliyorduk. Bevin'le anlaşamıyorduk. Bu Bevin, bizim Londra'daki akşam toplantımızda da vardı. Tabii bizimkiler ziyafet çekmeyi severler. Onu o kadar fazla ve iyi içirdiler ki uğurlamak için eşlik ettiğimde karısı yanındaydı, kalantor bir hanım. Önce arabaya karısı bindi, kendisi de onun arkasından arabaya dalmaya çalışırken bütün içtiklerini hanımının elbisesine çıkardı. Ne biçim adam bu, kendisini tutmayı bilmeyen ne biçim diplomat bu? Onu içirirdik, hoşuna giderdi, Ruslar sarhoş olmayı severler. 09.03.1979.

[Molotov, Polina Jemçujina'nın ölümü üzerine, Churchill'in dul eşi Clementine'in yazdığı başsağlığı mektubunu bulmaya gitti.]

– Bana bugün hâlâ bu adrese yazar: "Moskova. Kremlin. Molotov." Stalin ona Polina aracılığıyla bir hediye yollamıştı: Bir yüzük; ama onu çaldırdı. Basın aracılığıyla, yüzük kendisine geri verilirse büyük bir mükafat vereceğini ilan etti ama bir sonuç çıkmadı.

[Molotov mektubu bulamadı ama onun yerine bana Roosevelt'in, 1942'de yapılan Washington müzakereleri sırasında verilmiş bir portresini getirdi. Yakışıklı bir adamın büyük boy fotoğrafı, yeşil ipekle çerçevelenmiş ve mor mürekkeple İngilizce imzalanmış: "Arkadaşım Viçeslav Molotov'a, Franklin Roosevelt. 30 Mayıs 1942."]

– Roosevelt bir emperyalistti, kim olursa olsun gırtlağına sarılabilecek bir emperyalist.

– Bir yoldaş şu yorumu yapmıştı: Felç olup kendini Amerikan başkanı seçtirebilmek –üstelik de üç dönem- için amma da fırsatçı olmak gerek!

– Çok iyi söylemiş! diye onayladı Molotov. *05.02.1982.*

– Çok büyük öneme sahip bir açıklama imzalamıştık. En başından beri Stalin bütün gücüyle destekliyordu. Yalta Konferansı'nda, Avrupa halklarının bağımsızlığı hakkındaydı. Tumturaklı bir açıklama. Tasarıyı Amerikalılar çıkarmıştı. Tasarı elimde Stalin'i görmeye gittim ve dedim ki: "Biraz fazla ileri gidiyoruz. –Önemli değil, önemli değil. Gidin. Her zaman için kendi bildiğimiz şekilde uygulayabiliriz. Her şey güçler dengesine bağlı." Amerika ile ittifakımızı devamlı tutmak çıkarımızaydı. Bu en önemli şeydi. *15.08.1975.*

Molotov 1945'te Amerika'yı geçerken Roosevelt'in öldüğünü duydu.

– Yemekli vagondaydık. Amerika'ya yaptığım sondan bir önceki seyahatteydi. Birleşmiş Milletler Örgütü toplantısını hazırlamak ve yönlendirmek gerekiyordu.

Yemekli vagon doluydu, bir adam girdi: "Roosevelt'in ölüm haberi bildirilmiştir." Hiçbir etki yok. Hiçbir tepki yok. Bir Amerikalı eğer cüzdanına dokunmuyorsa her şeye hazırlıklı oluyor. Ama başkan... Her şeye rağmen Amerikalılar onu ezici

bir çoğunlukla desteklemişlerdi... Bizi düşünün: Kimsenin en ufak bir ilgi göstermeyeceğine inanabilir misiniz?

– Bizde onlarda olduğundan daha fazla etki yaptı.

– Tabii. Bu konuda Amerikalılar kaya gibiler. Cüzdana dokunmadıkça... Şahsen kendilerini ilgilendirmiyorsa hiçbir şey onlara dokunmaz....

Roosevelt bize karşı duygularını saklamayı biliyordu ama Truman yapamıyordu. Bize karşı davranışları çok düşmancaydı.

– Sovyetler Birliği'ni işgal etmeyi planlıyorlardı. Amerika'nın bütün göçmenlerini salacaklar, silah ve birliklerle donatacaklar; göçmenler kendi hükümetlerini oluşturacak, bütün komünistleri yok edip Sovyetler Birliği'ni parçalayacak ve bütün milliyetleri bir bir ayıracaklardı.

– Aynen öyle! Bütün hayalleri buydu! Ama bu son yıllarda toprağın ayaklarının altından kaydığını hissediyorlar, onun için Reagan'ı seçtiler, azılı bir antikomünisti. *16.06.1983.*

⚜

– Eisenhower, barışçı birlikteliğin toplama kampında var olmak olduğunu söylemişti. Eisenhower ile tanıştım. Foster Dulles ile de. Eisenhower daha kalender bir insandı, Dulles ise inatçı, kendini belli eden biriydi. Kardeşi Allen istihbarattaydı. Bu ikisi aynı anda hem cebinizi boşaltıp hem de kafa derinizi yüzebilirlerdi. *14.01.1975.*

⚜

– John Foster Dulles tipik bir emperyalistti, saplantılı, söz dinlemez, inanmış bir emperyalist. Churchill gibi. Bir keresinde, Paris'te, tam bir hafta toplanıp bir gündem saptamayı bile başaramamış ve evlerimize geri dönmüştük. *30.07.1970.*

⚜

[Transsibirya'da seyahat ederken eşlik ettiğim şair Vladimir Turkin'in anlattığını Molotov'a aktarıyorum.

Savaş sırasında Amerikalı senatör Wilkie SSCB'ye gelir. Büyük Rus meydanlarını görüp hayran olsun diye onu Volga'ya götürürler. O dönemde Turkin askeri okulda öğrencidir. Acilen bütün öğrencilerin sırtına "Rus tipi" köylü elbiseleri, gömlekleri geçirip her birinin eline birer tırpan tutuşturulur. Gayet atletik gençler tırpan sallayıp şarkı söylerler: *"Volga, Volga, anamız Volga!"*

Wilkie şaşkına döner: Sınırda durum çok hassastır, halbuki burada...

– Neden bu kadar güçlü kuvvetli adamlar savaşta değil? diye soruşturur senatör.

– Bizim sıramız gelmedi, daha çağırmadılar.

– Neden?

– Bizim gibi daha bir sürü var!

"Bu zararsız bir yalandı" der Turkin.]

– Bu bir karikatür! diye bağırdı Molotov. Gerçeğin bir parçası ama en alt düzeyde. Wilkie Cumhuriyetçi Parti'den başkan adayıydı. Politik destek toplamaya uğraşmaktaydı. Hiçbir üstün yanı yoktu. Birlikte yemek yedik, gevezelik yaptık. Biraz topluca, uzun bir adamdı.

– Bu yemekler nerede oluyordu?

– Duruma göre. Daha çok Kremlin'de olurdu. Sovyet Yüksek Kurulu'nun olduğu salondan bir sonrakinde. Orada yemek yerdik. Adı Katerin salonuydu.

Bugün diplomatik belgelerin imzalandığı yer başka bir salon. Bugün öyle garip bir yerde imzalamaları beni çok şaşırtıyor. Hiç güzel değil, neredeyse merdiven denecek bir yer!

– Belki de hepsi fotoğrafta görünebilsin diyedir?

– Belki ama hiç güzel bir yer değil...

– Vladimir salonu tüccarlar salonuydu. Törensel resepsiyonlar Saint-George salonunda yapılırdı. Hâlâ da öyle. İşte orası uygun bir yer. *24.12.1975.*

Savaş Bitimi

Churchill zaferin mimarlarından biriydi ve hâlâ onun

1945 seçimlerini nasıl kaybettiğini anlayamıyorum. Herhalde İngiltere'nin gerçeklerini daha iyi tanımak gerek. Potsdam müzakereleri onunla başlamıştı, sonra da... Çok aktifti. Olayları kendine göre anlatıyor, bunu gözden kaçırmamak gerek. Başka kaynaklarla birlikte incelemek lazım. Çok kurnazca anlatıyor. İliklerine kadar emperyalist... *31.07.1972.*

Soğuk savaş: Bu deyim benim hoşuma gitmiyor. Kruşçev'in sözü galiba. Stalin zamanında Batı basınında çıkardı daha sonra da bize geçti. "Demir perde" sözü Goebbels'in icadı. Churchill de bol bol kullandı, bu kesin. Ne demek "soğuk savaş"? Gergin ilişkiler. Tabii bize ölesiye kızıyorlardı, biz de kazanılmış haklarımızı korumalıydık. Almanya'nın bir kısmını kendi Almanya'mız yapmak, sosyalist bir Almanya; Çekoslovakya, Polonya, Macaristan, Yugoslavya ise yozlaşmaktaydı, bu nedenle hepsine bir düzen getirmek gerekiyordu. Kapitalist rejimleri kontrol etmek, işte bu "soğuk savaş"tı. Tabii ki sağduyuyu korumak gerekiyordu. Bu konuda bence Stalin çok kesin ve netti. *28.11.1974.*

– "Soğuk Savaş" denilen sürecin başlarında, Churchill Fulton'a yaptığı konuşmada diyor ki Stalin istese de emekli olamıyor. Savaşın hemen ertesinde: "Çalışma sırası Viçeslav'da..."

– Yazarlarımızdan biri, dedim, şu varsayımı dile getirdi: "Eğer Stalin bir on yıl daha yönetecek olsaydı kendini tahta geçirirdi. Her şey bu yönde gelişiyordu: Halk onu seviyordu, düşmanlar ondan korkuyor ve saygı duyuyorlardı, prestiji çok yüksekti. Kremlin'de Çarcı kartalları topladık, bir taht hazırlanmıştı. –Ama zaten o taht eskiden de oradaydı, diye cevap verdim. Tekrar devam etti: "Şeref mahalline koymuştuk. Tahta çıkacaktı ve bence de bu iyi bir şey olacaktı. O zaten kuşku götürmez bir şekilde hükümdardı."

– Bir hükümdar mı? Her şey imparatorluk için yapılmışsa

bu söylenebilir, halbuki burada her şey proleterya içindi, işçiler için, dedi Molotov. Bu bahsettiğiniz yazar, sizi ibadet etmeniz için de zorladı mı bari? *01.05.1971.*

⚜

– Adenauer'i tanıdınız mı?

– Evet. Bize geldi. Hatta bir keresinde onu çok mahçup etmiştim. Yan yana oturuyorduk, kulağıma fısıldadı: "Faşist yönetimde eğer daha fazla imkânım olsaydı Hitler'i boğardım!". O sırada Almanlar geçmişlerini temizlemeye çalışıyorlardı. Oysa kendisi de Hitler'in teşebbüslerini komünistleri alaya alıp, nazileri överek epeyce sürdürmüştü. İşte ben o resmî yemekteki konuşmamda onun bana fısıldadığı bu cümleyi tekrar ettim. Bunu da ona kendisinin güvenilir bir dost olmadığını ve ikiyüzlülüğünü hatırlatmak için yaptım. *24.08.1971.*

⚜

– Size tank endüstrinde yaptıklarınız için kahramanlık nişanı vermişlerdi, değil mi?

– Evet, savaş boyunca tanklardan sorumluydum. Malenkov havacılık endüstrisinden, Beria da, galiba, havan topu mermilerinden sorumluydu... Bizim tanklarımız mükemmel çıktı. Özellikle de T 34 muharebe tankı. Öbürlerinin tankları çok kullanışlı değildi ve bütün engelleri aşamıyorlardı, onun için de çabuk yok edilebiliyorlardı. Bizimkilerin diğerlerinden farkı, benzinle değil mazotla çalışmalarıydı. İngiliz tankları korkunçtu... *21.06.1972; 27.04.1973.*

⚜

[Savaş sırasında genelkurmay heyetine atanan General I. Rijkov, Molotov'a Orel ve Belgorod'un kurtulması için yapılan ilk topçu yaylım ateşinin nasıl planlandığını rapor eder. Burada ölülerin anılması unutulmuştur. Stalin bu konuda uyarıda bulunur.

"Onun için ben de şunu ekledim: Çarpışmada ölen kahramanların anıları ebediyyen yaşasın..."

Stalin okudu ve dedi ki: "Bu anı meselesi değil de övünç me-

selesi. Anı çok dindar kaçıyor. Vatanın şerefi ve bağımsızlığı için yapılan savaşta ölen kahramanların ebedi övüncüne!"]

Zaferin 39. yıl dönümünü kuluyorduk. Rijkov savaş sırasında Molotov'un oynadığı diplomatik rolden bahsetti.

– Söylevinizin devamını yarına erteleyelim, diye yarıda kesti Molotov. Ordumuz da diplomasiye çok yardım etti. Eğer öyle olmasaydı diplomatlar harekete geçemezlerdi. Ülkemiz savaştakinden daha da güç dönemler gördü. Uçurumun kenarından sıyırdığımız anlar oldu: Yirmili yıllarda durum daha kötüydü! Ama savaşa kendimizi hazırladık ve çıktığında da hazırdık!

[Molotov 95 yaşına girer. Tansiyonu: 12/8]

– Söylediğinize göre savaştan sonra Stalin'in ilk kadeh kaldırışı "Viçeslav'ımıza!" şeklindeymiş.

– Zannediyorum ki böyle diyerek savaş sırasındaki diplomasimizin oynadığı rolün altını çizmek istedi, diye cevapladı Molotov. Hepsini hatırlamıyorum ama genel anlamı diplomasinin bazen bir iki ordunun yapacağından daha etkili olabileceğiydi. Bence söylediği buydu, tam kelimeleriyle bilemiyorum ama anlamı buydu. *18.08.1971; 06.06.1973.*

⚜

– Bugün, savaşın en büyük kazanımı şimdi barış içinde yaşayabiliyor olmamız deniyor.

– Hayır bu sadece bizim barışa bağlılığımızdan.

– En büyük kazanım sosyalist düzen mi?

– Elbette. Uluslararası sosyalist düzen. Zaferin kırkıncı yılını işte böyle kutlamıştık. *09.05.1985.*

⚜

– Bence bu Ebedi Alev yanlış bir şey. Neden yanlış? Çünkü burjuvazinin arkasından gittik, oradan kopya çektik. Yapılması gereken Meçhul Asker Anıt Mezarı değil, Antifaşist Anıt Mezarı olmalıydı, dedi Molotov.

Dünyada Meçhul Asker Anıtı'ndan başka bir de Meçhul Komutan Anıtı olan tek ülke biziz. Moskova'da bir Sovyet asker anıtı dikilmesi gerekirdi herhalde...

- Bu çok doğru, diye onayladı Molotov. Hatırlamamız için bu gerekirdi. Meçhul bilmem ne asker burjuvazi için önemli. Ama bizim için herhangi bir asker değil faşizme, emperyalizme karşı savaşa katılmış olan asker önemli. Bizim askerimiz o, onu överiz, onu halka mal ederiz. Tersi kimin için geçerli bilemeyiz- Mısır'da, İran'da... *13.04.1972.*

⚜

– Amerikalılar Almanya'nın bölünmesini önerdiler...

– Küçük devletlere bölünmesini, diye doğruladı Molotov. Çok aptalca bir fikir. Bu çeşit öneriler olmuştu. Bence Amerikalı politikacılar biraz sabit fikirliler. Tam bir aptallık. *01.01.1985.*

⚜

– Berlin'in paylaşımı sorunu Londra'da halledildi. Almanya'yı ve başkentini üçe bölme konusunda anlaştık. Sonra müttefikler Fransızlara da bir bölge verilmesi gerekliliğini söyleyince dedik ki: "Onlara kendi payınızdan verin, onlar savaşmadı değil mi?" Onlara da bir bölgeyi ayırdılar ama bizimkine dokunulmadı. Görüyorsunuz, Berlin olmasaydı başka bir düğüm çıkardı, her şey böyle sıkışıktı. Farklı konumlar ve amaçlarda olduğumuz anda bir düğüm çıkması kaçınılmazdı, düğüm de Berlin oldu. "Savaşı beraber yapmadık mı?" dediklerinde nasıl reddedebilirdik? *24.08.1970.*

⚜

– Başka bir versiyon da Jukov'un Berlin'de durmayıp daha da ilerleyerek Paris'i alma önerisiydi...

– Bunu hatırlamıyorum. İnsanlar coğrafyayı pek bilmiyor. *08.03.1974.*

⚜

Potsdam Konferansı'nın bir fotoğrafını inceliyoruz. Benim talebim üzerine Molotov anlatıyor:

– Burada Vişinski, Gromiko, Nikolay Kuznetsov; Burada güvenlik şefi Vlassik, Mayiski. Bu Gueraşçenko, ekonomi bölümü şefi.

– Bu Stalin, bu da Molotov, diyorum ben.

– Evet. Burada benim ortaklarım, Podtserob, burada Tsarapkin, Silin, ikinci yardımcım Potrubaç, bu Novikov dediğimiz, hepsi benim adamlarım...

– Stalin'in yanındaki kim?

– O Golunski, Dışişleri Bakanlığı Hukuk Dairesi Başkanı. Tercümanlık yapan oydu. Sadece dilleri değil kanunları da bilirdi; bu nedenle Stalin onu yanına oturtmuştu, aldatılmayalım diye. Stalin her zaman derdi ki Rusya savaşlar kazanıyor ama zaferlerinin meyvalarından faydalanamıyor. Ruslar müthiş savaşıyorlar ama barışı sonuçlandırmayı bilmiyorlar, kendilerini suistimal ettirip yediriyorlar. Bu savaşın sonunda elde ettiklerimizi ben çok görkemli buluyorum, Sovyet devletini güçlendirdik. Benim için esas iş buydu. Dışişleri bakanı olarak benim görevim ise kendimizi batırmamaktı. Çok büyük çabalar gösterdik ve onun sonucunda da, bence, çok iyi sonuçlar elde ettik. *09.07.1971.*

Polonya

– Polonya meselesi bizi çok meşgul ediyordu, tazminatlar ve öteki konular. Bizi zarara uğratmak, Polonya'ya burjuva ve tabii ki emperyalizmin ajanı bir yönetim getirmek için her şeyi yapmalarına rağmen sonuca da ulaştık. Biz –Stalin ve arkasında ben– tutum olarak sınırlarımızda bağımsız ama saldırgan olmayan bir Polonya'dan yanaydık. Daha önceki pazarlıklar esnasında yapılan tartışmalar sonucu sınırlar "Curzon hattı", Ribbentrop-Molotov hattı" şeklinde çizilmişti. Stalin: "Siz nasıl isterseniz öyle adlandırın ama bizim sınırımız buradan geçe-

rek!" dedi. Churchill itiraz etti: "Ama Lvov hiçbir zaman bir Rus şehri olmamıştı! -ama Varşova olmuştu" diye sakince yanıtladı Stalin. *09.07.1971.*

– Potsdam Konferansı'nda Polonya sınırları görüşülürken Stalin "Curzon hattı" konusunda: "Herhalde Curzon ve Clemenceau'dan daha az Rus olmamızı istemeyeceksiniz!... Sizin önerinizi kabul edecek olursak Ukraynalılar ne der? Mutlaka Stalin ve Molotov'un, Rusları ve Ukraynalıları savunmada Cruzon ve Clemenceau'dan daha kötü olduklarını söyleyeceklerdir!" dedi.

Potsdam'da tazminatlar sorunu daha öncelikliydi ama Polonya sorunu da çok önemliydi. Bu konuda Amerikalılar batılı müttefiklerimizle aramızdaki sürtüşmeyi azaltacak bir çıkış teklif ettiler. Polonya meselesi konusunda imzalanan belge daha önceki uzun tartışmanın sonucuydu. Polonya Sovyetler Birliği'ne mütecaviz olmamalıydı. Bağımsız ama barışçıl. Halbuki onlar ısrarla, burjuva ve doğal olarak emperyalizmin ajanı, Sovyetler Birliği'ne karşı saldırgan politikalar güdecek bir hükümet öneriyorlardı. Daha Şubat 1945'te, Yalta'da, Polonya meselesi bu şekilde ortaya konulmuştu ama belli bir çözüme ulaşılamamıştı. Moskova'da çalışan bir komisyon oluşturulmuştu. Ben de Harriman ve Kerr ile birlikte komisyonun üyesiydim... *09.07.1971.*

– Potsdam'da Truman'la ilk görüşmemizde, daha baştan bana karşı çok otoriter bir tavır koydu! Daha önce Moskova'da Harriman ve Britanya elçisi Kerr ile Polonya konusunda, hatta Polonya'da nasıl bir hükümet oluşturulması gerektiği konusunda görüşmüştüm. Biz bunun Polonya Ulusal Konseyi'nce oluşturulmasını istiyorduk, onlar ise ısrarla Mikolajczik'i öne sürüyorlardı. Truman dedi ki: "Bu sorunu böyle ortaya koyamazsınız. Bunu kabul edemeyiz, imkânsız!" Ben kendi kendime

ne tuhaf bir başkan dedim! Ona da: "Sizinle bu tonda konuşamayız" dedim. Bu biraz çenesini kapattı. Bence pek akıllı biri değil. Yetmiyormuş gibi bir de şiddetli bir antisovyetizm örneği sergiledi. Onun için böyle küstah bir tarzla girişti.

Reagan Polonya'nın komünizmin sonu olacağını ilan etti. Polonya daima zor bir konumdaydı. Truman ve Harriman'la Polonya konusunda çok tartıştık... Polonya'yı kaybetmeyi kabul edemezdik, buna yaptığımıza ilk önce biz pişman olurduk. Eğer bu hat oluşsaydı bizi de götürürdü. Buna da hazırlıklı olmalıydık. *04.12.1981.*

– Polonyalılar hiçbir zaman ne yatıştırılabildiler ne de yatıştırılabilecekler. Ama yanılıyorlar, bundan da ilk zarar görecek olan kendileridir... Muhtemelen kaygı verici olaylar olacak. *09.12.1982.*

– Polonyalılar bizde tutuklu olan askerlerinin akıbetiyle ilgileniyorlar, bu hassas noktaları... Bizimkilerin onları kurşuna dizdiklerini söylüyorlar...

– Bunu söyleyebilirler. Bu konuda Sovyet yönetiminin bir beyanatı var. Ben bunu doğru kabul ediyorum. Daha sonra bir komisyon oluşturduk. Rudenko komisyon üyesiydi.

Bütün milliyetçiler, Polonyalı, Rus, Ukraynalı ya da Rumen olsun, hepsi ağzına geleni söylemeye hazırdır, dedi Molotov. *13.06.1974.*

Mareşal Rokossovski

[Konstantin Rokossovski'nin Polonya'ya tayini, bugün ileri sürüldüğü gibi bir sürgün değildi. Sanki Stalin, Jukov ve Rokossovski gibi ünlü ordu şeflerinden şüphe etmiş, o kadar ki, bir tanesini kara kuvvetlerinden azledip askeri bir bölgeye kumanda etmeye yollamış, diğerini de Polonya'ya göndermiş.

Rokossovski'nin kendi ağzından aktardığına göre, Stalin onu 1949'da daçasına davet edip demiş ki: "Bu bir emir değildir Konstantin Konstantinoviç, bu bir ricadır. Eğer Polonya'ya gitmezseniz orayı kaybedeceğiz."

Şunu da belirtmeliyim ki Stalingrad muharebesinden beri Stalin, Rokossovski'ye, aynen mareşal Şaposnikov'a yaptığı gibi, saygı belirtisi olarak ilk adı ve soyadıyla seslenmekte; halbuki diğer astlarına sadece soyadı ile hitap ederdi.

Bu konuşma sırasında Stalin sözü Rokossovski'nin tutuklanması ve hapsedilmesi konusuna getirdi:

– Sizi dövdüler mi? diye sordu.

– Evet yoldaş Stalin, diye cevap verdi Rokossovski.

– Bizde hâlâ üstlerine yaranmak için en kötü şeyi yapabilecek çok adam var.

– 1937 senesinin tekrarından korkuyorum kendim için, diye itiraf eti Rokosovski.

– 1937 senesi bir daha yaşanmayacak, dedi Stalin.

Yüksek kumandan, bir aktris tarafından SSCB Genel Savcılığına sunulan bir şikayete ilginç bir çözüm önerir. Aktris Rokossovski ile birlikte yaşadığını ama onun bu ilişkiyi meşrulaştırmayı reddettiğini söyler. "Suvorov* artık burada değil. Kızıl orduda artık Rokossovski var. Olay incelenirken bunun göz önünde bulundurulmasını rica ediyorum. J. Stalin."

Aktris ile ilgili, ilişkileriyle ilgili tek bir kelime yok, Rokossovski'yi Suvorov'un seviyesine yükseltmekle yetinmiştir...

Rokossovski'nin Polonya'ya gitmeye hiç niyeti yoktu ama gitmek zorundaydı. Polonya'nın mareşali, savunma bakanı, bakanlar kurulu başkanı olmuştur. Orada kaldığı sürece mevkisini, rütbelerini ve Sovyet nişanlarını korumuştur. Yakınlarının bana aktardığına göre sohbetlerde "Polonyalı" olduğu o dönemi anımsamayı ve dil gaflarını anlatarak etrafındakileri eğlendirmeyi pek severmiş.

Bir fotoğrafı anımsıyorum, Polonya üniforması içinde yakışıklı bir adam Stalin'in naaşı önünde. Orada bir fenalık geçirmiş ve iğne yapılmıştı. Şair Aleksey Surkov der ki:

"Tabutunun önünde Polonya mareşalin ağlıyor,

* Suvorov XIII. yüzyıldaki büyük savaş kumandanı. *-çev.*

O asla ağlamamış askerin"

Rossokovski Polonya'dan SSCB'ye döndüğünde Kruşçev tarafından kabul edilir ve SSCB Savunma Bakanlığı'nda bakan yardımcılığı makamına atandığını öğrenir.

– Askeri bir bölge bana yeterdi, der Rokossovski, alçakgönüllülükle.

– Hiç ummayın, diye çıkışır Nikita Kruşçev. Eğer bu kadar üst bir makama getirildiyseniz bu sadece o pis, küçük Polonyalıların canını sıkmak için!"

"Böyle diyerek gerçek anlamda yüzüme tükürdü. Yani kişi olarak ben fazla bir değere sahip değilim de atanmam, yüksek politik nedenlerden dolayı yapılmıştı" diye anlatır Rokossovski.

Daha beter bir yüze tükürme olayı da Kruşçev, Stalin karşıtı bir kampanya başlattığı sırada yaşanır. Rokossovski'den Stalin için, o sırada ve daha sonraki yıllarda da bir sürü insanın yaptığı gibi, kin dolu bir şeyler yazmasını ister. Bir halk kahramanı, orduda sevilen kişi, kendisi de 1937'deki tasfiyelerin kurbanı olmuş Rokossovski'den böyle bir yazı gelmesi çok iyi olurdu. Mareşal kesin olarak reddeder ve Kruşçev'e: "Benim için yoldaş Stalin kutsaldır," der. Ertesi gün Rokossovski ofisine geldiğinde, masasında kendisine görevden alındığı tebliğini uzatan Moskalenko'yu bulur. İşte olayların seyri.]

– Rokossovski'nin tayininden önce, diye anlatır Molotov, ben kendilerine savunma bakanı olarak seçkin bir savaş kumandanını vereceğimizi söylemek için Polonya'ya gittim. Onlara en iyilerinde birisini verecektik: Rokossovski. Çok yumuşak ve ince bir kişiliği vardı, birazcık da Polonyalıydı ve çok büyük bir başkandı. Evet lehçeyi az konuşabiliyor ve vurgulu aksanlarda hata yapıyordu; oraya gitmeyi istemiyordu ama onun oraya gidip biraz düzen getirmesi bizim için gerekliydi. *16.07.1978.*

SOĞUK SAVAŞIN BAŞLANGICI

Atom bombası

[Savaştan sonra, bir Politbüro toplantısı sırasında, Stalin der ki: "Ülkemizde, büyük Lenin'in eseri üzerinde, her Sovyet vatandaşının hayatı üzerinde yine ciddi bir tehdit dolaşmaktadır. Ama bu tehdit her şeyden önce sizin başınız üzerindedir yoldaş Beria! Atom bombasının oluşturulmasından halkımız önünde sorumlu olacak sizsiniz!"

İlk atom bombasının imalatı, yaratıcısına Sosyalist Emek Kahramanı unvanını kazandıracaktı, Stalin'in 600 bin rublelik özel ödülü, bir daça, bir araba ve çocuklarının giriş sınavı olmaksızın büyük okullara kabul hakkıyla birlikte.

Birçok Sovyet araştırmacısı bu şereflere nail oldu. İddia edemeyeceğim ama söylenenlere göre Kahraman unvanı bizim gizli servislerce elde edilmiş bazı Alman atom fizikçilerine bile verilmişti. Kurçatov atom bombası çalışmalarını yönetmekteydi ve Beria'ya olası Kahraman'ların bir listesini sunar. Beria bir göz atar ve: "Ne yazmışsın burada! Bilmem kim bilmem ne ışınlarının keşfi için, yok başkası falan elektronik tepkimesi için! Bunlardan hiçbir şey anlamıyorum ben!" Sonra yardımcısına dönüp: "Bana bizim listeyi ver!" der.

Adam dediğini yapar, Beria listeye bakar: "Çok doğru, falan kişiye Kahraman unvanını verebiliriz çünkü bizim listemizde o darağacına gidecekler arasında. Diğeriyse sadece 15 yıllık esir

kampına. O halde, üzgünüm ahbap, bunun için ona sadece Lenin ödülü ve bir daça!"

Bunu öğrenen akademisyen Flerov, söylendiğine göre, tek bir Kahraman yıldızı ile alelacele işten el çekmiş halbuki meslektaşları Kurçatov, Kariton, Zeldoviç ve Saharov art arda "üçlü" Kahraman olmuşlar.]

– Kendi gücümüzden başka hiç kimseye güvenmiyorduk. Ülkenin gücü, savunma kabiliyetinin artırılması anlamında Stalin değil biraz geç kalmak, en başta olmayı istiyordu. Füzelerle ciddi olarak ilgilenmeye savaş sırasında başladık. Bu konuyla ilgilenmeye çok daha önce başlamasaydık 1957'de ilk Sputnik'i fırlatmayı ve 1961'de uzaya ilk insanı yollamayı nasıl başarırdık?

– Bana akademisyen Vassili Pavloviç bahsetti, dedim. Kendisi uzun süre Korolev'in birinci yardımcılığını yapmış, daha sonra da onun Sputnik yapımcılığı kadrosunu devralmış. "Sovyet uzayı denen şey, dedi, savaşın sonuna doğru Stalin ve Churchill arasındaki yazışmalarla başladı." [Bu yazışmaları iki bölüm halinde okudum.]

– Çok ilginç mektuplar vardı, dedi Molotov. Birçoğunu ikimiz birlikte kaleme aldık, Stalin ile ben. Her şey benden geçiyordu. Başka türlü olamazdı.

[Okudum, o sırada dikkat etmemiştim, Churchill'den bir telgraf, her zaman olduğu gibi top-secret *(çok gizli)* telgrafta Sovyet birliklerinin Almanlara ait V-2 füzelerinin bulunduğu Polonya şehri Debice'yi hiç vakit kaybetmeden alacaklarını yazıyor. "Mareşal Stalin, Birliklerinizin bu bölgeyi zaptettikten sonra ele geçireceği donanım ve malzemenin korunması ve daha sonra bu deney istasyonunun uzmanlarımızca incelenebilmesi imkânının tarafımıza verilmesi konusunda gerekli emirleri vermeniz halinde size müteşekkir olacağız, 13 Temmuz 1944."

Stalin cevabında "Polonya'da, söylediklerine göre, bu isimde birçok şehir olmasından dolayı" hangi Debice'den bahsedildiğini anlamadığını söylüyor.

[illegible] Debice'nin detaylı yerinin [illegible] yeni bir mesaj yollar.

Stalin kısa ve öz bir cevapla bu konuda gerekli emirleri verdiğini söyler. "Ülkelerimizin en iyi şekilde yerine getirilmesi için bizzat ilgileneceğim."

Gerçekten de bizzat ilgilenir.

"Aynen öyle, Vassili Pavloviç Mişin anlatır, Seroya [Sergey Korolev] ve ben Stalin'in yanındaydık. Vakit kaybetmeden Almanlar tarafından alınmış olan Debice'ye giden uçağa binmemizi ve bu uçan füzelere ait olabilecek ne varsa hepsini alıp Moskova'ya getirmemizi ve o sırada uzun zamandır zaten orada iş üstünde olan İngiliz ajanlara hiçbir şey bırakmamamızı söyledi."

"Aynen uygulandı. Eldeki parçalar ve düzeltmelerden Çekoslovakya'da metalden üretilen bir uçan füze çizdik. Ajanlarımız, Werner von Braun'un yardımcısı, V-2'lerin esas sorumlusu olan Çek Kozak'ı ele geçirmişlerdi. O bize yardım etti. Çok iyi hatırlıyorum, Korolev'le benim onu bir ziyaretimiz sırasındaydı, ikimiz de yarbay üniformaları içindeyiz, karısı bize ne dese beğenirsiniz: "Siz asker değilsiniz. Asker botlarınız yok ve tepeniz açık." Bizde aynen dendiği gibi: Şifremizi keşfetti.

Ekim bayramı için Moskova'ya, demiryoluyla, yeni bir ateşli füze, bir Tatra araba ve içinde şu notla bir kasa Çek birası yolladık: "Stalin'e armağan". İşte Sovyet uzay efsanesi böyle başladı."]

– Stalin bunları çok yakından takip ediyordu, dedi Molotov. Halbuki sibernetik biliminin değerini inkâr ettiği söylenir...

– Öğrenciyken, dedim ben, Aksel İvanoviç Berg'in derslerine bizzat katılma şerefine sahip olmuştum. Sibernetik konusunda en yetkili kişilerdendi.

– İşte o Berg'i, Stalin, bu konularla ilgili Devlet Komitesi başkan yardımcılığına getirmişti. Sorunlar bu düzeyde hallediliyordu! Tabii bu böyle diye damlardan bağırmıyorduk. Stalin gizliliği çok severdi.

Potsdam'da Truman bizi şaşırtmaya kararlıydı. Hatırladığım kadarıyla Amerikan delegasyonunun verdiği yemek sonrasıydı; bizi bir kenara çekti, Stalin'i ve beni, esrarengiz bir eda takı-

narak çok özel bir silaha sahip olduklarını açıkladı, daha önce hiç olmamış, olağanüstü bir silah... Kafasında ne döndüğünü kestirmek zor ama galiba bizi iyice şaşkına çevirmek istiyordu. Stalin çok sakin davrandı. O kadar ki Truman onun bir şey anlamadığını sandı. "Atom bombası" kelimeleri telaffuz edilmemişti ama ne döndüğünü derhal anladık. Hemen bir savaş çıkarmak niyetinde olmadıklarını anlıyorduk, sadece bir ya da iki bombaları vardı; Hiroşima ve Nagasaki üzerine attıktan sonra ellerinde başka kalmıyordu. Kalsa bile bunun kalıcı bir etkisi olamazdı. Bizde bu konudaki çalışmalar 1943'den beri devam etmekteydi; ben de bunları yönetmekle, bizim atom bombamızı imal edebilecek yetenekte bir adam bulmakla yükümlüydüm. Çekistler bana güvenebileceğimiz fizikçilerin bir listesini vermişlerdi; ben de aralarından seçtim. Akademisyen Kapitsa'yı çağırttım.

Kapitsa'nın dosyasını biliyordum. Onun Sovyetler Birliği'nde kalmasını sağlayacaktım. Uluslararası bir kongre için İngiltere'ye gitmek istiyordu ama biz ona Sovyetler'de kalmasını salık verik. Çok da memnun olmadı ama kabul etti. Ama hiçbir zaman da çevresine bu konudaki memnuniyetsizliğinden söz etmedi.

– Piyotr Kapitsa bana o sırada hazır olmadığımızı, atom bombasının bu savaşın değil ama bir sonrakinin silahı olduğunu söyledi. Yoffe'ye sorduk; o da hiçbir şeyden emin değildi. Sözün kısası tanınmamış bir araştırmacı kullanmaktan başka çarem kalmamıştı, daha pek açılmamış olan Kurçatov'u. Onu çağırttım. Biraz konuştuk ve bende iyi bir izlenim bıraktı. Ama aydınlatılması gereken bir sürü konu kaldığını söyledi. Ben de bizim istihbarat servislerimizin dosyalarını ona emanet etmeye karar verdim. Çok iyi bir çalışma yapmışlardı. Kurçatov benim büromda, Kremlin'de, günlerce dosyaları inceledi. Bu 1943 Stalingrad çatışmasının hemen sonrasıydı. Ona sordum: "Ee, belgelerden ne haber?" Ben hiçbir şey anlamıyordum ama son derece iyi ve emin kaynaklardan gel-

diklerini biliyordum. Dedi ki: "Bu belgeler çok iyi, tam bizim ihtiyacımız olan şeyler var."

Bu bizim Çekistlerin mükemmel bir çalışmasıydı. Tam bizim ihtiyacımız olan şeyleri incelikle uçurmuşlardı. Üstelik zamanlama da iyiydi, tam bizim bu konuyla ilgilenmeye başladığımız sırada.

Hafızamda bir şeyler var ama şimdi onları konuşmaya çekiniyorum çünkü epeyce unutmuşum. Rosenberg'ler... Bu konuda soru sormamaya çabalıyorum ama galiba istihbarat servisleriyle bir bağları vardı... Atom bombası için birileri bize çok yardımcı olmuştu. İstihbarat çok büyük rol oynamıştı. Amerika'da bunun cezasını Rosenberg'ler çektiler. Bize yardım etmiş olmaları ihtimal dışı değil. Ama bundan bahsetmememiz lazım. Bu tür konular ilerde yeniden işimize yarayabilir.

– Bunlar Alman değil de Amerikan belgeleri miydi?

– Esasta öyle sanıyorum. Savaş öncesi ve çarpışmalar süresince istihbarat birimlerimiz çok iyi çalıştı. Amerika'da uzman kadrolar vardı. Tecrübeli uzmanlar... Savaştan sonra onları Beria yok etmeye başladı.

Kurçatov'u Stalin'e takdim ettim, kendisine olanak sağladı, bir grup kurdu ve bu da çok iyi çalıştı.

Tabii Potsdam döneminde henüz pek az şey yapılmıştı. *28.12.1977, 28.08.1981.*

– 1946'da Birleşmiş Milletler konusu. Beş yaşından beri sizin konuşmanızı hatırlarım. Bütün ülke biliyordu: "Unutmamalı ki bir tarafın atom bombasına diğer taraf atom bombasıyla karşılık verebileceği gibi daha başka şeylerle de verebilir [Molotov kendi kendisine cevap vererek: "Çok doğru!"] ve o zaman büyüklük taslayan ama biraz aptal olan tarafın bozgunu da çok muhteşem olur."

– Bu benim kişisel fikrimdi, dedi Molotov. Bunda hiçbir risk olmadığını düşünüyordum. Çok düşündüm: Mutlaka bir şeyler demek gerekiyordu, bombalar Japonya'ya atılmıştı ama tabii

Sovyetler Birliği hedeflenmişti, sanki bize "bakın bizde ne var" diye hatırlatır gibi. Sizin atom bombanız yok; bizim var ve eğer kıpırdarsanız halinizin ne olacağını görün.

Bu nedenle sesimizi biraz yükseltmemiz, bir karşılık vermemiz gerekiyordu, bu bizimkilerin de biraz güven duymasını sağlayacaktı.

Bu metin önceden hazırlanmış olarak elimde değildi, doğru. Daha sonra bana sordular: "Neyi kastediyordunuz 'daha başka şeyler' derken? Onların sadece atom bombaları var oysa siz atom bombamız ve daha başka şeylerimizin de olduğunu söylediniz." Sonradan Stalin bana dedi ki: "Çok sert vurdun!" Daha hiçbir şeyimiz yoktu ama çok iyi bilgilendirilmiştim.

– Bir de yine 1946'da BM'deki konuşmanızda: "Filipin delegesi, parlamento teammüllerine aykırı olacağından Sovyet önerisininin oya konulmasının imkânsız olduğunu ileri sürdü... Filipin delegesine parlamento teamülleri hakkında bizlere vermiş olduğu bu dersten dolayı minnettarım. İnanıyorum ki bu hepimize gerekli olacaktır, özellikle de bir parlamento oluştuğu zaman Filipinler'de [genel gülüşmeler] ve şu anda parlamentosu olan diğer ülkelerde.

– Eh işte, böyle şeyler oldu zamanında, diye sakin ekledi Molotov. *01.07.1979.*

– Kimse bana "daha başka şeyler"i açıklatmaya kalkışmadı. Daha sonra Stalin, bunu, bizim zayıflığımıza yönelik bütün yakıştırmaların önünü kesmekte kullandı, halbuki daha elimizde hiçbir şey yoktu. Hiçbir şey. Yine de boş bir palavradan ibaret değildi. Çünkü yapılmakta olanlardan haberdardım. İşte bu nedenle söylediğim şeyler gerçeğe aykırı değildi ama henüz ortada bir şey yoktu. Daha yeni başlamıştık. Böyle söylemekte haklıydık çünkü atom bombasına sahip olacaktık ve hatta bununla kalmayıp hidrojen bombasını da herkesten önce biz patlatacaktık, ama bu çok daha sonra olacaktı elbette. *01.11.1977.*

– BM'de "daha başka şeyler"e de sahip olduğumuzu söylediğimde herkes bana sordu: "Sen neyi kastediyordun?" Tabii ki füzelerden bahsediyordum ben. Savaştan sonra Korolev'in laboratuvarına gittik.

– Stalin de sizinle miydi?

– Galiba, evet. *31.07.1972.*

Tazminatlar

– Savaştan sonra çeşitli tazminatlar elde ettik, ama bunlar az miktardaydı. Ülke o kadar büyüktü ki... Üstelik bu tazminatlar donanım esaslıydı, kullanım süresi geçmiş malzemeler. İşte bazı kırıntılar, ne yapacaksınız? Biz sessizce DAC'ı (Doğu Almanya Cumhuriyeti), bizim kendi Almanya'mızı kurmakta değil miydik? Eğer bütün sahip olduklarını zorla koparsaydık bunu halk nasıl karşılardı? Batı Almanya; Amerika, İngiltere ve Fransa tarafından kurulmuştu. Biz sadece bizimle çalışmak isteyen Almanları ayıkladık! Dikkatli davranmak gerekiyordu. Sonuna kadar düşünemediğimiz şeyler oldu. Ama sonuçta kendimiz için yararlı olanı bulduk. Kabul etmek gerekir ki Almanlar malzeme ve teknolojilerini henüz bizim erişemediğimiz derecede ve zamanda yenilemişlerdi. Daha sonra bu malzemelerin bir kısmını Çin'e yolladık. *12.05.1976.*

– Mukabele pazarlıkları baştan beri sürekli olageldi. 1942'de, ben Amerika'dayken, mukabele anlaşması imzalanmıştı. "My friend" de oradaydı.

– Savaştan sonra bu gündeme geldi mi?

– Tabii ki, hem de kaç kere. Notaları ben imzalıyordum. Mukabele konusundaki ihtilaflar savaşın sonundan itibaren başladı. Ondan önce olmadı. Borçlarımızı reddetmedik ve bir kısmını ödedik.

– Amerikalılar Studebacker kamyonları ezmek ve sonra da denize atılmaları için onlara vermek üzere bir silindir kompresör getirmişlerdi.

– Olabilir, evet.

– İade için bir süre bitimi belirlenmiş miydi?

– Bütün anlaşmazlık konuları ortaya sürülmüştü. Pek hatırlamıyorum, reddetmemiştik ama hepsini de onlara iade etmemiştik. *31.07.1972*

Marshall Planı

– Batıda yazılanlara göre Sovyet diplomasisinin en büyük yanlışı Marshall planını reddetmek oldu.

– Tam tersi, reddetmemiz bir başarıydı. Başlangıçta ben kabul etmiştim, Merkez Komitesi'ne Paris Konferansı'na katılmak için bir öneri bile götürmüştüm. Hatta sadece bizim değil Çeklerle Polonyalıların katılması için de. Sonra tekrar düşündüm ve ikinci bir muhtıra yolladım aynı gün: vazgeçiyoruz, diye. Kendimiz gidecek ama Çekleri ve başka ülkeleri davet etmeyecektik çünkü onlarla böyle bir tecrübeye hazır değildik. Kararı hemen durdurduk ve onlara ulaştırdık: Kabul etmelerini tavsiye etmiyorduk, oysa onlar hazırdı, özellikle de Çekler. Epeyce şüpheli bir başkanları vardı, adını hatırlamıyorum, Clementis'di galiba. Bizim direktifimizi alınca gitmediler.

Orada öyle bir takım toplanmıştı ki kendilerinden iyi niyet beklemek boşunaydı. Her biri ile edebildiğim kadar mücadele ettim. Neyse ki işleri karıştırabilecek eşlikçilerim yoktu. Çek Clementis, sağcı zihniyeti ile tehlikeli bir adamdı. Bunlar 1948'de oluyor, Benes'den sonra.

Bu hikâyede her şey çok açık seçik değildi. Ama onlar eğer Marshall planını reddetmekle bir hata yaptığımızı söylüyorlarsa demek ki iyi yapmışız. Hiç şüphesiz. Bugün de iki artı ikinin dört ettiğini ispat etmek kadar kolay. Başlarda dışişleri bakanına bütün sosyalist ülkelerin katılmasını önerecektik ama

bunun bir hata olacağını hemen idrak ettik. Ekiplerinin içinde bize yolumuzu şaşırtacaklar ve muğlak bir statüye konulmamıza neden olacaklardı. Her şeyimizle onlara bağlı kalacaktık ve karşılığında da bir şey elde edemeyecektik. Üstelik de Çekler ve Polonyalılar zaten zor durumdaydılar... *09.03.1979.*

⚜

– Hatırladığıma göre, Çekoslovakya'daki savaştan sonra, işlerini çok iyi ayarlamışlardı: Hayvanlarını beslemek için bizim buğdayımızı alıyorlardı, bizde ise açlık kol geziyordu. *30.09.1981.*

⚜

– 1968'de birlikleri Çekoslovakya'ya sokmakla iyi ettik, bu konuyu pek çok kişi büyük güç şovenliği nedeniyle onaylıyor oysa ben komünist prensiplere dayanarak onaylıyorum. *24.07.1978.*

⚜

– Dış ülkelerde, diyorum Molotov'a, Lev Tolstoy'un torunu Nikolay Tolstoy'un *Yalta Kurbanları* adlı bir kitabını yayınladılar. Kitapta sizin 1945'te Eden ile yaptığınız konuşma aktarılıyor. Orada, sınırların ötesinde kalmış olan Sovyet vatandaşlarının ülkeye getirilmesi konusunda anlaşmaya vardığınızı söylüyor. Britanyalılar da gayretkeşlik edip zor kullanarak insanları sınırdışı etmiş. Çoğu intihar etmiş. Bu şekilde gelebilenlerin de %10'u kurşuna dizilmiş ve %90'ı da kendilerini kamplarda bulmuşlar.

– Bu buluşmayı hatırlamıyorum, olmadı böyle bir şey. Muhtemelen böyle bir sorun ortaya çıkarılmıştır. Belki de bizim içimize sızmak için gizli ajanlarını yollamışlardır.

– Böyle bir şeyler mutlaka olmuştur, diyorum ben, 30 bin kişiden söz ediliyor.

– Söylerler tabii, kanıtlanabilir olmadıktan sonra... *04.03.1978.*

– Stalin emperyalizme son verilmesi ve komünizmin zaferi için çalışıyordu, diyor Molotov. Barışa ihtiyacımız vardı tabii ama Amerikan planlarına göre 200 Sovyet şehri aynı anda bombardımana tabi tutulacaktı. Stalin şöyle akıl yürütmekteydi: Birinci Dünya Savaşı bir ülkeyi kapitalist kölelikten kurtardı. İkinci Dünya Savaşı sosyalist sistemin doğuşunu sağladı ve üçüncü de emperyalizme dair ne varsa bitirecekti...

Savaştan sonra Sovyet Yüce Meclisinin ilk oturumunda, galiba Vasilevski idi, bir general komünizmi nasıl tasvir ettiğini sordu. "Bence", dedi Stalin, "komünizmin ilk evresi halka bedava ekmek dağıttığımızda başlayacak." Salonda göz gezdirdikten sonra dedi ki: "Biliyor musunuz? Eğer uluslararası karışıklıklar olmazsa –bununla sadece savaşı kastediyorum– benim düşünceme göre ilk etap 1960'da başlayacak." O zamanda, bizde, bir kişinin şüphesi mi olacaktı bundan, Tanrı korusun! Ülke yakılıp yıkılmış, insanlar fakirlik ve kıtlık içinde yaşıyorlardı ama büyük bir altın stoğuna ve o kadar büyük bir platin stoğuna sahiptik ki fiyatı düşer diye dünya pazarına çıkarmamıştık! *30.07.1970; 02.12.1971,*

– Harriman Stalin'e, hoşuna gideceğini zannederek demiş ki: Daha dün Almanlar Moskova kapılarındaydı ve işte şimdi siz Berlin'in paylaşılmasına katılmaktasınız. Stalin cevap vermiş: "Çar Aleksandr Paris'e kadar gitmişti."

Toprak Sorunları

– Savaştan sonra Libya'da yer edinmeye karar verdik. Stalin "Haydi! İlerle!" diyordu.

– İleri süreceğiniz nedenler neydi?

– İşte sorun oradaydı, hemen hiçbir neden yoktu. Moskova'daki dışişleri bakanları konferansında Libya'da mil-

liyetçi bir kurtuluş hareketinin başladığını ilan ettim. Henüz zayıf bir aşamadaydı, buna dayanarak orada bir askeri üs kurmak isiyorduk. Bevin fenalaştı, iğne yapmak zorunda kaldılar. Vazgeçmemiz gerekti. Bevin havaya fırlayıp bağırarak: "Bu inanılmaz bir şey! İnanılmaz! Orada hiçbir zaman varlığınız olmadı ki!" dedi.

– Hangi dayanakları ileri sürüyordunuz?

– Çok açık değildi ama gerçek şu ki Libya'nın bağımsızlığını bir şekilde korumaya yelteniyorduk... Yürümedi.

Daha önceleri Afrika sınırlarının belirsizliğine fazla önem vermiyorduk. Libya konusundaysa bizim kontrolümüze verilecek bir toprak isteğinde bulunmakla görevlendirilmiştim. Savaştan hemen sonraydı.

– Kayzer'in basılmış olan hatıratında sizin Hitler'e Çanakkale Boğazı sorununu öne sürdüğünüz ve onun da bu konuyu onayladığı yazıyor.

– Hayır hayır, asla böyle bir şey olmadı. Kayzer ne diyorsa diyor, o Kayzer'in dediği. Bense kendi adıma cevap veriyorum.

Açıkça görülüyordu ki hassas noktasına dokunulmuştu. Molotov canlandı; siyaset adamının gözleri coşkuyla parlıyordu.

– Üstelik ona açıkça da söylemiştim [Molotov burada her kelimenin ilk hecesini tekrar ederek hafifçe kekelemeye başlıyor]. Savaşın bitiminde Türklerden Çanakkale'nin kontrolünü bize bırakmalarını talep ettik. Buna yanaşmadılar, müttefiklerimiz de desteklemedi. Bizim hatamız bu oldu. Bizim fikrimize göre Stalin her şeyi meşruiyet çerçevesinde, BM çizgisinde yapmak istiyordu. Donanmalarımız oraya vardığında İngilizler çoktan orada gardlarını almış durumdaydılar... Orada bir beceriksizliğimiz oldu. *31.07.1972; 15.08.1975.*

– Boğazların denetimini Türkiye'yle ortaklaşa yapmamız gerektiğini ileri sürmüştüm. Bu fikir aslında çok iyi bir fikir

değildi ama bana verilmiş olan görevi başarmam gerekiyordu. 1945'de, savaş bitince, bu sorunu masaya getirdim: Boğazlar, Sovyetler Birliği ve Türkiye'nin koruması altında olmalıydı. Bu yersiz ve gerçekleştirilmesi imkânsız bir öneriydi. Stalin'in büyük bir politikacı olduğuna inanıyorum, fakat o da bazı hatalar yaptı.

Sovyet ordusunun kazandığı zafere dayanarak böyle bir düzenlemeyi önerdik. Ancak bunun kabul edilemez bir şey olduğunu biliyordum. Aslında bu bizim yapmış olduğumuz bir hata. Öte yandan, Türkiye sosyalist bir devlet olsaydı eğer, ortaklaşa denetim söz konusu olabilirdi. *24.07.1978.*

– Türk toprakları üstünde hak talebimiz vardı. Konuyu Gürcü bilim adamları ortaya attılar. Hem de beceriksizce. Boğazları, Türklerle birlikte korumak... Milyukov, Boğazlar hakkında sürekli konuşurdu. Rus generaller de... Karadeniz'den bir çıkış kapısı!

Bu başarılamadı. Çanakkale'ye girebilseydik her şey farklı olurdu. *28.08.1982.*

Hayatının son yıllarında Stalin, ölçüyü biraz kaçırmıştı; şöyle ki dış politikada ben Milyukov'un talep ettiği şeyi istemek zorunda kaldım: Çanakkale! Stalin: "Haydi! Bastır! Ortaklaşa egemenlik teklif et..." diyordu, ben: "Bunu kabul etmeyecekler! –Sen gene de ısrar et!" *30.09.1981.*

Boğazlar sorununu da halletmek gerekiyordu. Neyse ki zamanında vazgeçmişiz yoksa bu bize karşı saldırgan ortak bir koalisyona dönüşebilirdi.

Aynı zamanda Azerbaycan, İran egemenliğindeki topraklarda hak iddia etti. Biz topu ortaya attık ama kimse bizi desteklemedi. Ek olarak Batum'a sınır bir bölgeyi de talep ettik çünkü

bu Türk toprağında eskiden Gürcüler yaşıyordu. Azeriler İran'ın Azeri kısmını almak istiyorlardı, Gürcüler de Türkiye'nin Gürcü bölgesini. Ağrı'yı da Ermenilere vermek istiyorduk. O dönemde bu tür toprak talepleriyle ortaya çıkmak zordu. Geçmişte Çar yönetimi Rusya sınırındaki topraklara el koymuştu. Bizim çok dikkatli davranmamız gerekiyordu ama her şeyden önce bu yönetimlerin de gözünü korkutmamız lazımdı.

Stalin'in ölümünden sonra Dışişlerine yeniden girdim. Girer girmez Kore savaşını sona erdirmeye yönelik bir öneri hazırladım. O sırada gelinen durumda bu savaş hiçbir işimize yaramıyordu. Bizi bu çatışmaya sürükleyen Korelilerdi. Stalin Kore'nin birleşmesi ulusal sorununa kayıtsız kalamayacağımızı söylemişti. *21.10.1982.*

⚜

– "Amerika'nın Sesi"nin ileri sürdüğüne göre Avrupa Genel Konferansı, "Molotov'un eski bir fikri" imiş.

– Doğru.

– Amerikalılar diyorlar ki: Molotov'un Sovyetler Birliği'ne katmak üzere Avrupa'dan dilimler koparan bu "salam" politikasını iyi biliyoruz.

– Aynen doğru. Bu da bir politika. Bugüne kadar da daha iyisini bulamadık. Kelimeler yeterli olmuyor. Salam bir domuz sucuğudur. Beni böyle adlandırdıklarını öğrendiğim güne kadar çok severdim. Macaristan elçiliğinde bana çoğu kez sundular bu salamdan, çok sevmiştim. Çok nefistir. *15.08.1975.*

⚜

Molotov'a soruyorum:

– Bulgarlar hep şu soruyu soruyorlar: Neden savaşın hemen ertesinde Yunan kıyısı onlara bağlanmadı?

– Dimitrov ile birlikte çalışan yoldaş Kolarov bu konuda çok ısrar etti. Ama bu imkânsızdı. Neden Berlin'in tamamını ele geçirmeyi başaramadık? Çok daha iyi olurdu. Ama mantıklı olmak lazım. Bu birçok soruna neden olurdu. İngiliz ve Fransızlar

karşı çıkardı. Barışın daha en başında kendimizi tam bir kargaşanın içinde bulurduk. Sorun ortaya konuldu ama imkânsızdı. Merkez Komitesi'ne danıştım; bana bunun için zamanın iyi seçilmediğini söylediler. Geri adım atmak gerekirdi. Yine de Kolarov bu yönde ısrar etti. Arzu edilen buydu ama uygun değildi. *04.11.1978.*

– Viçeslav Miayloviç, net olmayan bir şey var

– Bir şey mi? Bence çok daha fazla vardır.

– İsrail devletinin kurulması hakkında. Amerikalılar karşıydılar...

– Bizim dışımızda herkes karşıydı. Benim ve Stalin'in dışında. Bazen bana soruyorlar neden kabul ettiniz diye. Biz uluslararası özgürlükten yanayız, neden karşı olmalıydık ki, bu karşıtlık bizim milliyetler sorununda düşmanca bir politika güttüğümüzü gösterirdi. Daha dün Bolşevikler siyonizme karşıydılar ve öyle de kaldılar. Sosyalist bir örgütlenme olmasına rağmen Bund'a* bile karşıydılar. Ama siyonizme karşı olmak bir yön –ki bu politika sabittir– Yahudi halkına karşı olmak başka bir yön. Doğrusu bizim iki önerimiz vardı: İki milletin birlikte yaşayacağı bir Arap-İsrail topluluğu kurulacak; ki anlaşma sağlanırsa biz bu çözümden yanaydık. Anlaşma sağlanamadığı takdirde de ayrı bir İsrail devleti kurulmasından. Şu da var ki antisiyonist konumumuzda da ısrarlıydık.

– Ama bu devletin burjuva bir devlet olacağını düşünememiş miydiniz?

– Ne var bunda?

– Neden sosyalist yapmadınız?

– Neden? O takdirde İngiltere'yi karşımızda bulacaktık. Ve Amerika'yı. Şimdi diyeceksiniz ki neden bunu Finlandiya'da yapmadık, orada daha kolaydı. Benim fikrimce iyi yaptık.

* *Bund:* Yahudi işçilerin 1897'de Rusya'da kurdukları sosyalist sendika. Polonya, Litvanya, Ukrayna gibi ülkelerde de faaliyet göstermişti *(y.n.)*

Kırmızı çizgiyi geçseydik kendimizi çok daha başka bir macerada bulabilirdik. Öte yandan Avusturya'yı kendiliğimizden teslim ettik. Yahudilere gelirsek, siyonizmin bayrağı altında bir devlet edinebilmek için çok uzun zamandan beri savaşıyorlardı, tabii ki buna karşıydık. Ama bir halka bunu fazla görmek bizim açımızdan onları hor görmekle birdi.

Bugün olaylar kötü yönde gelişti, ama Tanrı aşkına! Bir Amerikan emperyalizminin var olması iyi bir şey mi şimdi? *04.10.1972.*

⚜

– Çoğu kimse diğer halklara fazlaca yardım etmemizden şikayetçi; biraz kendimizi düşünelim, diyorlar.

– Stalin zamanında, olanaklarımızın çok daha az olmasına rağmen, çok yardım ettik. O dönemde de homurdanmalar vardı. Bugün ilişkiler büsbütün dallandı budaklandı tabii ve her şey daha büyük bir ölçeğe geldi ama önemli olan bunun kaçınılmaz olmasıydı bence. Yardım ettiklerimiz için değil ama esas şef olarak kendimiz için. Vietnam'ı alalım mesela. Oradaki insanlar kendilerinden çok bizim için savaşıyorlar. Öldürülüyorlar. Bir numaralı düşmanımız emperyalizmi zayıflatmak anlamında son derece önemli bir iş yapıyorlar. Yoksa her şey bizim için daha zor olurdu.

– Yoksa tamamen izole olma riskimiz mi vardı?

– Aynen öyle. Ya da sorun, izole olmamızdan çok bazı önemli zorlukların daha da artmasıydı. Oysa aralarında komünistlerin de bulunduğu çok sayıda insan, barış olsa diyordu. Bu çok doğruydu ve kolay da elde edilmedi. Vietnamlılar boyun eğmeyi reddediyorlar. O küçük Vietnam emperyalizme, hem de ne çeşit bir emperyalizme karşı inanılmaz bir kahramanlık gösterdi.

– Bugün aman savaş olmasın diyorlar.

– O, Kruşçev dargörüşlülüğü. Çok tehlikeli bir şey. Kendimizi yeni savaşlara hazırlamayı düşünmemiz lazım. Olaylar kaçınılmaz bir şekilde gelişiyor. Ve bizim hazır olmamız gerek. O za-

man emperyalistler iki kere düşünürler. Ve eğer o kadar aşırı uçlara gitmeye kalkışırlarsa biz de güçlü bir şekilde direnebiliriz. Bütün dünya için Vietnam örnek oldu: Eğer küçük Vietnam dostlarının da yardımıyla Amerikan emperyalizmine direnmeye muktedirse kim Sovyetler Birliği'nden şüphe edebilir? Güçsüzlüğünden, disiplin eksikliğinden, hamle yapma beceriksizliğinden... *09.05.1972.*

Litvinov

Molotov'a Churchill'in *Anılar*'ından bölümler okuyorum.

– Sekreterime İkinci Dünya Savaşıyla ilgili kitabını hediye olarak verdi, diyor Molotov. Bence bu öylesine yapılmış bir hareket değildi. Onunla o kadar çok gırtlak gırtlağa geldik ki!

– Kitapta diyor ki: "Litvinov'un sürülmesi bir dönemin bitimini simgeledi. Kremlin'in, Batı güçleriyle yaptığı güvenlik paktına bütün inancını yitirdiğinin işaretiydi bu..." Dediğine göre Litvinov Batı güçleriyle bir bağıta yandaşmış.

– Çok doğru.

– "Batı gazetelerinde yazdığına göre", diyor, "Litvinov, haddini bilmeyen, gözüpek, Rusların açık konuşma anlarında 'parti çocuğu' olarak adlandırdıkları mareşal Voroşilov'la aralarında geçen şiddetli bir atışma sonrasında istifa etti." Voroşilov gerçekten de "parti çocuğu" olarak mı anılıyordu?

– Bu yeni haber. Litvinov sadece bütün dünya tanıdığı için Birleşik Devletler elçimizdi.

Savaş boyunca onu atlayarak pazarlıklarımızı yaptık, şimdi de kalkmış onun rolünden söz ediyorlar, üstelik de sanki onsuz anlaşmamız imkânsızmış gibi konuşuyorlar! Roosevelt benimle görüşmek istediğinde onun hakkında ne düşündüğümüzü bildiğinden Litvinov'u çağırmıyordu.

Litvinov bize karşı çok saldırgandı. Amerikalı bir muhabir –belli ki bir gizli ajan– ile yaptığı görüşmenin metnini ele geçirdik. O sırada Litvinov Dışişlerinde benim yardımcımdı.

Amerikalı muhabir onunla buluşmaya gelmiş ve ortamı yazmış: Şöminenin önüne yerleştik, Litvinov bütün açık kalpliliğiyle konuştu. Tabii ki muhabir Litvinov ile olan görüşmesini gerçekte olduğu gibi değil de o dönemde nasıl yayınlanması uygunsa o şekilde aktarmış. Halbuki biz bazı bağlantılarımız sayesinde görüşmenin orijinal metninin tümünü ele geçirdik. Litvinov değişik ne demiş?

Demiş ki bu Sovyet yönetimi ile siz Amerikalılar bir yere varamazsınız. Sizinle en ufak bir anlaşmaya varamayacak bir şekilde tavır alıyorlar. Evet, bu kalın kafalı hükümette katır inadı var. Böyle bir hükümet sizi bir adım öne götüremez, bunlarla bir sonuca ulaşamazsınız.

Bu halde ne yapmalı? İç kuvvetler güçsüz. Çünkü halkın elinde tank yok, ama hükümette var; halkın uçakları yok, ama hükümetin var; halkın topları yok, hükümetin var. Hükümet o kadar çok sayıda komünist subay görevlendiriyor ki halk bir şeyi onaylamasa da isteğine göre değiştiremiyor. Görünüşe göre sadece dış güçler bir şeyler yapabilir, bunun anlamı da savaş. Ülkedeki durumu sadece bir dış müdahale değiştirebilir. Onun çözümlemesi böyle olmuş. Proletarya tarafından en yüksek cezaya çarptırılmayı haketti. Ne ceza olursa olsun. Ve bana da hiçbir şey demedi, bu da onun bir hatası. Gerçek bir ihanet.

– Stalin onu nasıl affedebildi?

– Nasıl mı? Dikkatli olmak, her şeyi şekline uygun yapmak gerekiyordu. Bu metni ele geçirdik. Ajanlar kaydını yaptı. Daha önce de ona zaten güvenmiyorduk. Bu görüşme Moskova'da yapıldı. 1942'de Amerika'ya gittiğimde, Roosevelt ve Hull ile müzakerelerde bulunduğum sırada Hopkins Roosevelt'in yanındaydı, halbuki benim bir tercümanım yoktu, Litvinov'u götürmüyordum. Halbuki elçiydi. Büyük resepsiyon sırasında oradaydı, Roosevelt bana: "Delegasyanunuzu bana takdim edin" dediğinde ben yanımda çekistleri, Bakanlıktan birilerini, bütün adamlarımı götürmüştüm, pilot da dahil. Roosevelt hepsiyle selamlaştı. Çok kibar, usta ve ince kişilikli bir adam-

dı; bütün bunlar çok güzeldi. Litvinov da oradaydı. Ama ciddi meselelere geldiğimizde onu götürmedim. Tercümanlığı Pavlov yapıyordu.

– Litvinov da buna çok bozuluyordur sanırım?

– Tabii. Ama başka türlü yapamazdım; ona kesinlikle güvenmiyorduk. Müzakerelere onu götürmüyordum. Münasebetsiz şeyler söyleyebilirdi. Çok akıllı, üstün kişiliği olan bir adamdı ama ona güvenmiyorduk. Görevde bir süre tuttuk sonra da yerini şu pek de ciddi olmayan Umanski ile değiştirmek üzere geri çağırdık. Yerine başka birisi yoktu. Daha sonra o kadroya Gromiko'yu atadım, genç ve tecrübesiz ama dürüst bir diplomat. Ona güvenebileceğimizi biliyorduk. İyi de çalıştı. Litvinov için yapılacak bir şey yoktu.

– Suritz onun arkadaşıydı. Ondan daha az bağımsız, eski bir Menşevikti, eğer yanılmıyorsam. Litvinov daha ilk başından Bolşevikti.

– Bolşevik mi, o mu?!

– İnsanlar değişiyor. Eğer Litvinov hayatta kaldıysa bu sadece tesadüftür. Bir erkek kardeşi vardı, iş adamı, dış ülkelerde bir yerde yaşıyordu. Sovyetler Birliği'ne geldi. Kim için çalıştığını bilemeyeceğim. Litvinov ilk başta Bolşevikti ama kardeşi bir maceracıdan başka bir şey değildi. *25.04.1975; 07.05.1975; 16.07.1978; 30.10.1984; 01.01.1986.*

– Bu sıralarda Litvinov'dan çok sık bahsediliyor.

– Çok kötü bir diplomat değildi. Hatta iyi bir diplomattı. Fakat oportünist bir kişiliğe sahipti; Troçki, Zinovyev ve Kamenev hayranıydı.

Aslında bize ihanet etmiş olan bir kişiye nasıl güvenebilirdik? Buna karşın zeki, tecrübeli ve diplomasinin inceliklerini bilen birisiydi. Stalin'i severdi ama bence, bizim aldığımız kararların hepsini içtenlikle onaylamıyordu. Hayatının sonuna doğru politik olarak da bozuldu. İşte bu nedenle İlya Ehrenburg

kitabında Stalin'in onu ekarte ettiğini ve çalışmasına izin vermediğini yazmakla yanılıyordu. *04.10.1985.*

⚜

– Sizce o dönemde görevde olduğunuz süre* içerisinde bizim en usta diplomatlarımız kimlerdi?

– Bizim merkezi bir diplomasimiz vardı. Elçilerin bağımsız karar özgürlüğü hiç yoktu. Çoğu durumlarda bizim koyduğumuz sınırlar içerisinde sadece bir ulaştırma etkeni olarak rol oynuyorlardı. Ben Dışişleri bakanı olarak hareket ettiğimde de, özelikle Stalin'in ölümünden sonraki dönemde, herkes benim bağımsız tavrıma hayret etmişti, ama bu serbestlik benim almış olduğum talimatlar çerçevesinde ve kendimi sanki her konuda uzlaşma içindeymişcesine davranmaya zorlamak şeklindeydi. Bir diplomat da böyle hareket etmelidir. Elçiler pek de bağımsız davranma özgürlüğüne sahip olamazlar çünkü karmaşık durumlarda bir diplomatın en ufak bir inisiyatif alması bile konu olamaz. Bu, yetkin ve usta elçilerin çok hoşuna gitmeyebilir ama başka türlü davranamayız. Zirvede olan Çiçerin ve Litvinov'u bir yana bırakırsak bizim diplomatlarımızın, büyükelçilerimizin rolleri bilinçli olarak sınırlandırılmıştır, çünkü tecrübeli olanları yoktu, ama dürüst, tedbirli, kültürlü ve bilgili diplomatlardı. Bence bizi işletebilmek imkânsızdı, çünkü her şey Stalin'in ve benim avucumun içindeydi ve o dönem boyunca da başka türlü yapamazdık. En tepede biz merkezi diplomasimizi belli bir güvence içinde yönetiyorduk; bununla şunu demek istiyorum, tamamen merkeze, Moskova'ya bağlı bir şekilde. Riskli olabilecek atılımlara engel oluyorduk. Çünkü çok güvenilir, yetkili, Alman, Fransız, İngiliz diplomatlarını ve diplomasisini çok iyi bilen kişileri görevlendirmek gerekliydi. Amerikalı diplomatlar belirleyici bir rol oynamıyorlardı. Ancak İkinci Dünya Savaşı öncesinde üzerinde durmaya değer bir harekat yürüttüler.

---

* Molotov Halkın Komiseri ve daha sonra Dışişleri bakanı görevlerini 1939'dan 1949'a kadar ve 1953'den 1956'ya kadar yürütmüştür. *(y.n.)*

Dış siyasette oyuna geldik diyebileceğimiz bir durum aklıma gelmiyor. Kuşkusuz bazı durumlarda çok ustaca, tek tük bazılarında o kadar değilse bile daima ihtiyatla hareket ettik ve benim fikrimce de önemli bir hata yapmadık. Küçük hatalar, tabii şüphesiz olmuştur. Orta önemde hatalar da olmuştur, yetersizlikler. Bizde görevli yabancı büyükelçiler de tamamen istedikleri gibi kendilerini ifade edememişlerdir çünkü o dönemdeki karmaşık ve aşırı gergin durumda çok tedbirli olmalıydık. Bana öyle geliyor ki istediklerimizi bu şekilde elde ediyorduk. Diplomasimiz fena değildi. Ama asıl karar verici rol Stalin'deydi, öyle herhangi bir diplomatta değil.

– Belli ki Stalin de bir diplomattı öyle mi?

– Hem de nasıl! Şunun altını çiziyorum ki 30 ve 50 yılları arasındaki siyasetimiz tamamen merkeziydi, büyükelçiler sadece talimatları uyguluyorlardı. O şartlarda bu diplomasi kaçınılmazdı ve çok olumlu sonuçlar doğurdu.

– Ama birçok şey de elçiye bağlı oluyor...

– Bir sürü şey, tabii. Ama bizimkiler her zaman iyi yabancı dil bilgisine sahip değillerdi. Yine de gerekli herkesle ve kabul edilir sınırlarda iyi ilişkileri sürdürme başarısına sahip olduk. *16.01.1973; 04.10.1985,*

Çin

[40'lı yılların sonlarına doğru, Stalin'in emriyle Sovyet basını, Berlin üzerindeki hava köprüsü üzerinde çok durmuştu ve politikacıların dikkatleri de bu krize yönelmişti. Buna eşzamanlı olarak Çin'deki devrim gerçekleşmiş ve 1 Ekim 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti ilan edilmişti. Bu konuya bir Amerikalı şöyle takılmıştı: "Hava köprüsünü o kadar uzun seyre daldık ki bu arada küçük Çin'i gözden kaybettik."]

– Genel anlamda, diyor Molotov, o dönemde Mao Çe-Tung hakkında çok az şey biliyorduk. İki yöneticileri olduğunu biliyorduk: politikacı Mao Çe-Tung ve asker Çu Tö. Ha evet, Van

Minh'i iyi tanıyorduk. Daha o zaman Mao'ya karşı mücadele etmişti. Onu eleştirmişti. Kimin haklı olduğunu bilecek durumda değildik biz. Oysa o sırada Mao yönetimdeki rakiplerini elemekte ve tehlikeli görevlere yollamaktaymış. *29.02.1980.*

⚜

– 1941'de Mao nasıl hareket etti? Japonlara karşı 8. Ordu'nun bize destek olmasını istememiş, öyle mi?

– Gizemli davranıyordu, dedi Molotov. O devirde bize karşıt hiçbir söz söylemiyordu. 1957'de bile, komünist ve işçi partileri konferansında şöyle dediğini duydum: "Çin'deki parti ve SBKP aynı nefesi solumaktalar." Bunun üzerine onu nasıl itebilirdik ki?

– Benim ilgilendiğim 1941'de Mao'nun tavrı. Bekle gör yanlısı mıydı?

– Öyle görünüyordu, evet.

– O dönem süresince bizim zaferimize inanmıyordu ve sonucu mu bekliyordu?

– Kuvvetle muhtemel ama bu konuda bir şey bilmiyorum. Vladimirov'un bir kitabı var, *Çin Özel Bölgesi*, biliyor musunuz?

– 1941-1942'de Mao'nun "kendi gücünü korumak için savaş" doktrininden esinlendiğini söyleyebilir miyiz?

– Tam anlamıyla öyle. *Novi Mir* dergisi Çuiykov'un *Anılar*'ını yayınladı. Onun Mao ile doğrudan bağlantısı yoktu. Onun bağlantısı Çong King'de olan Çu En-Lay ileydi. Mao Çe-Tung'un o andan beri Sovyetler Birliği'nin bir düşmanı şeklinde ortaya çıktığını düşünmemek gerek. Çuiykov, Vladimirov'un yazdığını tekrar etmiyor. Çünkü Vladimirov da bu konu çok açık: Komintern, Japonlara karşı Çin komünistleri ve Kuomintang'ın ortak bir cephe oluşturmasını salık veriyor, halbuki Mao Çe-Tung bu ortak cepheye karşıdır. Bu içinden çıkılması güç bir sorundu.

Çuiykov, Mao Çe-Tung ve ordusunu ezmek için çalışan bir Kuomintang ortaya çıkardı. Bu durumda nasıl kendisi

Kuomintang ile işbirliği yapabilirdi? Basitleştirmeyi bir kenara bırakalım. Burada tedbirli olmak gerekir. Tabii ki Mao Çe-Tung Sovyetler Birliği'ne karşı doğru davranmadı, bu bir yere kadar anlaşılabilir, ama onun da ötesinde Kuomintang ile bir anlaşmaya gitmek – buna şartlar izin vermiyordu. Benim fikrimce, kesin olarak suçlamak ve mahkûm etmekle hata yapmış olurduk. Kuomintang ise komünist partinin aleyhine çalışıyordu.

– Başka bir şey. Mao'nun düşüncesine göre savaş nedeniyle zayıflamış olan SSCB'nin savunma politikasını güçlendirmemek gerekirdi.

– Mao Çe-Tung'un davranışında kesin bazı belirsizlikler vardı. Sovyetler Birliği'ne yardımcı olmadı.

– Halbuki yardımcı olmasını mı bekliyorduk?

– Hatırladığım kadar ona öyle çok bel bağlamıyorduk. Stalin ve ben kendi güçlerimizden başka hiçbir şeye güvenmemişizdir. Müttefiklere baskı yapıyorduk ama.

– Stalin şöyle demiş olabilir mi: "Çinliler bize yardımcı olmadığı sürece Uzak Doğu'da bazı bölünmeleri sürdürmek gerekecek", bundan ne elde etmeyi umuyorduk? Hatırlıyor musunuz?

– Bu kuvvetle muhtemel. Stalin diğer şeylerin yanı sıra Çinlilerin bize gerçek bir destek getiremeyeceğini söylüyordu. Tabii onlardan böyle bir yardımı alabilmek iyi olurdu. Öte yandan da bunun bizde büyük bir sorun yarattığını hatırlamıyorum. Bir ölçüde bir yardımı umuyor ve bekliyorduk ama onların o sırada durumları çok hassastı. İki tane Çin cephesi vardı: Mao Çe-Tung'un cephesi ve Çan Kay-Şek'in cephesi. Çuiykov Çan Kay-şek'in yönünden bizim danışmanımızdı. Mao yönünden ise askeri danışman yoktu. Buna karşın istihbarat ajanları vardı, Komintern temsilcileri ve Vladimirov vardı. Ama askeri danışmanlığı Çan Kay-Şek'e sağlamıştık, uçaklar, toplar, silahları da.

– Bu durumda Mao'dan ne talep edebilirdik?

– İşte püf noktası da orada. Bütün bunlar hesaba katılmalıydı.

– İki tane danışman var sanıyordum...?

– Hayır, Mao Çe-Tung tarafında değil. Bizim için önemli olan Çin'in Japonlar karşısında boyun eğmemesiydi. Biz onlara Japonlara olabileceği kadar egemen olmaları için yardıma gidiyorduk. Mao Çe-Tung'un bu konuda bize yardımcı olmadığını söyleyebiliriz ama bir şekilde çok da karşı değildi. Öncelikli olarak asıl Çan Kay-Şek'e yardım ediyorduk. Oysa o, Çin Komünist Partisi'ne karşı savaşa girişiyordu. Durum son derece karmaşıktı.

– Peki neden Çan Kay-Şek'e yardım ediyorduk? Gerçek bir güce sahip miydi?

– Tabii ki. Japonlara karşı harekata girişmişti; zaten Çuiykov da bahsediyor. Fakat Çan Kay-Şek bize karşı saldırgan bir tutum içerisindeydi. Çuiykov, yıllar boyunca onun askeri danışmanıydı. Komintern de, Sovyetler Birliği de Çan ile Mao'nun Japonlara karşı ortak bir cephe oluşturmasını talep ediyordu. Bu gerçekleşemiyordu. Sonunda bir anlaşmaya bağlandı ama bunu çok kötü uygulamaya koydular. Çin komünistlerinin temsilcisi olarak Çu En-Lay, bir ölçüde Çan Kay-Şek'in tarafında Japonlara karşı yer almaktaydı ama bütün bunlar son derece karmaşıktı ve her zaman bu şekilde işlemiyordu. Çan Kay-Şek'e yüzlerce uçak, top yolladık. O dönemde Mao'yu Çan Kay-Şek ile birleşmeye zorlamak imkânsızdı.

– Mao için SSCB ideolojik bir müttefik ve bir dost muydu yoksa daha çok ne şekilde olursa olsun haraca kesmesi gereken mecburi bir yol arkadaşı mıydı?

– Olayları bu şekilde alamayız. Dolandırıldığımıza inanabiliriz; ki ben zannetmiyorum. Durum çok karışık ve çelişkilerle doluydu.

– Bütün bunların farkındaydık ve Mao'yu gözlüyorduk öyle mi?

– Evet, evet, tabii. Bu size garip gelebilir ama olayları bu kadar kaba bir biçimde basite indirgeyemeyiz...

Daha sonra Mao ilk defa olarak bize geldi ve bir antlaşma imzaladık. Mao'nun gelişinden önce Stalin ona destek olmam için sözü benim almamı istedi. *21.12.1979.*

[Mao Çe-Tung onuruna verilen resmi yemek için Stalin Metropol lokantasına gelir: Hol bomboştur, Çekistler gerekeni yapmışlardır...

Vestiyer görevlisi acele gelir:

"– İzin verir misiniz Josef Vissariyonoviç?"

– Bu hâlâ tek başına yapabildiğim şeylerden", der Stalin kaputunu çıkarırken.

Sergey Mihalkov o sırada oradadır. Stalin'den gözünü ayırmaz, sanki kendisinin varlığını fark etmesini sağlamak istercesine. Stalin bunu hisseder ve Mao Çe-Tung'a der ki: "İşte bu da yazar Mihalkov. Kendisini fark etmemek imkânsız!" Ödüllü şairin çok uzun boyunu kastetmektedir muhakak ki.

Alışılageldiği gibi Molotov, Stalin'in yanında oturmaktadır. Viçeslav Mihayloviç'in olmadığı bir andan yararlanarak Mihalkov gelip onun yerine oturur. Molotov geri döndüğünde yerinin dolu olduğunu görerek uzaklaşır ama Stalin der ki: "Mihalkov yoldaş, iki sandalyeyi birden işgal edemeyiz!"]

– Stalin'le yapılan bir görüşmede Mao Çe-Tung Sovyet doğu ucuna 20 milyon Çinliyi yerleştirme izni istedi.

"Benim 200 milyonum bana yeter" diye cevap verdi Stalin. *04.11.1978.*

– Çinliler tarafından oyuna mı getirildik?

– Bu konuda yanılmış olan çok kişiden biriyim ben de. Çok iyimserdim. Daha sağlam çıkmalarını bekliyorduk. Halbuki Mao Çe-Tung ve tüm o takım bizi aldattı. Çinlileri deşifre etmeyi başaramadık. *20.08.1979.*

Diplomat Molotov

– Diplomat, ben mi? Hadi canım! Bir tek yabancı dil bilmem!

– Tabii ki biliyorsun, Fransızcayı gayet akıcı okuyabiliyorsun, ben gördüm, İngilizce ve Almancayı da öyle, der yazar S. Malaşkin [1919'dan beri bağlarını kaybetmemişlerdir].

– Önemli dillerde biraz idare edebiliyordum ama tam da değil. BM'de her zaman bir tercümanım oldu. Hiçbir dili tam anlamıyla öğrenmedim. Bu nedenle de gerçek bir diplomat değilim.

– Ama çok iyi hatırlıyorum, BM'de senin düşünceni çok iyi anlatamayan bir tercümanı düzeltmiştin...

– Bakandım ama yabancı dil bilmiyordum. Almanca, Fransızca bir metni okuyabiliyordum, konuşmaları az çok takip edebiliyordum ama araya girip müdahale etmek bana zor geliyordu. Sadece son yıllarda İngilizceyi kullanmaya başlayabildim, siyasette benim esas eksikliğim buydu.

– Japonların Pearl Harbor'a saldırısından sonra Hitler'in yaptığı konuşmayı Stalin'e siz çevirmiştiniz. Söylediklerine göre Stalin sizden dinlemenizi ve bir rapor yazmanızı istemiş, doğru mu değil mi?

– Doğru. *17.07.1975.*

– Eski gazetelerde üniformalı fotoğraflarınızı gördüm, bu Dışişlerinde olduğunuz zamana mı aitti? Ne işe yarıyordu üniforma?

– Evet, evet. Üniformanın bir nedeni vardı. Üniformalı olduğunuz zaman resmi giyinmenize gerek kalmıyor, smokinler falan. Üniforma çok iyi oluyordu. Bence Stalin disiplini güçlendirmemizi bekliyordu. Üniforma güven verir... Tabii bu çok uzun sürmedi. O üniformayla birlikte kısa bir kılıcım bile vardı. *30.12.1972.*

[V. M. Molotov'un gösterişli üniformasını Granovski sokağındaki apartman dairesinin giysi dolabında gördüm, siyah bir üniforma, gayet görkemli, altın işlemeli, yıldızlı...]

⚜

Molotov'a soruyorum:

– Dün televizyonda Kirilenko'nun yabancı gazetecilerle buluşmasını seyrettiniz mi?

– Evet. Tabii onu anlayışla karşılamamız gerekir, çok sık böyle bir fırsatla karşılaşmadı. Ben de kendimi bazen benzeri durumlarla karşı karşıya buldum. Bazen karşınızdakiler hoş insanlar olmuyor. Sürekli tek ayak üstünde dönmek lazım.

Bir gün Amerika'da, New York ya da galiba San Fransisco'daydı, bir basın konferansı sırasında bana sordular: "Rusçada nasıl telaffuz etmek gerek "vo-o-otka mı yoksa votka" mı?" Ben cevap verdim: "Sizin aksanınızı çok beğendim!" Bu hepsini güldürdü ve olay da kapandı.

Başka bir defa da, yine San Fransisco'da, bu sefer hayranlar değil de çok uzun zamandır Amerika'da yaşayan eski Ruslar, Rusya temsilcisi şerefine bir akşam düzenlemişlerdi ve sadece Amerikanca konuşuyorlardı, yani İngilizce. En kıdemlileri, işte bir çeşit başkanları çıktı bana sordu: "Amerika'da sizi en çok şaşırtan ne oldu? –Beni en çok şaşırtan mı? Her şeyden önce Amerika'nın Rusya'yı ne kadar kötü tanıdığı; Rusya hakkında *çok az şey biliniyor.*" Hepsi Rus olduğundan ortada bir rahatsızlık oldu gibi. Ben kendime neden onlarla aynı safta olacağım ki dedim. Gerçekten de arada o kadar tuhaf şeylerle karşılaşılıyor ki...

– Bana öyle geliyor ki diplomatları özel olarak yetiştirmek gerekiyordu, sadece partinin kadrolarını almak değil?

– Ben mesela özel olarak yetiştirilmedim. Bir parti militanı olarak tecrübem vardı. Bir de partide kalem kavgası tecrübem vardı. Partinin büyük toplantılarında Troçkistlere, sağcılara karşı söz aldığım çok olmuştur. Saat 18.30'da söz alacağımız

bize öğlen saatinde bildirilirdi! Tabii kâğıttan okumak da söz konusu değil! Metnini yazacak, düzeltecek kimse yok. Bu tecrübe siyasetçiler için çok yararlıydı çünkü partide karşımızda ciddi, politik olarak çok sert, Troçkist, sağcı hasımlar vardı. Bu çok eğiticidir.

– Şimdiki şartlarda partidekiler bu tür bir tecrübeye sahip değiller.

– Evet, gerçekten de. Tek bildikleri üretim rakamlarını, kolhozlardaki çalışmanın verimini göstermek, bütün bunlar da önemli, ilginç ama polemik konusunda bir işe yaramıyorlar. *25.04.1975.*

– Bir süre önce diplomat kadroları yetiştirmek için Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'nü açtım. Bu benim eserimdir. Ama bugün partinin ruhu orada var denilemez. *16.07.1978.*

– Kruşçev beni büyükelçi olarak Moğolistan'da görevlendirdiğinde iki tanesi hariç oranın bütün bölgelerine gittim; yurtları ziyaret ettim. Orada Stalin'in, Voroşilov'un, benim ve Kalinin'in portrelerimiz vardı. Ben iklime gayet rahat tahammül edebiliyordum ama Polina Semyonovna rahatsız oluyordu. Sağlığım çok iyiydi. Çok daha sonra, 1.5 yıl geçirdiğim Viyana'da bozuldu sağlığım. Viyana'da defalarca zatülcenp geçirdim ama o zamandan beri ciğerlerim yönünden her şey yolunda.

– Stalin'in dış politikayı emanet edebileceği başka kimse yok muydu?

– Bu başka bir hikâye, diye cevapladı Molotov. Çok çeşitli şartlarda çok defalar yurt dışında bulundum. Hakkımda sadece dostlar değil düşmanlar da çok konuştu. Kimse beni aptal yerine koymadı.

– Diyorsunuz ki: Bu soruya gelmeyi başka zamana bırakıyorum. Bu da kendini diplomatça ifade etmenin bir şekli.

– Ben gerçek bir diplomat değilim, diye iddia etti Molotov.

– Sovyetler'de böyle düşünen tek kişi sizsiniz. Çünkü bütün

Sovyetler sizi bir numaralı diplomat olarak kabul ediyor. Hatta sadece Sovyetler değil, Churchill'in kendisi de!

– Onun böyle düşünmeye hakkı var ama sizin değil. Ben kendimi her şeyden önce bir politikacı olarak görüyorum, diplomat değil.

– Sanki iyi bir diplomat politikacı olamaz!

– Ters düşünüyorsunuz. Politikacılar diplomatların üstünde yer alırlar. Bu nedenle kendimizi diplomat olarak adlandıramayız. Doğru değil.

– Dulles'in dediğine göre siz 20. yüzyılın en iyi diplomatısınız...

– Öyle deniyor...

– Churchill'in yazdığına göre Molotov "sanatkarca işlenmiş bir diplomat..." Bakın sizin için ne diyor:

Stalin'in Sovyet dış politikasında karşımıza çıkardığı adam, o dönemde İngiliz ve Fransız hükümetlerinde bulunmayan bir kişilikti. Viçeslav Mihayloviç Molotov sıradışı nitelikleri olan, soğuk ve acımasız biriydi. Devrim yıllarında bütün Bolşevik şeflerin karşılaştığı korkunç olaylardan, tecrübelerden mutlulukla geçmişti. Sürekli olarak değişen çıkarların, daimi bir fiziksel yok etme tehdidi sürdürdüğü bir toplumda yaşamış ve ilerlemişti. Siyah bıyığıyla delici gözleri, düz yüzü, konuşma yeteneği, soğukkanlılığı, değerini ve yeteneğini yansıtır. İşleyişi önceden kestirilemez bir makinanın adamları olmaya elverişli bir sürü kişiyi alt etmiştir. Ben onunla sadece, arada bir mizah gölgesinin geçtiği, resmi ve içeriksiz bir sürü kadeh tokuşturmaya nezaketle katıldığı müzakerelerde karşılaştım. Bugün bir robot için düşünebileceklerimize ondan daha uygun bir insan tanımadım. Buna rağmen belli ki çok uyanık ve sanatkarca işlenmiş bir diplomattı. Hiyerarşide kendisinden daha altta gelenlere karşı davranışını tasavvur edemiyorum. Molotov'un Japon büyükelçisine karşı tavrını, Stalin'in Alman ordusunu ezdikten sonra Japonya'ya saldıracağını söylediği Tahran'daki konferansın notlarından değerlendirebiliriz. Bu güçlüklerle dolu, aydınlatıcı ve zor görüşme-

bu tam anlamıyla bir soğukkanlılık, çözülmesi imkânsız bir ağırbaşlılık ve resmi bir nezaket, kibarlıkla yürütülmüştü. Bu perde bir an için bile olsun kalkmadı. Akortsuz bir tek nota çıkmadı. Sibirya soğuğunu yansıtan gülümsemesi, ağırlığı özenle tartılarak seçilmiş öngörülü sözleri, onu, uluslararası konumu ölümcül tehlikeler içeren Sovyet politikası için eşsiz bir sözcü haline getiriyordu. Üzerinde uyuşulamayan konular hakkında onunla bir iletişime geçebilmek hiçbir zaman mümkün değildi...

Bütün hayatı ya onu tehdit eden ya da onun yarattığı ölümcül tehlikelerin içinde geçmişti. Şu kesin ki Molotov ile Sovyet makinası yetkin ve bir sürü konuda benzersiz bir temsilci bulmuştu; daima partiye sadık bir komünistti. Bu yaşıma kadar onun maruz kaldığı gibi bir gerilime maruz kalmadığım için mutluyum. Belki doğmamış olmayı bile isterdim. Dışişleri yönetimi konusunda ise, Sully, Talleyrand ve Metternich onu memnuniyetle aralarına kabul ederler, en azından eğer Bolşeviklerin ulaşılmasına izin verdiğinin ötesinde hâlâ bir şey kalmışsa.

Bu satırları Churchill'in *İkinci Dünya Savaşı*'ndan aldım. Sizi bütün zamanların en büyük diplomatları arasına koyuyor!

– Hayır, dedi Molotov, ben kendimi diplomat olarak görmüyorum. Bir politikacı olaraksa, evet. Bu da o kadar saygın bir etiket. *30.07.1970; 07.05.1975; 08.03.1985; 09.05.1985.*

– Portekiz'i görüyor musunuz Viçeslav Mihayloviç? Ne olduğunu nasıl olduğunu bile bilmiyoruz... Faşizmden sonra Leninizm.

– Geçicidir. Uzun sürmez. Uzun sürmesi imkânsız. Yine de bunu çok iyi bir şey olarak görüyorum. Bravo Portekiz'e! Bravo Cunhal'a! Kapitalist sistem sarsıldı bütünüyle. Üstüne el koymamız için henüz erken. Kademe kademe yapılmalı bu. Sonuç verecektir ama hemen değil. Ülke küçük ve etrafı tamamen emperyalizmle çevrilmiş.

– Ama Şili'de bu işlemedi.

– Evet ama geçici olarak. Bizde de 1905 bir bozgundu ama 1917'de yendik. Ve eğer 1905 olmasaydı, 1917'de yenemezdik. İşte bunu hesaba katmak gerek. Onlar hemen başarıyı istiyorlar! Yoksa dram oluyor. Çay tiryakileri! Her şeyin tepsi üstünde kendilerine sunulmasını bekliyorlar!

– Maalesef sayıları çok fazla.

– Fazla, daha da uzun süre öyle olacak.

– Üstelik hızla da çoğalıyorlar.

– Hayır, çünkü yeniler ortaya çıkıyor, bunu görmek lazım. *21.05.1974, 28.07.1976.*

– İran'la, müdahale olduğu takdirde topraklarına kalıcı anlamda birliklerimizi sokabilme izni veren ilginç bir antlaşma imzaladığımızı bilmiyordum, diyorum Molotov'a. Hatta bu nedenle Amerikalılar riske girmemiş.

– Evet, evet. Lenin'di bunu yapan. Moğolistan'la da vardı. Bir kere de uygulamaya koymuştuk. Ama buna karşılık borçlarını bağışlayarak büyük de bir iyilikte bulunmuştuk. *10.04.1979.*

– Bana söylendiğine göre İran şahı, onu devirdiklerinde, eski dostluğumuza dayanarak hemen bizim elçiliğimize sığınmış ama bizimkiler, "bizimle ne ilgisi var", demişler. Tahran'da onunla karşılaştığınızda daha gencecik biriydi herhalde...

– Çok gençti, diye onayladı Molotov.

– Onu görmeye Stalin'le birlikte gitmiştiniz değil mi?

– Birlikte, evet. Bu ziyaretin iyi bir şey olduğuna inanmıyorum. Stalin onu etkilemeye çalıştı. Ama o hiç de yatkın görünmedi.

– Ona bir uçak hediye ettiniz.

– Babası savaşın başında ya da belki 1942'de ortadan kayboldu. Güney Afrika'ya kaçtı. Orada öldü. Bugün de oğlu sürgün. *07.12.1979.*

⚜

– Mısır'a bakın. Genel anlamda bizim politikamızın etkileri ortaya çıktı, Sedat ve takımı emperyalizme sırtını dayamış olsa da halk içinde bazı olaylar gelişti. Şimdi halk Sedat'a karşı. Çünkü biz kendimizi gösterdik. Daha önce bizim donanmamız İskenderiye'de demirlediğinde denizcilerimizin karaya çıkma izni yoktu. Asuan barajını inşa ettiğimizden beri halkın Sovyetler Birliği'ne aynı tavrı devam ettirmeyeceği açık hale geldi. Olayların artık değiştiğini anlamamız gerek. Tabii orada her şey çok iyi gitmiyor ama ciddi şeyler var. *18.02.1977.*

⚜

– Nasır, Sedat'tan daha mı akıllı?

– Evet, akıllı birisi, diye cevapladı Molotov. Ama o dönem farklıydı, üstteki yönetimi devirmek gerekiyordu. Halbuki o komünistleri copladı!

– Bugün olsaydı Nasır ne yapardı, bilemiyoruz.

– Kesinlikle. Hiç şüphesiz. Belli bir aşamada... bu kaçınılmaz. Troçki gibi... Ekim Devrimi'nin sadece ilk aylarında Troçki'yle ilgili iyi bir izlenim taşıdım. Çok ikna edici konuşuyordu, iyi çalışıyordu. İç dünyasında muhtemelen dengesizdi fakat coşkusu müthişti. Yetenekli birisiydi. Ama daha sonra [Molotov biraz kekelemeye başlıyor] kariyeri onu götürdü. Bir de kürsü: İlk kez bu kadar yükseğe çıkıyordu. İngilizce, Almanca biliyordu ve genelde de çenesi düşüktü. Çok okumuş birisiydi. Lenin bilerek şunu demiş: Aralarında en göze çarpanları Troçki ve Stalin. *09.06.1976.*

⚜

– Afganistan kralı Amanullah Han ilerici bir tipti. İlerici işler ortaya koydu. Bankalara izin verdi, okuma yazma seferberliği başlattı. Gerici güçler başkaldırıp onu devirdiler. *07.12.1976.*

⚜

– Afganistan'da bir maceraya giriştik, dedim.

– Evet, ama birlikleri sokmakla iyi ettik. Başka çıkış yolu yoktu, teslim olmamak gerekiyordu.

– Bir fıkra dolaşıyor ortalıkta: İki yaşlı sohbet ediyorlar: "Duydun mu, bizim birlikler Afgan şahının bacağını kesip Gorki'ye sürmüşler, Carter da olimpiyatlara katılmasına izin vermemiş?" Her şey birbirine karışmış: Birliklerimiz Afganistan'da, Tito'nun bir bacağı kesildi, Saharov Gorki'ye sürgün edildi ve Amerikalılar Moskova olimpiyatlarını boykot ettiler.

– Bu çok diyalektik bir fıkra, diye gözlemledi Molotov.

– Sizce Afganistan'daki savaş ne kadar sürer? Bitirip bir sonuca ulaşmak gerek değil mi?

– Bir kere bu bize bağlı bir şey değil ve olayı da basitleştirmemek gerek. Afganistan'da ve başka yerlerde diplomatik düzeyde bize yardımcı olacak adamlar oluşturuyoruz. Başka imkânımız yok. Onlar bizim komşumuz. Geri kalmış bir halk ama yine de bizim arkamızdan geliyorlar.

– Henüz değil.

– Evet evet, bizi takip ediyorlar. Bana öyle geliyor ki siz olayları basitleştiriyor ve işi çok çabuk bitirmek istiyorsunuz. Mülk sahiplerinin ve Kulak'ların bizim tarafımızda olmadıkları ve olamayacakları çok açık ama Afganistan'ı da kesinlikle kaybetmemek gerek. *04.10.1985...*

DİĞER ÜLKELERİN KOMÜNİSTLERİ

Ernst Thällmann

– Thällmann dikkate değer bir adamdı, kusursuzdu. İşçi çevresinden gelmeydi. Çok sağlamdı. Ama kültürü yetersizdi. İşte bu nedenle, söylevlerini kaleme almak ve teorik kanıtlamaları oluşturmak için yanında hep o Neumann vardı. O Troçkist tipli birisiydi, fakat kültürlü, yetenekliydi ve hep okurdu. Ama biraz belirsiz ya da yeterince devrimci olmayan bir yöntem önermeye görsün, Thällmann çılgına dönerdi! Bundan hiç hoşlanmazdı. Kocaman, gürbüz bir adam. Alman halkına komünizmi ve Marksizmi anlatabilmek için kültürünün yetersiz olduğu belliydi. Gayet kişilikliydi; devrimci ruhlu ve inançlıydı. Mükemmel bir adam. Keskin muhakeme yeteneğiyle tartışmalarda söyleneni çok çabuk kavrardı; doğru yolu takip etmede duyarlıydı ve çözümü bir bakışta görürdü. Müthiş! Çok etkileyiciydi. Kendini adamıştı. Muhteşem bir hatip. Eminim ki karşısındakini derinden etkileyebilen bir insandı.

Bela Kun

– Bela Kun'un Troçkist olduğunu zannetmiyorum. Kaybetmesine ne neden oldu? Bence dengeli değildi. O devrim-

ci atılım dönemi sırasında kusursuzdu. Ama 30'lu yıllarda... İlişkileri... Moskova'da Macar komünist partisi temsilcisiydi. Bir şeyler oldu. O dönemde birçok kişi elenmişti. Onun gibi çok vardı, eski sosyal demokratlar. Bir sürü Polonyalı da elenmişti... Hatalar yaptık ve kurbanlar oldu. *09.06.1976.*

Rakosi

– Rakosi iyiydi ama onun da defoları vardı: Kendisini Macaristan'ın Stalin'i addediyordu. Fazla ileri gittiği oluyordu. Halbuki değerli biriydi. Daha önce hapse girmişliği vardı, Macar isyancılarla değiş tokuş edilmişti.

Vladislav Gomulka

– Gomulka bir milliyetçi sapmacıydı, sağcıydı. Galiba tutuklanmıştı. Hapis de yatmış olabilir, öyle duymuştum. Varşova'ya gittiğimizde Merkez Komitesi'nin genel toplantısına girmemize izin vermedi. Üç kişiydik – Nikita Kruşçev, ben, e o zaman üçüncü kimdi? Malenkov mu, Kaganoviç mi? Rokossovski Savunma Bakanıydı; onu oraya biz, daha doğrusu Stalin tabii, getirmişti.

Gomulka bizi karşılamaya geldi; iyi ağırlandık falan ama toplantıya giremedik. *18.08.1976.*

Georgi Dimitrov

– Dimitrov iyi birisiydi, kahraman bir devrimciydi. Ama kendini biraz geç gösterdi. Az yaşadı ama iyi bir iz bıraktı. Almanlara pösteki saydırdı, evet, öyle yaptı.

– Galiba Bulgaristan için fazla büyük çaptaydı, ona biraz daha büyük bir yer gerekiyordu...

– Evet öyle diyebiliriz. Tabii, büyük bir ülkeye uygun çaptaydı.

– Ama yine de uluslararası bir eylem insanıydı, denebilir mi?

– Uluslararası işlerle ilgilenmiyordu aslında, onu mecbur kılan tepkilerdi. *11.03.1983.*

Ruth Fischer

– Ruth Fischer'i hatırlıyor musunuz?

– Kim unutabilir ki! Çok değişik bir kişilik! Hiç komüniste benzemiyordu ama buna rağmen lider oldu. Bize Almanya'dan gelmişti.

– Onun için Manuilski'nin fıkralarında yarattığı kişiliklerden biri diyorlardı.

– Çünkü Manuilski Ruth Fischer ile birlikte Komintern'de çalışıyordu. Orada bir hikâye çıkarmıştı: Ölümünde cenazesine Ruth Fischer'den başka hükümetten bir tek kişi bile gelmiyor, o da kafileyi gazetesini okuyarak izliyor...

Mao Çe-Tung

– Çinliler savaşın hemen ertesinde bütün borçlarını değerli madenler olarak ödediler, bu konuda dürüst davrandılar.

– Sizde ne etki bıraktı Mao Çe-Tung?

– Bana çay ikram etti. Mümkün olduğu bir zamanda Stalin'le görüşmekten memnun kalacağını söylüyordu... Stalin onu kabul etmeden önce birkaç gün bekletti, bana dedi ki: "Git bir gör, nasıl bir adam?" Stalin'in daçasında kalıyordu. Konuştum ve Stalin'e kabul etmeye değer olduğunu söyledim. Zeki bir adamdı, bir köylü lider, Pugaçev'in Çinli hali. Tabii ki Marksist olmaktan çok uzaktı.

Stalin'in 1949'daki yetmişinci yaşgünü için gelmişti. Altı hafta kadar bir süre Stalin'in daçasında kaldı. Biraz rahatsızdı. Mikoyan ile ben onu ziyarete gittik. Bir görüşme yaptık. Bize yeşil Çin çayı ikram etti. Hatta bize şöyle dediğini hatırlıyorum:

"Marx'ın *Kapital*'ini hiç okumadım." Neden bunu dedi? Körü körüne bir doktrine bağlı biri olmadığını göstermek için mi? *28.07.1971; 04.12.1973.*

Çu En-Lay

– Çu En-Lay ile ben ilgileniyordum. Eğitimli ve okumuş bir adamdı. Pratik yönlü bir adam, teorisyen değil. Ama çok zeki. Bizim XXII. Kongremizi terk etmesi ise bana göre pek akıllıca değildi, ama... bir diplomat, o kesin. Onun diplomatik yönünü 1954'de Cenevre'de daha iyi tanıdım. *28.04.1976.*

Maurice Thorez

– Thorez çok iyiydi. Bir Stalinistti ama Kruşçev'in peşinden gitti. Aslında ondan da çok Sovyetler Birliği'ni, SBKP'yi izledi.

SBKP'nin XIX. Kongresinde Stalin bütün kardeş partilerin yöneticilerinin yanına gidip hasta olan Thorez'in yanına gitmeyi uzun süre geciktirdi... *19.04.1977.*

– Batılı komünistlerle konuşurken konu proletarya diktatörlüğüne geldiğinde bütün söylediklerimize karşı çıkıyorlar. Komünizm bir toplama kampıdır diyorlar.

– Evet, o fikri kafalarından çıkarmadıkça da diyeceklerdir, ya da bağırsakları karınlarından çıkmadıkça, ya da biz gırtlaklarına sarılıp sarsmadıkça demeye devam edeceklerdir, diye cevapladı Molotov. *01.11.1977.*

Tsedenbal

– Çoibalsan'ı hatırlıyorum. Az eğitimli ama SSCB'ye kendini adamış birisi. Öldüğü zaman yerine geçecek kişiyi belirlemek gerekti. Damba'yı önerdiler. Bu Damba'ya ben bir baktım

ve Tsedenbal'ı görevlendirmeye karar verdim. Bizi takdir ediyordu.

Moğolistan'd a büyükelçiyken evlerine sık sık giderdim. Daha çok da Polina Semyonovna giderdi. Sadece Rusça konuşabiliyorlardı, Moğolca bilmiyorlardı. Tsedenbal'ın karısı Riazan'lıydı. Biraz kaba bir kadıncağız.

Yalnızca Rusça, yazık çünkü Moğollar buna kötü gözle bakıyorlardı.

Damba'yı iyi tanıyordum. Geri birisiydi. Bir zamanlar birinci sekreterdi. Tsedenbal onu uzaklaştırdı. Ben Tsedenbal'ın tam Bakanlar Kurulu başkanı olduğu ve Damba'nın da daha yeni birinci sekreterliğe getirildiği sırada göreve geldim. Kurnaz, tedbirli bir Moğoldu, Rusça bilmiyordu. İşte bu bile bir yönetici olarak ne işe yarayabileceğini yeterince gösteriyor – *Pravda*'yı, *Komünist*'i okuyabilmek gerek. Tsedenbal ise İrkutsk İktisat Enstitüsü'nde öğrenim görmüştü, orada bir Rusla evlendi. Evinde bir kütüphane vardı. Bir tek atmaktan çok hoşlanırdı. Tek değil de hatta iki aslında. İşte bu konuda ona güvenilebilirdi. *07.12.1976.*

Klement Gottwald

– Gottwald çok düzgün bir adamdı ama çok içiyordu...

Tabii, zafer esnasında çok önemli bir rol oynamadı ama sosyalizmin kurulmasında, Çekoslovakya'da kapitalizmin kaldırılmasındaki rolü çok belirgindi. Bravo Gottwald'a.

[Anlatılan bir hikâyeyi hatırladım: Stalin Gottwald'a arkadaşça şöyle diyor: "Sizin ülkenizde sen tek dürüst adamsın, ama işte ayyaşsın!"]

Tito

– 1953-1954 yıllarında Yugoslavya ve Tito konusunda

Politbüro'ya müdahalede bulundum. Kimse beni desteklemedi, ne Malenkov ne de sıkı Stalinci olmasına rağmen Kaganoviç! Kruşçev tek başına değildi. Yüzlerce, binlerce kişi daha vardı yoksa tek başına bir şey yapamazdı. Sadece halkın kafa yapısı üstüne oynadı, o anlayışa cevap verdi, ve bu da onu nereye götürdü? Bugün hâlâ bir sürü Kruşçev'ler var...

Tito bugün çok hassas bir konumda, cumhuriyeti su almakta; Sovyetler Birliği'ne tutunmak zorunda, işte o zaman bu problemin üstüne kuvvetle gidebiliriz. Tito'dan daha beter bir sürü insan var. Milliyetçilik insanı deliye çeviriyor. O da milliyetçi; komünist olarak başlıca hatası bu. Milliyetçi, yani burjuva zihniyetiyle zehirlenmiş. İşte bugün de milliyetçi oldukları için kendi milletine saldırıyor. Olaylar artık devleti batma aşamasına getirdi. Birçok değişik milletler de olduğundan: Sırp, Hırvat, Sloven. Tito bize ilk geldiğinde halinden her şey anlaşılmıyordu henüz, görünümü beni kandırmıştı. Tito'ya baktığımda tam kavrayamamıştım – ilk bakışta anlaşılmıyor. Takdir etmiştim ama yine de bir şeyler vardı... Ve provokatör Malinovski aklıma geldi.

Tito emperyalist değildi, bir küçük burjuvaydı, bir sosyalist düşmanı. Emperyalizm başka bir şey. *21.06.1972; 31.07.1972; 16.06.1977.*

BİZ VİATKA'LIYIZ

Aile

– Çocukluğunuzla ilgili bilgi almak istiyorum...

– Atasözünde dendiği gibi, biz, Viatka'lılar kül yutmayız. Babam tüccar yanında çalışan bir muhasebe memuruydu, çok iyi hatırlıyorum.

Annem zengin bir ailedendi. Bir tüccar ailesi. Gençliğimde onun erkek kardeşlerini tanımıştım, onlar da zengindi. Kızlık adı Nebogatikova idi.

– Sibirya kökenli bir isim mi?

– Hayır, niye? Ben Viatka'lıyım. Memleketim Viatka'yı bilmiyor musunuz? Rikov ve Kirov da Viatka bölgesindendi... Rikov'la ben aynı köydeniz: İki Halk Komiserleri Konseyi başkanı, üstelik ikisi de kekeme. Kuharka köyden çok bir kasabaydı. Bugünkü Sovyetsk şehri. O büyük kasaba, şehrin iç kısmında kaldı. Baba tarafından dedemi iyi hatırlıyorum ama anne tarafındakini çok az. Amca ve dayılarımı çok az hatırlıyorum. Yedi yaşında falan olmalıyım, yazları ağabeyimle birlikte köye giderdik. Babamın babası, Prohor Naumoviç Skriabin bir serfin oğluydu. Eski zaman isimleri. Dayılarım "Nebogatikov Kardeşler Ticarethanesi"ni işletiyorlardı. Çok kalabalık bir aileydi. Babam onların yanında küçük memurdu.

Annem, Anna Yakovlevna, işte bu çok zengin aileden geli-

yordu. Kızkardeşinin oğlu, sanatçı Boris Çirkov'un babasıydı, yani Boris benim yeğenim oluyor. Başta olduğum zamanlar beni ziyarete gelirdi. Şimdi pek uğramıyor.

Babamın adı Mihail Prokoroviç Skriabin'di. Ben Merkez Komitesi'ndeyken bile beni görmeye gelirdi. Kiliseye giderdi... Tanrıya inanırdı. Sovyet karşıtı değildi, hayır, ama eski rejim zihniyetindeydi.

Çocukken babamdan hatırı sayılır tokatlar yemişimdir. Beni sandık odasına kapatır ve kırbaçla eğitirdi!

İlk tutuklandığımda hapishanede ziyaretime gelmişti. *17.08.1971; 04.12.1973; 10.04.1979.*

– Babam iyi içerdi. Tam anlamıyla art arda yuvarlardı. Tüccarlar içerdi, o da onlarla birlikte içerdi. Özellikle de Nijni-Novgorod fuarına gittiği zamanlar. Bir gün onu kızakla eve getirirlerken sert bir virajda kızaktan fırlamış ve bir direğe çarparak bacağını kırmıştı. Bu tür şeyler sadece Rusya'da olur. Bir süre bastonla yürüdü. Bir kadeh yuvarladığında nakaratına başlardı: "Bütün sizin Marx'larınız, Schopenhauer'larınız, Nietzche'leriniz, ne biliyorlardı ki, ha?" Schopenhauer'ı şöyle dolu dolu, bütün sesiyle telaffuz etmeyi çok severdi.

Altmış beş yaşına kadar falan yaşadı.

Bundan tam yetmiş sene önce, ilk defa olarak Kazan'dan Vologda bölgesine sürgüne gönderilmiştim. Her şey işte böyle başladı. 1909'da, on dokuz yaşındaydım. Beni üç aylığına içeri tıkmakla başladılar.

– Sürgünden kaçmak kolay mıydı?

– Tabii, ama bir kere kaçtınız mı çok iyi saklanmak gerekiyordu.

Kendi görevini yapmak istemeyen polis memuru bazen gidip imza vermemizi istiyordu. İlk sürgün cezamı sonuna kadar çekmeye karar vermiştim çünkü liseyi bitirmek istiyordum. *10.04.1979.*

– Peki Nolinski, o da sizin kardeşiniz miydi?

– Nolinski mi? O benim bir büyüğümdü. Skriabin'di ve besteciydi. İsmini değiştirmek zorunda kalmıştı, çünkü Skriabin adında çok ünlü bir besteci daha vardı.

– Sizinki gibi müzisyen bir ailede size de müzik öğretmediler mi?

– Evet, keman dersleri aldım.

– Molotov bile...

– Niye Molotov bile? Hatta Stalin bile, hatta Stalin, Voroşilov ve Molotov, üçü birlikte şarkı bile söylediler. Üçümüz de kilise şarkıcısıydık. Stalin, Voroşilov ve ben. Farklı yerlerde tabii ki. Stalin Tiflis'de, Voroşilov Lugansk'da, ben de Nolinsk'de. Bu Politbüro üyesi olduğumuz zamanlardan çok daha önceydi. Stalin fena şarkı söylemezdi.

– Politbüro'da da şarkı söylemek gerektiği oluyordu, Jdanov piyanoya geçtiğinde, siz de masadayken...

– Ve de biraz içtiğimizde, Voroşilov şarkı söylerdi. İyi bir kulağı vardı. Üçümüz de şarkı söylerdik "Duaların kabul olsun...", gibi şarkılar. Kilise şarkılarının melodileri çok güzeldir.

– Çok güzel şarkılar var.

– Evet çok güzelleri var. Çaykovski ve diğer bestecilerin kilise için bestelediği şarkılar.

– Kaç kardeştiniz?

– Yedi. Babamın dediği gibi: "Altı çocuk, üstüne de bir bülbül!" Hepimiz şarkı söylerdik. Altı erkek ve bir kız. Kız en büyüğümüzdü. Üç kız daha olmuş ama ben onları tanımadım, küçük yaşlarda ölmüşler. Annemin toplam on çocuğu olmuş, ben sondan bir önceyim.

– Peki besteci ağabeyiniz, o ne zaman öldü?

– Dört ya da beş yıl önce.

– Bir de Bolşevik bir kardeşiniz vardı...

– Bolşevik değil. En küçük olan, Sergey, komünistti ama zayıf birisiydi. Politikayla pek ilgilenmezdi. 1919'da karbon ga-

zından zehirlendi. Ben o sırada Nijni-Novgorod bölge komitesi başkanıydım. *09.10.1975.*

Molotov'un sol gözü seğiriyordu.

– Işık sizi rahatsız ediyor, perdeyi çekeyim mi, ister misiniz?

– İyi olur herhalde ama iki gözüm de aynı durumda değil, ondan.

Okumak için gözlük takıyorum; yedi, belki de sekiz yıl önce gözlüksüz okuyordum. Ondan sonra takmak zorunda kaldım. Buna karşın dışarıda takmıyorum, halbuki eskiden takmak zorundaydım...

– Bütün fotoğraflarda kelebek gözlüğünüz var... Hitler de okumak için gözlük takarmış ama fotoğraflarda yok.

– Onu gözlüklü hatırlamıyorum hiç...

– Ya Lenin, onu gözlüklü gördünüz mü?

– Bir iki defa dışında pek gözlüklü görünmek istemiyordu. Ona yakışmıyordu...

– Şu anda çalışabilecek durumda değilim. Hastalığımın adına yaşlılık diyorlar. Yataktan kalktığımda her yerim ağrıyor, ensem, boynum, omuzlarım, eklemlerim, bacaklarım; dizimden yukarı doğru çıkıyor ağrı. Ya da göğsümde ağrılar, uyku hali, yorgunluk... *05.02.1982.*

[Hastalık Molotov'u epeyce zayıflatmıştı. İyileşemeyeceğini düşünmeye başlamıştık.

Bugün iki yaşlı akrabası Molotov'u ziyaret ediyor: Zinayda Fedorovna, halasının kızı ve yeğeni Zoya Viktorovna, ağabeylerinden birinin, Viktor Mihayloviç'in kızı.

– Viktor beyazlar tarafından 1918'de silah altına alındı ve o zamandan beri de kendisinden haber alınamadı.

– Tifüs, evet, bu nedenle gitti, diye ekliyor Zoya Viktorovna.

– Askeri doktordu, dedi Zinayda Fedorovna, genç öldü.

Skriabin'ler Mihail, Viktor, Nikolay, Zinayda, Vladimir,

Viçeslav ve Sergey'di. Nikolay, besteci Nolinski olan, çok alçak gönüllüydü. Viçeslav Mihayloviç ile olan akrabalığından asla faydalanmadı.

Nebogatikov'ların iki veya üç vapuru olduğundan bahsettiler. *Üç Kardeşler* ve *Nebogatikov Kardeşler* adlı gemiler Volga ve Kama üzerinden yük taşıyorlardı. Yavaş yavaş zenginlediler. Skriabin'lerin büyük olanları, Mihail ve Viktor, Nebogatikov'lardan yük teslim alıyordu.

Anlattıklarına göre bir gün bir çingene mutfaklarına girer ve parmağıyla Viçeslav'ı göstererek der ki: "Bu bir gün dünyaca ünlü birisi olacak."

Molotov 1919'da doğduğu kasabaya *Kızıl Yıldız*'ın bordasında ziyarete geldiğini hatırladı.

Yeğen, "Veça Amca"sının devrimden önce Nebogatikov'ların tütün imalathanesine bir miting için geldiğini ekledi. Hatta anne tarafından dedesi bastonunu ona doğru sallayarak: "Senin mitingin kime karşı? Bununla rızkımızı çıkarıyoruz biz!" demiş.]

Bolşevik Molotov

– Eskiden okula sekiz yaşında başlanırdı. Ben yedi yaşında başladım. 1897 Eylül'ünde Viatka'da. Kuharka kasabasında üç yıl oturduk, daha fazla değil. Viatka'da yaşadık, daha sonra da Nolinsk'de. Nolinsk'e yerleştiğimizde yedi yaşındaydım. Orada belediye okuluna başladım. Dört yıl kaldım.

Viatka lisesine girmek istedim ama sınavı geçemedim. Neden mi kaldım? Halbuki aritmetikte en iyi bendim. Ama sınavda kendimi göstermek istedim. Nasıl? Annem bana küçük bir şans ikonu vermişti: "Bunu cebine koy, dedi, her şey iyi gider." Ben de ikonu beyaz bir kâğıda sarıp cebime yerleştirdim. Sınavda kendi kendime problemin bütün işlemlerini yazmama gerek yok diye düşündüm. Çözümleri ikonu sardığım kâğıtta yapıp yazılı kâğıdıma sadece cevapları yazdım. "Nasıl yaptın? 1270'i 75'e nasıl böldün?" diye sordu hoca. Cevap verdim: "Aklımdan yaptım. –O zaman böl bakalım...(iki sayı söyledi)." O zaman

başım ağrıdı tabii. Hoca sordu: "O halde kopya çektin?" Cevap vermedim ve sınıfta kaldım. Yani o küçük ikon bana uğursuzluk getirdi. Ertesi sene tekrar gelmem gerekiyordu ama Kazan lisesine gittim. Çok iyi hazırlanmak gerekiyordu. Kazan'a kabul edilince diğer kardeşler de peşimden geldi.

– Kazan'dan sonra üniversiteye mi girdiniz?

– Sürgüne gittim. Dönem sonu sınavlarının hemen öncesinde liseden atıldım.

– İlk adımı atmanıza ne neden oldu?

– Edebiyat. Her şeyi okuyordum. A'dan Z'ye Çehov'u okudum, Grigoroviç'i de, çok iyi bir Rus yazarıdır. *Talihsiz Anton* beni altüst etmişti. Maine Reed ya da Fenimore Cooper okumama izin verilmediği bir dönemdi, tam bir yasak tutkuydu. Okul yasaklıyordu. Gizlice Cooper ve öbürlerini okuyordum ben. Maine Reed'i az okurdum.

Daha sonra şöyle oldu... Kendimi Nolinsk şehrinde buldum. Nolinsk bir sürgün şehriydi ve sürgünlerin arasında da Kazan'da tanınmış bir Bolşevik olan Ukraynalı Andrey Kuleş vardı. Benim kuzinimle evliydi. 1905-1906 yıllarında Kazan'daki en tanınmış Bolşevik oydu. İlk devrim esnasındaydı. Daha sonra Sibirya'ya sürüldü. Doğru hatırlıyorsam sonu düelloyla biten bir kadın meselesi olmuştu. Neyse sonuçta bir tabanca kurşunu ile öldürüldü. Benim entelektüel çevrem içinde çok sıradışı birisiydi.

On beş yaşlarında olmalıyım, teknik lisede okuyordum. Daha orta sonda yasadışı bir örgüt üyesi olmuştum. Sonra, bitirme sınavlarından hemen önce –altın madalya adayı olmama rağmen– tutuklandım. 1906'da partiye üye olmamın da bunda şüphesiz payı vardı. Tatil için Nolinsk'e geldim. Çok sayıda sürgün vardı, özellikle de Gürcülerden. Onlarla görüşüyordum. Özellikle de bir tanesiyle, en kültürlü olanıyla diyeceğim. Akşamları onu görmeye gidiyordum. Bakülü olduğunu sanıyordum. Ona sorardım: "Determinizm nedir?" Marksist

kitapları okurdum anlamadığım yerleri bana açıklardı. Bana aslında Menşevik eğilimli gibi gelirdi. Ama kesinlikle Çar rejimine karşıydı.

1906 yılında Bolşevikler ve Menşeviklerle ilgili kesin bir kanaate sahip değildim. Parti toplantısında bir araya gelirdik...

– Bir yerde okuduğuma göre Kazan'da üye olmuşsunuz...

– Öyle denebilir, muhtemelen ben de Kazan'da diye yazmışımdır.

– Siyasi polis sizi takip ediyor muydu?

– Kesinlikle hayır, yasadışılık tamdı. Biraz Plehanov okumuştum ama Lenin'den henüz bir şey okumamıştım. Bolşeviklerle ilgili hiçbir şey bilmiyordum, daha yeni başlıyordum.

Bana özel görevler veriyorlardı: el ilanı bastırmak ve şehirde dağıtmak gibi. Bu Nolinsk şehrinin adı Molotovsk olarak değiştirildi. Şimdi tekrar Nolinsk oldu. Perm şehri Molotov oldu*; o da Viatka bölgesinde yer alıyor. Arhangelsk bölgesinde de bir Molotovsk var. Ben hiç gitmedim ama Halk Komiserleri Konseyi başkanı olarak gemi yapımı şantiyelerine yardımda bulunmuştum. Oradan birisi adımın şehre verilmesi için gereken işlemleri yapmış...

Neyse, lisede, iki yıl boyunca yasadışı bir yeraltı örgütünün çalışmalarına katıldık. Örgüt teknik lise öğrencilerinden oluşuyordu, lise öğrencilerinden, papaz okulu öğrencilerinden, çuvaşlardan oluşuyordu. Aynı odada dört kardeş kalıyorduk. Dört yatak. Dördümüz de müzisyen. Kemanda gam yapıyorduk. En büyüğümüz iyi bir kemancıydı. Kazan'da bilim ve sanat koruyucusu olan büyük bir tüccar vardı, onun müzik okuluna para ödemeden kabul edilmiştik. Yeraltı grubumuza dört kişi hâkimdi. Arossev adlı bir yazarla birlikte ben de bunların arasındaydım. Arossev çok iyi arkadaşımdı. Ömrünü 30'lu yılların sürgünlerinde ölümle kalım arasında geçirdi. Çekoslovakya'ya büyükelçi olmuştu.

* 1957'de takrar Perm oldu.

Dört kişiydik. Bir Viktor Tihomirov vardı, babası Kazan'da bir sürü mülkün sahibiydi, ikimiz, yani onunla ben içlerinde en katı olanlarıydık.

Bolşeviklerin paraya ihtiyacı vardı. Biz 3 000 ruble verdik. Bu parayı nereden almıştık? Viktor Tihomirov'un babası öldü, evi satıldı –çok güzel bir ev. Viktor grubumuza 3 000 ruble verme işini bana verdi. O dönemde bu çok büyük bir paraydı. Cebimizde hiçbir zaman 25 rubleden fazla para olmazdı.

Dördüncüsü Maltsev'di. Doktor oldu ama mesleğini hemen hiç icra etmedi. Epeyce yetenekli birisiydi, buna rağmen çok önemli bir şey yapmadı. Moskova çatışmasının ilk günlerinde öldürüldü. Yaşının ileriliğine rağmen gönüllü olmuştu. Nerede öldüğünü bile bilmiyorum, zavallı.

1909'da yaklaşık bütün örgüt yakalandı ve dördümüz de tutuklandık. Bir provokatör vardı...

Zengin bir aileye mensup olan Tihomirov yurt dışına gitti ve Lenin'le bağlantı kurdu. Savaş öncesinde bir süre Lenin'in sekreterliğini yaptı. Lenin bir yerlerde onun adından söz eder.

Devrim esnasında İçişleri Halk Komiserliğinde çalıştı. Ama 1919'da gribe yenik düştü, İspanyol gribi diyorduk o dönemde. Sverdlov da ondan öldü. İşte, o da çok iyi bir yoldaştı, takdire şayan biriydi. Sadık bir Bolşevik. Gözleri hemen hiç görmüyordu, çok ileri derecede miyoptu. Arossev ile birlikte sürgün edilmiştim. Maltsev de Vologda bölgesinde başka bir şehirde idi. Tam sınavlar öncesi tutuklandık ve iki yıllık sürgüne yollandık. Ben liseden uzaklaştırıldım... *17.08.1971; 13.04.1972; 14.01.1975; 11.03.1976; 12.03.1982.*

– Söylediğinize göre sürgün sırasında öğrenim görmenize izin vardı, öyle mi?

– Sınavlara girme izni vardı. Bir adam sınavlara girmek istiyorsa demek ki mesleğini yapmak istiyor, devrim yapmak değil. 1910'da dışarıdan öğrenci olarak teknik lise bitirme sınavlarına

girdik. Ve 1911'de de Petersburg'daki Politeknik Okulu'na girdim.

– Çar sür günlere 11 ruble-altın ödüyordu, değil mi? diye sordu Çota İvanoviç Kvantaliani. Çok iyi hatırlamıyorum. Galiba okumak isteyenlere 11 ruble ödeniyordu. Bu para bir inek fiyatının yarısıydı. Bir inek 25 ruble ediyordu o zaman.

– Bilmiyorum, diye cevapladı Molotov, hiç inek almadım.

– Ortalama bir memur 50 ruble kazanıyordu. Ve bir aşçı tutabiliyordu! Bir lise müdürünün aşçısı vardı.

– Hayır, sanmıyorum, dedi Molotov.

– Yine de, devlet suçlularıydınız ve size para ödeniyordu...

– Sürgündük. Nasıl yaşayacaktık? Hiçbir şeyimiz yoktu.

– Sizi hapse de koyabilirlerdi.

– Hapislerde yer kalmamıştı, dedi Molotov. *29.06.1972.*

– Bir süre Vologda'da bir restoranda çalıştım; çok iyi para ödeniyordu. Mandolin çalıyordum. 1912 yılındaydı. Biraz para edinmeye başlamıştım, günde bir ruble. Dört müzisyendik. Çok iyiydi.

– Bahşiş olarak para mı veriyorlardı?

– Hayır içki ikram ediyorlardı. Tüccarlar daha çok. Hepsi bizi dinlemeye geliyor ve "*Ne kadar güzeldi...*" yi çalın diyorlardı, bir eski zaman romansı (şarkıyı mırıldanıyor: "*Ne kadar güzeldi gece... Gece güzeldi...*")

Nikolay Nikolayeviç İkonnikov'dan bir telefon geldi. 1911-1912 yıllarında ben atılana kadar Politeknik Okulu'nda birlikteydik. Bütün devam ettiğim okullardan atıldım ben. Her yerden attılar beni.

– Buna karşılık bütün hapishaneleri tattınız.

– Daha doğrusu, Moskova ve Petersburg'dakilerin en önemlilerini, diye belirtti Molotov. En önemlilerinde yattım. Moskova'da Taganka ve Butirka'da, Petersburg'da da Tedbir ve Çarmıh'ta. Sadece bu kadar da değil üstelik.

– Bütün bunları yazmak lazım...

– Evet, çok çekici! Bütün hepsi yazıldı. Hayat tarafından yazıldı. Siliyorlar mı diyorsunuz? Her şeyi silemezler! Bence bizim inşa ettiğimiz şey çok sağlam.

– İkonnikov bugün kim?

– Tabii ki bacaklarında bilmem her yerinde ağrıları olan bir emekli. On beş yıl kadar önce bana telefon etti, gelip beni görmek istediğini söyledi. Ben de dedim ki: "Gelip beni görmek mi, neden? "Parti karşıtı grup*" aleyhinde, yani bana karşı yazılan her şeyi imzaladınız, o halde ne konuda konuşacağız?" Stassova da beni aradı. Ona da dedim ki: "İmzaladınız değil mi? O zaman size söyleyecek bir şeyimiz yok." *07.11.1979.*

– Sinemada sizin yeğeniniz Boris Çirkov'un da oynadığı *Maksim*'in üçlemesini seyrettiğimde bazı öğeleri sizin özyaşam öykünüzden aldığı kanısına kapıldım, özellikle de imparatorluğun 49 eyaletine giriş yasağı konusunda.

– Bazen duruma göre değişiyor: 49, 42, hatta galiba 56, 63... Birçok şehirden sınır dışı edildim.

– Viçeslav Mihayloviç, öğrendiğime göre Stalin *Maksim*'in üçlemesi ile ilgili olarak: "Grevler hiç de böyle yapılmıyordu, devrim de bu şekilde yapılmıyordu, hiçbir şey bu şekilde değildi ama yine de güzel bir film," demiş.

– Gerçekten de, biraz yanlış ve ilkel görünüyordu film, hani o bankaya gelip de hemen emirler vermeye başlayan işçi mesela. Bankalarda yetkili kişileri görevlendiriyorduk. Skunde gibi, en başından beri Bolşevik olan bir Letton gibi veya Piyatakov ve diğerleri... Piyatakov çok iyiydi, çok eğitimli. Lenin, gençlerden sadece Buharin ve Piyatakov'u ayırmıştı. Biz daha henüz tam takdir edilmiyorduk.

1911'de Politeknik Okulu'na girmek için Petersburg'a geldim.

---

* 1957'de Molotov, Kaganoviç ve Malenkov Kruşçev'i devirmek üzere "parti karşıtı" olarak adlandırılan bir grup kurarlar. Görevlerinden alınıp Politbüro ve Merkez Komitesi'nden ihraç edilirler. *(y. n.)*

Gemi inşaat mühendisliği fakültesine kabul edildim, en aristokrat ve en zor olanıydı. Hemen ardından iktisat fakültesine gönderildim. Gemi inşaatı derslerini bir ay bile takip etmedim. 1911'den 1916'ya kadar iktisat fakültesine devam ettim, dördüncü yılına kadar [1915'de Molotov sürgün edilir ve öğrenimine ara vermek durumunda kalır]. Çok az çalışıyordum ama kişisel çalışmam, kendi açımdan büyük bir öneme sahipti. Çok büyük hocalarım oldu. Maksim Kovalevski, Piyotr Berngardoviç, Struve gibi bir adamla yazışan birisiydi. Bugün biraz unutulmuş olan başka çok değerli hocalar da vardı: Diyakonov gibi, bütün derslerine girdiğim üst düzeyde bir istatistikçi olan Çuprov gibi. İstatistik çok ilgimi çekiyordu; bir Marksist ve iktisatçı için olmazsa olmaz bir alan. Çok yetkili ve bilgili bir hocaydı, babası ünlü ama burjuva bir iktisatçıydı. Başkaları da var, daha az önemli değiller...

Bütün bunlara çok büyük bir önem yüklemiyorum ben; esas önemli olan çalışma ve kişisel gelişme. Derslere az devam ederdim. İstatistik ve iktisadi coğrafyaya girerdim... Sınavlara girerdim ve ciddi ödevler yazardım.

Yaklaşık bir buçuk senem kalmıştı bitirmek için. Yasadışı Bolşevik eylemlerle haşır neşir olduğumdan, sadece sınıf geçmeye ya da başaramazsak atılacağımız derslerin sınavlarını geçmeye gayret ediyordum. Benim için önemli olan askerlik yoklamasından kaçmaktı. Bursum yoktu ama Viatka'daki yerel yönetimler bana 25 rublelik bir para yardımı yapıyordu. Gayet yeterliydi bu. Örgütün bünyesinde demokratları destekleyen bazı Sosyalisk Devrimciler vardı. Çünkü SD'ler demokrattı. Ve de küçük burjuvalardı, doğru. *10.03.1977.*

– Stolipin çok güçlüydü. Azimliydi. Kendine göre bir tarım reformu uygulamaya koymuştu. Kulaklar'ı yerleştirme usulüyle kırlara el koyup büyük toprak sahiplerine karşı bir güç oluşturarak. *14.01.1975.*

Pravda'nın İlk Zamanları

– 1912'de Petersburg'da *Pravda*'nın *(Gerçek)* redaksiyon servisi üç odadan ibaretti. Sokağın adını hatırlamıyorum; bir anımsatma plaketi vardır yerinde. Bu çok basit odaları kiralamıştık. Bir de başka bir semtte iki odalı basımevi. Gazete daima yasal olarak çıktı ama ben bir süre yasadışıydım, aranıyordum ve evimde kalmıyordum. *Pravda*'yı basmak için aşırı gerici bir gazete olan *Zemşçina* ile sözleşme imzalamıştık.

Bu gazete ile ilgili size bir hikâye anlatayım: Bu bir şaka değil, tamamen gerçek.

Paskalya bayramı gece yarısı başlıyordu, Pazar gecesi bir sabah duasıyla; o zamanlar böyle adlandırırdık. Ama biz *Pravda*'nın gazetecileri, akşam saat 10'dan itibaren, bu sabahların detaylarını *Zemşçina*'da okurduk, kilisenin tasviri, tören alayının giyimleri, veya her neyse, bahar, paskalya, mumlar. Her şey önceden tarif edilirdi: kilisenin etrafındaki ayin alayı, gelenlerin sayısı, olan kazalar, itiş kakışlar. Ortodokslar hemen ertesi sabah kilisedeki bu gecenin anlatımını ya da kutlanan ayinin görkemini okurlardı. Hepsi bir önceki senenin olaylarından alınıp kotarılmıştı. Aşağı yukarı aynı şeyler tekrar ediyordu. Farklı ya da ilginç hiçbir şey olmuyordu. Okuyucularını yanıltan sadece Amerikalı gazeteciler değil; devrimden önce Rus ortodoksları da aynısını yapıyordu. *26.08.1979.*

– *Pravda*'yı nasıl örgütlemiştiniz?

– Bu çok uzun bir hikâye [Molotov gülümsüyor]. Neler başarıldı, neler yapıldı, neler yaratıldı, bunları anlatmak gerek. Sürgün edilmiş olan arkadaşlar iyi çalışıyorlardı! Poletayev isimli bir işçi vardı, Duma Bolşevik temsilcisi. Bütün bu *Pravda* örgütünü ayağa kaldıran grubun örgütlenmesinden sorumluydu. *12.03.1982.*

– Troçki gazetenin başlığı olan *Pravda* adını kendisinden aldığımız için çok kızmıştı. Kendisinden çalındığını söyleyen bir mektup yazmıştı. *Pravda*'yı yurt dışında, Viyana'da çıkarmıştı ve onun bu *Pravda*'sı işçi çevresinde tanınmış bir gazeteydi. Bolşevikler bu başlığı ondan çalıp kendileri bu isim altında toplandılar... Troçki onu 1910'da basmıştı. *09.10.1975.*

⚜

İlk nüshasından altı ay sonra *Pravda* büyük bir ün edindi; Bolşeviklerin ilk günlük gazetesiydi. Daha önce haftalık *Zvezda* (*Yıldız*) vardı ama bildiğiniz gibi çok çabuk yasaklandı, daha önce *Luça*'nın (*Işın*) ya da *Sveta* (*Işık*) diyelim, yayını için izin başvurusunda bulunmuştuk, gerektiğinde hemen başka bir gazete çıkarabilmek için. Daha sonra *Pravda* yasaklandığında başka bir başlık bulacağımıza *Proletarskaya Pravda* (*Proleter Gerçeği*) koyduk, daha sonra da *Raboçaya Pravda* (*İşçi Gerçeği*)....

Eğer *Raboçaya Pravda* yasaklanacak olursa *Zapravdu*'yu (*Gerçek* İçin) çıkarıyorduk. Böyle çeşitlendiriyorduk. Paraya ihtiyacımız oluyordu. Tabii Lenin'in bir sürü bağlantıları vardı...

– Anlattığınıza göre Troçki "koalisyon"u önerdiğinde Bolşevikler kendi üçlü sloganlarını oluşturmuşlar...

– Cumhuriyet, köylüye toprak ve sekiz saatlik işgünü. Buna "üç balinalar" da deniliyordu. Troçki ise kendi şiarının daha da ötelere gittiğini söylüyordu. 1913'te, Petersburg'da bir işçi derneği yönetmiştim. Kalinin de benimle birlikteydi. Yakalanmamaya çalışıyordu, çünkü fazlasıyla mimlenmiş, defalarca tutuklanmıştı; önce Kafkasya'da sonra Tiflis'te, daha sonra da ilk eşiyle evlendiği Estonya'da mücadeleye gitmişti...

İyi hatırlıyorum. İşçilere Troçki'nin sahtekârlığını anlatıyordum. *Naşa Zarya* (*Bizim Şafağımız*) adlı Menşeviklerin ana teorik ve politik organı olan gazetede bir makalesini yayınlatmıştı. Başkanları Martov'du. Lenin Martov'a çok iyilik yapmıştı. Neyse, Troçki'nin makalesini söylüyordum. Esas sorun Menşevikler ve Bolşevikler arasındaki çatışmaydı, o ta-

rihte söylendiği gibi "Pravdacılar"la "Luçacılar" arasındaki. Bolşeviklerin hedefi çarcı mutlakiyetin kaldırılması ve demokratik cumhuriyetin kurulmasıydı. Halk cumhuriyetinin değil henüz.

Oysa Troçki ve Menşevik tasfiyeciler için o andaki aşamada amaç, koalisyon özgürlüğünün temin edilmesiydi: Bu toplantı ve gösteri özgürlüğü demekti ve diyorlardı ki çarlığı da bu şekilde devireceğiz ve her şey böylece iyi gidecek.

Bolşevikler cevap veriyordu: Bu çardan nasıl özgürlük umabilirsiniz? Ne de olsa bir imparatorluk! Çardan en ufak bir özgürlük elde edemezsiniz! Onu saf dışı bırakmak lazım. Hatta bu bile sadece bir burjuva özgürlüğü olacak. Ama yine de özgürlüğe doğru bir adım olur. Larin ve diğerleri alaycı şeyler yazıyorlardı. O dönemde Larin Menşevikti daha sonra Bolşevik oldu: bir şeytandı, sadece yazmakla meşguldü. Uzun süre Avrupa'da yaşamış ve burjuva basını ile çok haşır neşir olmuştu. Başka bir adı daha vardı. Bir de Martov vardı. Sendikalarımız, gazetelerimiz olduğu sürece bundan yararlanmamız gerektiğini ileri sürüyordu. Troçki bir makale yazmıştı; ona göre "koalisyon özgürlüğü" sloganı Bolşeviklerin önerdiklerinin de ötesine geçiyordu.

Geçici hükümette de Menşevikler vardı. Çereteli mesela, bir Batı Gürcistan prensiydi. Stalin gibi o da Gürcüydü. Ama ondan uzun yaşadı. Çereteli yazmazdı ama iyi konuşmacıydı. *08.03.1985.*

– Provokatörler ordu misaliydi! Zeki, yetenekli uzman profesyonellerdi. Çarlık Ohranası [siyasi polis] olağanüstü derecede iyi çalışıyordu! Emrinde çalıştırdıkları da budala değillerdi.

1915 sonbaharında Manzurka'da sürgünde bulmuştum kendimi. Kışı geçirip sonra tüydüm. Tabii polis kontrolündeydik ama, Tanrım! Hiç mi hiç ciddi değildi! Ayda bir kere polis komiserinin sizi görmesi gerekiyordu: Size yolda rastlasa bu ye-

tiyordu. Bazen çağırttığı da oluyordu ama bu da bir ay idare ediyordu.

Daha önce, diye devam etti Molotov, hapse girmiştim. Hücrede yirmi kişi kadardık, ben apteshaneyi temizliyordum. Bütün bir Moskova-İrkutsk yolunu ayaktakımı alayı arasında aldım. İrkutsk'da eşyalarımızı taşıması için bize at verdiler. Atın arkasından yaya yürüdüm. Sonbahardı, daha doğrusu kışın başı. Diğer tutuklularla beraber Verholensk'e kadar geldik. Gece mola vermeden önce bir 20-25 kilometre daha yürümek gerekiyordu. Ayaklarımda su kabarcıkları oluşmuştu ama sonunda üstesinden geldim. Eğer doğru hatırlıyorsam yedi gün boyunca yürümüştük. Yaklaşık 200 kilometre gibi bir şey. Hatırladığım kadarıyla o yörede sonbahar çok kuru geçiyordu. Yolculuğun son kısmında bize kızaklar verdiler. Güzel bir gezinti olmuştu, diye bitirdi Molotov gülümseyerek. Kızaklar aşırı yüklüydü ama arada biraz nefes alabilmek için üstüne tırmanıyorduk. Herkes gibi ben de kişisel elbiselerimle sürgüne gitmiştim. Çoğu kereler hapse de öyle.

Sibirya'nın nehirleri –Lena, Yenisey, üçüncüsünü hatırlamıyorum– Angara mıydı? Yok Angara değil. Üç büyük nehir. Evet: Obi, Yenisey ve Lena. Moskova'dan Sibirya demiryolu boyunca Çelyabinsk'ten İrkutsk'a. Üstümde I. Pierre Politeknik Okulu'nun üniforması vardı. İrkutsk'da çorba veriyorlardı ama kaşık yoktu. Hücre arkadaşlarım –ayaktakımı, hırsızlar– beni bu konuda pazarlık için seçtiler, gidip kaşık talep ettim. Ondan sonra artık çorbamız vardı ve *kaşa*'mız vardı. *24.07.1978; 16.02.1985; 07.11.1985.*

Sibirya'da sürgündeyken, 1915 ve 1916 yılları arası, Şliyapnikov ile beraberdim. Aslında daha ileri gitmem gerekiyordu ama sonbahar erken geldiği için beni Lena'ya oradan da Manzurka köyüne kadar götürdüler. Bir asker gözetiminde seyahat ettim. Kışı Manzurka'da geçirdim. Zindan hükümlüsü

Orjonikidze ömür boyu sürgüne mahkûm edilmişti: demek ki o daha da ileri gitmişti.

Şliyapnikov Bolşevik grubun üyesiydi. Biz onu grup başı olarak görüyorduk... Daha sonra 20'li yılların başında "İşçi muhalefeti"ni geliştirmek uğruna kötü yöne saptı. Böyleleri az sayıda değildi. Eğitimsiz bir işçiydi. O tipik Nijni-Novgorod bölgesi köylü aksanına sahipti. Lenin'in tavsiyesi üzerine Rusya'ya gönderilmişti çünkü çok uzun yıllar işçi olarak yurt dışında yaşamıştı. Bize oranla bu avantajı vardı. İngiltere ve Fransa'da çalışmıştı, çok iyi Fransızca biliyordu, yanılmıyorsam İngilizce de. Belli yetenekleri vardı. Yazı yazıyordu ve devrim öncesi döneme ait hatıraların yazarıydı. Enerjik ve yetenekli bir adam. Aleksandra Kollontay'ın kocalarından da biriydi. Daha devrim öncesinde Buharin'in yanında bazı denetimsiz yönlere saptı. Mesela diyordi ki "Lenin Buharin'i eleştirme konusunda biraz fazla katı değil mi?" Şubat Devrimi'nin hemen ertesinde Petrograd'da buluşan biz üçümüz arasında Şliyapnikov "İşçi muhalefeti"ni yeğledi, Zalutski de Zinovyev'i; bir tek ben herhangi anlamsız bir yöne sapmadım. Ve şimdi de işte muhalefette olan benim! *24.08.1971.*

Molotov Manzurka'da 1916 yılbaşını aktarıyor:

– Devrimin kıdemlileri, sosyalist devrimciler [SD] Fransız milli marşını söylüyor, biz gençler ise tam karşı köşede Enternasyonal'i söylüyorduk. Aramızda atışma vardı ve birbirimizden uzak duruyorduk. Votka, içine başka şeyler katılmış alkol, yerel bira içiyorduk. Ertesi gün saçlarımın dibinde anormal bir ağrı ile uyandım. Akşam ne içtiğimizi soruşturdum ve bana dediler ki oralılar bira daha sert olsun diye içine tavuk pisliği katarlarmış.

– Konyak için! Sovyet halkı, daha doğrusu onun en iyi temsilcileri konyak içer!

Ve kendisi iki küçük bardağı yuvarladı – bir anda değil tabii ki. *11.05.1978.*

⚜

– 1915 Eylül sonundan Nisan 1916'ya kadar Manzurka'da yaşadım, daha sonra da kaçtım. Bir adam bana İrkutsk'a kadar, yani 170 verst* uzağa eşlik etmeyi kabul etti. Bana bir pasaport gerekiyordu. Her tür sahte belgeye karşıydım. Savaş dönemindeydik ve bu beni mahkeme önüne çıkartabilirdi. İki sefer delil yetersizliğinden yakayı sıyırdım. Annenin sürgün olduğu ve Menşevik olan babanın da avukat olduğu bir aile tanımıştım. Bu durum çok nadirdi: Sürgünde hanımının peşinden giden koca! O dönemde daha çok rastlanan tersiydi. Kadın Vera Petrovna Buliç'ti, bir enternasyonalist SD, soylu sınıftan. Daha sonra Çeka'da çalıştı. Beni çok severdi: Her ikimiz de enternasyonal yanlısıydık. Benim kocasının pasaportundan yararlanmamı sağladı, hem de ne pasaport: Samuel Braud adına! Yani bir Yahudi oldum! Yol boyunca kâğıtları göstermek gerekiyordu, çok dikkatli incelemiyorlardı. Ama Moskova ve Petrograd'a gelince tehlike arttı, daha iyi bir şey bulmak gerekiyordu. Parti yardımımıza yetişti, bize yolculuk için para veriyordu, koruyordu. Sadece altı ay içinde, Eylül 1916'dan Şubat 1917'ye kadar tam altı kimlik değiştirdim.

– Stalin'le sizin için diyorlar ki, o kadar çok tutuklanmışsınız ki sonunda bütün gizli yolları, kaçışları öğrenip daha sonra bunu Sovyet hapishanelerini iyi sürgülemek için kullanmışsınız.

– Bu doğru. Tabii. *08.03.1974.*

⚜

– 1916 Sonbaharından devrime kadar, ben hep kaçaktım. Bir pasaport edinmek için Estonya'ya gidişim hariç, Petrograd'dan hiç ayrılmadım. Orada eski bir Bolşevik Partisi üyesi olan benden daha yaşlı ve *Pravda*'da çalışmış olan birisi vardı. Bu seyahat kuşkusuz bir risk almaktı ama devrime kadar tutuklanmadan devam edebildim. Yasallığa Molotov adı altında geçtim.

* *Verst:* Eski bir Rus uzunluk birimi, 1v=1067 metre. *–çev.*

– Partide bir takma adınız var mıydı?

– Şimdi hatırlamıyorum. Ama 1915'te Bolşevik yayını olan ve savaş sırasında bile yasal olarak yayınını sürdüren *Güvenliğin Sorunları*'nda bir makalem çıktı. İşte o yazıyı Molotov olarak imzalamıştım.

Heyecanlı olduğum zamanlarda kendi adım Skriabin'i telaffuz etmekte güçlük çekerim. Çok fazla sessiz harf var. İşte bu nedenle kendime telaffuzu daha kolay bir ad aradım. "Makhov" ve "Molotov" arasında tereddüt ettim. Kendi adımı heyecanlandığım zamanlarda bile kolay söyleyebileyim diye.

Molotov* endüstriyel bir isim. İşçilerin hep yanında oldum.

– Peki Stalin, o isim nasıl ortaya çıktı?

– Hangi yıl olduğunu hatırlamıyorum. Nasıl bulduğunu ona hiç sormadım. O da bir çeşit endüstriyel ad**. Sağlamlığını vurgulamak istiyordu. Ona uygun bir isim. Evet ona çok uygun.

– Ya Lenin?

– 1912'de Lena'daki kurşuna dizmelerden çok daha önce. Kendisinin sürgünlüğü Yenisey'de olmasına rağmen sanıyorum ki Lena nehrinden geliyor. Çünkü başka türlü hayatında bir Lena ya da Elena olmadı. Bazıları ilk tutuklanışında kendisini sorguya çekmiş olan jandarma yüzbaşısının adı olduğunu ileri sürer. Ama... *14.01.1975; 04.03.1978; 28.12.1977; 01.01.1979.*

– Stalin maalesef yeraltında az mücadele edebildi. Hapis ve sürgünler arasında yollanıp durdu... Ben çok az hapse girdim... Sadece devrimi izleyen üç ay boyunca partinin olanaklarıyla geçindim. Yoksa hayatımı kazanabiliyordum. Devrim öncesinde *Modern Dünya* dergisinde redaksiyon sekreteri ve muhasebeciydim. Bu işe orduya çağırılan Arossev'in yerine girdim. 1916 yılıydı, o dergide muhasebeciydi; daha önce bir bankada çalış-

* *Molot* sözcüğünden, çekiç anlamında. *–çev.*

** *Stal* sözcüğünden, çelik anlamında. *–çev.*

mıştı. Beni öneren o oldu. Kasım-Aralık 1916'dan itibaren 100 ruble kazanmaya başladım. Fazla bir para değildi. Hayat çok pahalıydı. Yani sonuçta 1916'da *Modern Dünya*'nın sekreteri ve muhasebecisi oldum. Yılın sonunda geçimimi karşılamak için iki veya üç ay daha, ta ki benden bir profesyonel devrimci çıkarmalarına kadar çalıştım. Dergi Menşevik eğilimliydi; editörünün adı Yordanski idi. Aslında ben derginin sekreteriydim muhasebecisi değil. Muhasebeden hiç anlamıyordum; zar zor altından kalkıyordum. 1917 yılının Ocak ayından sonra sürekli bir maaş almaya başladım. *04.03.1978; 01.01.1979; 05.02.1982.*

⚜

– Puriçkeviç ve Rodzianko ile tanıştınız mı?

– Rodzianko ile evet, Guçkov ile de...

– Ya Milyukov?

– Tabii ki. Kornilov'la da tartışmalarım olmuştur.

– Lavr Kornilov'mu?

– Ta kendisi. Şubat 1917'de devrimin yanında yer almış olan basın konusunda konuşmuştuk. Şöyle bağırıyordu: "Basın özgürlüğü konusunda ise, bütün farklı düşüncelerin ifade edilebilmesi için basın en ideal şekliyle kendisini göstermelidir!" Her şeyi basıyorduk. Cephede her eğilime ait bütün kitaplar, gazetelere izin vardı.

– Peki çarı gördünüz mü?

– Çarla ne işim var benim? Hayır, Tanrıya şükür kendisini hiç görmedim. Bir bu eksikti, çarlar...

– Ya Kerenski, onu sık görüyor muydunuz?

– Sıklıkla, evet. Yetenekli bir adam, genç, zeki, çok iyi bir konuşmacı. SD'lerin çok hoşuna giderdi. SD şefi idi; büyük bir kırmızı kurdele takardı. SD'ler çok severler kızıl kurdeleyi. Genel anlamda duyarlı devrimcilerdi. Fedakarlığa hazırlardı, bazen çok iyi şeyler başarıyorlardı, sonra, bir adım ilerisinde de pislik yapmaya kalkışıyorlardı. Sosyalist ve devrimci, daha ilerisi yok... SD bir köylü partisiydi. Eğer köylülük pozisyonunda yer

alıyorsak –ki köylüler küçük toprak sahipleridir– ister istemez küçük burjuvazinin çıkarlarını savunmak durumundayızdır.

Parti kıtlığı çekilmiyordu; her renkten bulunuyordu! En büyükleri –anayasacı demokratlar– monarşi yanlısıydı, çar olsun ama bir parlamento ile. İngiltere'deki liberaller gibi. Bu partide bol miktarda burjuva entelektüelleri vardı, soylu sınıftan insanlar, memur, general çocukları vs.

Tüccarlar daha da iyisini bulmuşlardı: Sınırlı gelişme partisi. Sağ görüşlü bir parti. Gelişmeye evet, ama sınırlar dahilinde.

Bir sürü parti vardı ve kafalarda da bir sürü karışıklık. Kutsal Melek Mişel partisi. Barışta yenilik partisi...

– Aynı anda birden fazla partiye üye olanlar da vardı kuşkusuz?

– Tabii ki, her yerde edepsizler olabilir. *05.03.1976.*

1917 DEVRİMLERİ

Şubat'tan Ekim'e

– Şubat 1917'de Petrograd'da kaçak yaşıyordum. Merkez Komitesi Rusya Bürosu'nun elemanı olsam da hayatımı sürdürebilmek için saklanmakla meşgul olduğumdan her şeyden haberdar değildim. O sırada Merkez Komitesi Bürosu'nda üç kişiydik: Şliyapnikov, Zalutski ve ben. Zalutski işçiydi, bir dönem benim arkadaşımdı. 1916 sonu 1917 başlarında ortalıkta kimse yoktu: Lenin yurt dışındaydı, Stalin Sibirya'da, Sverdlov da öyle. Kısacası kimse meydanda değildi, başka seçenek olmadığından Merkez Komitesi Rusya Bürosu üçümüzden oluşuyordu. Petrograd'da mevzilenmiş Şubat Devrimi'ne hazırlanmaktaydık.

– Gazeteniz var mıydı?

– Yok canım! Her şey kapalıydı. Sadece illegal gazeteler çıkıyordu. Çarlığı devirmiştik. Epeyce iyi iş başarmıştık... Hiç fena değil. *24.08.1971; 05.03.1976; 09.05.1985.*

– 26 Şubat olayları patlak verdiğinde, Zalutski'yle Viborg mahallesine –kişisel ilişkilerimiz son derece iyiydi– haberleri almaya gittik. Ekibin üçüncüsü, Şliyapnikov ortalıkta yoktu. Onu muhtemelen Gorki'nin evinde bulabileceğimizi söylediler.

Biz de Gorki'nin evine gittik. Bunlar 27 gecesi oluyor. Yollarda silahlar atılıyor, her köşeden kurşun sesleri geliyordu. Gorki'nin evine geldik. Onu ilk defa orada gördüm.

Biz dedik ki: "Haberler nedir? Şliyapnikov size geldi mi?"

O: – Petrograd İşçi Delegeleri Sovyeti'nde oturum başladı bile.

– Nerede?

– Torid Sarayında. Şliyapnikov da şu anda oradadır belki. Bana uğramıştı, sonra ayrıldı.

Bunun üzerine Torid Sarayına gittik; Kerenski'yi görmek istediğimizi söyledik, Sovyet Başkan Yardımcısıydı, kendimizi tanıttık: "Bolşevik Merkez Komitesi'ni temsil ediyoruz, oturuma katılmak istiyoruz." Başkanlığa kadar bize eşlik etti.

27 Şubat'ta Kerenski beni yeni kurulmuş olan Petrograd Sovyeti'ne aldı. Oradaki Bolşevik sayısı çok azdı. Bütün bunlar, Devlet Duma'sının yer aldığı Torid Sarayında geçmekteydi ve Kerenski devrimle ilgili bütün olaylardan haberdardı. Köylü grubun lideri olarak bütün delegelerle ilişki içerisindeydi. Devrim döneminde bütün bağımsız üyeler köylü grubuyla bağlantıda olmak isterdi. Çok nüfuzlu bir adamdı...

Bizim Rus aydınlar sınıfı, köylülükle çok sıkı bağlar içindedir, kulaklarla, hali vakti yerinde köylülerle. İşte İşçi Delegeleri Sovyeti oturumuna katılmamız bu şekilde oldu. Oturum daha yeni başlamış görünüyordu. Başkanlık, Menşevik sosyal demokrat grubun lideri Çekidze tarafından üstlenilmişti. Ne konuşmacıydı o! Çok az dinlemiştim kendisini. İri yapılı, güçlü kuvvetli, sakallı bir adamdı.

– Çekidze'nin hayatı nasıl sona erdi biliyor musunuz? Bir ekmek bıçağı darbesiyle, Paris'te, dedi Çota İvanoviç.

– Biliyorum... Tam o sırada şu sloganı çıkarmıştık işte: "Geçici hükümete destek yok!" Hiçbir destek yok. Ben bunun devrim-karşıtı çizgiyi izleyen toprak sahiplerinin ve kapitalistlerin hükümeti olduğunun altını çizdim. Orada bir belirsizlik vardı ama Lenin daha sonra esası onayladı yine de... Başkanlık

masasında ister istemez bir yer almak gerekiyordu. Yoksa Sovyet'e nasıl girilirdi?

Orada yanımda Yordanski oturuyordu, benim Aleksey Petroviç Karpov kimliği altında sekreterlik hizmetlerini yürüttüğüm *Modern Dünya*'nın editörü. Bu Yordanski fazlasıyla içki düşkünü idi... Daha sonra İtalya büyükelçisi oldu... Bütün işleri, birlikte yaşadığı Maria Karlovna adlı bir hanım tarafından yürütülüyordu.

Bundan önce, gizlendiğimiz yerlerden birinde bir bildirinin hazırlanması işine katılmıştım. Daha sonra Lenin tarafından onaylandı. Aynı gün bildiriyi yayınlamıştık. Kendimi daha fazla gizlemeye gerek görmeden işçi temsilcilerinin gazetesi *İzvestiya*'nın ilk sayılarının basımı için matbaaya gittim. Bütün gece matbaada kaldım. Redaktörler arasında Steklov, Suhanov ve kendisinden daha sonra epeyce söz ettirecek olan Serebrov diye biri vardı. *İzvestiya'ya* koymaları için bizim bildiriyi verdim, sabahın ilk saatlerinde arabayla Torid Sarayına gittim; o dönemde hemen hiç uyumuyorduk.

– Arabalarınız mı vardı?

– Arabalar mı? Daha neler! Devrim sırasında arabalara el konulmuştu ve biz, şefler, daha sonra o arabaları kullandık. Sabah saat 5 ya da 6 gibi, bildirimizin yer aldığı *İzvestiya'yı* dağıtmak için Torid Sarayına arabayla ulaştım. *29.06.1972; 10.03.1977; 01.01.1979.*

– "Dünyaya erken gelmişiz!" demişti o zaman bana Steklov. Daha sonra, Lenin döneminde, epeyce uzun bir zaman *İzvestiya*'nın yazıişleri müdürlüğünü yürütmüştü. Kıdemli Bolşeviklerden, ama sonra Menşevik havaları çalmaya başladı ve partiyi terk etti... İkinci oturumda, Torid Sarayında, kabul görmeyen bir öneri sundum. Kerenski'ye cephe almak durumunda kalmıştım.

Bütün bu olaylara bizzat katıldım. Lenin'in yokluğunda

işlerin yürütülmesini kendimiz üstlenmek durumundaydık. Lenin'den talimat gelmiyordu ve gelemezdi de çünkü sadece Lenin değil Petrograd'da olan bizler de devrime hazırlıksız ya kalanmıştık. Her şeyi önceden bilemezdik.

Stalin gelmeden önce *Pravda*'nın ilk sayılarının çıkması ile uğraşıyordum. Stalin ve Kamenev hâlâ yoklardı. Üstelik ondan sonra da beni işten atan Stalin'le Kamenev oldu. 1917 yılıydı. Kamenev'in çok büyük bir hata yaptığını biliyorduk. Stalin, Kamenev ve Muranov sürgünden dönmüşlerdi. Muranov işçi kökenli bir Bolşevikti, Duma temsilcisiydi; makaleler için Stalin ve Kamenev'den fikir soruyordu. O ana kadar redaksiyon şöyle teşkil etmişti: ben, Kalinin ve, galiba, Olminski; şimdi kesin söyleyemeyeceğim ama Olminski de vardı sanıyorum. Stalin ve Kamenev geldi. Yeniseysk'de birlikte sürgündelerdi. Beni redaksiyondan dışladılar. O anda bir ağızbirliği oldu sayılır. Aynı anda Merkez Komitesi Bürosu'ndan da atıldım. Yasadışı olduğum dönemde büro üyesi ve partinin belli başlı kalıcı elemanlarındandım. Bu Lenin tarafından onaylanmıştı. Şubat Devrimi olduğunda Büroyu genişlettiler. Düzenli seçimler söz konusu değildi...

Büro o kadar genişletildi ki Şubat Devrimi'nin ilk günlerinde Petrograd Komitesi'nden çıkarıldım. Bir rapor sunmuş ve Merkez Komitesi'nin daha sonra kabul ettiği kararı kaleme almıştım. Benimsediğim devrimci çizgi çok sertti belki, ancak eleştirilmediğine ve karşı çıkılmadığına bakılırsa tam karardı. Tabii yeni hükümet tamamen karşıdevrimciydi, Prens Lvov, Guçkov, Kerenski... Kerenski, İşçi Delegeleri Sovyeti oturumunda söz almıştı. Ben karşı çıktım, Zalutski de öyle. Ama daha sonra Bolşevik Parti Petrograd Komitesi oturumunda, Merkez Komitesi Bürosu'nun isteği doğrultusunda bir rapor sunduğumda bertaraf edildim ve benim kararım yerine başka birisininki kabul edildi.

Karşıdevrimci olarak kabul ettiğimiz bu hükümeti desteklemeyi reddediyorduk. Devrimci bir hükümet için mücadeleyi

öneriyorduk. Ama henüz, Lenin'in yapacağı gibi, sovyetik bir yönetim için, sovyetik güç için Sovyetler temelinde hareket etmeye karar vermemiştik. Daha o aşamaya gelmemiştik. Ben demokratik devrimi göklere çıkarıyor, sosyalist bir devrimi düşünmüyordum bile.

Stalin ve Kamenev geldiğinde beni Petrograd Komitesi'nden, daha sonra da *Pravda*'nın redaksiyonundan attılar, ama usul usul, gürültüsüz patırtısız yaptılar bunu, bir çeşit uzmanlıkla, çünkü onların nüfuzları daha fazlaydı, bu kesin. Ve on sene kadar da kıdemliydiler benden. İşte Kamenev'in *Pravda*'da o –ünlü diyebiliriz– "Kurşuna kurşun" başlıklı makalesi o zaman basılmıştı. Her ateşe bir ateşle karşılık vermek. Bu "savunmacı" bir yaklaşımdı. Oysa Stalin redaksiyondaydı. İşte hata orada. O zaman da bu tür şeyler olmuyordu.

Bu, Stalin'in hatasıydı. Aynı dönemde bir tane daha oldu. Yazdığı makale *Bütün Eserleri*'nin içinde yayınlandı; bugün hâlâ kendime sorarım neden o makaleyi de içine koydu diye. Savaş üzerineydi. Ana fikir yaklaşık şöyle bir şeydi: Barış için mücadele etmek lazım ve Geçici Hükümet'in eylemlerini barış için kullanmak lazım. Bu görüş Lenin'in anlayışına hiç de uygun değildi. Stalin'in çok müstesna bir propaganda tarzı vardı; klasik bir dil, belirgin, özlü, açık. Kafanıza bir şeyleri sokmayı bilirdi. Ama bir hata yaptı.

Lenin'in 1917'de mahkemeye çıkarılmasıyla ilgili olarak Stalin'in suçlandığını biliyorum. Bence abartılıyor, tam hatırlayamıyorum, belgeleri tekrar okumadım. Stalin durum karşısında daha ihtiyatlı bir yaklaşımı tercih etmiş olabilir: Geçici Hükümet'in Lenin'i yargılamasını reddetmek, evet, ama her şartta da değil. Belki bu, Geçici Hükümet'i tekrar karıştırmak için bir yol da olabilirdi, avucunun içine almak, hiçbir güvence sağlayamadığını kanıtlamak için. Bu bence daha akla yakın.

Bana öyle geliyor ki –ve zaten her şey de bunu gösteriyor– Lenin'in yargılanması konusunda Stalin'in durumu saptırılıyor.

Stalin'le o sırada aynı apartman dairesini paylaşmaktaydık. O da bekardı, ben de. Petrograd mahallesinde yer alan büyük bir daireydi. Oda arkadaşım Zalutski'ydi; Smilga'yla karısı da aynı dairede oturuyorlardı. Stalin bize daha sonra katıldı. Aynı dairede beş kişiydik. Bir çeşit camia. Üç veya dört oda...

Bu süre içinde, tam olarak Temmuz ayında, Stalin bana dedi ki: "İlk dönemde, Nisan'da, Lenin'e en yakın olan sendin." Bazı şüpheleri vardı, daha en baştan Lenin'in savlarına katılmamıştı, *Nisan Tezleri*'ne evet. Daha titiz, detaylı bir düşünce geliştirmek için çaba harcıyordu. Biz ise daha gençtik, yaklaşımımız daha basitti: Lenin'i hiç tereddütsüz desteklemiş, bu yolu korkusuzca takip etmiştik.

Aklı bir şeylere takılıyordu. Barış konusunda kendi fikirleri, bunları düşünüyordu. Mart ayının başında, 8'inde veya 10'unda bu sorulara cevap aramaktaydı, halbuki Lenin ancak 4 Nisan'da geldi. Tabii ilk günlerde Stalin Kamenev'e meydanı çok boş bıraktı ve bu ruh hali içinde kendi makalesini yayınladı. Lenin'i anlamak her zaman kolay değildi.

[Ve Molotov'dan Nisan 1917'de Petrograd'da, Finlandiya garında Lenin'i nasıl karşıladığını anlatmasını istedim.]

– Gerçekten de filmlerde gösterdikleri gibi bir kalabalık var mıydı?

– Bunu söyleyebilmem zor, gece yarısıydı. Ama hatırlıyorum, bir iki tank vardı.

– Zırhlılar, diye düzeltti birisi.

– Evet doğru, zırhlı.

Kurşunlu Vagon

– Batıda N. Rutiç'in *SBKP İktidarı* adlı kitabı yayınlandı. Lenin'in nasıl Alman parasını kabul ettiğini ve Nisan 1917'de nasıl Rusya'ya döndüğünü anlatıyor...

– Sadece provokasyon. Lenin'in her şeyi temizdi. Alman emperyalizmini açıkça ve sürekli kınadı. Ve hiç acımaksızın.

– Ama o dönem süresince Almanların belki Lenin'i desteklemekte bir çıkarları vardı?

– Belki Lenin'e bir tek kopek bile gelmemiştir, ama belki de bir miktar para gelmiştir. Lenin'in gücünü oluşturan da işte buydu: Her şeyden bir yarar sağlamayı biliyordu.

– Lenin'in kurşunlu vagonu söylentilerinden de Kerenski bahsediyor...

Biz bütün bunları engelledik! diye haykırdı Molotov. Bakın, bir sokak var ve propaganda yapan insanlar var. Sözü biz alıyoruz, bir kalabalık toplanıyor. Kalabalık büyüyor, büyüyor. Herkes çok faaldi. İlk defa olarak kelimenin tam anlamıyla bir özgürlük elde etmişlerdi. Basın mızıldanıyordu. Plehanov Lenin'e karşı bir cilt makale yayınlamıştı. O da Lenin'i suçluyordu. Lenin Alman konsolosunun hizmetlerinden yararlanmış; buna karşılık da Almanlara yardıma gelmiş! Alekseyenko, eski Bolşevik, Devlet Duma'sında temsilci, Duma'daki Bolşevik grubun liderlerinden, daha sonra yurt dışında yaşadı. Bolşeviklerden uzaklaştı, mektuplarını pazara çıkararak Lenin hakkında dırlanıp durdu. Lenin'e saldırıyordu çünkü müttefiklere saldırarak Almanlara yardım etmişti. Bütün bunlar Kerenski'nin oyunuydu. *12.12.1972.*

Lenin İsviçre'den kurşunlu bir vagonda İsveç ve Finlandiya'ya doğru yola çıkarıldı. Almanlar ve Alman makamları ile ne bir konuşma ne de bir temasının olmayacağı kararlaştırılmıştı. Vagonda Lenin'e Zinovyev eşlik ediyordu...

– Ama buna rağmen Kayzer Lenin'e umut bağlamıştı...

– Tabii, o da kendi çıkarını gözlüyordu. Bu görev bir İsviçre bankasına ve sosyalist Platten'e verilmişti. *14.01.1975.*

– Lenin'i ilk 1917 Nisan'ında Finlandiya garında gördüm. Onunla ilk orada tanıştım. Birkaç istasyon önce, Petrograd'da trene binmiş olan Stalin'in yanında trenden indi. Lenin bir zırh-

lının üzerine tırmandı ve bağırdı: "Yaşasın sosyalist devrim!"

Bolşevikler için bu yeni bir eğilimdi. Daha sonra Lenin küçük bir grup içerisinde söz aldı –yaklaşık 45 kişi falan– daha çok değil...

Petrograd'da, parti konferansında, ben başkanlığı üstlenmiştim ve Lenin de konuştu. Artık, dedi, yeni bir aşamaya geçtiğimizi anlamayan eski Bolşevikler için bir tehlike var. Onlar demokratik bir devrim yaşamakta olduğumuzu düşünüyorlar. Oysa sosyalist bir devrime doğru ilerlememiz gerek! Ve herkes beyin hücrelerini zorlamaya başladı: Nasıl yani, sosyalist devrim mi?

Ben hiçbir zaman Lenin'e karşı olmadım; ne yazık ki ne ben ne de Lenin'le her zaman birlikte olanlar onu hemen ilk elde anlamadık. Bütün Bolşevikler demokratik devrimden söz ediyordu, halbuki şimdi sosyalist devrim söz konusuydu!

Hatta, Kamenev ve Rikov –ikisi de Bolşevik– da anlamamışlardı ; hâlâ demokratik devrim yaptığımızı söylemekte inat ediyorlardı. Bunlar ilk saflardaki Bolşeviklerdi. Konuşmalarında devrimin demokratik olduğunu iddia ediyorlardı, halbuki Lenin sosyalist devrimden bahsediyordu. Onlar sosyalist devrimden bahsettiklerinde ise, bu onlar için çok uzak bir geleceği ifade ediyordu. Lenin itiraz ediyordu: Hayır şimdiden sosyalist devrimi hazırlamak gerek; onların dedikleri "demokratik devrim", bunlar eski Bolşeviklerdi, sıkıcı adamlar. Parti içinde ana tehlike onlar. Kötü insanlar olduklarından değil, fakat sıçrama anında fazla yavaşlar. Devrim için hayatlarını vermeye hazır değillerdi, sadece devrimin amaçları değişmişti, bu nedenle her şeyi yeni baştan düşünmek gerekiyordu ve bu hiç de kolay değildi. Lenin bu konuda bizim gözlerimizi açtı. *11.06.1970; 03.02.1972; 31.07.1972; 22.07.1981; 07.11.1983.*

Ekim Devrimi

– Ekim'deki başkaldırının hemen arifesinde Stalin'in üyesi

olduğu bir parti merkezi kurulmuştu. Ben ise Petrograd Sovyeti tarafından kurulmuş olan Askeri Devrimci Komite'ye dahildim. Troçki Petrograd Sovyeti'nin başkanı idi. O dönem daha iyi zamanlarıydı.

Bir on gün kadar önce Merkez Komitesi toplandı, elbette gizli olarak. Lenin Petrograd'a gelmişti ve bu gizli toplantıda beş üyeli bir çeşit kurmay heyeti görevlendirildi; bu heyet ordunun bazı birimleri ve tabii ki Petrograd Komitesiyle bağlantı halinde olacaktı. Partinin Petrograd Komite Bürosu'nun üyesi olarak ben de Askeri Devrimci Komite'ye (ADK) seçilmiştim. İşçi ve asker delegelerinin resmi organı olan ADK, parti yönetimi ve Lenin'le birlikte Smolni Enstitüsü'nde* faaliyet yürütüyordu. Aslında bizim komite, Ekim ayının ilk günleri de dahil olmak üzere beş ya da altı hafta boyunca, başkaldırının bütün işlerini yönetti. Askeri Devrimci Komite'nin arkasında, yönetimini üstlenmiş olan parti grubu; Merkez Komitesi vardı. ADK'dan, en başından beri Smolni Enstitüsü'nde olanlardan geriye herhalde bir tek ben kaldım.

– O 25 Ekim 1917 gününden aklınızda kalanlar nedir?

– Anlatması zor, çok büyük, çok önemli bir şeyi başardığımız hissi vardı. Bütün halinde tek bir görüntü yok aklımda. Bekârdım. Ayın 25'i ve 26'sı günleri eve gitmedim; Smolni Enstitüsü'nde kaldım.

– Kurmay heyetiniz orada mıydı?

– Kurmay heyet, bu laf çok fazla kaçıyor. Ben Askeri Devrimci Komite'nin üyesiydim bu nedenle yaşamak ve yemek için gereken normal hayat şartlarına hemen hemen sahiptim. Stalin, Sverdlov, Troçki de komite üyeleriydi, Bubnov da. Hepsi de değerli militanlar. ADK üyesi olup olmadığından şimdi şüpheli olduğum bir yoldaş eşliğinde geceyi Smolni'de geçirdim. Adı Bakayev'di, işçi, parti kıdemlisi ama pek de yaşlı değil – o dönemde herkes gençti. Ben yirmi yedi yaşındaydım. Yapacak

* Çarlık döneminde soylu genç kızlar için eğitim veren bir enstitü. Devrim sırasında karargah olarak kullanılmıştır. *–çev.*

çok şey vardı. Ayın 25'i veya 26'sında, bir fabrikadaki toplantıya müdahale ettim.

– Bu hangi fabrikaydı? Putilov mu?

– Hayır, hatırlıyordum ama şimdi emin değilim. Haydi, devrime içelim! [Benim bardağımı ve kendisininkini Moldav "Cabernet"si ile doldurur.] Sadece bir kopeklik koyuyorum... haydi iki diyelim.

Bakayev de Petrograd Komitesi üyesiydi. Daha önceden biraz tanışmışlığımız vardı. Atış talimi yapmak için büyük bir salon bulmuştuk. Hatırladığım kadarıyla duvara bir tahta dayamıştık sadece. Çok kötü bir atışçı olduğum için alıştırma yapmak istiyordum.

– Petrograd Askeri Devrimci Komitesi üyesiydiniz. Neden Petrograd?

– Her şeyin üstünde denetim sağlayan Petrograd Sovyetiydi.

– Troçki'nin oynadığı rol önemli miydi?

– Önemliydi evet, ama sadece propaganda konusunda. Örgütlenmenin küçük bir kısmını üstlenmişti; tabii onu çağırmıyorduk. Bakın, çorbanın içine ekmek doğruyorum yoksa dişlerime sert geliyor... [Tekrar şarap koyar]. Ekim Devrimi tek bardaktan fazlasını hak eder! Ah Lenin! Ya evet, nasıl dayandı... Ekim'in ilk günlerinde Lenin'i sık sık görüyordum, ama konuşmuyordum. Beni *Pravda*'nın redaksiyon sekreteri olarak tanıyordu. *15.11.1984.*

– 25 Ekim, hatta belki de 24 Ekim gecesi, yeni hükümetin oluşumu konusunda Smolni Enstitüsündeki tartışmaya katıldım, daha doğrusu orada bulundum. Hatırlıyorum, Lenin vardı; nedense bilmiyorum Sokolnikov'u da hatırlıyorum. Galiba bir rapor sunmuştu. Aynı zamanda, Lenin yandaşı olan MK grubu üyeleri de oradaydı. Merkez Komitesi üyesi olmasam da Petrograd Komitesi'nin bir çeşit daimi delegesiydim. Sovyet

Kongresi'nin açılışının biçimi üzerine tartıştık. Tabii ki açılış Lenin'e aitti ve o açtı.

Lenin şu soruyu sordu: "Hükümete ne ad vereceğiz?" Bakanlar Meclisi'nin uygun olmadığına karar verdik, çok burjuva oluyordu. Birisi şunu önerdi: "Halk Komiserleri Konseyi. Bu Fransa'da çok yaygın, komiserler, polis komiserleri, değerlendirici komiserler vs. Ayrıca Fransa fikir olarak bize daha yakın, mesela kaz adımları ile yürüyen Almanya ile kıyaslanacak olursa... Orduda bile, mesela mareşal kelimesini Fransızlardan almışız Almancadaki feld-mareşali değil. Almanca olmayan bir şeyler almak için gayret sarf ettik. Bunun bir nedeni de bizimkilerden vaktiyle göç etmiş olan birçoğunun şimdi hükümette bulunmalarıydı; bunlar İsviçre'de, Fransa'da, bazıları da İngiltere'de yaşamışlardı. Komiserler... Paris Komünü...

Askeri Devrimci Komite üyesi olarak ben propaganda görevini üstlenmiştim. Görevler nelerdi? O dönemde yiğit Petrograd işçileri ADK'ya başvuruyorlardı: "Bölgem Kaluga'ya geri dönüyorum, onlara ne söylemeliyim?" Onlarla konuşmak, sorularına cevap vermek, ellerine propaganda malzemesi sağlamak gerekiyordu. Değişik askeri fabrikalardan işçiler geliyordu, birine talimat, öbürüne broşür, kimine el ilanı veriyordum. 25 Ekim gecesi *Köylü Sınıfı Gazetesi* ekibini yakalama ve redaksiyonu ele geçirme görevi verilmişti. Bir SD gazetesiydi, patron Argunov kıdemli bir SD idi. Bir grup kızıl muhafızı yanıma aldım ve redaksiyon servisine gittim: "Yasaklısınız! –Tahmin ediyorduk! Sizin gibi adamlarla en beterine hazırlıklı olmak gerekirdi – Haydi, kapatın dükkanı, burada yapacak işiniz kalmadı!" Redaktör ile ekibini yolladık ve mühür taktık. Bu size dediğim gibi 25'i gecesi idi.

Ertesi gün ya da bir sonraki gün, baktım Saint Synode'un bekçisi çıkageldi.

"Saint Synode'un orada bir grev komitesi toplanıyor." Daha doğrusu "grev komitesi" demedi de "Kötü niyetli şüpheli şahıslar kışkırtma ve eylem yapıyorlar."

Yönetimime epeyce önemli miktarda, yirmi veya otuz kızıl muhafız verdiler. Tam sayıyı hatırlamıyorum ama yirmiden az değildi.

– Kamyonunuz var mıydı?

– Tabii ki! Yönetimi almışız, en azından bu kadarı olsun!

Yola çıktık. Bütün komplocular at nalı şeklinde konulmuş büyük bir masa etrafında toplanmışlardı; kendilerine "Sabotajcılar grev komitesi" adını vermişlerdi, farklı bakanlıkları temsil eden kırk ya da elli kişi.

"Eller yukarı! Genel arama!"

Üstlerini aradık ve hepsini götürdük. Hepsi Menşevik ve SD'lerdi.

"Petrograd Sovyeti'ne şikayette bulunacağız! –Çok iyi!" Bunun üzerine yaygaracılardan ikisini Petrograd Sovyeti'ne götürdüm. Askeri Devrimci Komite ile aynı binada yer alıyordu... Sonra ne olduklarını bilmiyorum. Benim görevim tutuklamaktı, gerisi...

Aklımda hep kalan, Sovyetlerin iktidarını ilan eden Lenin. Ben tribünün arkasındaydım, başkanlığın yer aldığı sekinin arkasında. Lenin tribünün üstünden konuşuyor; başkanlık şurada, ben de işte burada yandayım. Tuhaf ama şunu hatırlıyorum, Lenin salona doğru konuşurken, bir bacağı kıvrık duruyor, onun alışkanlığıydı bu, işte o nedenle de ben ayakkabısının tabanını görüyorum ve çok eskidiğini fark ediyorum. Deliğin şeklini bile hatırlıyorum [Lenin'in ayakkabısının delik tabanını çiziyor]. Şöyle bir şey. İç kısmı çok iyi durumda ama taban delik. Tabanının şekli bile aklımda...

Troçki'nin doğru dürüst davrandığı tek an o zamandı. Çok iyi bir konuşmacıydı, dinleyenleri fethetmenin tam zamanıydı. Bu konuda çok iyiydi. Kitlelere hükmedebilme yeteneği vardı. Bu nedenle daha sonra onunla çarpışmak da çok güç oldu. Ben Arossev ile çok yakındım, o Troçki'den nefret ederdi, neredeyse aşırıya kaçan bir nefret. Hani sanatçılara olan türden görüntüler, hayaller görüyordu...

Üç gün boyunca Smolni Enstitüsü'nde hiç çıkmadan kaldım. Toplantılarda ben, Zinovyev ve Troçki yan yana; Stalin ve Kamenev'in karşısında oturuyorduk. Başkanlık masasında da Lenin. Tanrıya şükür ben hepsini, tek tek şahsen tanıyordum. En çok da Zinovyev'i, çünkü daha sonra Leningrad'da birlikte çalıştık.

Devrimden sonra Kuzey Bölgesi Milli Ekonomi Konseyi başkanı oldum. Ama devrimden sonra iki ay daha varlığını koruyan Askeri Devrimci Komite üyeliğim de devam etti. 1918 yılı başında Petrograd'a bağlı beş bölgeyi içine alan Kuzey Bölgesi Milli Ekonomi Konseyini oluşturdum ve başkanlığını yaptım. Bunlar Novgorod, Pskov, Olonetz (bugün Kareli bölgesi) idi. Murmansk da aralarında mıydı hatırlamıyorum – Murmansk bizim dertlerimizin en başında geliyordu. Petrograd'da yoğunlaşmış olan endüstriyi bir an önce yeniden kurmak gerekiyordu. Sonra da Alman ilerlemesi korkusu nedeniyle boşaltmak zorunda kaldık. Ama Petrograd Sovyeti'nde de çalışmak ve fabrikalarla bağlantıları korumak gerekiyordu. Bütün bunlar 1917'nin sonuna kadar devam etti. 1918 yılının gelişini Petrograd Komitesi'nde kutladım ben.

Lenin ve Stalin orada değildi, galiba sadece Zinovyev vardı. Buna karşın Sverdlov oradaydı, Sokolnikov da, Cerjinski de... *01.11.1977.*

– Ekim'in ilk günlerinde yeni yaşamı, sosyalizmi nasıl hayal ediyordunuz?

– Kırıntılar halinde, parçalar olarak hayal ediyorduk. Tablonun tamamını göremiyorduk. Birçok şey bizim inandığımız şekilde gelişmedi. Şöyle, Lenin ilk adımda esas olan üç düşmanımızı; paranın iktidarı, kapitalizmin iktidarı, sömürücülerin iktidarını yok edeceğimizi düşünüyordu. Ciddi olarak 20'li yıllarda para ile işimizi bitirmiş olacağımızı düşünüyorduk.

Üstesinden gelinmesi gereken bir sürü güçlükler, tamamlan-

ması gereken bir sürü vazifeler olacaktı daha, ama 1917'de sıkı başladık ve işler ilerledi. Bütün hayal ettiklerimiz gerçekleşmedi ama umduklarımızın çoğu yapıldı...

– 1917'de girişiminizi başlattığınızda her şeyin çabuk gideceğini düşünüyordunuz mutlaka...

– Çok büyük bir girişim. On beş gün sürmez diyorduk.

– Başka bir şey aklıma geldi: İnsanlar yeni bir yolda ilerleyebilir mi, yeni bir anlayış edinebilirler mi?

– Hepsi değil ve her şeyi değil, dedi Molotov. *14.10.1983; 07.11.1983.*

Devrimden sonra

– 1919'da Zinovyev beni Petrograd'dan uzaklaştırmak için her şeyi yaptı. En güzel otele yerleşmiştik, Astoria'ya. Öğlenleri mutlaka birlikte yemiyorduk ama akşam yemeklerinde beraberdik... Petrograd'ın bütün kodamanları orada kalıyordu. I. Nikola'nın anıtı da oradadır. 1918 baharında bir ay hastanede yattım, tifüsten. Çıktığımda Zinovyev beni Petrograd'a sokmadı. İşte orada, *Kızıl Yıldız* gemisinin bordasında, o günlerde dediğimiz gibi komiser seçildim, görevim Volga ve Kama boyunca Sovyet iktidarını kurmak, yerleştirmekti.

– Bu yakınlarda televizyonda gösterdiler *Kızıl Yıldız*'ı.

– Öyle mi? Peki beni gösterdiler mi?

– Hayır.

– Halbuki patron da bendim.

– Konu daha çok Krupskaya'ydı, Lenin'in eşi.

– O halk eğitimi delegesiydi. Halbuki ben komiserdim. Çok coşku uyandırıcı bir gemi turuydu. Mitinglerde konuşmaya o zaman başladım, daha önce hiç yapmamıştım ama bu gerekiyordu. Militan toplantılarında sunumlar da yaptım. Yardımcılarım vardı: halk eğitimi, parti çalışmaları, sendika işleri, halk sağlığı ile uğraşan delegeler. Kendiliğindenliklere, inisiyatiflere pek yer yoktu.

Sınır bölgesine çok yakın bir yerlerdi... Hatırladığım kadarıyla ROSTA'dan, Rusya Telgraf İdaresi'nden, bir hanım temsilcimiz vardı. Biraz ilkel tarzda ve irticalen propaganda yapıyordu. Çok çabalıyor, didiniyorduk. Çok az tecrübemiz vardı. Kalinin ise çok etkileyiciydi. Konuşmayı iyi beceriyordu, basit bir dil kullanıyordu. Birisi onunla alay etmeye kalkıştığında aynen iade ediyordu –aynı tatlılıkla... Ona bir tren tahsis edilmişti, gemiyle seyahat ettiğini hatırlamıyorum.

Ben Volga bölgeleri nedeniyle gemi kullanmak durumundaydım.

Stalin iç savaş cephelerindeydi, biz de içerilerdeydik. Cephenin yakınlarında. Çaritsin'e* doğru gidiyorduk ama geçmemize izin vermediler. O dönemde Çaritsin hâlâ Beyazların elindeydi, biz tam onları çıkarmak üzereydik. *Kızıl Yıldız*'ın adı daha önce *Çehov*'du.

– Neden adı değiştirildi?

– Volga'da çalışan özel bir şirket,"Samoliot" nehir işletme şirketi vardı. Bütün gemilerin adları yazar veya besteci isimleriydi. *Çaykovski* ve *Çehov* vardı. Biz bunu yeterince devrimci bulmadık.

– İyi besleniyor muydunuz?

– Fena değil. Hepsini kendimiz ayarlıyorduk. Gemi bize aitti. Her şeyi çok iyi düzenlemiştik, Tam Sovyet tarzına uygun.

Nadejda Krupskaya siyaset yapmazdı. Halk eğitimi delegesiydi, okullar açıyordu, o zaman dendiği gibi eğitim ve bilgi ekiyordu. Moskova'dan Nijni-Novgorod'a kadar trenle gittik. Lenin bizi gara kadar geçirmeye geldi. Benim herhangi bir talebim olmamasına rağmen bana bir tavsiye mektubu yazmış, mektupta çok kıdemli bir Bolşevik olduğumu, bana tam bir güven duyduğunu ve gereken her tür hizmeti yapabileceğimi yazmış. Haddim olmayarak Lenin'in o mektubunu kendime sakladım. Yoldayken Lenin'den Krupskaya'dan haber soran bir telgraf aldım. Genel anlamda bizim bu turumuzdan çok memnun kal-

* Daha sonra Stalingrad, daha sonra da Volgograd. -çev.

mıştı. Tabii döndüğümüzde Krupskaya çalışmalarımızdan söz etmiştir. *24.05.1975; 17.08.1981; 06.02.1982; 15.11.1984.*

– Mikoyan *Novi Mir*'de benim iler tutar yerimi bırakmamış, dedi Molotov.

– Elinizde bir kopya var mı?

– Evet. Ya siz, siz de beni paralamaktan memnuniyet duyacak mısınız? Mikoyan 1919 döneminden bahsediyor, Ninji-Novgorod'a geldiği dönemden, halbuki ben o sırada kentten yeni ayrılmıştım. Benim için: "Gerçek karakter özelliğini belirleyen sertliğiyle" demiş. Ben Ninji-Novgorod bölgesi uygulama komitesi başkanıydım, komitede tuhaf bir ekip vardı, başlarında da bir sekreter, tam bir sağcı. Bir de bizim grup vardı. Sonuçta ben olayları biraz kızıştırmış olmalıyım ki, Donbass'a tayin edildim. Bu atamayı ben kendim istedim. Merkez Komitesi beni çağırdı. Benim de istediğim buydu, çünkü insanlarla ilişkilerim epeyce zor bir hal almıştı. Bir parti işi için tayinimi istedim. O sırada Krestinski Merkez Komitesi birinci sekreteriydi; bir de Preobrajenski ve Serebriyakov vardı, hepsi Troçkist ama hepsi Merkez Komitesi sekreteri. Düşünsenize, Lenin bu adamlardan destek almak durumundaydı! İşte onlar bana şöyle önerdiler: "Şimdi sizi Başkır'a yollayalım. –Bu neyin şerefine, Başkır? Beni pek çekmedi, orada çok işçi yok. Bana bir sanayi bölgesi verin." Bir sürü laftan sonra, sonuçta bana dediler ki: "Donbass, oraya gitmek ister misiniz?" İşte böylece Donbass Bölge Komitesi sekreteri oldum. 1920 yılıydı. Tabii Donbass benim için çok önemliydi...

– Üşümüyor musunuz gerçekten de? diye endişesini belirtti Molotov.

[Yol boyunca yürümekteyiz, benim üstümde deri bir mont onda da yağmurluk ve şapka var. Hava 10 derece.]

– Çok güzel bir gün, ne kadar yumuşak bir hava... *14.10.1983.*

⚜

– Vrangel'in beyaz orduları hâlâ Donbass'ın bir kısmını elinde tutmaktaydı. Tam bir savaş hali içindeydik. Zannediyorum hâlâ Mariyupol'deydi o sırada. Azov nehri kıyısında. 1920 sonbaharı olmalı. Ondan sonra bölge toplantısında partinin Ukrayna kongresine delege seçildim. 1920 sonu.

– Birden Donbass'dan Ukrayna birinci sekreterliği kadrosuna geçtiniz. Amma hızlı bir terfi! Şüphesiz Lenin bu işle ilgilenmişti.

– Tabii ki.

– Stalin de bir omuz vermiştir.

– Stalin mi? Bu en büyük ihtimal. O beni daha iyi tanıyordu. 1921 Martında Moskova kongresine geldim ve bana izin verdiler. Stalin'in beni desteklediğinden eminim. Lenin beni Krupskaya aracılığı ile tanıyordu. Biraz da benim *Pravda*'da olduğum zamanki yazışmalarımızdan. Benim düşünceme göre Stalin'in atanmamda rolü oldu. Beni 1912'den beri tanıyordu, sonra 1917'de aynı apartman dairesini paylaşmıştık...

Merkez Komitesi sekreterliği görevinde on yıl kadar çalıştım, önce birinci sekreter (o zaman Sorumlu Sekreter deniyordu), sonra da Stalin genel sekreter olunca ikinci sekreter olarak. Bütün bu yıllar boyunca Stalin'in yardımcısıydım, ta ki 1930'da Rikov'un yerine Halk Komiserleri Konseyi başkanı olana kadar. 1939'dan itibaren Dışişleri Halk Komiserliği kadrosunu aldım. Ribbentrop ile müzakereler sırasında hem Halk Komiserleri Konseyi başkanı hem de Dışişleri Halk Komiseri idim... *29.04.1980; 14.10.1983.*

⚜

– Polina Semyonovna Jemçujina'yla ne zaman tanıştınız?

– 1921'de, Petrograd'da, çarın elinden Bolşeviklere geçmiş olan saraydaki uluslararası bir kadın konferansı sırasında. Polina Semyonovna Ukrayna'da yeraltında mücadele etmişti. Aslen Zaporoji'dendir. 1921 yazında evlendim. O ana kadar bu

tür şeylerle uğraşacak boş zamanım olmamıştı. Bekârdım ve bütün seyahatlerimde bana bavulum eşlik ediyordu. *22.06.1971; 18.02.1977; 08.03.1985.*

[1970 Mayısında Polina Semyonovna Jemçujina'nın cenaze törenine katıldık. Cenaze "Kızıl Ekim" kulübünün salonuna konulmuştu. Sözü Molotov aldı. Çok kalabalıktı. Novo-Deviçi mezarlığında Viçeslav Mihayloviç mezarın önünde duruyordu, yanında Bulganin vardı. Orkestra Sovyetler Birliği milli marşını çalmaya başladığında dedi ki: "Benim cenazemde milli marş çalmayacaklar artık... –Tabii ki çalacaklar, kesinlikle," dedi Bulganin onun içini rahatlatmak için.

Ve evet, çalınmadı...]

LENİN'İN YANINDA

[Daha önce de söylemiş olduğum gibi Molotov anılarını yazmıyordu. Ama önümde ölümünden az önce yazılmış bir kâğıt yaprağı var; görünüşe göre bir anı girişimi. Önce kurşun kalemle başlanmış, sonra tükenmez kalemle sürdürülmüş; yazanın acelesi olduğu belli, hemen her sözcük kısaltılarak yazılmış. Elini idare etmekte zorlanmış; harfler üst üste binmiş; vücut zayıflamış, harasara uğramış ama zihin tamamen açık. Bu yazıyı çözdüm ve sık sık değinmiş olduğumuz bir konudan bahsettiği için de eksiksiz olarak burada sunuyorum.]

"Partinin X. Kongresinde (1921 ilkbaharında) Merkez Komitesi üyesi, daha sonra da Merkez Komitesi genel toplantısında Politbüro yedek üyesi olarak seçildim. O dönemde Politbüro beş üyeden: Lenin, Stalin, Troçki, Kamenev, Zinovyev ve üç yedek üyeden oluşuyordu: Molotov, Kalinin, Buharin. Politbüro birinci yedek üyesi olarak bana sık sık bir üyenin mazereti olduğunda (sağlık, tatil vb nedenlerle) söz hakkı veriliyordu.

"Aynı dönemde Merkez Komitesi sekreteri seçildim; bu da üstüme önemli örgütlenme görevleri yüklüyordu. Partinin merkez örgütünde birkaç haftalık bir çalışmadan sonra Vladimir

İlyiç Lenin'den, bazı sorunları konuşmak için görüşme talep ettim. Görüşme, politik personelle ilgili önemli problemleri (mesela Tula Bölge Komitesi yönetim biriminin kuvvetlendirilmesi, SD'lerin köylülerin memnuniyetsizliğini sömürerek Tambov bölgesinde bir Sovyet karşıtı ayaklanma başlatma girişimlerinin acilen engellenmesi, vb) kapsamaktaydı. Lenin ise ağırlığı, ülkedeki politik konjonktürün tehlikeleri konusuna verdi. Durumun düzeltilmesi için iktisadi anlamda radikal reformlar yapmak gerekiyordu ama her türlü basiretsizlik, düşüncesizlik, acelecilik, bir hoşnutsuzluk patlamasına yol açabilirdi, özellikle de köylü çevresinde, ve bu da henüz kırılgan olan Sovyet rejimini alaşağı edebilirdi..."

[Müsvedde burada sona eriyor. Hiçbir zaman temize çekilemeyecek. Görüşmelerimiz sırasında Molotov sık sık Lenin'in yanında yer aldığı çalışmalarından söz etti. Şu sözcüklere dikkati çekersek "Politbüro birinci yedek üyesi olarak benim görevim...". Molotov'a göre, Kalinin ve Buharin'den çok söz hakkı olması ayrıcalığını ona Lenin vermişti.

Lenin'le olan ilk bağlantı, 1912 yılına uzanır, Molotov'un *Pravda*'nın ilk sayılarının çıkarılması işini üstlendiği döneme. Lenin, o sırada mülteci de olsa yurtdışından redaksiyonu yönetiyor ve Petersburg'a, Molotov'a sürekli mektuplar ve yazılar yolluyordu.]

Lenin

– Lenin'in eserleri arasında size yazılmış çok sayıda mektup var. Stalin'e yazılanlardan daha da çok hatta.

– Tabii, tam bir yıl boyunca partinin mMerkez Komitesi'nde birinci sekreterdim, tabii başka birisi yoktu o sırada. Daha sonra Stalin genel sekreter oldu. *16.08.1977.*

– Geceleri çalışırdık, daha çok da Stalin'in yönetimindeyken. Bazen de Pazar günleri. Bir işi güzelce tamamlamak için

bütün bir gece geçirdiğimiz olurdu. Çay gelirdi. Lenin'in gece kaldığını zannetmiyorum.

Bir akşam, Merkez Komitesi birinci sekreterliğindeki odamdaydım. Ziyaretçi yoktu. Her zamanki işlerimle uğraşmaktaydım. Birden bana Lenin'den bir not getirdiler. O sırada galiba Halk Komiserleri Konseyinin bir toplantısı vardı. Bu pusulayı *Lenin'in Yükselişi* adlı kitabımda yayınladım.

Lenin şöyle yazmış: "Yoldaş Molotov, Merkez Komitesi'nde partinin değişik gruplarının görüşlerini inceliyor muyuz, özellikle de bu boktan örgütümüzün hiçbir bölümünde çalışmayan insanların görüşlerini inceliyor muyuz? Eğer cevap hayırsa bu konuda bir çalışma örgütlemek mümkün olabilecek mi fikrinizce?

Kitapta "boktan" kelimesini ünlem işaretleri ile yazdım. Galiba sinirlerinin son sınırına dayanmıştı. Bana bu notu yazarken Lenin'i hayal edebiliyorum. İnsanların olayları doğru anlayabilmesini engelleyen bürokratik oluşumun etkisini hissediyordu. İdari anlamda o kadar körleşmişlerdi ki –özel çıkarlardan da bahsetmiyorum– kimse araştırmıyor, okumuyordu. Ben de ona bir notla cevap vermiştim. *30.06.1976.*

⚜

– Tam o sırada Merkez Komitesi'nde bir konu ortaya çıktı. 1922'de Ekim Devrimi'nin yıldönümü münasebetiyle Lenin, NEP Rusya'sının sosyalist Rusya'ya dönüşeceğini söyledi. Kamenev, sendikalar binasındaki konuşmasında, şimdi tam hatırlayamadığım bir işçi veya sendika toplantısı esnasında, "nepmen*"ler Rusya'sının sosyalist Rusya'ya dönüşeceğinden bahsetti. Halbuki Lenin NEP Rusya'sı demişti, o ise "nepmen" Rusya'sı diyordu. Nepmen Rusya'sı burjuva Rusya demek, NEP Rusyası ise tamamen farklı bir şey. NEP olumlu olduğu kadar olumsuz unsurları da içermekteydi; proletarya diktatörlüğü burjuvaziyle birlikte var olduğunda yaşanan durum.

* 1921'de kurulan NEP sayesinde zenginleşmiş olan kişiler. *–çev.*

Stalin ona var gücüyle karşı çıktı. Ve Politbüro'da tartışma başladı. Politbüro'nun iki üyesi Zinovyev ve Kamenev birlik olmuşlardı. Zinovyev'in Komintern'in ve Petrograd Sovyeti'nin başkanı olduğunu, Kamenev'in de Moskova Sovyeti'nin başkanı ve Halk Komiserleri Konseyi ikinci başkanı olduğunu da unutmayalım. Onlar için korkunç olan proletarya diktatörlüğü değil parti diktatörlüğü idi. Menşeviklerin görüşü de buydu: İyi örgütlenmiş bir partiyseniz *gücün etkisi altına girip* halktan uzaklaşırsınız. Ama Lenin diyordu ki: "Hayır, bir sınıfın diktatörlüğü, proletaryanın diktatörlüğü komünistler tarafından yürütülmekte. Halktan, işçi sınıfından soyutlanmış değiliz, biz hareket ettirici öge, motoruz, yöneticiyiz, rehberiz."

Ve kavga başladı. Ben tam o sırada girdim. Stalin bana göre çok parlak ve yerinde konuştu.

Rikov bocaladı ve kararsız kaldı. Buharin de, zaten onun tarzı öyleydi. Onun yaklaşımını tam olarak hatırlamıyorum. Ama Mikoyan'ın Zinovyev'i desteklediğini gördüm. Mikoyan'ın tavrı çok alçakçaydı! Bu kadar temel bir konuda Zinovyev'i desteklemek! Tartışmada temel ayrılıklar ortaya çıktı. Ben: "Kesinlikle katılmıyorum. Proleterya diktatörlüğünü savunmalıyız, Lenin'in söylediği ve Stalin'in çok güzel açıkladığı bu," dedim.

Kapitalistlerde yöneten burjuvazidir. Emperyalizm ve sosyalizm bu şekilde karşı karşıya geldiğinde ya burjuva diktatörlüğü olacak ya da işçi sınıfı. *18.08.1976; 29.07.1981.*

– İşte Lenin böyle bir ortamda yaşamaktaydı. Bununla birlikte en kalın buzu bile kırmayı başarabilmiş bir adamdır. Sağcılara ve solculara karşı uzlaşmaz biriydi! Ona en yakın olanlar Buharin ve Zinovyev'di, ama onlar da onu eleştiriyorlardı, özellikle de son zamanlara doğru.

1921'de Lenin'in Troçki'ye karşı komplosunda yer aldım. Lenin hangi tarafta yer alacağını, yanılma riski olmadan hangi

tarafa vuracağını bilirdi: Sağ tarafa çok hızlı vurmak imkânsızdı, sola da öyle.

Bu nedenle Stalin'in durumu daha da hassastı.

Lenin belki Stalin kadar sert olmadı ama Lenin'in otoritesi ve saygınlığı çok büyüktü!

Şimdi diyorlarki Lenin o kadar büyük insan kayıplarına yol açan tasfiyeleri yapmazdı. Başka türlü nasıl yapılabilirdi? Hiçbir şeyi inkâr etmiyorum; uygulama şeklimiz çok katı, fakat aynı zamanda da çok doğruydu. *04.03.1978.*

– Lenin herkeste bir katil portresi mi görüyordu?

– Hayır, son derece yerinde yargılarda bulunuyordu. Basit bir şekilde yapamazdı bunu. Lenin'in Stalin ve Troçki'yi ön saflara yerleştirmesi gayet bilinçliydi. Yetenekleri ile öne çıkan iki adam.

– Ama vasiyetinde kendi terfi ettirdiklerini bile eleştirmiş.

– Evet, herkesi. Göründüğü kadarıyla her şeyi doğrultup düzeltmek için zamanı kalmadığının farkındaydı. Ama bizim hangi yöne doğru hareket edeceğimizi göstermek için bilgi vermesi gerekiyordu. 1921'de Zinovyev halen Lenin'i destekliyordu, Kamenev de, ama Merkez Komitesi'nde çok sayıda kararsız vardı. . Daha önce X. Kongre yapılmıştı, NEP'in başlangıç noktası. Lenin bir sekreterya oluşturmuştu: Üç sekreter, üç Troçkist! İnanılmaz, tam da üçü, Krestinski, Serebriyakov ve Preobrajenski, Lenin'i yakından kuşatmışlardı. XI. Kongre'de hepsi atıldı. Ben sorumlu sekreter oldum, Yaroslavski ve Mihaylov da sekreter. Mihaylov vasat bir adamdı, yerel havalarda. Yerel sorumlu olarak bile vasattı. Tabii, Moskova sendikaları konsey başkanıydı ama politik olarak bir beden küçük geliyordu.

Belli bir süreden sonra, Lenin'e beni yanına kabul etmesi için tam anlamıyla yalvardım: "Bazı konular hakkında konuşmamız lazım." Kabul etti ve bana bir randevu verdi. Yaroslavski'ye

istek başvuruları her çeşitteydi: şunun için pantalon, bunun için ayakkabı, ıvır zıvır. Evet o dönemler zor dönemlerdi, her tür eksik vardı. Ama yine de esas olan şeyler üzerine yoğunlaşmak gerekmekteydi. Halbuki istekler akın akındı – birisine bulunması imkânsız bir zahire gerekiyordu, biz de orada kime ne vermeli, ona verip öbürüne vermemeliyi tartışıyorduk. Ben dedim ki: "Çalışamıyoruz Vladimir İlyiç, bütün zamanımız uyduruk şeylere gidiyor." Lenin bana kesin bir cevap vermedi.

– Lenin'le konuştuğunuzda Vladimir İlyiç mi diyordunuz?

Molotov devam etti:

– Hayır, yoldaş Lenin diyorduk. Vladimir İlyiç adı çok nadiren, Krjijanovski gibi gençlik arkadaşlarına aitti, öbürleri için Lenin'di... Belki Tsiurupa da ona Vladimir İlyiç diyordu.

– Sonra Stalin de yoldaş Stalin mi oldu?

– Evet, böyle kabul edilmişti, yoldaş Lenin, yoldaş Stalin. Ad ve soyad partide pek geçerli bir kullanım değildi. Vladimir İlyiç, Josef Vissariyonoviç, pek onların tarzı değildi. Bugünkü tarza, alışkanlıklara uyuyor ama o dönem öyle değildi.

İşte Ağustos'ta, Yaroslavski raporundan sonra, Merkez Komitesi toplantısı sona erdiğinde Lenin dedi ki: "Bir sorun daha var." Ve şöyle bir açıklama yaptı: "Konu yoldaş Yaroslavski ile ilgili. Onu Sibirya'ya yollamayı öneriyorum. Burada onun yerine birini buluruz, bir Merkez Komitesi üyesini; halbuki Sibirya'da kadro eksiği var, onlara biraz omuz vermek gerekiyor. Karşı çıkanlar? Kimse. Kabul edilmiştir."

Toplantıdan sonra işimin başına döndüm. Yerimiz ordu pazarının karşısındaydı; odama döndüm ve Yaroslavski paldır küldür gelip hışımla üstüme atladı: "Çıkarcı! Bu oyun sizin marifetiniz! Dalavereci!" vesaire. Ne yapabilirdim?

"Bağırmayın! Sadece gidip başka yerde çalışmanızı istiyorum."

Beni hakaret yağmuruna tuttu, ama artık çok geçti. Lenin hemen Merkez Komitesi toplantısında oya sunmuştu. Tabii her şeyi ayarlayan bendim, Sibirya'ya sürülmüş olmasından piş-

man değilim. İki ya da üç yıl kaldı orada. Oysa benim Lenin'le konuşmamın üzerinden iki aydan fazla zaman geçmişti.

Mayıs 1941'de, savaşın hemen öncesinde, Stalin beni Halk Komiserleri Konseyi başkanlığına getirdiğinde Yaroslavski bunu tam bir gerileme olarak aldı, halbuki durum hiç de öyle değildi. Savaş öncesinde gücü tek bir elde toplamak mutlak gerekliydi. *Pravda*'da beni çok sert eleştiren bir yazı yazdı. Ama Stalin gazetenin son provasını gördü ve dedi ki: "Ne yani, Molotov ile Sovyetler gücüne sahip değil miyiz?" *08.03.1974; 09.06.1976; 28.08.1981; 29.04.1982.*

[Molotov ile televizyonda Lenin konulu bir belgesel seyrediyoruz. Ulyanovsk'u, eski ve gelecekteki Simbirsk'i gösteriyor, Lenin'in doğduğu Volga kıyısındaki kenti.]

– Kerenski'nin de doğduğu kent, dedim.

– Kerenski çok yetenekli bir adamdı, müthiş bir hatip. Onu dinlediğim ve hemen ardından ona karşı söz aldığım çok olmuştur. Otuz beş yaşında Rus devletinde en yüksek mevkilere geldi. Babası –lise müdürüydü– Lenin'in mezuniyet belgesini imzalamıştı. İki aile birbirini mutlaka tanıyordu, çok büyük bir şehir değildi orası.

– Lenin'in annesini hatırlıyor musunuz?

– Galiba tanışmıştım. 1916 yılında Petrograd'da.

[Molotov'a, mareşal Golovanov'un Nikolay Kibalçiç'in torunu olduğunu ama Kibalçiç'in arkadaşlarının SD yandaşı olmasından dolayı bu konudan çok bahsedilmediğini söyledim.]

– Devrimci küçük burjuva demek daha doğru, diye düzeltti Molotov. Onlar terörden yanaydılar. Bakanlardan bombalarla kurtuluyorlardı! Köylülük yanlısıydılar. SD ana köylü partisiydi. Fakat Bolşevikleri onlardan ayıran neydi? 1917'de, Haziran ayıydı galiba, Petrograd'da bir köylü kongresi toplandı. Lenin söz aldı, ama yönü belirleyen ezici çoğunluk SD'lerden oluşuyordu... O kongrede köylü delegeler bir prog-

ram oluşturdular: Toprak köylülere verilecek, köylü komiteleri kurulacak.

Köylüler bu programın uygulamaya konulmasından yana baskı yapıyorlardı. Oysa başlarında SD bir bakan, liderleri Viktor Çernov vardı. "Henüz zamanı değil! diyordu. Kurucu Meclis'in toplanmasını bekleyin, kararları o kabul ettirir." Her şeyi Kurucu Meclis'e atıyordu. Halbuki Lenin, Ekim Devrimi'nin zaferinden hemen sonra Toprak Kararnamesi'ni çıkarttı; bu da köylü kongresinde kabul edilen programın uygulamaya konulması demekti. Evet, SD'lerin programının uygulanması. Hemen arkasından açıklamasını da yaptı: Birçok bakımlardan aynı görüşte değiliz ama köylüler buna hazır olduklarında görecekler ki söylenen her şey tam doğru değil. Kararnameyi uygulamaya koymak gerek; toprak sahiplerini kovup mülkiyetlerine el konulmalı. Köylüler kavga sırasında doğru yolu bulacaklar ve bizim yanımıza gelecekler. Ve öyle de oldu! Yüreklilikle, çok güzel bir şekilde! Ya da işte NEP'i alın. Serbest ticareti, alıp satma özgürlüğünü savunan Menşeviklerdi. Lenin 1921'de Menşeviklerin bu programını aldı ve uygulamaya geçirdi, ama işçi sınıfının kontrolünde. Zorunlu bir tedbir ama kaçınılmaz.

"Devrim Yıllarında Lenin" başlıklı çok önemli bir makale yazmıştım. Lenin'in ölümünden sonra *Genç Nöbetçi* dergisinde yayınlandı. Yazıda şunu göstermiştim: SD'yi Lenin yıktı. Şöyle yazmıştım: Sosyalist Devrimciler köylü kongresinde toprak üzerine bir karar aldılar, çözüm çok da doğru değildi ama, esasta, toprak sahiplerine karşı geliştirilmişti. Lenin bunu kendine göre yeniden ele aldı. Bu sayede de Ekim Devrimi başarılı oldu.

Başka bir şey daha. Menşevikler ticari ilişkilerin ne olması gerektiği konusunda daima kendi görüşlerini öne sürmüşlerdir. Lenin onları eleştiriyordu: Siz karşıdevrimcilik yapıyorsunuz, adisiniz, işçi sınıfına düşmansınız; ama 1921'de NEP'i çıkardı.

İç savaş daha normal çalışma yöntemlerine izin vermiyordu, işte bu nedenle el koyma adı verilen uygulamalara gittik: Devlet ihtiyaçlarını hiç tereddütsüz köylülerden alıyordu. Eğer fazlan varsa onu alıyorum; çok şeyi olanın her şeyini alıyoruz, hiçbir şeyi olmayandan hiçbir şey almıyoruz. Başka çare yoktu. Biraz fazla ileri gitmişiz. O kadar ki, köylüler her şeye tahammül edip savaş bittiğinde ayaklandılar. Üstelik sadece Tambov bölgesinde değil, bir sürü başka yerde de. 1921 Ocak ayında, yani NEP'den iki ay önce, Lenin "Parti Krizi" adlı yazısında, böyle bir uyuşmazlık ortamında durumu kurtarmak, birliği pekiştirmek için NEP reformlarını yapmak gerektiğini belirtiyordu; yani köylülere ürünlerinin ticaretini yapabilme hakkını vermek. Devlet ellerindeki bütün ürüne el koyuyordu, çünkü orduyu ve işçiyi besleyecek yeterli gıda yoktu. İşçiler çok kalabalık değildi ama ordu epeyce önemliydi ve bizim ayakta kalabilmemiz için şarttı.

Lenin diyordu ki: Eğer köylülerin ellerine bazı imtiyazlar vermezsek bizi devirecek duruma gelirler. Ve büyük bir hızla NEP'i çıkardı: İmtiyaz verilecek ama partinin kontrolünde. Evet, bazı sınırlar dahilinde. Daha sonra şöyle yazdı: "Geri çekildik ama ihtiyatı elden bırakmadan." Bazıları ise diyordu ki: Kapitalizme gidiyoruz, her şeyi kaybediyoruz! Bunun için mi savaştık? İşte hakim olan düşünce buydu. Bazıları partiyi terk etti. Anlamıyorlardı, sanıyorlardı ki her şey battı, her şeyi bıraktık, kapitalizme doğru kayıyoruz, demek ki tamamında başarısızlığa uğradık. Ama Lenin şöyle diyordu: "Her şeyi denetim altında tutmamız gerek." Bu konu dahilinde, 1922 yılında, XI. Kongre öncesinde, partiye katılmalar konusunda bana hitaben bir yazı yazmıştı. O yazı *Bütün Eserler*'inde yayımlanmıştır. Lenin yazıda diyordu ki: "Bulunduğumuz dönemde, politikamızı, parti mensubu kitleler değil, eski ve çok ince bir parti tabakası yönlendiriyor. Bir parçalanma olması halinde her şey kaybedilir. Bu nedenle halkın gözünde büyük saygınlığı olan bu tabakanın birliğinin korunması için bütün gücümüzü seferber

etmeliyiz." "Bu saygınlık," diyordu, "partinin politikasını belirliyor. Eğer parçalanma olursa hiçbir şeyi koruyamayız." İşte bu nedenle, o kadar üzüntü ve kaygıyla, partiyi bu çok ince tabakanın yönetimi altında birlik halinde tutmanın bu yıllar boyunca esas olduğunu yazıyordu. *14.08.1973; 14.01.1975; 11.03.1976.*

– İdeolojiyi getiren bu aydın tabakası, zaferi elde edebilecek olansa yalnızca işçi sınıfı. İşte bence Lenin'in esas dayandığı buydu. *14.01.1975.*

– Lenin'in gücü Marx'ın bile keşfedemediği şeyi ortaya çıkarmaktı. Köylülere tutunabilmeyi başardı. Zaferi bir köylü ülkesinde elde ettik. Eğer biz, eğer işçi sınıfı köylülere tutunmasaydık her şey çökerdi. Tam da böyle yapılması gerekiyordu: Köylülere tutunarak kulakları vurmak, küçük toprak sahiplerini vurmak... *08.03.1975.*

– Kurucu Meclis seçimleri 1917'de yapıldı. 1918'de Lenin, Kautsky'nin bir broşürüne cevap verdi. Bu Kautsky'yi müthiş hırpalamıştı. Ayrıca Kautsky ve SD'lerin en önemli dayanakları olan Kurucu Meclis'i de çözümlemişti.

Bir Svetlovski vardı, çok iyi bir istatistikçi. Kautsky onu dayanak almıştı. Tam Sovyet karşıtı değil ama SD türü birisi. Ortalığı karıştırmak için Bolşeviklerin Kurucu Meclis'te azınlıkta olduğunu öne sürüyordu. Rakamlarla nasıl olduğunu gösteriyordu ve diyordu ki: Bolşevikler iktidarı zorbalıkla ele geçirmişlerdir.

Oysa Lenin her şeyi açıklıyordu. İlk başta, Bolşevikler oyların %40'ından biraz fazlasını, Bolşevik karşıtları ise %50'den fazlasını almışlardı. Lenin bunu kabul ediyor ama ekliyordu: "Bütün karar verici yerlere bakınız –şehirlere, orduya, cepheye– Bolşevikler çoğunluktalar. Kazanmış durumdalar. Bütün

ülkeyi alıp götürdüler." Bunun ispatı, "Bolşevikler iktidarı elde tutabilecekler mi?" adlı yazısında çok iyi yapılmıştı. Ne müthiş akıl yürütme! Bolşeviklerin çoğu buna inanmıyordu. Korkuyorlardı, oysa Lenin onları kazanmıştı.

Bugün dünyada en çok okunan kitaplar Lenin'inkiler. Düşmanlar, dostlar, herkes okuyor. Mesela, alın, Finlandiya Başbakanı Paasikivi, burjuva bir devletin adamı. Kendisiyle tanışmıştım. Evindeki büyük kütüphanesinde Lenin'in *Bütün Eserleri* vardı. Bolşeviklerin ne düşündüğünü anlamak gerek.

Herkes, Lenin'i takdir etmeyenler bile, ona başvurmak zorunda kalıyorlar. *15.08.1975.*

– Lenin'in işçiler ve köylüler tarafından kolay anlaşılabilir olduğu konusunda aynı fikirde değilim. Lenin hiç kuşkusuz bilgili okuyuculara hitap ediyordu, dedim Molotov'a.

– Bana göre, onların anlayabileceği düzeydeydi. Mesela *Devlet ve Devrim*'i alın: Her şey son derece açık söylenmiş. Sadece biraz çaba göstermekten kaçınmamak gerek. Lenin'i anlamak için birçok başka kitap da okumuş olmak lazım. Bence Lenin'i okumayı Stalin'le öğrenebiliriz. Okuyucuyu Lenin'e yönlendiriyor. Neden? Çünkü çok açık ve yalın. Stalin'in bütün eserleri basılmalı ve yayılmalı. Lenin biraz zor ama derinlikli. Esası bu işte, diye bitirdi Molotov. *27.04.1973.*

– Lenin'i anıt mezara koymakla iyi mi ettiler?

– O sırada bu gerekliydi. Krupskaya buna karşıydı. Merkez Komitesi'nin kararıyla yapıldı. Stalin ısrar etmişti, evet. Biz de destekledik. Öyle gerekiyordu.

– Lenin'in gözleri ne renkti?

– Hatırlamıyorum. İşte yepyeni bir soru. Kahverengiydi galiba. Mavi olsaydı hatırlardık. Herhalde yaygın bir renkti. Onu çok iyi hatırlıyorum ama gözlerini... Hayır, hatırlamıyorum. İşte bu da yeni bir şey... Lenin'i sanki şimdi hayattaymış gibi

görebiliyorum. Kahkalarla güldüğü olurdu; çıngırak sesi gibi bir gülüş. Hah-ha-ha! Işıl ışıl bir gülme. Neşeli bir anındaysa. Neşeli bir kimseydi diyemeyeceğim ama homurdanmıyordu da; mizah anlayışı vardı. Ve yalın bir insandı. İnsan ilişkilerinde ise gerçek bir Rus. Onun yanında hiç boş sözler söylendiğini hatırlamıyorum. Samimi ve sadeydi. Tabii onu yakından tanıma fırsatım oldu. Tehlikeleri hiç aklından çıkarmazdı. Başarısızlığa uğrayabileceğimizi de kabul ederdi, defalarca da yazmıştı: başarısız olsak da yapılabileceklerin en fazlasını yaptık. Bizi coştururdu.

Stalin bütün bunları daha basit bir şekilde ifade ederdi, daha etkili bir şekilde diyebiliriz.

Lenin, mizah duygusundan çok, neşeyi ve mizahı anlayabilme duygusuna sahipti. Kendisi de büyük bir enerjiyle katılırdı. Bütün kalbiyle. O gürültülü, hoş gülüşünü hatırlıyorum. Muazzam bir enerjisi vardı; az yaşadı. Onda Alman olan pek az şey vardı fakat kararlılık ve örgütlenme konusunda son derece yetenekliydi. Müthiş düzenli! Ama daha çok Rus'tu, bu kesin.

Stalin sık sık derdi ki, eğer Lenin yaşasaydı başka şeyler söylerdi; bizler uzağız! Mutlaka bizim hayal edemeyeceğimiz bir şeyler bulmuştur. Ama Stalin'in Lenin'in yanında bulunması büyük bir mutluluktu, bu kesin! Birçok devrim yıkıldı gitti. Almanya'da, Macaristan'da... Fransa'da, Paris Komünü: Ama biz, biz dayandık. *07.12.1976, 16.02.1985.*

– Fransız İhtilalinin bütün arşivleri Leningrad'da muhafaza edildi, dedim Molotov'a. Fransızlar her şeyi alt üst ettiklerinde, kitapları attıklarında, kitap amatörü olan iki Rus prensi hepsini arabalarına yükleyip Rusya'ya getirdiler.

– Bravo!

– Önce evlerinde saklamışlar daha sonra Çara vermişler. Çar bunların muhafaza edilmesini emretmiş. O zamandan sonra Fransızlar birkaç kez bunların kendilerine verilmesini veya

satılmasını talep etmişler. Lenin'e bir yazı yazmışlar: Artık sizin de bizimki gibi bir cumhuriyetiniz var; bundan dolayı tebriklerimizi sunarız ve el yazmalarımızı bize geri vermenizi arz ederiz. Lenin bu belgelerin Fransız kültürel mirası olduğundan geri verilmesinin elbette uygun olduğunu ve hemen ertesi gün Fransa'daki Sovyet temsilciliğinden alınabileceğini yazmış.

– Çok doğru. Ben de öyle düşünmüştüm. Bugün o zamanlar gibi değil ama, her şey için uzun zaman gerekiyor. *21.12.1979.*

⚜

– Lenin'in esas şiddetle suçladığı aşırı gericiler değil –onların tavrı zaten ortadaydı– liberallerdi. Benim de onlarla görülecek bir hesabım vardı. *29.02.1980.*

⚜

Ona Lenin'in vasiyetiyle ilgili sorular soruyorum.

– Sanki Lenin'in en önemli şeyi vasiyetiymiş gibi! Vasiyet tali bir şey. Halbuki Lenin'le ilgili son derece esaslı, öncelikli konular var. Son yıllar onun için zordu, kaygı yıllarıydı. *12.12.1972; 09.05.1985.*

⚜

– Lenin'den sonra en güçlü siyasetçi Stalin'di. Lenin en güvenilir adam olarak onu görüyordu. Ama yine de eleştirmekten kaçınmamıştı. *17.08.1971.*

⚜

– 1923 Şubatında Lenin çok fenalaşmıştı, Stalin'den kendisine zehir bulmasını istedi. Stalin bulacağına söz verdi fakat yapmadı. Daha sonra Lenin'in, ona bu nedenle muhakkak kızmış olacağını söyledi. "Ne isterseniz yerine getiririm ama bunu yapamam," dedi Stalin. Bu sorun Politbüro'da tartışıldı. *12.12.1972.*

⚜

– Lenin'in düşünceleri çok güçlüydü ama bugün acınacak

adamlara Leninist diyorlar... Bu bizim defomuz işte. Lenin bunu görmüş ve *Devlet ve Devrim*'in önsözünde bahsetmişti. Tarihteki bütün büyük isimlere ne oldu? Onları ikonlar haline getirdik. Devrimin özüne gelecek olursak da... *04.12.1973.*

– Çoğu zaman [Molotov devrim öncesi dönemi anlatmakta] Lenin ve Zinovyev'in mektubu yurtdışından bize ulaşana kadar Rusya'daki durum değişmiş oluyordu. Lenin'in şu ya da bu makalesini buna uygun şekilde değiştiriyor hatta kendimizden eklemeler yapıyorduk. Bu nedenle onun bazı makaleleri kullanılamamıştır. Bazen Lenin'in benimkileri eleştirdiği oluyordu ama elimizde daha iyisi de yoktu. Bizim gazeteler Petersburg'dan Avusturya'ya –aslında Polonya ama neredeyse Avusturya sınırına– ulaşana kadar ve onlar da kendi makalelerini bize yollayana kadar çok uzun zaman geçiyordu. Gazeteyi de çıkartmak gerekiyordu. Tabii ki redaksiyonda bir şeyler çiziktiriyorduk... Ama *Pravda* gibi küçük bir gazetenin arasına aynı konuda ikinci bir kâğıt eklemek çok sıkıcıydı.

Muhakkak ki 1921'deki zorluklarımız, sağlam bir sosyalist devlete sahip olduğumuz zamanlara, mesela 1941'e nazaran çok daha fazlaydı. İç savaş sırasında bir ara Denikin Moskova'ya yaklaşmıştı. Mahno ona kanattan saldırarak Sovyet Cumhuriyeti'ne beklenmedik bir yardımda bulunmuş oldu. Denikin Mahno'ya kafa tutabilmek için bir ordu bölüğünü geri çekmek zorunda kaldı. Bakın Mahno bile işe yarayabiliyor bazen böyle. Durum öyle bir hal almıştı ki Lenin bizi topladı. "Her şey bitti, Sovyet iktidarı varlığını yitirdi. Parti yer altına doğru çekilmekte." Bize sahte kimlikler, gizlenme yerleri hazırlandı...

Lenin'le resmi olmayan ortamlarda çok sohbetlerimiz oldu. Bir akşam iş sonrası bana dedi ki: "Bizim eve buyrun yoldaş Molotov." Frenk üzümü reçeli eşliğinde çay içtik. "Bu bizim milli karakterimizin bir özelliği, dedi Lenin, bir şeyi başarmak için aşırı uçtan başlamamız gerekiyor ki sonra azar azar orta

çizgiyi bulabilelim. Oyuna düzgün bir şekilde girmeyi başarmadan önce daha çok öğreneceklerimiz var. Evet öyle, mesela Bolşevik Parti yerine Lev Tolstoy partisi yaratsaydık, bir asır daha beklerdik."

1919, 1921 başlarında, Lenin'i evinde ziyaret ettim. Kremlin'de yaşıyordu. Ben Nijni-Novgorod'dan geliyordum. Daha önce benimle telefonla konuşmuş ve bilet göndermişti. Ben Nijni-Novgorod Bölge İcra Komitesi başkanıydım. Orada ilk defa olarak radyo mühendisleri bölge kongresini yapmıştık. Başkan Bonç-Bruyeviç idi, 1917'den beri tanıdığım Halk Komiserleri Konseyi idare şefinin bir akrabası. Zengin bir yayıncıydı, ayrıca mezhepler üzerine birçok kitabı vardı. İşini çok iyi biliyordu. Neyse kısacası kültürlü bir adam, Lenin'e çok yardımı dokundu. Akrabası da bizde radyo tekniğinin bir numaralı adamıydı. Lenin onun deneylerini, çalışmalarını desteklemeliyiz, yardımcı olmalıyız diyordu.

Lenin'in evinde sadece ikimiz vardık. Bir yandan çay içerek konuşuyorduk.

– Lenin çay mı severdi? Şarap içer miydi?

– Biraz içerdi, çok abartmazdı. Ahbaplık etmeyi seven birisiydi.

– Lenin size ne diyordu?

– Konuşmamızın özel bir konusu yoktu. Onun ilgilendiği Nijni-Novgorod'a hakim olan düşünceydi. Ortamı, çalışanların zihniyetini ve bölgeyi tanımak istiyordu.

Bugün bizdeki iktisatçıları, felsefecileri okuduğumuzda öğreniyoruz ki Lenin şunu okumuş, bunu okumuş, bu konuda amma çok şey icat ediyorlar, inanılmaz! En büyük hata da, elbette, onun olayları kavrayışının özünü, yaklaşımını anlamamak. O hiç gevşemeksizin kapitalizmi, burjuva ideolojisini yerin dibine batırır, bunlara bütün gücüyle ateş açar ve tam hedeften vurur, hem de nasıl bir güçle! Eserlerinin her satırı emperyalizmin altına konmuş bir bombadır. Lenin'de esas olan budur. Oysa ki bizde bir küçük parçayı cımbızlayıp onun etrafı-

nı nakışlıyorlar. Bunun nasıl üstesinden gelinebilir diye kendime sorduğumda sadece gençliğin buna gücü yetebilir diyorum. *08.01.1974; 10.03.1977; 27.04.1978.*

– Emperyalizm sürdükçe, sınıflar var oldukça bizim toplumumuzu batırmak için ellerinden geleni yapacaklardır. Herkes doğru yolu tutacak değil tabii. Partinin Merkez Komitesi üyesi, Duma temsilcisi ve en iyi Bolşevik konuşmacısı provokatör Malinovski'nin maskesi, devrimin hemen öncesinde düşürüldüğünde Lenin buna inanmak istemedi. Malinovski çok canlı bir kişilikti, becerikli, kendini kabul ettiren, duruma göre alçak gönüllü ya da büyüklük taslayan. Moskova'da maden işçisi ve temsilciydi. Onu çok iyi hatırlıyorum, sık karşılaşırdık. Dış görünüş olarak biraz Tito'yu andırıyordu. Yakışıklı bir adam, epeyce cana yakın, özellikle de suyuna gidilirse. Ama alçak biri olduğunu öğrendiğimiz anda onu sevimsiz bulmaya başladık. Onun provokatör olduğu konusunda bizi bilgilendirenler Menşeviklerdi. Önce inanmak istemedik; bir Bolşeviği karalamak istiyorlar dedik. Daha sonra Lenin dedi ki: "Provokatör olsa bile polisten daha çok bizim için çalıştı, çünkü, sonuçta ona verdiğimiz görevleri yapmak zorndaydı." Sadece Duma'da söz almakla kalmıyordu, ona işçi örgütlenmelerinde özel görevler yükleniyordu. Orada lüzumsuz sözler sarf etmemek gerekir, işçiler adamı hiç sakınmadan derhal tersleyiverirler! O ise Bolşeviklerin ona verdiği tüm görevleri yerine getiriyor ve aynı zamanda da çar polisinin gizli ajanlığını yapıyordu; Bolşevik militanların tüm örgütlenmesini polise bildiriyordu. Devrimden sonra Malinovski kurşuna dizildi, galiba 1918'deydi. Duma'da bir tane de Çurkanov (ya da Çingarev) vardı, o da provokatördü; 1914'de savaş karşıtı bir konferansı polise ihbar etmişti. Beş vekilimiz hapse girdi, Kamenev de sürgüne gönderildi.

Bir başka Bolşevik temsilci vardı, Badayev adlı birisi; çok vasat bir adamdı. Seçmenlerin çoğunluğu burjuvalar ya da top-

rak sahipleriydi. Halbuki onlara işçi kökenli bir temsilci gerekiyordu, onun için de en zararsız olanını, devrimci kavgalara en az katılabilecek olanı seçtiler. İşte o da bu Badayev. Dürüst bir adam olmasına rağmen ne yeterince faal ne de eğitimliydi. Ama çok iyi çalışırdı. Seçildiği zaman, *Pravda*'ya, bizi görmeye geldi ve dedi ki: "Ben öyle fazla eğitimli değilim, Duma'da güç duruma düşebilirim, bana içinde ne yapmam gerektiğine ve Bolşevizmin ne olduğuna dair bir kitap verebilir misiniz? Onu okursam her şeyi çok iyi aklımda tutarım ve ona göre davranırım." Ondan sonra her şey ayarlandı, kendisini eğitti.

Lenin'in başka seçeneği yoktu; Bolşeviklerin hepsi hapislerde, zindanlarda yıpranmıştı. Mesela ben, *Pravda*'yı çıkarıyordum, oysa yirmi iki yaşındaydım ve altyapıdan yoksundum. O çocuk halimle yaptıklarım yüzeysel kalıyordu. Neyi, ne kadar kavrayabilirdim ki? İki kere sürgüne gitmiş olsam da. Birisinin işleri yapması lazımdı. Ya kıdemli Bolşevikler, onlar neredeydi? Kimse fazla risk almaya yanaşmıyordu. Krjijanovski'nin kendi işi vardı, Krasin'in de, her ikisi de çok iyi birer elektrik mühendisiydi; Tsiurupa bir arazinin yöneticiliğini yapıyordu; Kirov da küçük bir taşra gazetesinde gazetecilik yapıyor bizim faaliyetlerimize katılmıyordu. Kruşçev'den hiç bahsetmiyorum. O kadar faal olan Kruşçev ancak 1918'de partiye girdi, sular iyice durulduğunda.

Yönetme zamanı geldiğinde Lenin herkesi köprüye çıkarttı. Azıcık yeteneği olan herkesten –Bolşevik, yarı Bolşevik, dörtte bir Bolşevik– yararlanmasını bilirdi. Becerikli olanların sayısı azdı. Politbüro'daki beş üyeden üçü düzenli olarak Lenin'e karşı geliyordu. Lenin onlarla çalışmaya mecburdu. Güzel konuşuyor, bir yazıyı kaleme almayı çok iyi beceriyorlardı; yetenekli ve sosyalizme yatkındılar ama kafaları çok gelişmemişti. Başka insan da yoktu ortalıkta. Tercih şansımız olabilseydi diye söylüyorum bunu... *15.08.1975.*

– O dönemde her çeşit adam vardı. Bakın, mesela geçen gün Novo-Deviçi mezarlığında geziniyordum ve bir mezar taşında şu yazıyı gördüm: "V. İ. İvanov, eski kızıl muhafız ve Leninist savaşçı"; parantez içinde de "Çamdeviren". Bu onun savaş ismiydi. Ona tesadüfen veya değil, bu takma adı vermiştik, ama bunu mezar taşının üstüne koydurmak, düşünün! Ve hepsinin de ötesinde altta imza var: "Arkadaşları"!

Ah! Bu kıdemli Bolşevikler... Ben kendimi asla "kıdemli Bolşevik" olarak görmedim, en azından bu son zamanlara kadar. Çünkü kıdemli diye 1905'ten önce örgütlenenlere deniyordu.

– Siz 1906'da daha çocuktunuz. On altı yaşında parti üyesi oldunuz.

– Ee? Onun için kıdemli olmuyorum işte.

– 1912'de *Pravda*'yı çıkarttınız.

– 1917 Devrimi sırasında ve sonrasında kendimi kıdemli Bolşevik olarak adalandırabilirdim ama yanımda 1905'den beri emirler vermiş, sorumluluklar üstlenmiş olan sakallılar vardı... Tabii ki ben onların oğlu olacak yaştaydım. Hiyerarşide çok üst konumlarda olmama rağmen onların dediklerini can kulağı ile dinlerdim: Şubat Devrimi sonrası, Merkez Komitesi Bürosu'nun üç üyesinden biri oldum ve devrimde aktif rol aldım. Buna rağmen 1903-1904'lerdeki eski partinin bir parçası sayılmam. Ama onlara çok yakındım. Doğru, 1903'te onlarla olmak için fazla gençtim. On altı yaşına gelmeyi bekledim. Bugün on altı yaşındaki gençler siyaseti okulda yapıyorlar. Torunumu görüyorum, on altı yaşında. Ne anlayabilir? Çok iyi bir çocuk. Okulda arkadaşlarıyla tartışmalar yapıyor. Ne anlatabilir ki onlara? Gazetelerde okuduklarını mı? Bizim zamanımızda böyle gazeteler yoktu, sadece burjuva gazeteler vardı...

[Kasabada bir gezinti yapmaktayız.]

– Ekmeği şu dükkandan alıyoruz, diyor Molotov. Civarda iki üç dükkan var. Ama esas olan bu. Genel olarak bizim mahalle yiyecek içecek açısından yeterince donanımlı. Anladığımız ka-

darıyla çok sayıda önemli kişi var burada. Şehirden gelenleri de sayarsak. Bu nedenle ikmal iyi.

[Dört kilometreden fazla bir mesafe yürüdükten sonra eve dönüyoruz.]

– Bakın leylak dikmişler, diye işaret ediyorum. *25.04.1975.*

Stalin, Genel Sekreter

– 1921'de Merkez Komitesi sekreteri oldum, bu bana sürpriz olmuştu. Sekreterlik üç kişiden oluşuyordu: Molotov, Yaroslavski, Mihaylov. Ben sorumlu sekreterdim, henüz ne birinci sekreter ne de genel sekreter yoktu. Lenin'i o sırada tanıdım. Birçok konu üzerinde konuştuk. Daha sonra Kremlin'in içinde dolaştık. Orada bana dedi ki: "Benim tavsiyem: Merkez Komitesi sekreteri olarak siyasi çalışmayı siz yürütmelisiniz; bütün teknik kısım yardımcıların, asistanların işi. Şimdiye kadar Merkez Komitesi sekreterimiz olarak Krestinski vardı; eh çok iyi bir müdürdü ama Merkez Komitesi sekreteri değildi! Siyaset dışında her şeyle uğraşıyordu!"

Bu, partinin X. Kongresi'nden sonraydı. XI. Kongre esnasında "onlar listesi" denilen liste ortaya çıktı, Merkez Komitesi'nin muhtemel üyelerinin adları, Lenin yandaşları. Stalin'in adının karşısına, Lenin el yazısıyla şunu yazmıştı: "Genel sekreter". Lenin dar bir "on"lar toplantısı düzenlemişti. Kremlin'in Sverdlov salonundan çok uzak olmayan bir salonunda buluştuk. Bir anlaşmaya vardık: Katılım daraltılmıştı, o halde Troçkistler, İşçi Muhalefeti, "Demokratik Merkeziyetçiler" olmayacaktı, "on"ların ateşli yandaşlarının yani Leninistlerin dışında hiç kimse olmayacaktı. Oylamadan önce en önemli örgütlerden yirmi kadar temsilci çağırmıştı. Hatta Stalin bu konuda Lenin'e sitemde bulundu: Kongre esnasında bu şekilde gizli ya da yarı gizli bir toplantı yapmanın biraz fraksiyoncu olduğu yönünde. Lenin buna şöyle karşılık verdi: "Haydi yoldaş Stalin, siz kendiniz de epeyce kıdemli bir fraksiyoncu değil

misiniz! Hiç kuşku duymayınız ki bundan başka bir şekilde yapamayız bugün. Herkesin oylamaya çok iyi hazırlanmasını istiyorum, yoldaşları hiçbir tereddüt ve değişiklik önerisi olmadan bu listeyi oylamaları yönünde haberdar etmek gerek. 'Onlar Listesi' tam olarak geçmeli. Normal bir oylamaya girişmek çok riskli; listeye şunu ekleyelim çünkü çok iyi yazar, öbürünü ekleyelim çünkü çok iyi konuşur, bunlar listeyi sulandırır ve bir kere daha çoğunluğa sahip olamadan kalırız. Bu şartlarda nasıl yönetim olabilir?"

Halbuki X. Kongre'de Lenin fraksiyonları yasaklamıştı. Yani bu talimatı zihinlerimizde tutarak oy verdik. Stalin genel sekreter oldu, bu da Lenin'in çok büyük çabaları sonucuydu. Kuşkusuz bu sorunu çok derinine incelemişti. Şüphesiz benim yeterince politik olmadığım kararına varmıştı, fakat Politbüro'daki sekreterya işleri için beni destekledi. Mutlaka kendi sağlık durumundan haberdardı ve işi devretmeye hazırlanmaktaydı. Stalin'i kendi halefi olarak görüyor muydu? Bence bu dikkate alınıyordu. Ama neden bir genel sekretere ihtiyaç vardı? Daha önce hiç genel sekreter kadrosu olmamıştı. Stalin'in itibarı ve yetkisi yavaş yavaş Lenin'in önceden göremeyeceği ve hatta istemeyeceği kadar genişledi. Tabii ki her şeyi önceden tahmin edebilmek mümkün değildi, böyle çetin bir kavga ortamında Stalin'in çevresinde aktif bir grup toplandı –Cerjinski, Kuybiçev, Frunze ve diğerleri gibi çok çeşitli kişilikler.

Troçki

– Lenin Troçki'nin parti için tehlikeli olan bozguncu bir etkiye sahip olduğunu anlıyordu. Ondan kurtulmak istediğini ama yapamadığını anlıyorduk. Troçki'nin ayan beyan yandaşları olduğu gibi, ne ondan yana ne de ona karşı olmakla birlikte onun büyük itibarını takdir edenler de vardı. Troçki zeki bir adamdı, yetenekliydi, çok büyük bir etkileme gücüne sahipti. Lenin bile, onunla amansızca mücadele etmiş olmasın rağmen,

Pravda'da köylü sorunu hakkında Troçki'yle fikir ayrılığı olmadığını yayımlatmak zorunda kalmıştı. Stalin'in, gerçekleri yansıtmadığı için bundan hiç hoşnut kalmayarak Lenin'e geldiğini hatırlıyorum. Lenin ona: "Ne yapmamı istiyorsunuz? Troçki yüzde yüzü köylülerden oluşan silahlı ellerin desteğinde. Ülke zaten tam anlamıyla bir bozgun içerisinde, bir de biz herkesin önüne kendi en üst düzey kavgalarımızı mı ortaya sereceğiz?"

Lenin de, en az Stalin kadar, Troçki'nin kim olduğunu biliyordu, onu azletmek ve ondan kurtulmak için uygun bir zamanın geleceğini düşünüyordu.

Troçki çok iyi konuşurdu, üstün bir anlatış biçimi vardı. Söylendiğine göre ders almış bu konuda. Çok dikkat ederseniz çok hafif bir Yahudi aksanı duyabilirdiniz. Buharin'den bile daha iyi bir hatipti. Tam olarak birinci sınıf. Siyasette daha toy olanları etkileyebilen bir insandı. Buharin çok iyi konuşmacıydı. Lenin'den de iyi. Stalin'in özgün bir hitabet yeteneği vardı. Yavaş konuşurdu ama her zaman dinlerdik, devrimden önce bile.

1902'den itibaren Lenin'le Troçki arasında polemikler birbirini izledi. Lenin Troçki'yi avucunun içi gibi biliyordu ama yine de onu Politbüro'da tutuyordu. Zinovyev ve Kamenev gibi. Birileriyle birlikte çalışmak gerek! Ve bu birileri Lenin'i azıcık da olsa destekliyorlarsa onları hemen yanına alıyordu.

Bildiğim kadarıyla bu hiç yazılmadı ama gerçekte Politbüro'nun her üyesinin arkasında kendi destekçi takımı vardı. Lenin'in arkasında da hatta. Lenin Politbüro toplantılarını Troçki'siz yapmayı önerdi. Biz de ona karşı birlik olduk; Bir ya da iki sene sonra da toplantılar Zinovyev'siz ve Kamenev'siz oldu. Ondan sonra da Buharin'siz, Tomski'siz, Rikov'suz. Politbüro üyelikleri sürüyordu ama onları haberdar etmiyorduk. *09.05.1972; 14.08.1973.*

– İç savaş sırasında Troçki büyük bir güce sahip miydi?

– Ona büyük yetkiler vermiyorduk. Orada Lenin büyük rol oynadı, Stalin de. *14.01.1975.*

– Troçki çok kurnazdı. Brest-Litovsk barışı sırasında fikrini saklı tuttuğunu söyledi. Ama Lenin dedi ki: "Eğer kararını verip barışa imzasını atmazsa istifa edeceğim ve büyük kitleler Merkez Komitesi'ne karşı kavgaya girişecek." Ve Troçki cevap verdi: "Bu, partinin bölünmesine yol açacaksa o halde çekimser oy kullanıyorum." Lenin o zaman ancak oy çokluğunu sağlayabildi. *08.01.1974.*

– Bu ilk aşamada Troçki'yle ilişkiler nasıldı?

– Başlangıçta, ilk yıllarda, ben Moskova'daki toplantılara katılmıyordum, ama 1921'den ve NEP'e geçişten itibaren, Troçki'yle ben Politbüro'da neredeyse dirsek dirseğeydik. Daha doğrusu: Ben Lenin'in yanında bulunuyordum, Troçki'de tam karşımızda, yan taraftaydı. Troçki, Lenin'in temel ve değişmez hasmıydı fakat o dönemde duruma uyum göstermişti ve aynı kulvarda koşmaktaydı, çünkü Lenin her şeye rağmen onu takdir ediyordu. Yalnız, işte Lenin'den sonra onun yerine geçmek için dört Politbüro üyesinden geriye sadece Stalin kalmıştı; Troçki, Zinovyev ve Kamenev uzaklaşmıştı. Politbüro'nun üçüncü yedeği Buharin de. Lenin onu geri almak istedi, daha çok ortak çalışmalara katmak için. Halbuki onun için demişti ki: Partinin sevgili evladı, ancak siyasette son derece istikrarsız! Oysa esas olan da siyasetti! Kavga her alanda çok sert geçiyordu, saldırılar bir taraftan ya da onun tam tersi taraftan gelebilmekteydi. Fraksiyonculuk yıkıma neden olurdu.

– Parçalanma sonrası partiye yeniden katılmış olan Bund fraksiyonundan destek almıyor muydu?

– Bund'un belirgin bir rolü olmadı. Önemli olan Bund'cuların Yahudi kökenli bazı Bolşeviklerle olan bağlarıydı. Aslında Leninist savlara sıkı sıkıya bağlı tek bir aydın bile

kalmamıştı. Yahudiler, benim düşünceme göre, en değişken topluluktu. Lenin Politbüro'nun birliğini sağlama bağlamıştı: Kendisi Rus, Stalin Gürcü ve üç de Yahudi: Troçki, Zinovyev ve Kamenev. Troçki, devrimden önceki dönemde, hatta sonrasında bile bütün önemli konularda Lenin'in değişmez hasımıydı. Halbuki onu Politbüro'ya sokan Lenin'di. Şüpheli bir kişi olmasına rağmen...

1921'den itibaren Troçki'yle çalışabilmek imkânsız bir hale geldi. Oysa çok büyük bir prestije sahipti; halk komiseriydi ve iç savaşın tamamına katılmıştı. Ordu aslında onun peşinden gitmezdi ama o dönemde işleri kökünden değiştirmek çok zordu. Her yanda her şey yıkılıp dökülüyordu, durum çok hassastı. Sanayi üretimi, savaş öncesindeki durumun da altına düşmüştü ve yıkıma doğru gidiyordu. Mülkiyet duygusu epeyce gelişkin olan köylülerin ayağa kalkmasına izin vermek durumunda kaldık.

Troçki –ben de oradaydım– Politbüro'da söz aldı ve uğursuz kâhin kuşun haberini verdi. Başka bir deyişle, artık gücü elimizde tutmamız imkânsızdı. Troçki'yi görevden almak mı? Ama orduya ve halka nasıl anlatacaktık? Bize derlerdi ki: Hiçbir işe yaramadığını şimdi mi anladınız, bu kadar zamandır neredeydiniz peki? Bize onun çok faydalı ve vazgeçilemez biri olduğunu söylediğinizde size inandık oysa ki. Bir karar anındaydık. Yeni bir yol çizmek gerekiyordu, ama nasıl? İktisadi konularda o kadar az bilgiye sahiptik ki. Siyasi düşmanlar ise partinin içine kadar sızmışlardı. Artık bu sadece bir fraksiyon değil Troçkizmdi, İşçi Muhalefeti, Demokratik Merkeziyetçilik ve üstelik çeşitli milli gruplaşmalardı. Bunların parçalanması ve dağıtılmasında Stalin'in rolü çok belirleyici oldu.

Troçki Buharin'den daha kurnaz, daha tedbirli davranmaktaydı. Kafasındaki fikir kâhin kuşun artık öttüğüydü. Şöyle ki, ben daima Bolşeviklere karşı oldum, devrimin hemen öncesinde size katıldım, Bolşevik Parti'ye üye oldum ama siz başarısızlığa uğradınız, uluslararası proletarya sizi desteklemiyor

demek ki karaya oturacaksınız, demek ki önünüzde hiç ufuk yok! *05.07.1980.*

⚜

– Tartışma basına açıldı. 1924 yılındayız. Sessizliği korumak imkânsız. Troçki *Bütün Eserleri*'ni çıkarttı. Fikirlerini çürütmek gerekiyordu. Herkes zeki, herkes Lenin yanlısı, Marx yanlısıydı; sağa sola dikkat etmediğiniz takdirde sizi kurşuna dizerlerdi, size sadece bu kadarını söylüyorum! Bu durumda Stalin çok çalıştı. Onun bu çalışması olmasa kadroyu bir arada tutmak imkânsız hale gelirdi. Bolşevikler bu şekilde değnekle yönlendirilmelerine izin vermezlerdi. İkna etmek mutlaka gerekliydi. Eski devrimci kadro için geçerliydi bu. Her şeye meydan okumaya alışmışlardı. Kimse tarafından yönetilmeye izin vermiyor, sadece ideolojik liderin yanında yer alıyorlardı. Stalin yönetimi üstlenmişti ama etrafında sağlam yandaşlarla birlikte daha az sağlam fakat yeteneği olanlar vardı. 1924'te tartışma, Troçki'nin aleyhine döndü. İşte o anda, başta Stalin olmak üzere, bizim imzalarımızı taşıyan bir beyanat yayımlandı. Zinovyev, Kamenev, Rikov, Buharin ve ben; hepimiz imzaladık. Troçki'yle ihtilaflı konularımız olduğunu, ne var ki Politbüro'nun onsuz düşünülemeyeceğini belirttik. Bunu gerektiren, siyaset ve içinde bulunduğumuz dönemdi, ne yaparsınız! Troçki'yi çok takdir ettiğimizi söyleyerek son derece iddialı bir ideolojik kavga yürütüyorduk.

Kopma henüz gerçekleşmemişti ve o sırada imkânsızdı. İdeolojik çatışma tamamıyla açığa çıktığında Troçki'den nasıl kurtulacağımız sorusunu kendimize sorabilirdik.

Onu yurt dışına sürdük. Ondan sonra bile bize hâlâ sorun çıkarmaya devam etti. Dışarıda olunca da terörizmi göklere çıkarmaya başladı... *01.08.1971*

⚜

– *Dünyayı Sarsan On Gün* kitabında John Reed Troçki'yi biraz fazla yüceltiyor. Evet o dönemde Troçki iyiydi, hakkını

vermek lazım. Brest-Litovsk barışından sonra yanlış hareket etmeye başladı. İç savaş sırasında iyi yönleri de vardı, kötü yönleri de. Sovyetlerin iktidarı için savaştığı kesin, yoksa nasıl kendisini Kızıl Ordu'nun başında bulabilirdi? Askeri uzmanlara çok fazla bel bağlıyordu. Lenin bu konuda onunla konuştu ama bir yandan da askeri uzmanlardan vazgeçemezdik. Voroşilov bu konuda tamamen ters kutuptaydı, yani uzmanlara karşıydı. Bu da doğru değil. Askerlerin zihniyetini elbette beğenmiyorduk, ancak onlarsız da olmazdı. *24.08.1971.*

– Stalin'in hoş bir hikâyesi vardır, Yalta'dan Soçi'ye *Troçki*'nin güvertesinde yaptığı bir seyahatte birisi ona: "Daha ne kadar zaman *Troçki* tarafından böyle yönetilmeye devam edeceksin?" diye sormuş. Bunu bana 30'lu yıllarda anlatmıştı.

– Bu şekilde bir başka mizahi durum daha var, dedim Molotov'a, Troçki 1929'da Sovyetler Birliği'ni, aynı Karadeniz'i ters yönde geçen *Lenin*'in güvertesinde terk etti.

– Sahi mi? Onu apartman dairesinden kol kuvvetiyle çıkarttılar. İki adam görevlendirilmişti, bir tanesi Pogudin'di, benim yakın korumalarımın başı. Çok uzun zaman önce öldü. Çok sıkı içkiciydi Pogudin. *25.07.1975.*

Zinovyev ve Kamenev

– Zinovyev de liderlik rolüne göz dikmişti. Hep gönüllü olarak söz alıyordu. Konuşma yapmayı sever ve becerirdi; epeyce de alkış alırdı. O durumlarda konuşmacının gözünde alkışlar büyük önem kazanır. Halbuki kendisi de biliyordu, mesela diyelim ki bir Stalin kadar, hatta Kamenev kadar bile derinliğe sahip değildi. Olayların gelişinden dolayı yayınlarda Zinovyev ve Kamenev'in adları hep yan yana anılır hale gelmişti. Oysa, Zinovyev'i ideolojik olarak "dolduran" Kamenev de olsa, ikisi çok değişik kişiliklerdi. Zinovyev'in yazısı çok kuvvetliydi ve çenesi epey düşüktü. Kamenev daha güvenilirdi, daha derin-

likli; her durumda da gayet tutarlı bir oportünistti. Şöyle diyebiliriz, Zinovyev kalabalıkları Kamenev için coştururdu; aşırı devrimci konuşmalar yapardı, ondan sonra da kavgaya girişmek Kamenev'e kalırdı. Zinovyev daha ziyade korkaktı, halbuki Kamenev kişilik sahibi birisiydi. Aslında Zinovyev'i idare eden oydu. Ama Zinovyev danışmanı olan Kamenev'in üstünde yer alıyordu. Patron Zinovyev'di.

– Kuramcıydı öyle mi?

– Kuramcı değil, politikacı. Teorisi çok kuvvetli değildi. Bence gayet yüzeyseldi. Birçok dil biliyordu. Lenin onu iyi tanırdı. Yurt dışında, sürgünde birliktelerdi. Lenin onu gazeteci olarak takdir ederdi. O Griça idi,... daima Griça*. Onu takdir ederdi, çünkü elinin altında düşüncelerini hemen kavrayabilen ve yeterince hızlı yazıya dökebilen bir kişi bulunmazdı. Zinovyev bir Kamenev'e, bir de Lenin'e uyardı. Ama daha da çok tipik, yüzde yüz sağcı olan Kamenev'e doğru kayardı. Bazen bir maske ardında gizlenerek yaklaşırdı, ama çoğunlukla da açık bir şekilde Lenin'e karşı tavır alırdı.

Zinovyev Ukrayna kökenliydi. Asıl adı Radomilski'dir. Böyle gür saçları vardı. Yine de parlak bir konuşmacıydı. İyi bir konuşmacı, parlak değil ama iyi bir konuşmacı.

Kamenev fizik olarak daha güçlüydü. Tam bir Rus tipine sahipti. Yahudiye benzemezdi. Sadece gözlerine bakınca anlaşılırdı. *13.04.1972.*

Kamenev Lenin'in dehasını takdir ederdi. Kendisi de zeki bir adamdı ama Lenin'e uzaktı. Zinovyev ise usta bir fırsatçıydı. Daima bir konuşma yapmak ya da bir şeyler yazmak için orada hazır, her şeyi şıpınişi, vasat bir şekilde, Lenin'in fikirlerini iyi kötü tercüme ederek yapardı. Bir sürü laf kalabalığı. Sorunlar üzerinde çok tartışmışlardı. Ama Lenin Zinovyev'e hiçbir zaman güvenmezdi.

---

* Grigori'nin kısaltılmış söylenişi. *–çev.*

Lenin Kamenev'i tercih ederdi. Birinci Dünya Savaşı sırasında Kamenev Sibirya'da sürgündeydi, halbuki Zinovyev İsviçre'de yaşıyordu, Lenin de oradaydı. Lenin çoğunlukla Zinovyev'den memnun kalmazdı, çünkü Leninizme ne denli sadık olursa olsun hep tereddüt ederdi. Kamenev yanlarında olmadığında dengesiz davranırdı. Lenin onun hatalarını düzeltir, doğru yola sokardı... Ve de Zinovyev liderliği istemekteydi, Lenin'in rolünü. Bunu öylesine ve o kadar iyi becerdi ki partinin XII. Kongresi'nde, 1923'te, hasta Lenin henüz hayattayken, politik raporu sunma işini elde etti. Aynı zamanda da Stalin'e ve onun etrafında yer alan bizim gruba karşı gizli tezgahlar kurdu. Az bir zaman sonra, Zinovyev ile Kamenev, Kislovodsk'ta tatil yaparlarken, Rudzutak ile Voroşilov'u çağırdılar. Sekreterliği politize etmenin yollarını tartışmak için bir mağarada buluştular. Sekreterliğin tek bir siyasisi vardı – Stalin; o halde, elbette Stalin'in de olduğu, ancak yardımcıları konumunda Zinovyev, Troçki ve Kamenev'in ona bağlandığı bir sekreterya oluşturulmalıydı, tam hatırlamıyorum isimleri şimdi. Stalin kendisini azınlık konumuna düşürmeye çalıştıklarını hemen anladı. "Mağara platformu" adını verdiğimiz oluşum buydu. Bütün gizli toplantılar Kafkasya'daki mağaralarda yapılıyordu. Daha sonra Zinovyev içinde kendi savlarının ve başkanlık iddialarının yer aldığı o ünlü "Dönemin felsefesi" adlı makalesini yazdı. *Pravda*'da köylüler üzerine uzun bir yazı çıkardı. Orta halli köylüye sadece selam durmakla yetinmeyip onu yüceltmek gerektiğini söyleyecek kadar da ileri gitti. Nasıl onu yüceltirsin? İşçi sınıfı partisi olarak mı? Tabii ki orta halli köylüye karşı özenli olmalıydık. Bizim Leninist grup içinde bu makaleyi tartışıp eleştirdik ve bazı düzeltmeler yapmaya mecbur ettik. Stalin o sırada Soçi'de tatildeydi; metni ona da yolladık, şöyle cevap verdi: "Eleştiriler haklıdır!"

Henüz bölünme olmamıştı ama önceden görülebiliyordu. O dönemde Buharin'le Rikov, Lenin ve Stalin çizgisini destekliyorlardı. Rikov XI. Kongre'de Politbüro üyesi oldu. Cerjinski'yi

ise Lenin asla Politbüro'ya sokmadı; Brest-Litovsk barışı ve sendikalarla ilgili tartışmalarında kendisini desteklemediği için onu affetmiyordu. Daha önceki güveni artık kalmamıştı. Bu konuda Lenin çok katıydı.

Lenin ve Stalin

– Tabii ki Lenin Stalin'den daha üst bir seviyedeydi. Her zaman böyle düşünmüşümdür. Doktrin olarak da daha üst bir seviyede; kişisel nitelikler olarak da daha üst düzeyde. Ama uygulama konusunda kimse Stalin'i geçemedi.

Lenin'in Politbüro'da dostu yoktu. Ama hepimizi de tuttu. Birçoğu ondan uzaklaştı ya da başka yönlere saptı ama o sırada yerlerine koyacak başka birileri de yoktu! Ve o başka birilerinin de ne zaman geleceğini kimse bilemiyordu. İşte Lenin'in gücünü oluşturan da buydu, yoksa kendini ayakta tutamazdı ve bütün yapı yıkılırdı. O dönem çok farklıydı. Oysa biz bugünkü şartları o döneme oturtuyoruz ve her şeyi bugünün yargılarına göre ölçüyoruz.

Lenin'in Stalin'le çok sıkı bağları vardı, ama daha çok da uygulama alanında. Stalin'i Buharin'den çok daha üst bir konuma getirmişti! Onu Merkez Komitesi'nde sağ kolu yapmıştı. Ve ona çok güveniyordu.

Lenin son dönemlerinde Stalin'e çok yakındı, evine gidip Lenin'i görebilen şüphesiz tek kişiydi. Stalin birçok defalar genel sekreterlik görevinden alınmayı talep etmişti ama her defasında da bu isteği Merkez Komitesi tarafından geri çevrildi. Kavga çok çetindi ve Stalin'in bu görevde kalması gerekiyordu. Lenin zorluklar karşısında gençleri öne çıkarıyordu.

– Hangisi daha sertti, Lenin mi Stalin mi?

– Lenin tabii ki. Çok titizdi. Bazı konularda Stalin'den daha titiz. Notlarını daha çok Cerjinski'ye okurdu. Gerekli olduğu durumlarda en uç tedbirlere başvurduğu nadir değildi. Tambov ayaklanmasının bastırılmasını, her şeyin yakılmasını emret-

mişti. O konuşmada ben vardım. Eğer elinde olsaydı en ufak bir karşı çıkmaya bile müsamaha göstermezdi. Stalin'e gevşekliği ve liberalliği nedeniyle sitem ettiğini hatırlıyorum. "Bir diktatörden bahsediyorsunuz! Bu diktatörlük değil diktatörlük şekline girmiş kedi lapası!"

– Stalin'i eleştirdiği yazılar hangileri?

– Bizim aramızda, küçük grupta eleştiriyordu...

İşte Lenin'in 1919'da kendi doğduğu şehir Simbirsk'e, Bölge İkmal Komiserliği'ne yolladığı bir telgraf: "Petrograd ve Moskova'nın aç işçileri sizin beceriksizliğinizden şikayet etmekteler... Sizden istediğim, hiç zaman kaybetmeden aç işçilerin yardımına koşmak için tüm enerjinizi ortaya koymanızdır. Başarısızlık halinde idarenizin tamamını tutuklayarak adalet karşısına çıkarmak zorunda kalacağım... Diğer her şeyi bir yana bırakarak 30'ar vagonluk iki konvoyu yükleyip bir an önce yollamanız gerekmektedir. Uygulamanın sonucunu telgrafla bildiriniz... Eğer dört saat içerisinde buğdayı yollamamış ve işçileri sabaha kadar bekletmiş olursanız kurşuna dizileceksiniz. Halk Komiserleri Konsey başkan, Lenin." Bu Lenin'in *Yazı Derlemeleri*'nden birinde yayımlandı. Bende hemen hepsi var.

Bir başka olay daha hatırlıyorum: Lenin Rostov bölgesindeki fakir bir köylüden bir mektup almıştı: "Her şey kötüye gidiyor, diyordu, bizler, fakir olanlar, hiç yardım görmüyoruz, çok kötü durumdayız." Lenin ne yaptı? Sverdlov* üniversitesi öğrencilerinden bir grup kurulmasını önerdi (bu ortaöğretim görmemiş ama bilgi seviyelerini daha yükseltmek isteyen yetişkinlerin gittiği bir üniversiteydi); Lenin bu grubu, olay yerine giderek bilgilerin doğrulanması halinde sorumluları kurşuna dizerek durumu düzeltmekle görevlendirdi.

Daha somut olamaz: Yerinde kurşuna dizmek, nokta; o kadar!

---

* 1918'de Yakov Sverdlov tarafından kurulmuş olan ve kendi adını taşıyan komünist üniversite. 1935'te partinin propaganda yüksek okuluna dönüştürüldü. *–çev.*

Bunlar yapılagelen şeylerdi, yasalara aykırı. Ama mecburduk. Diktatörlük budur, süper-diktatörlük. *29.02.1980; 09.01.1981; 05.02.1982; 14.10.1983; 16.02.1985.*

⚜

Lenin hiç hoşuna gitmeyen bir kitap okumuştu. Çok kızdı: "Bu yazarı hapse atmak gerek!" Lenin çok güçlü bir kişilikti, gerektiğinde yakaya yapışırdı, diye bitirdi Molotov. *30.06.1976.*

⚜

– Lenin'in 1918'deki imparatorluk ailesinin infazı işine karışmadığını, bu işteki inisiyatifin Kolçak saldırısı anında yerel otoriteler tarafından alındığını söylüyorlar... Bazıları da Lenin'in kendi kardeşinin* ölümünün intikamını almak istediğini iddia ediyorlar.

– Bunlar Lenin'e atfedilen kaçık benzetmeleri. Ancak kıt beyinlerden çıkabilir. Böyle bir şeyi sorgulamak için bir neden bile yok. İşin gerçeği bu ve başka türlü de olamaz. Naif olmayın.

⚜

[Daçaların olduğu köyde dolaşıyoruz. Aniden Molotov duruyor, bastonunu asfalta saplayarak bana dönüyor.]

–İnanıyorum ki Lenin'den başka kimse böyle bir karar alamazdı. Devrim, Sovyetler iktidarı, komünizm söz konusu olduğunda Lenin uzlaşılamaz hale gelirdi. Zaten eğer her sorunu demokratik kararlarla çözmeye kalkışsaydık devlet ve parti için zarar verici olurdu çünkü sorun çok uzardı: Bu çeşit katıksız bir "demokratizm" hiç de iyi sonuç vermezdi. Lenin'in içinden çıkılması güç durumları kendi iktidarını kullanarak çözdüğü çok olurdu. *23.11.1971; 03.02.1972.*

⚜

– Lenin'in sevdiği tavsiyelerden biri de şuydu: Bir başkanı

* Lenin'in ağabeyi, Aleksandr Ulyanov, Çar Aleksandr'ı katletme girişiminden sonra asılmıştı. *-çev.*

ziyarete gittiğinizde yanınızda mutlaka mührünü basabileceği bir belge bulunmalı yoksa karar unutulur gider. *16.06.1977.*

– Lenin derdi ki: Bütün iktidar Sovyetlere, partiye değil. Sizde de Sovyetler'in rolünün acaip bir biçimde küçültüldüğü izlenimi yok mu?

– Daha Lenin'in zamanında da öyleydi. Güç tek elde toplanmalıdır. *09.07.1971.*

– Küçük Sovnarkom ne işle uğraşıyordu?

– Gündelik işleri, önemsiz sorunları halletmek... O zamanlar "şehriye" dediğimiz işler. Gerçek Halk Komiserleri Konseyi'nin yanında ötekinin yaptığı işler ufak tefek kalıyordu. Konseye bağlıydı ve Lenin'in daha sonra imzaladığı dokümanları hazırlıyordu. Kendisine önemli bir hava vermek için Küçük Sovnarkom dedirtiyordu, ona saygıyla yaklaşılsın diye... *30.06.1976.*

Georgi Çiçerin

– İşi konusunda bilgili insanlar azdı, olanlardan da Lenin en yüksek faydayı sağlamaya çalışıyordu. Lenin onu komünist olarak vasat bulurdu ama çalışma kapasitesini takdir ederdi. Dışişleri Halk Komiseri idi, Merkez Komitesi üyesi değildi. Çiçerin'in 20 Ocak 1922 tarihli bir mektubunun üstünde Lenin'in şöyle bir kararı vardır: "Yoldaş Molotov'a, bütün Politbüro üyelerinin dikkatine: Çiçerin'in bu ve bir sonraki mektubu onun hasta olduğunun açık kanıtıdır, hem de ciddi hasta. Hiç vakit kaybetmeden onu, kendi arzusu ile veya zor kullanarak, bir sağlık merkezine yollamazsak aptal konumuna düşeceğiz demektir. 24.01.1922. Lenin."

Bunu okuyunca o eski Leninist kaygıları hatırlıyoruz. Oysa bundan az önce Çiçerin Lenin'e şöyle yazmıştı: "Uygun bir taviz karşılığında Anayasamızda küçük değişiklikler yapabiliriz."

Konu "nepmen"lerin, rahiplerin vb Sovyetlerde seçilme hakkına sahip olmasıydı. Amerikalıların gönlünü hoş etmek için. Lenin "yapabiliriz" kelimesinin altını çizmiş ve yanına da "delilik!" yazmıştı.

O dönemde siyasi hayatta söz sahibi olan tipler böyle insanlardı, diye devam etti Molotov, ve bunlar hayli yetkiliydiler. Çiçerin uzun süre Stalin'in emrinde çalıştı. Çok hasta bir adamdı. Şekeri çok yüksekti. O zamanlar şeker hastalığını iyi tedavi edemiyorlardı. Bir mektupta şöyle yazdığını hatırlıyorum: "Neler oluyor? Dışişleri Komiserliği kendini fahişe gibi satmakta! Komintern eşkiyalara yem! Zinovyev'ciler iş üstünde!"

Ona göre hiçbir şey olması gerektiği şekilde yapılmıyordu. Litvinov o zaman Dışişleri Komiseri olmuştu.

– Peki Merkez Komitesi'ni de eleştiriyor muydu?

– Hayır. Ne diyorsunuz! Dışişleri Komiserliği sadece Merkez Komitesi'ne hesap vermek durumundaydı, başka kimseye değil. Dışişleri Komiserliğini ilgilendiren bütün dosyalar doğrudan Politbüro'ya gidiyordu.

Başlarda Çiçerin daha sağlamdı. Bolşevik saflardan gelmeydi, ama sonra bozuldu. *21.06.1972.*

Çiçerin Merkez Komitesi'ne mektup yollama işini abartıyordu. Her gün Etyopya, Fransa, Amerika'yla ilgili veya ne konuda olursa olsun, üç ya da dört tane mektup gönderiyordu. Bunun için de Lenin ona yazı manyağı muamelesi yapıyordu. Geceleri çalışıp yazıyordu. Birçok dili kusursuz biliyor ve sebep ne olursa olsun bir mektup patlatıveriyordu! Her şey Politbüro'ya gidiyordu. Uzmanlaşmış bir daire yoktu. Oysa ki dışişlerini, resmi yazı kurallarını derinine bilmek gerekiyordu; benim dışımda kimse bunları okumuyordu. *14.01.1975.*

Lenin her türden tekele ve dış ticaretin serbest bırakılmasına karşıydı. Devrimi izleyen ilk yıllarda yabancı gemiler he-

men hemen hiç kontrol edilmezdi. Bizi mala boğabilirlerdi. İşte tartışma buradaydı. Lenin bu çeşit "dış ticaret"in yasaklanması gerektiğine inanıyordu. *09.12.1982.*

Aleksandra Kollontay

– Aleksandra Kollontay, Şliyapnikov'la birlikte Lenin'i en çok rahatsız edenlerdendi, diye belirtti Çota İvanoviç.

– Her şeye rağmen dikkate değer bir kişilikti. Müthiş bir kadındı; kolayca erkek değiştirirdi...

– Kollontay'ın da oynadığı *Sovyetler Birliği'nin Büyükelçisi* filmi hakkında ne düşünüyorsunuz?

– O filme bakılırsa savaşı kendisi kazanmış! Ne saflık! Norveç, Meksika ve İsveç'te büyükelçilik yapmıştı. Bir büyükelçinin yapması gerektiği gibi bizim direktiflerimizi uyguluyordu. Onu iyi tanırdım. İlişkilerimiz iyi olmasına iyiydi, fakat o gerçek bir devrimci sayılamazdı. Bize dışarıdan gelmişti. Dürüst bir insandı. Çok da güzel bir kadın. Önce birisiyle birlikteydi, sonra öbürüyle. Kocası Dibenko'ydu, ondan önce de Şliyapnikov vardı. İkisi de az güven telkin eden adamlar. Kendisinin de biraz yazarlık yeteneği vardı. Mükemmel bir hatip, özellikle de kadın dinleyiciler karşısında çok sıcak ve içtendi. Büyük bir etki bırakıyordu insanlarda. Polina Semyonovna, benim eşim, onu çok takdir ederdi. Sözleri korkusuz, tavırları özgürdü. Uzun süre Avrupa'da yaşamıştı ve birçok dil biliyordu. Yani sonuçta gayet kültürlü bir insandı. Bir general kızı. Lenin'in XI. Kongre'de "İşçi Muhalefeti"ni, yani Şliyapnikov ve Kollontay muhalefetini hedef aldığı söylevini hatırlıyor musunuz? İşte orada esas, ilk kocası vardı; soylu bir subayla evlenmişti. Ama ideolojik gerekçelerle ondan ayrılmış ve devrimci harekete katılmıştı. Birinci Dünya Savaşı sırasında Bolşevizmi benimsedi. O zamana kadar belli bir mesafede durmuştu. Lenin onunla yazışıyordu. İlk başlarda *Pravda*'ya katılmadı.

Ben araya giriyorum:

– Bana yaşlı bir adamcağızın dediğine göre Kollontay ve Dibenko'nun iç savaş sırasında eğlencelerini yaptıkları tren vagonunun adı "Kollontayevka" imiş.

– Sahi mi? Dibenko onun son kocalarından biriydi. İnanılmaz bir karakteri vardı...

– Kocalarından ikisi kurşuna dizilmişti, dedi Çota İvanoviç, ama ona bir şey olmadı...

– Zararsız birisiydi. *25.01.1975; 28.04.1976.*

Solomon Lozovski

– Lozovski Dışişlerinde benim yardımcımdı. Amerika'daki Yahudilerle işbirliği nedeniyle tutuklanmıştı [1948]. Polina Semyonovna Jemçujina aleyhinde hiçbir ifade vermemişti.

Lozovski saatlerce konuşabilirdi. Lenin onu yıpranmaz, tükenmez bulurdu. Bir de ruhani olduğu iddiası vardı. Komik hikâyeler anlatmaktan çok hoşlanan Manuilski şöyle bir şey hayal etmişti: Molotov'un ölümünde Lozovski ölüm duasını kendisi yapmak ister, fakat o kadar uzun süre konuşur ki Molotov, gına getirip hayata geri döner. *10.04.1979.*

Kutlamalar

[Molotov 90. yaş gününün kutlanmasını reddeder]

– Herkese söylüyorum: Ben orada olmayacağım. Daha sonra, bir gün, bir araya geliriz. Martın ikinci yarısında mesela, bana uğrayabilirsiniz. Ama dokuzunda beni bulamazsınız. Çok kalabalık, can sıkıcı bir şey. Beni böyle yorup canımı çıkaramazsınız, olmaz.

1920 yılında Lenin'i 50. yaş gününü kutlaması için resmen zorladık. "Önemli olan tepeden bakmamaktır", dedi o zaman. Devrimciler eğer kibirli olmazlarsa zafer elde edebilirler.

Lenin'in 1920'deki 50. yaş günü kutlamasında komik bir olay oldu. Preobrajenski kısa söylevini şu kelimelerle bitirdi:

"Anısına saygı göstermeyi öneriyorum...", salon gülmekten kırıldı. Lenin el kol hareketleri yapıyordu. Kimin anısına? Sadece ölülerin anısına saygı gösterisi yapılır.

Daha sonra Preobrajenski Troçkist muhalefete katıldı. Çok fazla sayıda iş üstlenmiş olduğu gerekçesiyle Stalin'in genel sekreterlik görevinden alınmasını öneriyordu. O zaman Lenin var gücüyle Stalin'i savunmuştu. *29.02.1980.*

Feliks Cerjinski

– Cerjinski çok sıkı biriydi ama o da Troçki'nin izini takip etti 1920'de. Hatta daha da önce, Brest-Litovsk barışı sırasında.

– Yine de gerçek bir Bolşevikti.

– Gerçek! Şüphesiz. Bolşevik olduğundan Troçki ile gitti. Tam o dönemde çok solcuydu.

– Batı'da Troçki okuyorlar ve hiçbir kötü yan bulmuyorlar.

– Biliyorum, ve bulmayacaklardır da. *10.04.1977.*

– Lenin hayattayken Buharin ve Cerjinski çok tutuluyorlardı. Cerjinski Politbüro'da değildi ama partideki gerekli işlerin sorumlusu olarak Lenin'in ona ihtiyacı vardı. En zor, en sevimsiz görevleri partinin yararına olacak şekilde ve önyargısız bir şekilde yerine getiriyordu. Lenin bunun farkındaydı ve takdir ediyordu. Ama ekonomi söz konusu olduğunda Lenin her zaman Cerjinski'ye destek çıkamıyordu. Tarihi anlattığımızda, özellikle de komünizmin tarihini, bunu kayıtsız veya kötü niyetli insanlara bağlayarak yapmamalıyız. *09.03.1985.*

– Kuybişev ve diğerleri, Molotov'dan, Sergo'dan daha üst yerlerde değiller miydi?

– Biraz daha üstte, evet, diye onayladı Molotov. Kuybişev daha kültürlüydü. Çok okumuştu. Kusursuz bir hatip. Yalnız

Troçkistlerle işbirliği yapmıştı. Çünkü pek fazla bir şey anlamıyordu ve fazla önem de vermiyordu. Troçkistler yürekli adamlardı; böyle ayrılık olması yazık. Hepsini de kullanmak gerekirdi. Troçki iyi konuşurdu, Troçki iyiydi: bu Kuybişev'in düşüncesinin zayıf tarafıydı. *16.01.1973; 27.04.1973.*

Nikolay Buharin

– Hayatının son yıllarında Lenin Buharin'e çok yakınlaşmıştı. Ya da hayır öyle değil, ilişkileri ilk yıllarda daha sıkıydı. Buharin sık sık Lenin'in Gorki'deki* evine teklifsizce gelirdi, onunla ailece yemek yerdi. Teorik anlamda en yetkin olanı oydu; kuramcı olarak, daha çok hatip ve gazeteci olan Zinovyev'den üstündü. Ama her ikisinin de kendini beğenmişlikleri vardı. Buharin'in tavrı son derece kendinden emindi, bununla beraber politik olarak çok dengesizdi. Lenin onun "partinin değerli evladı" olduğunu söylemişti, ama "teorik görüşlerinin tam anlamıyla Marksist olarak kabul edilmesinin kabul edilemeyeceğini" de eklemişti. "Partinin değerli evladı", işte böyle biriydi! Daha öncesinde bile Lenin onu acımasızca hırpalamıştı. Yine de Buharin babacan ve hoş bir adamdı.

Lenin onu severdi, ama onun felsefi ve politik mizacını bildiği için ikisi arasında çok sıkı bir arkadaşlık söz konusu olamazdı. Lenin Buharin'i takdir ederdi ama onu Politbüro yedek üyeleri arasında en arka sıraya yerleştirirdi, yani benden ve Kalinin'den sonra. Lenin Politbüro'yu ilgilendiren her konuda çok ihtiyatlıydı. Buharin'in yetkilerini fazla yükseltmezdi, onu kendine yaklaştırır, bununla birlikte bu adama fazla güvenilmesinin imkânsız olduğunu, sorun yaratan biri olduğunu da açık ederdi. Böyle düşünen bir tek Lenin değildi, pek çok insan biliyordu bunu. Lenin'in ona sempati duyduğunu ama fikir alanında ona hiçbir şeyi teslim edemediğini hissederdik.

Buharin ise SD'lerle ilişki noktaları aramaktaydı; onlara ya-

* Moskova'ya 35 km uzaklıkta, Lenin'in hastayken kaldığı bir köy. *–çev.*

kınlık duyuyordu. Devrimden sonra onlarla kişisel ilişkilerini korudu.

Buharin Zinovyev'den, Lenin'in dediği gibi o "Grişa"dan, daha ciddi birisiydi. Zinovyev büyük bir laf ebesiydi.

– Lenin'in eserlerinden bir bölüm çıkardım, dedim Molotov'a, bu bir üçüncü basım, Buharin, Molotov ve Skvortsov-Stepanov yönetiminde. 1931.

– Evet ben de katılmıştım. Politbüro Stalin'in direktifi doğrultusunda beni görevlendirmişti, Buharin'i daha yakından takip etmem için.

Skvortsov-Stepanov çok iyi bir adamdı, kültürlüydü. Bazı konularda benden çok daha üstündü. Bir Bolşevikti, eski ekolden, Rus tabiyetinden. Biraz kitabiydi. İyi hatipti. *İzvestiya*'nın yöneticisiydi. *Kapital*'i çevirmişti. Onu doğru çevirebilmek çok önemli bir şey.

Buharin bilge bir adamdı, edebiyat adamı, her çeşit probleme belli bir sağlamlıkla yaklaşırdı, otoritesi çok sağlamdı, bu kesin. Lenin'in ölümünden sonra Merkez Komitesi'nin çağrısı gerçekten güzel yazılmıştı, onu kaleme alan Buharin'dir.

– Bugün de hâlâ çok tutulmakta.

– Evet. Teorik anlamda çok yetkindi ama ideoloji söz konusu olduğunda saptı. Bütün bunlar da hesaba alınmalı. *18.02.1973; 09.01.1979.*

– NEP'in başlangıcından üç ya da dört yıl sonra, Buharin köylülere "zenginleşin!" sloganını söyleyecek kadar ileri gitmişti. Tamam, bir avuç insan zenginleşti ama insanlarımız neye dayanarak zenginleşebilir? Orta halli köylü, veya dahası fakir köylü? Demek ki bu onun başının altından çıkan bambaşka bir ideoloji, insanların yararı söz konusu değil burada artık. Kulaklara toprak verdik, diyordu, peki şimdi de orta halli köylülere versek, onlar da canlanırlar. Ama hangi araçlarla canlanacaklar? Malzeme yok, ekim yok, her şeyden de önemlisi örgütlenme yok.

Evet Buharin ve onun "zenginleşin!" lafı. Çıkış yolunun halk değil de başka bir şey olduğunu düşünüyordu. Sadece laf ebesi, başka bir şey değil. Halk öyle bir durumda ki kooperatifler olmadan, kolhozlar olmadan, sanayi olmadan bir şey yapamaz, çünkü malzeme ve traktörler yoksa kolhozlar nerden destek alabilir? Halkın canlanıp kalkması için kaldıraç işi görecek vasıtalar nerede? *05.07.1980.*

– Bütün bu muhalifler topluluğu içinde en üst seviyeye Buharin'i mi koyuyorsunuz?

– Teorik düzey bakımından evet. En bilgili olan o. *Pravda*'nın yöneticiliğini yapmıştı, daha sonra *Komünist*'in: Bu kuramsal derginin adı o dönemde *Bolşevik*'ti. Bazı çevrelere bu daha uygundu.

– İnsanlık açısından?

– Kusursuz bir adam, yürekli birisi. Tartışmasız dürüst. Fikirlerinde kararlı.

– Fikirleri uğruna öldü.

– Evet, çünkü parti çizgisine ters düştü.

– Yani saygıya layık birisi.

– Evet aynen öyle, insanlık anlamında. Ama siyasi anlamda tehlikeli birisi. Aşırı uçlarda gezerdi. Bunun gerçekten kanıtlanmış olduğunu gösteremem, en azından benim için, ama söylendiğine göre SD'lerle birlikte Lenin'i öldürmek için bir komplo hazırlığına girişmiş. Amacı Lenin'i tutuklatmak. Oysa o dönemde kavga çok acımasızdı ve Lenin ölüme yollanırdı.

– Bu suçlama uydurma olabilir mi?

– Sanmıyorum.

– Ama olabilir de, inandırıcı olsun diye?

– Şunu bilin ki siyasi çatışmalarda başka bir rejim yanlısıysanız her şey mümkündür. Buharin Lenin'e karşı birden fazla kereler cephe aldı. Ona ütopyacı gözüyle bakıyordu. Hatta daha da beteri, hain olarak!

– Sağcılar da komünist miydi?

– Komünistmiş gibi yapıyorlardı. Sosyal demokratlar, Menşevikler ve hatta Bolşevikler de. Bir kısmı barikatın bir yanında öbürleri karşı tarafında duruyorlardı. SD'ler bizi yeterince solda olmadığımız gerekçesiyle eleştiriyorlar, ondan sonra da kendileri gidip Bolşeviklere karşı kulaklarla birlik oluyorlardı. Siyasi düşüncede birilerini adlandırma ikincil önemdedir ve genellikle de yanıltıcıdır. Radikal sosyalistlerin bir partisi daima var olmuştur. Radikal, evet, ama parti her şeye rağmen de burjuvadır.

Brest-Litovsk barışı sırasında Buharin solda yer almaktaydı, ama daha sonra, sağla birleşti. 1929'da köylüler üzerindeki askeri-feodal sömürüyü açıklıyordu. *28.11.1974.*

Buharin içmeyi sever miydi? diye sordı Çota İvanoviç.

– Hayır. Ama Rikov severdi. Rikov'un elinin altında daime bir *Starka* votkası bulunurdu. *Rikovka* adı verilen votka sayesinde de ününü kaybetmedi. Ne olursak olalım, yoldaşlar bir aradayken birlikte içmeyi severdik. Ben gençken yeri geldiğinde sek içerdim. Stalin de tabii ki, Valeryan Kuybişev de öyle. Valeryan mısralar yazardı! İyi bir adam, çok iyi hatta. Ve Kirov da, takdire şayan birisi!

– Kuramsal anlamda Zinovyev, Sergo Orjonikidze'den daha üst bir seviyede miydi?

– Evet.

– Peki Buharin Kirov'dan daha mı üstteydi?

– Kamenev ondan daha üstteydi; Buharin en sağduyulu olanıydı.

– Kamenev bu konuda güçlü müydü?

Evet çok güçlü. Ama Buharin daha eğitimliydi. Kavga çok uzun sürmüştü. Basında, halkın gözünde, Buharin XVI. Kongre'ye kadar bizim tarafımızdaydı. Biz üç kişi –Buharin, Stalin ve ben– bütün belgeleri birlikte hazırlıyorduk. Esas yazar

Buharin'di. Aralarının iyi olduğu dönemlerde Stalin ona sevecen bir şekilde "Buhartçik" derdi. Çok az hatırlıyorum ama gözümden kaçmış şeyler olabilir. Halbuki araları çok iyiydi.

– Tomski bu konuda daha mı az iyiydi?

– Kuramda çok güçlü değildi... Kitlerlerle temasta iyiydi, işçilerle konuşmasını bilirdi... *28.07.1971.*

Aleksey Rikov

– Rikov ve ben aynı bölgedeniz, neredeyse aynı köyden. Aynen böyle. Çok zekiydi, ama ne tür bir zeka... Rikov daima oportünist oldu. Lenin onun için: "İşte kusursuz bir oportünist halbuki zeki de bir adam!" derdi. Seçkin bir Bolşevikti. Lenin onu çok iyi tanır ve örgütleyici niteliklerinden dolayı onu takdir ederdi. Fakat devrimden önce çoğu zaman Lenin'e karşı cephede yer almıştır. Bu yine de Lenin'in onu Halk Komiserleri Konseyi başkan yardımcısı seçmesine engel olmadı. Birinci yardımcı Tsiurupa idi. Çok değerli bir tarım bilimci. 1905 yılına kadar partide aktif olarak mücadele vermiş daha sonra da uzaklaşmıştı. Lenin onun tarım konularında çok bilgili olduğunu ama siyasi yönden fazla sıkı olmadığını düşünürdü. Erzak, İkmal Halk komiseriydi, daha sonra Lenin'in birinci yardımcısı oldu, ama Lenin onun Merkez Komitesi'ne girmesini engelledi.

1921 yılının bir Pazar günü Lenin Gorki'deki daçasından bana telefon etti: "Rikov'a gidin ve ona şunu bildirin: Kendisini, Merkez Komitesi'ne yardımcım olarak atamayı ve Milli Ekonomi Üst Konseyi'nden (MEÜK) almayı öniyorum." Lenin Rikov'un sağcı ve siyasi yönden biraz zayıf olduğunu biliyordu, ama çok yetkin bir yöneticiydi; bu nedenle onu MEÜK'ün, bizim ana ekonomi yönetimi birimimizin başkanlığına yükseltmişti.

İşte telefonda bana söyledikleri şunlar: "Rikov'a gidin, MEÜK'e bir mühendis, teknik olarak uzman birisini getirmeyi düşündüğümü ve Rikov'un bu çeşit bir eğitime sahip olmadığını söyleyin."

Lenin'in ölümünde, sadece üç yardımcısı kaldığında –Tsiurupa, Rikov ve Kamenev– biz Halk Komiserleri Konseyi başkanlığına kimi getireceğimizi düşünmeye başladık. Kamenev'in yandaşları vardı ama Stalin Rikov'u tercih ediyordu. Rikov hükümete Menşeviklerin ve SD'lerin girmesini çok isterdi ama en azından Kamenev gibi Ekim Devrimi'ne açıkça muhalefet etmemişti. Hem de bir Rus'un hükümetin başında yer alması da az önemli bir şey değildi. O dönemde Yahudiler halkın çok küçük bir yüzdesini oluşturmakla birlikte birçok sorumluluğu ellerinde bulunduruyorlardı. *09.05.1972.*

[5 Temmuz 1980, Cumartesi günü, sabah saat 10. Kozmonot Vitali Sevastiyanov'dan bir telefon geliyor:

"Buluşma hâlâ geçerli mi?

– Aynen kararlaştırıldığı gibi."

Kısa bir süre sonra, saat 11 gibi evime geliyor ve saat 12.15'te Jukovka'ya varıyoruz.

"Altın Kahramanlık Yıldızlarımı takayım mı? diye bana soruyor.

– Evet, yaşlıların hoşuna gider bu, ayrıca bizim uzay faliyetlerimizden de çok gurur duyuyor."

Vitali cebinden bir mendile sarılı iki yıldızını çıkarıp ceketine iğneliyor.

Bizim ve Amerikalıların uzay programları hakkında, "uçan daireler" ve daha birçok konu hakkında, benim not defterimde sayfalar dolduracak kadar konuşuyoruz.

Konuşmanın ilk yarısında, Molotov, her zaman olduğu gibi, dinliyor ve sorular soruyor, ancak daha sonra kendisi konuşmacı oluyor. Daha önce ondan duymuş olduğum birçok hikâyeye ilaveten önceden hiç bahsedilmemiş pek çok detay ve fikirden bahsediyor.]

– Kısa bir süre önce Lenin'le ilgili anıları okudum, diyor Molotov. Krupskaya anlatıyor, Lenin devrim öncesinde ona soruyor: "O zamana kadar yaşayacak mıyız?" Onun da bu ko-

nuda şüpheleri vardı. 1917 yılının Ocak ayında İsviçre'de genç bir dinleyici topluluğu önünde dedi ki: "Biz yaşlılar (bu yaşlı o zaman tam kırk altı yaşındaydı!), büyük ihtimalle devrimi göremeyeceğiz, ama siz gençler..."

İsviçre gençliği hâlâ kapitalizm altında yaşıyor, halbuki o, aynı yıl sosyalist devletin başındaydı.

İşte burada da Rus karakteri ortaya çıkıyor. Eğer gerçekten işe sarılırsak çok şey yapabiliriz. Ama yönü çok iyi belirlemek lazım. Yanlış yön seçimi girişime zarar verir.

1917'de, Lenin bütün bu işlerin nasıl sonuçlanacağını bilmiyordu. Onun çapında bir beyin bile tarihi olayları tam olarak değerlendiremiyordu. Bu söz konusu değildi. Birçok söylevinde kendisini şu şekilde ifade etmiştir: Ya bu yolu takip edeceğiz ya da yok olacağız... Ya NEP'e geçeceğiz ya da yıkılacağız, sorunları ortaya bu şekilde koyardı. İnsanların enerjisini toplamaya çalışırdı...

Lenin henüz çalışabilecek durumdaydı. Gorki'deki daçasına sadece Pazar günleri gidiyordu. 1921'de müthiş işler başardı. 1921'de hasta oldu.

Donanım eksikliği vardı, fabrikalar inşa etmek gerekiyordu. Az miktarda makina yapmaya başladığımızda çoğu inancını yitirdi ve ve bu da hiçbir sonuç vermedi.

Troçki ise söylev veriyordu: "Yürümüyor!" Lenin'in bütün bunlara nasıl dayandığına şaşırıyorum. Halbuki Lenin için Troçki tamamen şeffaftı.

Bir gün Lenin şöyle bir öneride bulundu: "Zinovyev'i görmeye gidip izleyeceğimiz yol hakkında belli bir anlaşmaya varalım." Biz üçümüz, Lenin, Kamenev ve ben gittik. Zinovyev Moskova'nın dış semtlerindeki Morozov daçasındaydı ve biraz rahatsızdı. Ona kısa süreliğine izin verdik. Sovyet Petrograd'ının ve Komintern'in başkanıydı ve Moskova'ya çok sık gitmesi gerekiyordu. Oradan ayrıldık, şoförün yanında Çeka'dan bir adam ve arka koltukta biz üçümüz.

– Yol boyunca konuşulan konu neydi, hatırlıyor musunuz?

– Yeni çıkmış bir kitaptan konuştuk... Vseksviatsk'da lastiklerden biri patladı. Köyde indik. Köylüler yanımıza yanaştı. Moskova Sovyeti'nin başkanı olduğu ve bazıları da muhtemelen onun mitinglerine katılmış olduğu için Kamenev'i tanıdılar. Konuşmaya başladılar. Kimse ne Lenin'e ne de bana dikkat etmiyordu. Portreler çok nadirdi, bizi tanımadılar.

Lenin sordu: "Saat kaçta kalkıyorsunuz? Kaçta yatıyorsunuz? Geç mi? –Geç, evet –Kaç yaşındasınız? –Otuz bir yaşında – Komünist gençliği!" dedi Lenin düşünceli bir şekilde ve hafifçe omuzuma vurarak. O sırada elli yaşındaydı.

Tekerlek değiştirildikten sonra Zinovyev'in evine gittik. O dönemde Zinovyev Troçki'ni rakibiydi, ama üç yıl sonra, onunla birlik oldu.

Neyse, Troçki'ye karşı alınması gereken tavrı konuşmak için Zinovyev'e gittik. Savaş ve denizcilik komiserliği görevinden almak gerekiyordu onu. Moskova bölgesi sovhoz ortaklıkları başkanı yaptık. Koskoca bir iş yükü! Lenin ellerini ovuşturuyordu: "Bir yıl içerisinde tarımda bir şeyler yapmaya kalkışın bakalım! İmkansız!" Zaten hiç kimse de başaramazdı bunu.

Troçki vekil olarak 1918'de, hükümette birkaç SD'nin yer aldığı dönemlerde tarımda komiserlik yapmış olan eski bir SD'yi aldı. 1921'de çoktan kızağa çekilmiş ama yine de partimizin üyesi olarak kalmıştı. Troçki bir SD'nin köyleri tanıyacağı gerekçesiyle onu yardımcısı yaptı. Troçki kendisi bu sorunlarla hiç uğraşmadı. Ona ödül olarak İmtiyazlar Komitesini vermiştik, sadece askeri meselelerden onu uzak tutmak için. Ordudan bir hamlede dışlamak mümkün değildi, halk onu tanıyordu, çok iyi bir konuşmacıydı, her zaman çok alkış alırdı. Bu şekilde kovalamak imkânsızdı. Onunla uzun zaman uğraştık. Çok seneler...

Açıkça eleştiriyorduk onu. Resmen büyük bir hışımla tepesine çöküyorduk. Başka da yapacak bir şey yoktu. Söylevler vermeye devam ediyordu. Basında daha az boy gösteriyordu, ama çok tartışmalı makaleler yayınlıyordu. Fikir alanından

onu uzaklaştırmak gerekiyordu. Bu da ancak 1925 yılında gerçekleşebildi, daha önce değil galiba. Yerine Frunze getirildi. O da Savaş Komiserliğinde fazla kalamadı; cerrahi bir müdahale sırasında öldü. O dönemde, yazar Pilniak, Frunze'nin parti yönetiminin emriyle yok edildiğini ileri sürmüştü. Açıkça belirtmiyordu ama bunu ima ediyordu. Oysa biz Frunze'yi severdik, biraz karışık kafalı olmasına rağmen... *05.07.1980.*

Nadejda Krupskaya

– Stalin ve Krupskaya arasındaki anlaşmazlık neydi?

– Lenin'in ölümünden sonra yanlış davranan Krupskaya idi. Zinovyev'i destekledi. Zinovyev'in açıkça çarpık olan politik çizgisini. Ve bunu yapan sadece de o değildi! Politbüro'nun bazı üyeleri de bu konuda tamamen saçmaladılar. Aslında Lenin'den uzaklaştılar, kendileri yakınlaştıklarını sanmalarına rağmen uzaklaştılar. *01.01.1983.*

– Krupskaya Stalin'e çok kızgındı. Ama o da ona kızgındı, çünkü Lenin Krupskaya'nın etkisiyle "vasiyet"in altına imzasını koymuştu. En azından Stalin böyle düşünüyordu. Bu belki doğrudur, belli bir ölçüde. Ama, yine de, sanki Lenin Krupskaya'nın ayaklarının altında yer alıyormuş gibi de yapamayız...

Partinin XIV. Kongresi'nde Krupskaya Zinovyev'i destekledi. Zinovyev sanayileşme konusunda maceracıların yanında yer alıyordu: Stalin sanayileşmenin uygulamaya konulmasında yeterince varlık gösterememiş, işçi sınıfı için yeterince kafa yormamış, yani Lenin'in doktrininden uzaklaşmış. Krupskaya açıkça Stalin'e karşı değildi ama Zinovyev'in yanındaydı. Daha sonra geri çekildi ve fikir değiştirdi. *17.08.1971.*

– Lenin'in durumu ağırlaştığında doktorlar ziyareti yasakladılar. Ama Krupskaya izin verdi. Krupskaya ve Stalin arasında-

ki çatışma bundan çıktı. Stalin, Merkez Komitesi'nin kararını destekliyor ve Lenin'i ziyarete kimsenin sokulmamasını istiyordu. Bu durumda haklı olan oydu. Merkez Komitesi ve hatta Politbüro'nun da onların kararına katılıp Stalin'i bunu uygulamakla yükümlü kıldığına bakılacak olursa da o haklıydı... *21.10.1982.*

– Lenin'in Stalin'in sertliği konusunda yazdığı şeylerde Krupskaya'nın bir miktar etkisi yok değildi. Krupskaya Stalin ona yeterince saygı göstermediği için kızıyordu. Stalin doktorların ziyareti yasaklaması üzerine Zinovyev ve Kamenev'in Lenin'in yanına bırakılmaması için sekreterliğe bir karar aldırdı. Onlar da Krupskaya'ya şikayete gittiler. Krupskaya çok kızıp Stalin'e bunu söyleyince Stalin'le şu konuşma geçti: "Merkez Komitesi bu kararı aldı ve Lenin'e ziyaretin yasaklanması doktorların görüşüdür. –Ama Lenin kendisi istiyor! –Eğer Merkez Komitesi karar verdiyse sizin bile ziyaretinizi yasaklayabiliriz."

Stalin çileden çıkmıştı: "Neden ona karşı iyi davranacak mışım? Lenin'le yatmış olmak Lenin beratı almak için yeterli değil!"

Stalin bana şöyle şeyler dedi yaklaşık: "Lenin'le aynı tuvaleti kullanıyor diye onu takdir edip Lenin'in yaptığı gibi saygı duruşunda mı bulunmam lazım?" Bütün bunlar biraz kaba sözler. Stalin Krupskaya'ya Marksist olmak için bir Marksistle aynı yere etmenin yeterli olmadığını söyledi. *11.12.1972; 21.10.1982.*

– Partide Krupskaya'nın özel bir durumu yoktu. Zinovyev ile dosttu. Bu tabii, çok iyi bir şey değil, ama zaten Cerjinski de Troçki'ye oy vermişti. Bu hesaptan, kimse elimizde kalmıyor. Bunu anlayışla karşılamak lazım.

Gorki de yolunu şaşırmıştı. Ekim Devrimi'nin karşısında yer aldı. Leninizmi Stalin'den daha iyi kimse bilmiyordu. Bu konuda hiç şüpheye yer yok. *08.01.1974; 28.04.1976.*

İnessa Armand

– İnessa Armand'ın Lenin'in metresi olduğunu söylediler bana.

– Öyle dendi, evet. Çok çekici bir kadındı, İnessa Armand. Lenin şöyle yazmıştı: "Benim sevgili, tatlı arkadaşım! Merhaba, canım arkadaşım!" Onu iyi hatırlıyorum. Rus tipli olmayan bir kadın. Çekici. Benim için ilginç bir yanı yok... Lenin ona çok sevecen davranıyordu.

İnessa'yı iyi tanıyan Buharin resmen bana onun Lenin'in metresi olduğunu söyledi. Hatırlıyorum, Buharin ve ben bir konferans için geldiğimiz Petrograd'da Avrupa Oteli'nde kalıyorduk.

Henüz o dönemde işbirliği içindeydik ve o konferansta daha Kirov'u Leningrad'a yerleştirmeden Zinovyev'i alaşağı ettik. Bir sürü hikâye anlatırdı... Neşeli, nükteci birisiydi, şaka yapmaya çok meraklıydı. Sağcı lideri. Köylü ruhlu bir adam.

– Buharin'i yitirmiş olmak bir kayıp.

– "Şair olmayabilirsin ama yurttaş olmak görevin." Çok güzel söylenmiş bir söz, takdire şayan. Bunu çok söyledik biz...

İnessa Armand'ın Fransız bir kocası olmuştu, bir sanayiciydi zannediyorum. Uzun yıllar yurt dışında yaşamıştı, Lenin'le de o zaman tanışmış. Bir konuda aradığı bir cevapla ilgili Lenin'in fikirlerine başvurmuş. Engels'in bir cümlesini eleştirmekteymiş. Lenin ona şunları yazmış: "Engels konusunda bu eleştiriye karşıyım. Şunu bilmelisiniz ki ben Marx ve Engels'e yöneltilen her türlü saldırı girişimine daima büyük ihtiyatla yaklaşmışımdır." Tabii ki çok büyük adamlardı, örnek alınacak çok şey vardı. Lenin Armand'ı doğru yola sokuyordu. *27.04.1973.*

– Söylendiğine göre Krupskaya, Armand'ın Moskova'dan uzaklaştırılmasını talep etmiş...

– Olabilir. Tabii durum çok tuhaftı. Nobranca söylemek gerekirse Lenin'in bir metresi vardı. Krupskaya ise hastalıklı birisiydi. *16.02.1985.*

Yakov Sverdlov

– Sverdlov'un cenaze töreni olduğu gün Lenin onu göklere çıkarmış öyle mi?

– Evet, fazla yüceltti. Sverdlov iyi bir organizatördü, parti adamıydı ama çok özel bir şey bırakmadı geriye. Ona ait tek bir yazı bile hatırlamıyorum.

Orta boylu, asker ceketli, borazan sesli bir adamdı. O kadar cılız bir adamdan öyle kalın bir ses nasıl çıkar şaşılacak şeydi. Eriha'nın borazanları! Toplantılarda: "Yol-daş-lar!" diye bağırdığında birden bir sessizlik olur ve herkes neye uğradığını şaşırırdı. Lenin'e çok uygundu. Lenin'in onu söylemekle görevlendirdiği şeyleri söyleyeceğini bilirdik, iyi bir örgütçüydü. Propagandacı da ama her şeyin ötesinde örgütçü; önemli toplantılarda çok kısa müdahaleler yapardı, disiplini sağlamak adına...

Sverdlov'un kardeşinin isim babası Gorki'ydi. Gorki ona Peşkov adını vermişti. Peşkov Paris'e göç etti ve Sovyet iktidarı aleyhinde söylenip durdu. Bir süre için Çin'de, Japonya'da Fransız askeri ateşeliğinde bulundu. Sverdlov'un ailesini iyi tanırım. Karısı, Klavdia Andreyevna, Rus'tu.

– Sverdlov neden öldü?

– Galiba Kharkov'da bir yolculuk sırasında soğukalgınlığına yakalandı. Ne deniyordu ona? İspanyol gribi. Ya da influenza. Artık bu kelimeyi kullanmıyoruz, grip diyoruz.

– Bazı söylentiler dolaştı bu konuda, saldırıya uğramış, dövülmüş ve bu nedenle ölmüş şeklinde.

– Olabilir. Lenin onu çok takdir ederdi ve ölümüne çok üzüldü. Örgütlenme konusunda Lenin'in direktiflerini tam uygulardı. Bu Lenin'in gözünde çok önemliydi. Çok ileriyi göremeyen bir adamdı ve hemen hiç inisiyatif almazdı; dürüst ve yürekten bağlı bir komünistti, ama yönetici olmak için bunlar yeterli değil. Lenin Sverdlov'u aşırı yüksek bir mertebeye çıkardı. Adam genç öldü, otuz dört yaşındaydı! Ama bu onu eleştirme-

mek için de bir neden değil. *28.07.1971; 04.02.1973; 01.11.1977; 26.01.1986.*

Anatoli Lunaçarski

– Lunaçarski çok parlak birisiydi. İyi yazardı ve kolaylıkla konuşurdu; birçok dil bilirdi. Almanca, Fransızca mutlaka ve şüphesiz İngilizce ve İtalyanca... Çok bilge değildi ama çok kültürlüydü. Karısı Rosanel aktristti. Çok hayranlık uyandıran bir tiyatro sanatçısı.

Devrimden önce Lunaçarski yurt dışındaki yayınları için Lenin'e çok yardımcı olmuştu. *İskra*'ya ne oranda katıldı bilmiyorum ama 1906-1908 arasındaki Bolşevik dergilerinde emeği vardı: *Proleter* ve *Öncü*'de. Daha sonra partiden uzaklaştı ve "hizip-dışı" dediğimiz gruba katıldı. Orada Troçki, Manuilski vardı...

Lunaçarski'nin tiyatro piyesleri genellikle sıkıcıdır. Yine de bazıları epeyce okunuyordu herhalde. Söylevleri ilginçti. Ama söz ona hakimdi, o söze değil. Yetenekli bir konuşmacı. Onda belli bir ateşlilik hissederdiniz, bu konuda çok iyiydi. Herhangi bir konuda rahatlıkla konuşabilirdi. Lenin çok takdir ederdi. Onun gibi insanlar nadirdir. *09.10.1975; 07.12.1976; 19.05.1980.*

Politbüro

– Politbüro daima Kremlin'de toplanırdı. İlk dönemde, aynı zamanda yaşama mekânımız olan yerde toplanırdık. Bu sadece birkaç yıl sürdü, çok uzun değil. Lenin zamanında Halk Komiserleri Konseyi toplantıları da orada olurdu. Lenin'in ofisinin yanında.

– Bugün Lenin müzesinin olduğu yer de orası değil mi?

– Bilmiyorum, hiç gitmedim. Daha sonra, Stalin her şeyi baştan aşağı değiştirdi. Bir kat aşağıya aldı. Lenin'in ofisi ikinci kattaydı, toplantı salonu birinci katta. Ben de birinci katta

yer almaktaydım, daha sonra Lenin ve daha sonra da Rikov. Rikov'un ofisi başkan yardımcısı olduğu dönemde ikinci kattaydı. Stalin'in ofisine gelirsek, o birinci kattaydı. Daha sonra oraya geniş bir salon ekledik, döner koltuklu mobilyalar olan. Daha büyük bir salondu ve daha fazla koltuk vardı. Davetliler için kenarlara koltuklar koymuştuk. Bu, bence, Lenin'in ölümünden beş ya da altı yıl sonraydı. Değişmez bir kural vardı: Politbüro toplantılarına başkanlık eden kişi hep Halk Komiserleri Konseyi başkanı idi. Lenin'den sonra Rikov, ve daha sonra ben yaklaşık bir on yıl boyunca başkanlık ettim. *08.03.1974.*

– Peki Fotiyeva hâlâ hayatta mı? Kaç yaşında?

– Evet evet, hayatta. 175 yaşında falan olmalı, dedi Molotov, gülümseyerek. Fotiyeva partinin kıdemlilerindendir. Lenin'i İsviçre'deki sürgünü esnasında tanımıştı. Fotiyeva ile ilgili ilginç bir şey hatırlıyorum. Lenin'in toplantılarda en kızdığı şey -ben de hatırlıyorum ama Fotiyeva yazma ihtiyacı hissetmiş- bir kenarda fısıl fısıl konuşulmasıydı. Gergin, sinirli olurdu, toplantı devam etmekte olduğu halde elinde sözlükle İngilizceden çeviri bile yapmayı becerirdi. Evet, evet, Troçki mesela, Politbüro'nun oturumu esnasında kitap bile okurdu. Ama Lenin toplantı esnasında fiskos edilmesinden nefret ederdi. Sigara içilmesine kesinlikle tahammül edemezdi. Kendisi de içmezdi. Fısıldaşmalar, alçak sesli konuşmalar onu çileden çıkarırdı. Bu anlaşılabilir bir şey. Fotiyeva anılarında anlatmış, Halk Komiserleri Konseyi'nin bir toplantısı sırasında, her zaman olduğu gibi tutanağı yazmakta ve kararları paraflamaktaymış.O anda katılımcılardan bir tanesi ona bir soru sormak için yaklaşmış. Lenin hemen Fotiyeva'ya bir not iletmiş: "Oturum sırasında konuşmaya devam ederseniz sizi dışarı atacağım." Ne fazla, ne eksik! Çok kızmış.

Lenin'in hayatının son yıllarında Fotiyeva onun özel sekreteriydi. Tutanakları tutar ve Lenin'e yakın oturup gerektiğinde

ona gösterirdi. Halk Komiserleri tutanaklara göz atmak için gelirler ve alçak sesle konuşurlardı. Lenin'in sürekli küçük kâğıt parçalarına notlar alma alışkanlığı vardı; ya bir Politbüro üyesine ya da bir Halk Komiserine bir soru sorar ve cevabının da hemen aynı yolla verilmesini isterdi. Genelde kendisini tutmayı bilir ve konumunu kötüye kullanmazdı. Hiçbir kabalık kabul edilemezdi. En tepede yer aldığımızda buna uygun davranmalıyız. Duruma hakim olmayı beceremiyorsan, yönetici olarak bir işe yaramazsın. Bu en önemli zorunluluk. *06.06.1973; 28.11.1974; 16.06.1977.*

– Farklı dönemlerde Bolşevik çizgiyi izleyebilmek kolay olmadı. Yolunu şaşıranları atabilirdik tabii, ama o zaman kime yaslanacaktık? Kusursuz kimse yoktur. Bunu Lenin söylemişti...

Lenin 1917'de Ekim Devrimi'ndeki ihanetleri nedeniyle Zinovyev ve Kamenev'e fahişe benzetmesi yaptı, fahişe ve grev kırıcısı.

– Zinovyev ve Kamenev hain olarak davranmışlardı, buna rağmen partide tutuldular ve hatta daha sonra Politbüro'ya girdiler!

– Tabii, Zinovyev ve Kamenev'e omuz veren Stalin'dir. Ne nedenle? Çünkü yetkin ve eğitimli insan azdı. Onlara güvenmek imkânsızdı ama onlardan vazgeçmek de. Siyaset çok karmaşık bir iştir. Bir dönem Lenin onların partiden ihraç edilmesini istedi ama Stalin'le Sverdlov karşı çıktılar. Politbüro'da beş üyeden ikisi Lenin tarafından fahişelikle itham edildi, Troçki'yi ise defalarca küçük Yahuda olarak nitelendirmişti ama buna rağmen o da Politbüro'da kaldı ve iç savaş sırasında Kızıl Ordu'yu yönetti. Lenin onu bu şekilde kullandı. Hiçbir yönde aşırıya kaçmamak ve büyük hatalar yapmış olanlara da körü körüne güvenmemek gerek. Ve Lenin elveda mektubu dediğimiz o mektubunda Zinovyev ve Kamenev'in hatalarının tesadüf olmadı-

ğını yazdı. Yani uygun zamanı beklemek gerekiyordu. Ve artık hiçbir ümidimiz kalmadığında da onlarla işimizi bitirdik.

– Lenin'in Kamenev'i, Zinovyev'i, Troçki'yi affettiğini söylüyorsunuz. Stalin ise hiç kimseyi affetmedi, hatta masum olanlar dahi yok oldu.

– Halk Komiserleri Konseyi ikinci başkanı ve Lenin'in tek vekili olan Tsuryupa, başlangıçta Merkez Komitesi üyesi değildi. Üyeliği daha sonra Stalin tarafından sağlandı. Lenin zamanında, Devlet Genel Planlama'nın başkanlığını kendi arkadaşı Krjiyanovski yapıyordu. İkisi, 1890'lardan beri çok yakın arkadaştılar ve sürgünde de birlikteydiler. Merkez Komitesi üyesi olmaksızın, GOELRO'yu (Elektriklendirme projesi) ve Devlet Planlama'yı yönetti kendisi. Komiteye girmesine ise Stalin izin verdi. Üçüncü kişiyi alın: Krassin, o da Lenin'in arkadaşı ve yoldaşıydı. Bolşevizmin şekillendirildiği Partinin II. Kongre'sinde etkin rol aldı; Lenin'in yönetiminde ise Dış Ticaret Halk Komiseriydi. Fakat Lenin onun Merkez Komitesi'ne girmesine izin vermedi. Kendi döneminde Dışişleri Halk Komiseri olan Çiçerin'e, yüksek kişiliğinden ötürü coşkulu bir övgü düzdü; halbuki onu Merkez Komitesi'ne almamıştı. Stalin adam seçmesini bilirdi, Lenin'in uzak durduklarını bile yükseltti. Onları kendisine yakınlaştırdı ve Merkez Komitesi'ne aldı. Dönem farklıydı o zaman. Adamları iyi tanıyor olsa bile partinin siyasi etkinliğini yönetmelerine imkân vermezdi. Ama durum gelişip de, gençliklerinde kusursuz askeri militanlar olmalarına rağmen, yeterince pişmedikleri için daha az güvenilir olan bu insanların, siyaseten zarar veremeyecekleri şartlar oluştuğunda, Merkez Komitesi'ne girmeleri ve birlikte çalışmaları mümkün hale gelirdi. *16.01.1973; 28.04.1976.*

– Hatıralarınızda Lenin'in en göze çarpan özelliği hangisidir?

– Sebatı. Ve dava uğruna mücadale kapasitesi. Çünkü so-

nuçta Politbüro'da hemen herkes onun karşısındaydı: Troçki, Kamenev, Zinovyev, Buharin. O dönemde Politbüro'da onu destekleyen bir tek Stalin ve ben vardık. *09.05.1985.*

– 1921'deki X. Kongre'de Merkez Komitesi üyeleri toplam on dokuz kişiydi! Bugün sadece Politbüro üyelerinin sayısı on altı. O zaman on dokuz üyenin beşi Politbüro üyesiydi ve üçü de yedekti. Kalan on bir tanesiyse kalıcı yerel elemanlar ve bazı Halk Komiserlerinden oluşuyordu. Listeyi en son defa okuduğumda çok şaşırmıştım: Politbüro üyeleri on altı kişi, yedekler ise altı. Toplam yirmi iki ediyor. Oysa, biz Lenin'e 1922'de, Rikov ve Tomski'yi Politbüro üyeleri listesine eklemesini önerdiğimizde hiç memnun olmadı. Frunze'nin getirdiği bu ani öneri rahatsızlık yarattı. Yersizden de öte sağcı politikacıların yöntemlerine benziyordu. Frunze bunu, kongreden sonra yapılan MK toplantısında ortaya atmıştı. Tabii ki bu öneri ondan gelmiyordu; zavallı kullanılmıştı aslında. Onu Politbüro'nun yenilenmesi gerektiğine ikna etmişlerdi. XI. Kongre'den sonra, yönetim organlarını oluşturmak üzere MK genel toplantısı yapıldı. Kim seçilecekti? Frunze bir sayı söylemek için ayağa kalktı: "Yedi üye". Lenin: "Nasıl yedi üye? Beş kişi için oylama yaptık – Kim kabul ediyor?" Bir dalgalanma. Yedi kişiye oy verdik. "Kimi ekleyeceğiz?" Frunze, yine kalktı ve dedi ki: "Rikov'la Tomski'yi." Bu tabii ki Zinovyev'le Troçki'nin ayarlamasıydı. Rikov ve Tomski diğerlerinin kullanmak istediği dengesiz adamlardı. Lenin hiç memnun olmadı, onların girmesini istemiyordu ama rıza göstermek zorunda kaldı, reddetmek imkânsızdı.

Troçki Politbüro üyesiydi ama aslında ötekiler Stalin'in etrafında toplanmışlardı, sağcılar da dahil: Buharin ve Rikov. Bu nedenle kendimizi, Troçki'ye karşı "çoğunluk" olarak addediyorduk. Tabii o da farkındaydı, komplonun kokusunu alıyordu. Onun kendi yandaşları vardı, bizim de. Ama onun Politbüro'da ya da Merkez Komitesi'nde fazla yandaşı yoktu, en fazla iki veya

üç kişi. Şliyapnikov vardı, İşçi Muhalefetinden; Demokratik Merkeziyetçilerden Krestinski vardı.

Bunun üzerine bir fraksiyonlar toplantısı düzenledik. Merkez Komitesi'ndeydi, hatırlıyorum. Cerjinski –o kesin olarak bizim gruptandı– söz aldı: "Nereye girmektesiniz, Zinovyev ve Kamenev? Sovyet iktidarına karşı gelen Kronstadt'takiler* gibi yapıyorsunuz." Çok heyecanlanmıştı, çok içtendi Cerjinski. Sıcakkanlı bir adamdı.

Zinovyev ve Buharin tabii ki Lenin'e karşıydılar ama hepsini de bir çırpıda yok edemezdik ki. Art arda gelecek aşamalarla olacak bir işti... *28.04.1976.*

– Lenin birçok hata yaptı mı?

– Tabii ki. Politbüro birinci yedeği olarak ben, oy verme durumu olduğunda, tamamen "beşli"lerin üyesiydim. Bir defasında Lenin'e karşı oy kullandım. Lenin de oradayken.

1921 yazında Lenin Bolşoy'u kapatmayı önerdi. "Açlık kırıp geçirmekte, dedi, durum çok hassas ve bu tiyatro da soyluluğun mirası. Ondan bir süreliğine vazgeçebiliriz, masrafları azaltmak için..."

Ve Lenin başarısız oldu. Çoğunluk karşı oy verdi. Stalin orada değildi. Ben karşı olanlarla birlikte oy verdiğimi hatırlıyorum. Önemli bir şey değildi. Orada, sinirlenmiş meğerse. "Canları cehenneme!" En zor yıllardan biri. NEP'e geçiş dönemi.

– Lenin çok bağırıp çağırır mıydı?

– Kaba sözler söylemezdi. Voroşilov söylerdi ama. Stalin'in de arada olurdu. Evet, o da söylerdi. Jdanov da, coşkulu olduğu anlarda keskin sövgüler düzerdi. Bu da insanların boşalma, rahatlama yolu. Kötü niyetli değillerdi. *09.06.1976.*

---

* Mart 1921'deki Kronstadt'daki denizcilerin ayaklanmasına gönderme yapıyor. *–çev.*

NEP

– NEP [Yeni Ekonomik Politika] fikri aslında halktan geldi. Bunu Lenin'e öneren mujikti, Lenin ise bunu bir bilgeye ve bir politikacıya nasıl uygun geliyorsa ona göre şekillendirdi. Fikir halkın içinde kök salmıştı zaten, ama ona bilimsel Marksizme göre bir yön vermek gerekiyordu. Bunu da yapabilecek tek kişi Lenin'di. *12.05.1976.*

– Lenin NEP'i uzatmayı önermişti; bunun ciddi ve uzun süreli bir şey olduğunu söylememiş miydi?

– Hayır, dedi Molotov. Lenin NEP'i geçici bir politika olarak oluşturmuştu. Bir yıl sonra, 1922'de, NEP'i artık bitirme zamanının geldiğini söyledi. "Bir yıl geri çekildik, dedi. Şimdi, parti adına artık yeter demeliyiz. Bu dönem sona ermekte ya da erdi bile." *09.05.1985.*

– NEP'ten önce sayısız insan Lenin'in ardından gitmişti ama yön değiştirdiğimiz anda görüldü ki uygun değillermiş, onlara güvenemezmişiz. "Komünizm hemen yarın gerçekleşecek diyorlardı, oysa biz kapitalizme geri dönüyoruz , farklı sınıflara!" Hayal kırıklığına uğramışlardı, parti kartlarını iade ettiler, bitirdiler... Ama Lenin, o iflah olmaz iyimser, tam geri çark etti: "Geri çekileceğiz, daha sonra saldırıya tam geçebilmek için hazırlanacağız."

Açıkçası Lenin her zaman iyi anlaşılamadı. Ben daha gençtim ve Lenin'i başından itibaren takip ettim. Nisan 1917'de, Stalin'le, Lenin'in sosyalist devrimden ne beklediği konusunda uzun uzun tartıştık. Petrograd mahallesinde bir apartman dairesini paylaşıyorduk, Zalutski, Smilga ve karısı da aynı dairede oturmaktaydı.

– Daha sonra Smilga kurşuna dizildi, öyle değil mi?

– Tabii, dedi Molotov sanki çok doğal bir şeymiş gibi. Troçkistti.

1921'de, NEP başladığı zaman, MK genel toplantısı için çeşitli tezler oluşturulmuştu – ekonomik gelişme için iki proje. Bir tanesinin sahibi Troçkist Smilga idi, Milli Ekonomi Üst Konseyi ikinci başkanı. Ben Politbüro'da o sırada apandisit ameliyatı olan Stalin'in yerine bakıyordum, o dönemde apandisit ciddi bir müdahale sayılıyordu. Birinci yedek olarak benim bir oy hakkım vardı. Smilga'nın kendi içinde çelişkili olan tezlerine karşı tavır aldım. Bir tartışma başladı. Lenin en son söz alarak: "Smilga'nın tezlerini, tartışmanın temeli olarak almak istiyorum!" dedi. Kimse ondan bunu beklemiyordu, ben ise hiç beklemiyordum. Ve Lenin ekledi: "Komisyona formüle edilmiş olan gözlemleri dikkate alarak bu tezleri daha yakından incelemeyi öneriyorum." Tezleri incelemek üzere, tabii ki Lenin'in yönetiminde bir komisyon oluşturuldu ve MK toplandı. Komisyon bugünkü kadar kalabalık değildi, yaklaşık yirmi beş katılımcı kadardık. Smilga'nın komisyon tarafından onaylanmış tezleri tartışılmaya başlandı.

Uzun bir masa. Lenin masanın ucunda oturmakta, ben onun sağındayım, çünkü Merkez Komitesi sekreteri olarak bütün kararları yazmakla yükümlüydüm. NEP'in başlangıcından beri Lenin'in bu şekilde sağında yer aldım hep. Stenografi ile yazılmış metni temize çekip daha sonra onayını verecek olan Lenin'e iletiyordum. Metnin son halini o oluşturuyor ve dipnotları düşüyordu, daha sonra ben Merkez Komitesi sekreteri olarak imzalıyordum. Benim karşımda, çaprazımda, Troçki vardı. Ben onu tam olarak görebiliyordum, o da beni. Lenin bana bir not iletti: "Söz aldığınız zaman Troçki'ye karşı olabildiğince katı olun! Bu notu yırtın." Benim sıram geldiğinde Troçki'yi mahvedip belini büktüm, onu İkinci Enternasyonal'deki Vandervelde ile mukayese ettim. Artık eleştirdiklerim Troçki'nin savları değil benden önce yapmış olduğu konuşmasıydı. İktisadi yönden yetersiz sözlerini eleştiriyordum. Çok sert bir eleştiri yaptım. Lenin benim Troçki'yi hiç sevmediğimi biliyordu; onu provoke etmek istiyordu. Bizim aramızdaki not alışverişi Troçki'nin gö-

zünden kaçmamıştı, söz aldı: "Her çeşit görev için bir Molotov bulunmakta!" Ve sonra öfkeyle, kudurganca bana saldırmaya başladı. Lenin'in de tam istediği buydu. O zaman Smilga'yı savunmak, Troçki'yi iyice yerin dibine batırmak ve Troçkist gruba bir çivi sokmak için araya girdi. Ortamı düşünün. Smilga henüz Troçkist yöne tamamen kaymamıştı ve Lenin onu Troçki'den ayırmak istiyordu... *05.07.1980; 22.07.1981.*

– 1921, NEP'in başlangıcıydı. Konu, açlık yüzünden dışarıdan buğday satın almak sorunuydu. Bunun için sırtımızı dayayacak bir güvence gerekiyordu. Lenin dedi ki: "Kilise yetkilileri ellerini cebine atsın biraz. Onların mallarına el koyarsak bu papazları biraz sakinleştirir. Eğer dikbaşlılık gösterirlerse bu da bizim lehimize, itibarlarını düşürmüş olurlar: Halk açlık içindeyken onlar zenginliklerine sıkı sıkı tutunuyor olurlar. Her durumda dini zihniyete karşı biz puan kazanmış oluruz." *14.10.1983.*

SSCB'nin oluşturulması

– Lenin. Onun o inanılmaz soğukkanlılığını görmeliydiniz! Tam bir kişilik ve müthiş bir azim...

Pratiğe dayalı olaylarda Stalin daha güçlüydü diyemeyeceğim, ama daha inatçıydı, hatta bu onu biraz rahatsız da ediyordu. Evet, bundan rahatsızdı. Milliyetler konusuna fazlasıyla takılmıştı ama Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ni kurmaya gelince [1922] çok sıkı bir şekilde, sonuna kadar Lenin'in çizgisini takip etmişti, halbuki Lenin değişerek şöyle diyordu: "Federe cumhuriyetler kuralım."

– Ama Rusya Federasyonu partisine bir Merkez Komitesi oluşturmayı unutmuşlardı!

– Aslında unutulmamıştı fakat yer yoktu. Partinin rolünün azalması riski vardı, çünkü o andaki –Rusların Merkez

Komitesi'nin olmadığı– sistem, Rus meselelerinin merkez örgüt tarafından dolaylı yoldan halledilmesini sağlıyordu ve bu da büyük bir güç demekti. Bir Merkez Komitesi sekreterliği, bir de Örgütlenme Bürosu vardı. Bu Örgütbüro bütün organizasyon işlerinin halledildiği yerdi. Her cumhuriyette bir Merkez Komitesi ve onun bürosu bulunmaktaydı. Sadece ismi Politbüro veya Örgütbüro değildi; yalnız Ukraynalıların bir Politbürosu vardı galiba. Kruşçev zamanında ve ondan biraz daha önce bir Rusya Bürosu vardı. Sanırım Jdanov da başkanıydı. Bu hiçbir sonuç vermedi çünkü Rusya devletin o kadar büyük bir parçasını oluşturuyor ki eğer o bir karar alacak olursa bunu bütün cumhuriyetlere uygulamak olasıydı.

– Bütün cumhuriyetlerin Bilim Akademileri, Halk Yazarı gibi ünvanları vardı, Rusya hariç.

– Tanrıya şükür, onsuz bile Rusya'nın etkisi o kadar hatırı sayılır derecede büyük ki. Merkez örgüt, işleri yetkinlikle idare edebiliyordu. Yoksa Parti çökerdi. Stalin'in bütün kasları gerilmiş haldeydi. *05.07.1980.*

STALİN

"Kafkas Lenin'i"

– Stalin'in adına ilk olarak 1910'da, provokatör bir SD olan ve devrim sırasında öldürülen Surin'in bir mektubunda rastlamıştım. Vologda'nın bir eyaleti olan Solviçegodsk'daki sürgünümüzde onunla bitişik odalarda kalıyorduk. Ben kendi kitaplarımı okuyordum, o da kendininkileri. Ben teknik lise sınavları için Vologda'ya gittim ve sürgün cezam bitene kadar, bir yıl kaldım. İşte orada işçi kökenli bir SD olan sürgün arkadaşım Surin'den bir mektup aldım. Bana şöyle yazıyordu: "Buraya, Solviçegodsk'a Stalin diye birisi geldi, tam bir Kafkas Lenin'i". Kafkas Lenin'i! Daha o dönemde bu ününü edinmişti. 1910'da kendisine Stalin demeye başlamıştı. *Marksizm ve Ulusal Sorun* adlı broşürü Stalin diye imzalanmıştır.

– Bu ismi ona kim verdi?

– Kimse. Kendi kendisine o ismi vermişti. Benim gibi, ben de kendime Molotov ismini verdim. Lenin de öyle. Takma bir ad seçiyorduk, öyle adlandırılıyorduk. Stalin'inki endüstriyel bir isimdi. Herhalde benimle aynı nedenlerden ötürü. Bolşevik olduğu için. *04.12.1972.*

[Bir söylentiye göre "Stalin" adının kökeni Çugaşvili'nin devrimden önce yakın ilişkileri olduğu Stahl adlı bir hanımdan gelmeymiş. Kaganoviç'i bu konuda sorguladım. Ludmilla Stahl adlı

bir kadını hatırladığını anıları onun Stalin'le ilişkisi konusunda bir şey bilmediğini söyedi.

"Aslında 1906 ve 1919 yılları arasında bekardı, yani her şeye hakkı vardı, diye ekledi Kaganoviç.

– 30'lu yıllarda Lenin Nişanı'nı almıştı, diye hatırattım.

– Bu nedenle almadı o nişanı, diye cevapladı Kaganoviç.]

– Sibirya'daki sürgün yerimden ayrıldıktan sonra Stalin benim yerime geldi, birbirimize rastlamadık. Ama yazışmaya başladık. Daha sonra, Petrograd'da aynı daireyi paylaştık. Sonra benden bir kızı çaldı –Marusya, kız onun için beni terk etti. *11.06.1971.*

– Lenin Stalin'den daha uzun değildi ama daha dolgundu. Stalin de daha sonra göbeklendi...

– Stalin'in gözleri ne renkti?

– Güzel kahverengi gözleri vardı galiba. Evet, öyleydi.

– Stalin'in yüzünde çiçek hastalığı izlerinin belli olduğu bir portresi var. Bu konuda demiş ki: "Ressamlar çok gözlemci insanlar."

– Stalin Sibirya'da sürgündeyken oradaki köylülerin kendisine "çiçek bozuğu Josef" adını taktıklarını söylemişti. Öyleydi ama fazla belli olmuyordu. Ya da çok yakından bakmak gerekiyordu... *17.08.1970; 24.08.1971; 13.04.1972; 07.05.1975; 04.11.1978.*

[Stalin henüz gençken devrimci faaliyetleri nedeniyle ilk defa hapse girdiğinde babası Vissarion Çugaşvili onu hapishanede görmeye gelir.

"Sen şimdi Çar'a karşı mısın yani? Nikola'yı devirmek mi istiyorsun? Ne istiyorsun, onun yerine geçmek mi?" diye bağırır.]

– Kısa bir zaman önce Stalin'in 20 ve 30 yılları arasında bana

yazmış olduğu 76 mektubu arşivlere devrettim. Bana fotokopi lerini verdiler... *11.06.1970.*

– Stalin ve ben ilk defa 1912 yılında Petersburg'da *Pravda*'nın yayını için bir araya gelip tanışmıştık, bazı temel konular üzerin de konuştuk. O gazeteyle uğraşamayacaktı. İllegal konumdaydı, ben ise yasal durumdaydım. Dışçide görüştük, Baruthane sokakta. Orada, Neva'nın öbür yakasında bir barut fabrikası vardı. O buluşmada Stalin ve Sverdlov vardı. Ben ilk sürgünümden sonra, 1911'de, Petersburg'a gelmiştim. Aynı yılın Aralık ayında Moskova'da ilk olarak kaldım, bir hafta boyunca bir yoldaşın evindeydim... *09.07.1971.*

– Stalin bu kadar yükseğe nasıl ulaştı?

– Tanrıya şükür ki, hikâyesini biliyoruz, bütün hayatının, devrimin, iç savaşın hikâyesini biliyoruz. Bunu hak etmişti, bu kesin.

Partinin VI. Kongresi'nde siyasi rapor için Lenin'in yerine geçmişti, galiba 1917 Ağustos ayı başlarıydı, Ekim Devrimi'nden önce. Merkez Komitesi tarafından görevlendirilmişti, fakat bunun Lenin'in talimatı olduğu kesindi, Stalin silahlı ayaklanmaya dair karar alınan bu kongrede raportördü.

Yükselmesini neye borçlu? Milliyetler sorunu üzerine çok güzel bir kitap yazmıştı. *Pravda*'nın ilk sayılarını yönetmişti. Bir günlük olaylar defteri tutmuştu, daha sonra da bir sürü yazılar, makaleler. *24.08.1971.*

– Hayatımda Stalin'i iki defa dahi olarak değerlendirdim: Bir defasında benim yazmadığım ama bir sürü imza içerisinde benimkinin de yer aldığı bir yazıda. Stalin çok kızdı ve: "Nasıl burada yer aldın? –Herkesle birlikte. –Sen herkesin kuyruğu musun?"

İkincisi de cenaze töreninde.

Onun dahi olduğunu düşünmüyorum, çok büyük bir adam olduğuna inanıyorum. Yetmişinci yaşgününde onu büyük adam olarak adlandırmıştım. Taktik konusunda dahiye yakın sayılırdı. Strateji ve teoride ise daha az güçlüydü. Stalin derdi ki: "Molotov, Malenkov ve diğerleri şimdilik kendilerine hakim oluyorlar ama aslında SD gibi davranıyorlar: sürekli Stalin! Stalin! Bu da bir çeşit SD özelliği."

– Böyle mi dedi?

– Aynen.

– O zaman neden durdurmadı? İsteseydi...

– Tabii ki, durdurabilirdi, gerçekten istemiyordu aslında. Buna tamamen son vermek imkânsızdı. O dönemde can sıkıcı sonuçlara yol açabilirdi. Bu Stalin'in hoşlandığı bir şey değildi, ama sonuçta biraz hoşuna gitmeye başlamıştı yine de. *03.02.1972; 16.06.1977.*

⚜

[Molotov'a SBKP Mekez Komitesi'nde bana söylediklerini anlatıyorum: Genel sekreter kadrosuna Stalin'i öneren Lenin değilmiş: Bu fikir Kamenev'den çıkmış, Lenin de kabul etmiş. Konuştuğum yoldaş bana bu kadroya Stalin'in seçilmesinin bir bilmece, bir esrar olduğunu ve bunu da tek bir kişinin çözebileceğini ama onun da kimseye bir şey söylemediğini belirtti. Bu kişi Molotov'du.]

– Bak sen! Ben kesin olarak biliyorum ki onu öneren Lenin'di, diye hiç tereddütsüz doğruladı Molotov. *04.12.1973.*

⚜

– Paris'teki *Continent* dergisi 20'li yıllarda Stalin'in sekreteri olan Bajanov'un bir yazısını yayımladı. Kimdir bu?

– İpsizin biri, diye cevapladı Molotov. Hatırlıyorum onu. Yakışıklı bir adam. İran'a kaçtı. Stalin'in yanına kadar nasıl ulaşabildiğini hep sormuşumdur kendime.

– Şimdi yetmiş altı yaşında, Anılarını yazıyor. Stalin'in, çekmecesinde bulunan bir telefonla konuşmaları gizlice dinlediğini iddia ediyor.

– Bu çok düşük bir ihtimal. Zamanı yoktu ki. İnsanları dinlemek çok zaman ister. Kayda değer konuşmaları seçmek. Teknik olarak gerçekleştirilemez bir şey. Ve Stalin'in ofisinde bu telefonu hiç görmedim ben.

Bajanov Stalin'in yanında dört yıl kaldı. Büyük bir olasılıkla casustu. Onuncu derecede önemli işlerle uğraşıyordu. Stalin'e sadece son zamanlarda biraz yaklaşmıştı. *04.11.1976.*

[Konuşma Troçki'ye geldi, Stalin'in "Ekim Darbesi" adlı makalesinde onun hakkında getirdiği yargıya. Söylediğine göre Stalin'in *Bütün Eserleri*'nde bir bölüm başı hiç yer almamış. Molotov kendi kopyasını getirdi. Sayfa kenarına aldığı notta, Petrograd garnizonu birliklerini devrim davasına Troçki'nin kazandırdığı ve bu ifadenin Stalin'in özgün metninde evvelce yer aldığı yazılıydı. Demek ki bazen Stalin'in yazısını düzelttikleri de oluyordu. Ama bazen.

Ayrıca Stalin'in kendisinin de metin düzeltmede uzman olduğunu söyledi, Molotov'un evindeki *İç Savaşın Tarihi*'nin bu cildinde Stalin'in kenar düzeltmelerini ben de gördüm. Bazı yerlerde uzun satırları kısa ve kesin cümlelerle değiştirmiş.

1939'da *İç Savaşın Tarihi*'nin ikinci cildini karıştırırken Stalin sormuş:

– Troçki'nin portresi nerede?

– Ama o bir halk düşmanı, daha neler!

– O Savaş Halk Komiseriydi, demiş Stalin.]

– Lenin'in ölümünden sonra Stalin'in, Merkez Komitesi'ne birlikte çalışabileceği, kendisine ait bir örgüt eklediği söyleniyor.

– Kim daha iyisini yapabilirdi?

– Stalin devlet yönetiminde işçilerin tüm katılımını kaldır-

dı, Rabkrin'i [işçi ve köylü denetimi], partinin kontrolünü kaldırdı, işçi sınıfını alkolizme itti, böyle söyleniyor.

– Bu tamamen aptalca. Rabkrin mi? Özel ne yapmış ki o? Hayır, ortadan kaldırılmadı, yeniden şekillendi. Bana göre Rabkrin, Sovyetler ve Parti Denetim Komisyonu olarak yeniden örgütlendi ve adlandırıldı. Bu, 30'lu yılların başındaydı. Daha sonra da bir bakanlık kuruldu. Bunların hepsi iyileştirme çalışmalarıydı.

– Bir zamanlar onun başındaydınız siz...

– Ben Sovyetler'i denetleyen örgütün başındaydım. Bütün bu yeniden oluşumlar bu organizmayı daha etkin kılmak içindi. Beklenen etkiyi yaratamadılar ve bu süre zarfında parti büyüdü ve güçlendi...

Stalin yazın dünyasına çok duyarlıydı. Gerçek eserlere. Çok iyi anlardı bu konudan. Eski Yunan eserlerini okurdu. Tarihi çok severdi.

Stalin dünyayı ve antik mitolojiyi iyi bilirdi. Onun bu yönü çok güçlüydü. Kültürünü kusursuz yapmak için çok çalışırdı. Siyaset? Tüm hayatı boyunca siyaset yaptı. Biraz alçak sesle konuşurdu, ama eğer akustik iyiyse... Hızlı konuşmaktan hoşlanmazdı. Dengeli konuşurdu; aynı zamanda da çok sanatsal. Vurgulu seslerde hata yaptığı olurdu ama çok nadiren. *29.06.1972; 15.08.1972.*

⚜

– Stalin Rusçaya hakim miydi?

– Evet. İyi konuşurdu, diye yanıtladı Molotov. Çok okurdu ve her şeyini kendisi yazardı. Örgüt hiçbir zaman onun yazılarını yazmazdı. Bu Leninist gelenekti. Zinovyev de kendisi yazardı. Kamenev de. Troçki'yi söylememe gerek yok.

Ben ekliyorum:

– Molotov da kendisi yazardı.

– O da buralardan geçti, bu konuda öğreneceği ders yok, diye onayladı Molotov. Bazen rüyamda ertesi güne yetiştirmem

gereken bir rapor olduğunu ve henüz hazır olmadığımı görüyorum. O dönemde herkes kendisi yazardı. *28.01.1971; 17.08.1971; 16.06.1977.*

– Duyduğuma göre *Bolşevik Partisi Tarihi*'ni kaleme alan Yaroslavski imiş...

– Bu imkânsız. Ama yazan Stalin de değildi. Zaten yazdığını da söylemedi. Bize sadece bir bölümünü okumuştu, felsefeyle ilgili olanını... 16.10.1980.

Stalin hatasını kabul etti: Toprakları millileştireceğine mal sahipleriyle köylüler arasında paylaştırmak istemişti. Lenin'e: "Millileştirme için henüz yeterince olgunlaşmış değiliz." diyordu, buradan da anlaşılıyor ki aslında dünyanın hiçbir ülkesinde toprak millileştirilmemiştir... *04.10.1972.*

– Bakın Batı'da Stalin için ne diyorlar.

– Haydi, okuyun bakalım, dedi Molotov.

– "1928-1929 yıllarında Stalin aslında Troçki'ye ait olan ileri-sanayileşme programını kendisininmiş gibi sunar..."

– İşte tipik Troçkist manevraları. Bunu söyleyenler sağcılar. Hepsi bizi Troçkist yönde olmakla suçladılar. Stalin fazla da hazırlanmadan hemen sanayileşmeye girişmek istiyordu, başarısızlığa gidiş bundandı. İleri-sanayileşme saçmalıktı. Gerçekte köylülerle işbirliğinin gerekliliğine inanmadan, sadece Batı tipi işçiye dayanan sanayileşmeden bahsedenler halkımızın devrimci potansiyeline inanmayıp bizi maceraya ve zarar verici bir ileri-sanayileşme politikasına itenlerdir.

Daha sonra, partiye yeniden aldığımız Perobrajenski –Troçkizmin önde gelenlerindendir– *Pravda*'da yayınlanmış olan *Mea Culpa*'sında, Stalin ve ekibinin, sanayileşme politikasını, Troçkistleri hasta edecek ve onların hiçbir vakit yapama-

yacakları mükemmmellikte uyguladığını yazdı. Lafta sanayileşme yanlısıydılar, oysa gerçekte sanayileşmeyi başarmak için mujiklerin desteğine başvurmaya karşıydılar. "Diyelim ki başarısız olacağız ama buna karşılık dünya sosyalizmine hizmet etmiş olacağız!" diyordu Troçkistler. Bu hava cıva demektir. Bütün bu anlattıklarımı tam olarak anladınız mı bilmiyorum.

– Yine de tasarı Troçki'nin tasarısı değil miydi?

– Hayır hiç değil. İşin püf noktası o halkımıza güvenmiyordu. Başarısızlığı bile tercih ediyordu, ama devrimin gürültüsü patırtısı içinde bunlar boş laf. *12.12.1972.*

Nadejda Alliluyeva'nın ölümü

– Nadejda Alliluyeva nasıl bir kişilikti? Biraz kaçık olduğu söyleniyor?

– Görünüşte tamamen normaldi bir kere. Sinirleri falan zayıftı mutlaka, ama anormal demek için... Yanlış davrandı, başka söylenecek bir şey yok.

– Neden intihar etti? Stalin ona bu kadar kötü mü davranıyordu?

– Hayır ama kıskançlık olabilir.

– Yani Stalin hayatını yaşıyordu? Halbuki işi başından aşkın...

– Hayatını yaşamıyordu ama onun gibi bir adam etki altında kalmaya açıktır...

– Geride bir mektup bıraktığı çok söylendi. Söylendiğine göre Stalin dışında bir tek Molotov okumuş.

– Ne bırakmış? Bu yeni haber. İnsanlar gerçekten zırvalıyor. *17.07.1975.*

– Alliluyeva'nın en muhtemel ölüm nedeni kıskançlık mı?

– Evet, kıskançlık. Bence tamamen haksız bir kıskançlık. Stalin'in sakalını düzelten kuaför kız vardı. Alliluyeva ondan hoşlanmıyordu. Nasıl, ne için? Çok gençti...

7 Kasım 1932'nin ertesi günü Voroşilov'un evinde kalabalık bir gruptuk. Stalin ekmek kırıntılarından bir top yaptı ve herkesin gözü önünde bunu Yegorov'un karısına doğru fırlattı. Ben fark ettim ama fazla önem vermedim. Güya bunun rolü olmuş.

Bence Alliluyeva o sırada hafif kafadan çatlak durumdaydı. Sinirleri o kadar bozuktu ki kendisine hakim olamıyordu. Yanında benim karım Polina Semyonovna ile toplantıyı terk etti. Kremlin surları içinde yürümüşler. Gece iyice ilerleyene kadar karıma şundan bundan şikayetler etmiş. Kuaför kızdan bahsetmiş. Ve o akşam o kadına kur yaptığından. Halbuki aslında sadece biraz içmişti ve şaka yapıyordu. Çok vahim bir şey yoktu ama bu onu şok etmiş. Çok kıskanç bir kadındı. Bu biraz damarlarında çingene kanı olduğundan. İşte o gece kendisine bir tabanca kurşunu sıktı. Polina Semyonovna bunu kınadı: "Nadya onu böyle kritik bir zamanda terk etmemeliydi."

Aklımda kalanlar ne mi? Stalin onun intihar ederken kullandığı silahı aldı ve dedi ki: "Tabancadan çok oyuncağa benziyor; yılda bir kereden fazla işe yaradığı olmadı." O tabanca kayınbiraderinin hediyesiydi galiba...

"Kötü bir eş oldum, dedi Stalin, onu sinemaya götürecek zamanım yoktu."

Karısını onun öldürdüğü söylentilerini yaydılar. Ağladığını hiç görmedim. Ama Alliluyeva'nın tabutunun önünde yüzünden süzülen gözyaşlarını gördüm... *09.07.1971; 04.11.1978.*

– Dediklerine göre Stalin bir film seyrettiğinde çok kolay gözyaşı dökermiş...

– Bu pek olası değil, diye cevapladı Molotov. Stalin'i ağlarken bir defa gördüm, Alliluyeva'nın tabutunun başında. "Onu korumayı beceremedim," dedi, başka da hiç görmedim.

– Bolşoy'da ağladığını görmüşler.

– Bu pek olamaz, ama yine de belki bir an... Ben görmedim. Çok sık beraberdik ama hiç hatırlamıyorum. *10.03.1977.*

– Stalin'in Blijniyaya ("Yakın") adlı bir daçası vardı. Bir de çok nadir gittiğimiz Dalniyaya ("Uzak") vardı ve bir de üçüncü, devrimden önce bir mühendise ait olan, küçük bir gölcüğe sahip Sokolovka.

Buharin, Stalin ve Alliluyeva'yı görmeye geliyordu, bu kesin. Çok ince, kültürlü ve hoş bir insandı. Ama onun Stalin'in değil de Buharin'in peşinden gideceğine pek inanmıyorum. Stalin'i kesin olarak çok seviyordu. Ama çok dengeli biri olmadığı doğru.

– Svetlana Alliluyeva'nın, yani kızlarının, 1942 yılında yazdığına göre Beria, hapiste beş yıllık cezasını doldurmakta olan Alyoşa Svanidze'nin infazını yerine getirmek için gelip Stalin'le görüşmüş. Stalin de hiç itirazsız kabul etmiş. Onun kayınbiraderiydi, neden?

– Bu maalesef doğru. Alyoşa Svanidze tam bir liberaldi. Bir Avrupalı. Batıdan besleniyordu. Stalin bunun farkındaydı ve fırsatını bulunca da –Alyoşa çok fazla gevezelik yapmıştı– bu haşin kararı aldı. Beria da ateşe körükle gitti...

– Svetlana'nın yazdığına göre Nadejda Alliluyeva bir mektup bırakmış. "Kim babamı, annemin onun yanında sadece gösteriş için durmadığına inandırabilir?"

– Her türlü etkiye maruzdu tabii, burası kesin. Buharin'in etkisi, bir ölçüde Avel Yenukidze'nin... Bunun bir erkek kardeşi vardı, adını hatırlamıyorum, karayağız birisi işte! Ona Kabil adını takmışlardı... Yenukidze sağcıydı, Buharinci. Kuvvetli birisi değildi ama uzun zaman dayandı...

– Kızı yazıyor ki: "O [Stalin] tabuta yaklaştı, aniden iki eliyle itti, topuklarının üzerinde döndü, gitti ve mezarlığa gelmedi."

– Hiç değil, hiç değil! İtiraz etti Molotov. Çok iyi hatırlıyorum ben. Stalin veda etmek için tabuta yaklaştı, gözlerinde yaşlar vardı. Ve büyük bir üzüntüyle dedi ki: "Onu korumayı bilemedim." Ben bunu duydum ve aklımda kaldı: "Onu koru-

mayı bilemedim." Kadınları etkilemeyi başarıyordu. Onların nezdinde çok süksesi vardı.

– Svetlana onun gözyaşından nefret ettiğini yazıyor. Kolonyalardan, parfümlerden nefret ettiğini.

– Doğrudur. Yalınlık ve temizlik konusu.

– Yazdığına göre babası bütün hizmetkar ve korumalar tarafından çok sevilirmiş. Öncelikle çok sade imiş, hizmetkarlara karşı hiçbir özel titizliği yokmuş, dileklere her zaman karşılık verir ne zaman istenirse yardıma koşarmış...

– Evet, bu çok doğru, diye onayladı Molotov. Daçasında bir limon bahçesi yapmıştı. Büyük bir bahçe, o işe ayrılmış bir de bina... Ama uğraştığını ben hiç görmedim. Herkes hayran kalıyordu. Doğrusunu söylemek gerekirse ben hiç de o hayranlığı paylaşmadım. Ne işi vardı limonlarla? Moskova'da limon! Ne ilgisini anlayabildim, ne de yararını. Sanki bir çeşit deney yapmaya kalkışıyordu. Evet konudan biraz haberdar olmak gerek belki. Ama bilmem ne çeşit yöntemler kullanmak, ne için, soruyorum size? Dinlenmek için... Daçaya bir kat eklemeyi önermişti. Ben hiç gitmedim, galiba Svetlana orada yaşıyordu ya da orada kalıyordu. Ne işe yarar? *06.06.1973; 21.10.1982.*

[Limonluk hikâyesi bana Gürcistan Merkez Komitesi eski genel sekreteri Akaki Mgeladze tarafından da anlatılmıştı. Stalin onu daçaya davet eder. Bir dilim limon kesip tattırır. "Çok güzel değil mi limon? –Çok güzel yoldaş Stalin. –Ben yetiştirdim."

Daha sonra laflayarak dolaşmaya devam ederler. Bir ara Stalin bir dilim daha keser: "Al, bir daha tat!" Tabii yine alıp tatmak gerekir. "Bunu ben Moskova'da yetiştiriyorum!" der Stalin. Biraz daha yürürler Stalin yine başlar: "Bak şuna, ben Moskova'da yetiştiriyorum!"

Mgeladze artık limonu tatmaya tahammül edemez hale gelmiştir. Parlak bir fikir gelir aklına: "Yoldaş Stalin, Gürcistan bütün ülkenin limon ihtiyacını karşılayacak, ben şahsen bunu üstleniyorum!" Ve bir tarih tesbit eder. "Neyse, en sonunda anladın," der Stalin.

Ve bir başka hikâye daha.

Mareşal Vasilevski, genel kurmay başkanı, Stalin'e General Çerniyakovski hakkında koca bir yığın ihbar dilekçesi sunar. Şikayetçiler onun çok fazla kadınla ilişkisi olduğundan yakınmaktadır.

"Ne yapacağız?" diye sorar Vasilevski.

Stalin bir süre düşünür:

"Ne yapacağız, kıskanacağız!"]

– Stalin'in Kaganoviç'in kızıyla evlendiğini söylüyorlar.

– Bunu söyleyenler beyaz gazeteler. Zırva tabii ki, saçmalık. Aşikâr zırvalar.

[Maya Lazarevna Kaganoviç bana bunun eski bir söylenti olduğunu ve evlerinde, bunun Stalin'in kulağına gitmesinden korkulduğunu söyledi.

"O dönemde ben daha çocuktum, dedi gülümseyerek. İnsanlar tuhaf gerçekten de!"]

Başkomutan

– Stalin başkomutan rütbesini kabul ettiğine sonradan pişman oldu. Daima da pişman kaldı. Haklıydı da. Ona ısrar eden Beria ve Kaganoviç'ti... Bir de ordudaki yöneticiler direttiler.

– Ama Kuznetsov'un yazdığına göre...

– Kuznetsov her şeyden haberdar değil. Stalin buna karşıydı. "Benim ne işime yarayacak?" diyordu. Bütün evrence tanınıyordu, böyle şeref nişanlarına ihtiyacı mı vardı? Haydi askerler için neyse, ama Stalin, o siyaset adamıydı, devlet başkanı. Başkomutan Suvorov ne devlet başkanı ne de parti adamıydı! Savaşı yöneten kişi olarak buna ihtiyacı olabilirdi. Ama Stalin komünist hareketin lideriydi, sosyalizmi inşa edenlerin başı. Bu unvan ne işine yarayacaktı? Gerçekten çok pişman oldu. Tek bir Stalin'e karşılık bir sürü general var. Daha sonra çok kızdı: "Nasıl kabul edebildim!" Bütün partinin başkanı, bütün halkın

ve uluslararası komünist hareketin başı – ve sadece başkomutan. Bu onu yükseltmekten çok alçaltıyor! O bunun çok üstündeydi! Bir başkomutan askeri konularda uzmandır. Halbuki o askeri alanda, politikada ve uluslararası alanda vardı. Bu unvanı ona iki sefer vermeye kalkıştılar. Birinciyi geri çevirdi ama sonra kabul etti ve ondan sonra da pişman oldu. *30.12.1973; 07.05.1975; 16.06.1977.*

⚜

[Yazar V. V. Karpov, onu Molotov'la tanıştırmam için sürekli istekte bulundu. Molotov'u razı edebildim ve bir araya geldiler. Karpov *Başkomutan Stalin* adlı bir roman yazmak niyetinde olduğunu söyledi.]

– Stalin hakkında gerçeği yazmak istiyorum. Yani doğru bir şekilde yazmak, pozitif yazmak demektir.

– Stalin çok karmaşık bir kişilik. Sadece kişisel sempati beslemek onun hakkında uygun olanı yazmaya yetmez. Bir de o dönemi tanımak ve ortamı anlamayı gerektirecek bazı özellikler var. Yine de sadece savaş şefi özelliklerini göz önünde bulunduramazsınız. Onda esas olan politikadır. Ülkenin siyasetinde, tarihte öyle büyük bir rolü var ki. Şimdi bütün bunları silmek istiyorlar. Küçük sümüklüler. Kendilerine ne deniyorsa onu yerine getiriyorlar.

⚜

[Konuşma savaşın hemen ertesinde Stalin'e Sovyetler Birliği Kahramanı unvanının verilmesine geldi. Stalin Sovyetler Birliği Kahramanı ölçütlerine uymadığını söyler. Bu unvan kişisel cesaret örneklerine verilmektedir.

"Ben böyle bir cesaret göstermedim," der Stalin.

Ve yıldızı kabul etmez. Yine de portrelerine eklerler. Öldüğü zaman Nişanlar Dairesi başkanı ona bir altın yıldız verir. Yıldız bir yastığa iğnelenir ve cenaze töreni sırasında taşınır.]

– Stalin'in sadece bir yıldızı vardı, Sosyalist Çalışma Kahramanı yıldızı. Ben bazen Lenin nişanımı takardım, dedi

Molotov. Bir dönem Mokova'nın adını Stalin yapmak için sürekli öneriler vardı. Çok üstelenmişti! Ben karşıydım, Kaganoviç "Sadece Leninizm yok, Stalinizm de var!" diyerek bundan yana çıkıyordu.

Bu Stalin'i alçaltan bir şeydi. *16.06.1977.*

Günlük Yaşam

– Stalin'in insanlarla ilişkileri nasıldı?

– Gayet basitti. Çok iyi bir adam, gayet geçimli. İyi bir yoldaş. Çok iyi tanırdım ben onu.

– Şampanyayı sever miydi?

– Evet, en sevdiği şaraptı. Şampanyayla başlardı hep...

– Stalin ile hangi şarapları içerdiniz? Kindzmaravli mi?

– Kindzmaravli'yi çok nadiren içerdik. Şu şarap vardı hani...

– Tzinandali mi?

– Hayır kımızı şaraplardan. Ben Tzigistavi içerdim. Bardağımı dibine kadar içmediysem Beria bana derdi ki: "Çok kötü içicisin. –Herkes gibi içiyorum." Sek bir şaraptı, halbuki herkes tatlı şarap içerdi, biraz şekerli. Adı neydi onun?

– Kvançkara mı?

– Hayır o çok az içilirdi. Ojaleçi de içerdik. Savaştan önce çok aşırı derecede içmiştik.

– Tzolikauri?

– Hah, Tzolikauri! diye sevinçle atladı Molotov. Stalin çok az bir miktar şarap içerdi. Daha çok ufak bir bardak konyağı tercih ederdi. Çayıyla birlikte...

– Stalin'in evinde daktiloyla yazılmış şarap etiketleri olduğu doğru mu? Çemenko yazıyor.

– Hayır, hiç doğru değil. Bir kere, tesadüfen belki...

Kalinin az içerdi. Zaten Kalinin çok az bizimle birlikte olurdu. Kruşçev ileri yaşlarda içmeye başladı. Bulganin ise şişeye çok meraklıydı, evet.

– İnsanlar Beria'nın hiç votka içmediğini söylüyorlar.

– Haydi canım! Daima bizimle içerdi, en azından sırf Stalin'in gözüne girmek için içerdi. Yetenekli bir örgütçüydü ama zalim, acımasız bir adamdı. Arkadaşı Malenkov'du, onlara daha sonra Kruşçev eklendi. Birbirlerinden farklı da olsalar yine de ortak bir şeyleri vardı... Beria genellikle zorunlu kalsa da içkiyi pek sevmezdi gibi geliyor bana. Malenkov da içmezdi. Voroşilov ise içerdi. Her zaman biberli votka ikram ederdi.

Stalin fazla içmez ama içerirdi. Belli ki insanlar içtikten sonra konuşmalarında kendilerini daha özgür hissetsinler de onları sınayabilsin diye. Kendisi içkiden nefret etmez ama ölçülü içerdi. Çok nadiren sarhoş olurdu, ama arada olurdu. Arada sarhoş oldu, evet. İçtiği zaman neşelenir ve hemen gramofonu çalardı. Her çeşit müziği dinlerdi; çok plağı vardı. Rus halk şarkılarını severdi, bir de komik şarkıları, Gürcü şarkılarını. Çok güzel plaklardı.

[1973 Mart'ında, Molotov'un seksen üçüncü yaş günüydü. Tam formundaydı, zihni açık. Masada şarkı söyledik. Bizi şaşkınlığa uğrattı *Kalinka, Engin Bozkır, Kar Fırtınası, Volga'dan Aşağı, Bülbül, Benim Bülbülüm, Suliko.* Bütün benliğiyle şarkı söylüyordu, bütün yüreğiyle. Stalin'in eski Rus halk şarkılarını çok sevdiğini söyledi.]

– Stalin geç mi yatardı?

– Hatta çok fazla geç diyebilirim, dedi Molotov. Çok çalışırdı.

– Diyebiliriz ki ne onun ne de sizin özel yaşamınız yoktu.

– Bir özel hayatımız vardı, ama bölük pörçük tabii, orası kesin. *08.01.1974.*

Stalin'in evinde çoğu defalar Sibirya som balığı yerdik. Küçük parçalara ayırırdık, peynirde olduğu gibi, mükemmel bir balıktır, nefis.

Jdanov piyanoya geçerdi, ardından Molotov. İyi piyano çalardı. Aslında iyi çalmazdı da hoş bir çalışı vardı. Hiç kuşkusuz piyanoya aşinaydı. Ve güzel parçalar seçerdi... *13.04.1972; 04.10.1972; 08.01.1974; 28.07.1976; 14.10.1983.*

– Stalin'de Sibirya'dan bir şeyler kalmıştı. Sibirya'dayken oltayla balık tutarmış ama onun büyük bir merakı da sayılmazdı bu. Zaten boş zaman eğlencesi yoktu. Sibirya usülü balıktan yerdik: çiğ, sarımsak ve votka ile, çok güzel yenir. Çoğunlukla lota balığı yerdik, Beria getirirdi. Beria mamaliga da getirirdi, mısır tatlısı. En çok da peynir, biliyorsunuz. Nefis bir peynir. Müthiş bir açlıkla üstüne atlardık resmen... Zevk için yemek yiyecek vaktimiz olmazdı, e kim bilebilirdi başka bir fırsat çıkacağını? *12.05.1976; 09.06.1976.*

[Stalin mısralar da yazarmış, dedim Molotov'a. Şiirlerinden bazılarını Gürcüceden çevirdim. İşte bir tanesi, size yaptığım çeviriyi okuyayım:

Ev ev dolaşırdı
Sürgün bir cin gibi.
Ve dalgın melodisinde
O derin gizlilikte sakladığı.
O altın şarkı
Vicdanları aydınlattı,
Ve o yatışmış insanlar şarkıcıya derin minnetlerini sunardı.
Ama sarsılıp kendilerine geldiklerinde,
Dehşetle dolup,
Zehir dolu kupalarını kaldırdılar
Ve dediler ki: "İç, melun!"
Biz o tanrısal doğruyu değil,
Dünyasal yalanı yeğleriz.

Bu mısralar 1896 tarihlidir. O zaman henüz on yedi yaşına varmamıştı.]

Yenilikleri sezmek

– Stalin bu konuda özel olarak hiç uğaşmamış olmasına rağmen teknik alanda olağanüstü bir önseziye sahipti. Bu konuda derinine bir çalışması hiç olmamıştı. Evinde teknolojiyle ilgili en ufak bir şey görmedim, ama bilgileri değerlendirmesini iyi bilirdi, işle ilgili insanların anlattıklarını dikkatle dinler, inceler, zayıf noktaları çıkarır ve çözüm önerirdi.

Tabii Stalin'in aşırıya kaçtığı da oldu... Ama yeniliklere karşı bir önseziye sahipti. Ve uçak yapımcıları İlyuçin, Yakovlev ile çok iyi ilişkileri vardı... Ekonomide yenilik önsezisi vardı diyemeyeceğim ama askeri alanda, evet. Benim de öyle, ve askerler de, havacılık, denizcilik bakanları da beni severlerdi. Bana karşı kötü niyetli olan bir tek Kruşçev vardı...

Stalin'in müthiş bir çalışma kapasitesi vardı... Bunu kesinlikle söyleyebilirim. İhtiyacı olan şeyi derinine bilirdi.

Bakanlar Kurulu ve Merkez Komitesi kararlarını hatırlamak yeter. Bakanlar Kurulu'nda bol miktarda karar çıkıyordu, haftada yüz tane kadar. Poskrebiyçev bütün bu kararları bir paket haline getirip imzalansın diye daçaya yolluyordu. Ve bu paketler haftalar, aylarca mühürleri açılmadan kalıyordu. Buna rağmen bütün kararlar Stalin'in imzasıyla yayınlanıyordu. Kimsenin bozmadığı kocaman bir yığın. Bu konuyu konuştuğumuzda bize soruyordu: "Bugün ne yaptınız, hangi konuları ele aldınız?" Bu masada oluyordu, tartışıyorduk, görüşlerimizi iletiyorduk, onunkileri dinliyorduk. Ne olması gerektiğini belirliyorduk ama bütün o kâğıtların hepsini ona okumamız söz konusu değildi. Çünkü o zaman bir bürokrata dönüşürdü. Hepsini okuyacak durumda değildi. Oysa tartışılan konular ekonomik, askeri, politik, kültürel vesaireydi. Her şey onun başkanı olduğu Bakanlar Kurulu adına yapılıyordu. Bu nedenle de her kararda onun imzası oluyordu, ve paketler mührü çözülmeden bir köşede yatmaktaydı. Daçaya gidiyorduk [gülerek], paketler bir aydır üst üste yığılı durmaktaydı ve yanına bir yığın daha ekleniyordu.

Lenin onun zamanında on kat daha az kâğıt, yazı çizi işi olduğunu söylerdi. Lenin okumaya zaman bulamadığı kararları imzalamak zorunda kaldığı için şikayet ederdi: "İmzaladıklarımın hepsini okumuyorum, topluluğa güven duymak lazım..."

Stalin sorardı: "Bu önemli bir sorun mu? –Evet." O zaman yazıyı virgülüne varıncaya dek incelerdi. Ama şuna buna verilecek krediler söz konusu olduğunda her şeyden haberdar olmak imkânsızdı. Merkeziyetçiliğin işlemesi gerekiyordu. Onun için her şey yardımcılarına, halk komiserlerine, Merkez Komitesi üyelerine güvene dayalıydı. *23.11.1971; 08.03.1974; 14.01.1975; 01.08.1984.*

⚜

– Halk Komiserleri Konseyi başkanı seçildiğimde [1930], Merkez Komitesi sekreterliği görevimden alınmamı talep ettim. Öncelikle zor olacaktı; ikinci olarak da kadroları yenilemek gerekirdi.

Stalin: "Tamam" dedi. Ve sekreterlik görevi Kaganoviç'e verildi. Merkez Komitesi'nde Stalin'in yerine bakıyordu. Her halükarda o dönemde Kaganoviç, Stalin'den sonra sekreterlikteki en önemli kişiydi. Ben de Halk Komiserleri Konseyi'ndeydim. Daha önce Merkez Komitesi sekreterliği yapmıştım ve aynı zamanda da Moskova Komitesi sekreteriydim. Moskova Komitesi'ndeki görevlerimi Baumann'a devrettim, bu başka bir Baumann, Letonyalı; zaten Merkez Komitesi'ndeydi.

– O ne oldu? Ondan bahsedildiğini duymuyoruz artık.

– Sanıyorum ki o da "Mogilev Bölgesi"ne gitti.*

– 1937'de mi?

– Yaklaşık o zaman, evet. Moskova Komitesi'nde Baumann'ın yerine Kaganoviç geldi. Kruşçev ikinci sekreterdi. *19.04.1977.*

⚜

* Rusça'da ölü gömme anlamına gelen *mogila* sözcüğü üzerine esprili bir kelime oyunu. *–çev.*

Stalin'in birçok yetenekleri, teşebbüs ruhu vardı. Ondan daha iyi birisi yoktu ortada. Biz hepimiz toy adamlardık. Ben eski devrimci ekoldendim, kendi kendime Bolşevizme gelmiştim. Kendi içimde vardı bu. Her şeyi incelemiştim, bana gelen bütün yükü taşıyordum, başka türlü davranmak aklıma gelmezdi. Yine de fazlasıyla dosya yüküm vardı. O sırada biraz daha yavaş çalışıyordum. Neden? Şüphesiz yeterince güçlü olmadığım için; her şeyi gerçek anlamda düşünebilmek için zamana ihtiyacım vardı. Büyük hatalar yapmıyordum ama çok zaman geçiyordu. Ve ileri gitmek gerekiyordu, daima ileri.

Yeterince zamanım şimdi var. Bütün gün kendi küçük işlerimle uğraşıyorum. Ve maalesef bizim zamanımızda başlamış olan bazı şeyleri görebiliyorum bugün.

– Demişsiniz ki Stalin ile aranızda büyük bir fark var, tam bir çap farkı.

– Evet.

– Sizden on yaş büyüktü...

– Sadece o değil. Onun rolü başkaydı. Onunki sınırsız, alışılmadık bir roldü. Yönetiyordu, şefti. Başlangıçta o putlaştırma ile biraz mücadele etti ama daha sonra, bu biraz hoşuna gitmeye başladı...

Beni Stalin'le karşılaştıramazsınız, kimseyi de. Lenin'den beri ne ben, ne Kalinin, ne Cerjinski, hiç kimse Stalin'in yaptığının onda birini yapmadı. Bu bir gerçek. Bazı önemli konularda Stalin'i eleştiririm, teorik alanda, ama siyaset adamı olarak hiç kimsenin üstlenemeyeceği bir rol oynadı.

– Ama Politbüro'nun diğer bütün üyelerinin hiçbiri sizinle karşılaştırılamaz! diye atıldı Çota İvanoviç.

– Bu doğru olabilir. Tabii Stalin tek başına çalışmıyordu. Etrafında çok sağlam bir ekip vardı. Başka birisi her şeyi bozabilirdi. Çok sayıda düzgün insan vardı ama tepede Stalin tek başınaydı. Gerekli olan kişiliğe sahipti –kesinlik, kararlılık, bilinçlilik– kısaca birçoğunda eksik olan her şey. Çok iyi insanlar

vardı, çok çalışkan insanlar ama işte bilinç eksiklikleri vardı. *09.07.1971; 08.03.1975; 04.11.1979.*

– Bütün başbakanlarımızın sonradan halk düşmanı ya da parti karşıtı olduklarını, hatta yoldan çıktıklarını fark ettim, Lenin hariç hepsi.

– Doğru.

– Lenin. Lenin'den sonra Rikov. Kurşuna dizildi. Daha sonra siz. Partiden ihraç. Sonra Stalin; onunki kişinin putlaştırılması nedeniyle. Malenkov. O da sizin gibi partiden dışlandı. Malenkov'dan sonra Bulganin. O da sizin de olduğunuz parti karşıtı gruba dahil edildi. Bulganin'den sonra Kruşçev. O ise iradecilik, öznelcilik nedeniyle. Kruşçev'den sonra Kossigin. Sonrasını göreceğiz. Kimseyi unutmadım. Buna rağmen devlet gelişti, iyi yolda ilerlemeye devam ettik.

– Tamamen doğru... Ben başkanlıktan hiçbir isnat olmadan alındım. Stalin öldü ve ancak ondan sonra bana suç yüklendi.

Stalin'in rolü

– Stalin'e ne kadar saldırılırsa o kadar yükseliyor. Kavga devam ediyor. Stalin'de sınırsız olan şeyi göremiyorlar, dedi Molotov. Lenin'den sonra Stalin'den daha kararlı, daha yetenekli, daha büyük birisi olmadı. Lenin'in ölümünden beri ortaya çıkan durumları iyi analiz edebilen, ondan daha iyi birisi çıkmadı. Hep buna inandım ve bunu söyledim. Ama bu nedenden dolayı da onun hakkında Kirov'un yaptığı gibi aşırıya kaçmaya gerek yok: "Stalin'in çözümünü bulamadığı hiçbir sorun yok." Bunu Lenin için bile diyemeyiz. Stalin olağanüstü bir rol oynadı. Ve çok da çetin. Bazen yanıldığını kabul etmeyi isterim ama ondan az yanlış yapan bir kişinin adını söyleyin bana. Tarihi olaylar oldu, insanlar kendi tavırlarını aldılar, ama kim en doğru pozisyonu aldı? Sadece Stalin, o dönemdeki yöneti-

min bütün yetersizliklerine rağmen üstlendiği işi sonuna kadar götürdü.

Stalin'in hayran olunacak şekilde gerçekleştirdikleri henüz yeterince takdir edilmiyor ve vurgulama hep yanlışlarına yapılıyor. Onların istediği Stalin'in hatalarını tamir etmek değil, bu hatalara dayanarak partinin çizgisini değiştirmek.

Ben ise, yanlışlarına rağmen Stalin'i büyük bir adam, yeri doldurulamaz birisi olarak değerlendiriyorum! Döneminde kimse ona erişemedi.

Stalin benim eleştirdiğim konuları biliyordu; hiçbirisini doğrudan dile getirmediğim doğru. Yine de ona eleştiri yöneltiyordum ve bu her zaman da hoşuna gitmiyordu. Buna rağmen Stalin'e benden daha yakın olan birisini tanımıyorum. Ne Kruşçev, ne Malenkov! *03.02.1972; 12.12.1972; 17.07.1975; 16.06.1977; 22.07.1981.*

– Hemen hemen hayatınızın tamamını işlerin yönetiminde geçirdiniz.

– Evet öyle sayılır.

– Hayati minimumlardan haberdar mıydınız? Bir işçiye geçinebilmesi için ayda 60 rublenin yeterli olmadığının farkında mıydınız?

– Nasıl yani farkında mıydık! Bundan ne sonuç çıkarmak lazım? Bunun ne olduğunu biliyorduk. Habercilere de ihtiyaç duymadan, etrafımızda insanlar vardı. Bazıları bugün var, bazıları yarın, değişik fikirleri var herkesin. Bunların farkında olmamak için sağır olmak gerek. Biliyorduk ama yapılması gerekeni yapamıyorduk. Bu çok çetin bir problem.

Benim fikrimce her şey yoluna henüz girmedi. Birçok şey hâlâ gerçekleştirilmedi, bu emperyalistlerin kabahati. Emperyalizm var oldukça insanlar hayatlarını iyileştirmede güçlük çekecekler. Savunma kuvvetini sağlamak ve daha bir sürü şey lazım. İnşa edilecek çok şey var hâlâ. Bir üçüncü dünya savaşı kesin

değil, ancak imkânsız da değil. Emperyalizm oldukça şartların iyileşmesini fazla ümit edemeyiz. Benim fikrim bu. *12.05.1976.*

⚜

– Hasımlarımız, İkinci Dünya Savaşı'nın bizim güçlerimizi batıracağını, çökeceğimizi, komünizmin varlığını sürdüremeyeceğini umdular. Hiçbirisi olmadı. Durumumuzu daha da sağlamlaştırdık, sosyalist bloku oluşturduk ve bunda da Stalin'in hakkı büyüktür, dedi Molotov.

– Bugün, bazı yazarlar Rusya'nın koşullar ne olursa olsun devam edebilecek ve Almanya'ya boyun eğmeyecek bir ülke olduğunu düşünüyorlar. Ayrıca 35 milyon adam kaybetmişken bir zaferden bahsedebilir miyiz? Zaferi kazanan gerçekten de biz miyiz?

– Bunu söyleyenler işte bize zaferi zor hale getirenlerin kendileridir. Önyargılarla besleniyorlar. Rusya'nın üç yüz yıl boyunca Tatar-Moğol boyunduruğunda yaşadığını unuttular mı? Ya Stalin olmasaydı? Böyle konuşanlar düşüncesi kıt olan ve yerli yersiz konuşan adamlardır.

– Diyorlar ki: Molotov hiçbir şey söylemez, kendi yanlış fikirlerini savunmak zorunda.

– Stalin idaresinde her yaptığımızın doğru olduğunu düşünmüyorum. Ama esas olan övüncümüzdür. Eğer biz orada yenilgiye uğrasaydık zafer için epeyce uzun süre beklemek gerekirdi. Rejimimiz iyi dayandı, parti ve halkımız da, Stalin'in Sovyetler Birliği'ni oluşturan halklar arasında en kayda değer olanlar dediği Rus halkı. Bu bir büyük millet şovenizmi değil ama basit bir tarihi gerçek. Milliyetler konusunda uzman birisi varsa o da Stalin'dir. Ve o da Rus halkının faşizmin belini kıran en büyük karar gücü olduğunu iddia etmekte haklıdır. Herkesten çok Stalin, Rus halkının payına düşen tarihi ve ağır görevin bilincindeydi. Rusların yüreğindeki halkları birleştirme eğiliminin diğer halklara oranla daha fazla olduğunu söyleyen de Dostoyevski'ydi, evrensel ölçekte, insanlık ölçeğinde...

– Mareşal Golovanov bana Rus halkının Stalin'e olduğu kadar yürekten bağlı olduğu başka kimse olmadığını söyledi.

– Rusya var oldukça, Sovyetler Birliği var oldukça ve herkes kendini iyi hissettiği sürece. Stalin'in dil sorunlarına eğilmesi bilinçliydi. Dünya komünist sistemi başarıya ulaştığında –ve buna ulaşmak için gereken her şeyi yaparken–, hakim olan dil, uluslararası iletişim dili Puşkin ve Lenin'in dili olacaktı. *15.08.1972; 11.03.1983.*

Koruyucu-İsa Kilisesi

– Moskova imar planı uygulamaya konulduğunda birçok tarihi eser yok edildi...

– Mesela neler? diye sordu Molotov.

– Koruyucu-İsa Kilisesi.

– Ha evet! Koruyucu-İsa Kilisesi.

– Bugün bu soru tekrar gündeme geliyor.

– Gerçekten mi?

– Bunun sorumlusunun Kaganoviç olduğu söyleniyor.

– Öyle mi? Onun sırtına mı yüklemişler? Bu da çok aşırı.

– Ama kiliseyi niye dinamitlediler? Sovyetler Sarayı ve Lenin Anıtına bu kadar önem veriyor idiyseler başka yerde yapabilirlerdi.

– Kasıtlı olarak yapılmıştı. Kilisenin yıkımına itiraz edenler vardı. Ben etmedim. Şehrin merkezinde o kiliseyi bırakmak, ne için? Çok da eski bir şey değildi. Tam merkezde bir kilise: Sovyet iktidarına uygun değildi.

– Müze haline getirilebilirdi?

– Doğru. Ama işte yapılması öngörülmüş anıtın orta yerinde bir havuz gibi olacaktı. Bu tamamen anlamsız...

– Kilisede bir sürü sanat eseri varmış.

– Doğru. Galiba bazıları muhafaza edildi.

– Öylesine dolaplara koyulmuşlardır, halbuki orada yerlerinde korunmuş olacaklardı. Saint-George şövalyelerinin isimleri kazılıymış duvarlarında. Bu Rus ordularının zaferiydi.

– Kiliseye ilişkin hiçbir şeye ihtiyacımız yok. Hele de Moskova'nın orta yerinde.

– Ama dinamitlemek niye? Neden olduğu gibi kalamazdı?

– Derinine düşünmedik. Orada bırakamazdık ama dinamitlememeliydik. Belki gereksiz bir şeydi. Benim de fikrim bu. Yine de bundan yana tavır aldım.

– Herkes Kaganoviç diyor.

– Kaganoviç mi? Onu diyenler antisemitistlerdir.

– Kim peki? Emri veren Stalin miydi?

– Hayır, Politbüro'nun kararıydı, ve bizim komisyon da kabul etti.

– Kiliseyi dinamitlemeyi mi?

– Hayır, dinamitlemeyi değil ama oradan kaldırmayı. Orada bırakmamayı.

– Niye dinamitlendi o zaman?

– Gerçekten bilmiyorum... O dönemde aslında hiç önemi yoktu, dinamitleme veya değil.

– Kalın duvarlar vardı. Daha sonra Sovyetler Sarayı'nı inşa etmeye kalkıştıklarında başarılı olamadılar. Toprak kayması oldu.

– Bütün bunlar beni ilgilendirmiyor. Bu şekilde çene çalmak istiyorlar. Eh çalalım o zaman, çok iyi bir iş! Bu kaçınılmazdı! Her ne şekilde olursa olsun kiliseyi kaldırmak gerekiyordu.

– Onun ardından çok sayıda kilise daha yıkıldı. İbadete kapatabilirlerdi, yıkmak niye? Dinamitlediklerine yazık etmişler. Söylediklerine göre çok güzel bir kiliseymiş, ben görmedim.

– Nasıl görmediniz? Uzun süre kaldı halbuki.

– O ben dünyaya gelmeden önceydi. Ben 1941'de doğdum. Oysa bu iş savaştan önce olmuş.

– Savaştan önce mi? Olabilir tabii. Belki bazı şeyleri yapmamalıydık ama bütününde benim fikrimce kimseye sitem edemeyiz. Kiliseyi yıkmak gerekiyordu.

– Vasnetsov'un tablolarıyla, fresklerle süslüymüş...

– Bu müzeler için geçerli, kiliseyi korumak için yeterli değil.

– Kendi başına bir sanat eseriydi...

– Eh, neyse yani, umurumda değil!

– İbadet yeri olmayabilirdi...

– O zaman da ibadet yeri olmayacak bir kilise ne işe yarar?

– Kızıl Meydan'daki Saint-Bazil Katedrali gibi yerinde kalırdı. Onu koruyan Stalin miydi?

– Evet doğru. Ama öbür kilise çok daha eski, halbuki bunun tarihi 19. yüzyıldı. Tabii pişman olunacak kararlar olmuştur. Şimdi bunlar hata gibi duruyor, ama her zaman öyle değildi. *09.12.1982.*

– Bir Altski vardı, Mali İşler Halk Komiseri yardımcısı. Bu adamın aracılığıyla özel koleksiyonlardan gelen tablolar dışarıya gitti. Polonya'da antika ticareti yapan bir kardeşi vardı. *16.08.1978.*

– Tarihi kitapları okuduğunuz olur mu?

– Karamzin'in *Rus Devleti Tarihi*'ni okuyorum.

– İlginç, tabii. Ama tarihi sadece Karamzin ile incelemek yetmez. Değişik bakış açılarını da edinmek lazım. Halbuki Karamzin sadece kendisine yakın olanı severdi: Ortodoksluk.

– Evet ama ortodoksluğun Rusya'ya sağladığı yararlar da vardır.

– Şüphesiz. Dışişleri Bakanlığı'nda bu konuda söz aldığım oldu. Damian Bedny'nin bir yazısı veya kısa öyküsü hakkındaydı. Yazar ortodoksluğa döndürmek amacıyla Slavların Dinyepr'e dökülmesinin tam bir aptallık olduğunu söylüyor. Onu sakinleştirip bunun hiç de aptallıktan olmadığını, Batı'ya doğru atılmış bir adım olduğunu, komşularımıza karşı bir hata yapmamamız için bize lazım olan adamlara doğru tarafımız-

dan atılmış bir adım olduğunu anlatmak gerek. Bunun Rusya'ya faydası olmuştu ve bu konuda aptallığımızı ilan etmek de yanlıştı. Bolşeviklerin, o sıkı komünistlerin hepsi anlamadı. Bu sadece dini bir tutum değil politikti de, ülkemizin ve halkımızın iyiliğineydi...

Stalin'in tanrıtanımaz bir militan olmadığını söylemek lazım. İlk elde kilise egemenliğine karşı Lenin'in çizgisini takip eden bir devrimciydi, diye ekledi Molotov.

– Bazı büyük askeri şefler her çarpışmadan önce Stalin'in "Tanrım bize yardım et!" diyerek onlara cesaret verdiğini söylediler. Savaş sırasında Kremlin'de askerliğini yapmış olan yazar Vladimir Soluhin bana şunu anlattı: "Peronda beliren Josef Vissariyonoviç'i gördüm. Solunda patrik Aleksis; sağında Krutitski metropoliti. Stalin papazlara hürmet ederdi. Papaz okulu yılları boşa gitmemişti."

– Orada abartıyor, dedi Molotov. Yemekten sonra kilise şarkıları söylediğimiz olurdu. *04.10.1985.*

[Yüksek rütbeli bir papaz Paris'ten Moskova'ya gelmiş. Eskiden Tiflis papaz okulunda Stalin'in sınıf arkadaşıymış. Eski arkadaşından bir davet almış. Bu görüşme için nasıl giyinmesi gerektiğini sormuş: Kilise kıyafeti mi yoksa sivil mi?

"Sivil olsa daha iyi olur," diye tavsiye etmişler.

Karşılaşma çok sıcak olmuş. Stalin arkadaşının ceketine parmağı ile dokunup demiş ki: "Tanrıdan korkmuyorsun ama benden korkuyorsun öyle mi?"]

"Bırakalım Viçeslav çalışsın..."

– Stalin yetmişinci yaş günü için kendisine verilen tüm hediyeleri müzeye vermiş.

– Müzeye verdi, evet. Bana da hediyeler gelmişti. Dışişleri Bakanlığı'nda bir yerlere koydular, bilmiyorum. Mao Çe-Tung bana eşsiz iki vazoyla küçük heykelcikler getirmişti. Hepsi bakanlıkta kaldı. Bazıları hariç, onlar da Bakanlar Kurulu'nda

kaldı. Ben uğraşamadım. Stalin için bir müze tahsis edildi, ona çok kıymetli şeyler hediye edilmişti, sanat eserleri, korunmaları lazımdı.

– Bugünküler bunları evlerine götürüyorlar.

– Olabilir.

– Geçen gün, dedim Molotov'a, Stalin'in daçasının önünde durduk. Bekçiyle konuştuk. Stalin zamanında oradaymış, ve Stalin kriz geçirdiği gece de görevdeymiş. Diyor ki: "O akşam Stalin gezintiye çıkmıştı. Birimize yaklaşıp sordu: 'Bu akşam yemekte ne vardı?' Daha sonra odasına gitti ve bir daha çıkmadı."

– Bir daha çıkmadı. Stalin'le ben Kremlin'de bir daireyi paylaşıyorduk, sonradan Kongre Sarayı'nın inşa edildiği yerde. Çok nadir de olsa bazen birbirimizi ziyarete gidiyorduk. Bir dönem bayağı da sık oldu bu görüşmeler. Veya onun evinde, daçasında. En çok da "Yakın"da. "Uzak", Domodedovo tarafındaydı. "Bir savaş çıkacak olursa ne yaparsınız?" diye sorardı, savaştan sonra. "Askeriyeyle ilginiz yok. Kimse askeri konuları bilmiyor. Haliniz ne olacak? Emperyalistler sizi çiğ çiğ yiyecekler."

Doğru bir yön de vardı bunda. Askeriyeyle çok az ilgiliydik. Kabul etmek gerekir ki Stalin 30'lu yıllarda ve savaş sırasında tam olarak yerini dolduruyordu. Çünkü savaş ilmini sadece tanımak değil ondan tat almak da gerek. Savaştan sonra Stalin emekli olmaya yeltendi ve bir gün masada dedi ki: "Bırakalım Viçeslav çalışsın. En genç olan o." Bu küçük bir gruba söylenmişti, daçada. Hiçbir kadeh kaldırma olmadan. *04.10.1972; 06.06.1973.*

– Savaşın ertesinde Stalin'in emekliye ayrılması gerektiğine inanıyor musunuz?

– Hayır inanmıyorum. Ama bence çok fazla yorulmuştu. Ama kimse bu riske girmeye kalkışmadı. Ona övgüler yağdırıyor, hoşuna gitmeye çalışıyorduk. İşte Kruşçev'e duyduğu güvenin ve bana olan kuşkusunun da temeli.

– Belki partinin onursal başkanı olarak bırakmak gerekirdi?

– Belki sadece onursal başkanı değil...

– Ama çalışabilecek durumda mıydı?

– Gittikçe daha az. SSCB Bakanlar Kurulu'nun başkanıydı ama oturumlara Voznessenski başkanlık ediyordu. Voznessenski'den sonra Malenkov oldu; ben Dışişlerindeydim ve birinci yardımcılar arasında değildim artık, ya da sadece şekil olarak öyleydim.

Ruslar ve Yahudiler

– Biz diğer Ruslar... Stalin Sovyet halkı adına böyle dermiş, dedim ben, konuşmayı başlatmak için.

– Biz diğer Ruslar, ilk sıradayız, dedi Molotov, ama her şeyi de Rusluğa getiremeyiz. Bu göründüğünden büyük iş. Sadece Rusların iyi olduğuna inanmak yanlış. Stalin'le ilgili bir şiirde yazmışsınız siz: "Bu Gürcü çok büyük bir Rus'tu." Bu çok yerinde bir tanım, ama bana göre Rusluğun altını çizmek yerine enternasyonalizm konusunda bir şeyler eklemek gerekirdi. Ruslar kendi başlarına hiçbir şey başaramazlardı çünkü onların da çok fazla defoları var; zaten nasıl olmasın ki. Sonuçta, hiç kimse sosyalist gelişimi hayal etmemişti, ilk olarak Ruslar yaptı. Bu böyle.

– Diyorlar ki devrimi yapan Ruslar değil Yahudilerdi.

– Buna inanacak çok insan bulamazlar. Fakat ilk hükümette ve Politbüro'da Yahudilerin çoğunlukta olduğu da doğru. Ruslar, Yahudiler ya da başka sataşan birileri dürtükleyince birleşip harekete geçiyorlar ancak... *09.12.1982.*

– Buharin dışlandığında ailesini terk edip çok güzel, genç bir Yahudiyle evlendi. Onunla yaşamasına izin vemediler. İlk eşi Rus'tu. Yahudilerle evlenen çok kişi vardı: Voroşilov, Andreyev,

Rikov, Kalinin. Bu tesadüf değildi. Yahudi topluluğu içinde muhaliflerin ve devrimcilerin sayısı Ruslarda olduğundan daha çoktu. Aldatılmış, hor görülmüş, ezilmişler ve bunların üstüne dimdik ayakta her yere sızmışlardı. Bunlar kentliydiler, yüzyıllar boyunca şehirlerde yaşamışlardı. Hayatları o kadar iyi şekillenmişti ki çok aktif hale gelebildiler, Ruslar ise önce kafalarını kaşımakla başlamak durumundaydılar. Kendilerini yoklamak, karar vermek için zaman kaybediyorlardı, halbuki öbürleri daima hazırdı.

Milliyetler Halk komiserliği yapan Stalin aynı zamanda İşçi Köylü Denetimi'nde (Rabkrin) komiserdi. Lenin bir mektup yollayarak, karmakarışık edilmiş bir işi düze çıkarması için onu görevlendirmişti. Stalin bu konuda şunu anlatmıştı: "Halk Komiseri olarak ona gelip dedim ki: 'İşte, bir komisyon kurdum.' Üyelerin adlarını verdim, şunlar, bunlar. Bana dedi ki: 'Bir tanecik bile Yahudi yok mu? Hayır, o zaman bu yürümez!'" Biz Ruslar ve Lenin'in kendisi için ne biçim bir tokat! Lenin dedi ki: "Ruslar tembeldir", ve Rusların gerçekten tembel olmasının, başladıkları bir işi bitirememelerinin onu ne kadar derinden etkilediği, üzdüğü belli olurdu... "Çene çalmak, nutuk atmak, bunlarda çok iyiyiz! Ama iş yapmaya gelince..." "Nutuk atmak". Lenin bu kelimeyi telaffuz etmişti. *29.04.1980.*

– 1939 yılında, Litvinov görevden alındığında ve ben Dışişleri'ne geldiğimde, Stalin bana dedi ki: "Halk Komiserliği'ni Yahudilerden temizle." İyi ki dedi bunu bana! Çünkü Yahudiler yönetimde ve elçiliklerde mutlak çoğunluğu oluşturuyorlardı. Bu da tabii ki kötü bir şeydi. Letonlar ve Yahudiler. Ve her biri de arkasından bir alay sürüklüyordu. Zaten ben geldiğimde tepeden baktılar ve benim uygulamaya koyduğum tedbirlerle alay ettiler. Stalin, tabii ki, Yahudilerden kuşkulanıyordu. Halbuki ona en sadık olan da Kaganoviç'ti. Beria, Kaganoviç'in arkasından: "Lazar İsrail'dir..." derdi.

Stalin bazılarının iddia ettiği gibi antisemitist değildi.

Yahudilerin birçok niteliğini takdir ederdi: çalışma kapasitelerini, dayanışmalarını, politik dinamizmlerini. Hiç şüphesiz ortanın üstünde bir enerji yayarlar etraflarına. Bu nedenledir ki bazıları bir yönde, diğerleri öbür yönde çok faaldirler. Kruşçev döneminde en son baş kaldıranlar onlardı. Stalin'e karşı korkunç bir nefret besliyorlardı.

Halbuki Çarlık döneminde hapishanelerde ve sürgünde onlardan kalabalık yoktu; hakimiyeti ele geçirdiğimizde, çoğunluğu birdenbire Menşevik olmakla birlikte, birçoğu da Bolşevik oldu.

Bununla birlikte Rusya'da hiçbir yerde olmadığı kadar Bolşevik vardı, diye devam etti Molotov. Onlarla gurur duyabiliriz. Yanlış davrandıklarında Rusların yüzüne tükürebiliriz. Ama gurur duyulacak nedenler de var.

– Rusya'nın çok defalar dünyayı kurtardığını söyleyebiliriz.

– Aynı zamanda yağmaladığını, boyunduruk altına aldığını ve "halkın hapishanesi" olduğunu da, diye ekledi Molotov. *23.11.1971; 14.01.1975; 17.07.1975; 10.03.1977; 10.04.1979; 01.01.1986.*

– Rus halkının en büyük gururu, sadece SSCB'nin başını çekmekle kalmayıp bütün dünyanın evrimine de katkıda bulunmaktır. Rolümüzü azımsamamak gerekir, aksine göstermeliyiz ki, büyük evrensel hedefler için savaşıyoruz, aksi halde komünizm anlaşılamaz. Bunu ciddiye almak gerekiyor. Bir Rus komünisti küresel devrimden uzak kalamaz. Daha büyük bakmalı, dünya devrimi için mücadele etmelidir. Bunu anlatmalıyız ve bundan vazgeçmemeliyiz. Bu Rus sosyalizmini alçaltmaz, seviyesini yükseltir. Yoksa her şey ipsiz sapsızların eline kalır. *12.03.1982.*

Stalin'in karakterinin karmaşıklığını göz önünde bulundurmak gerekir. Rusluk konusunda, hükümetin başında bir Rusun bulunmasının gerektiğini düşünürdü. Halk Komiserleri Konseyi'nin başkanlığını uzun süre reddetti. Ya da bu soru dile getirilmiyordu. Şu da var ki, ben Halk Komiserliği'nin başına getirildiğimde ona yazdım: "Senin olman daha iyi olurdu (bu 1930 sonuydu). Rikov'u bırakmak artık imkânsız, onun için sen olmalıydın." O dönemde ben Merkez Komitesi'nde sekreterdim. O, Soçi'de tatildeydi. Benim atanmamın daha uygun olduğunu yazdı bana. Ben de ona tabii ki kazara Politbüro üyesi olmadığımı yazdım. "Eğer buna ben uygunsam, eğer hak hakettiğimi düşünüyorsa uygunumdur, tamam, ama senin olman daha iyi olurdu." Adet buydu, Lenin'in zamanından beri böyleydi. Lenin de partinin lideri ve Halk Komiserleri Konseyi başkanıydı.

Aramızdaki yazışma gizliydi, o tatildeyken ve ben onun yerine bakıp Politbüro'ya gelen dosyaları incelediğim zamanlarda bu mektuplar özel kurye ile yollanıyordu, Çekistler aracılığıyla, özellikle de kişisel mektuplar, yarı özel mektuplar.

Stalin derdi ki: "Bir Gürcü asla 'bu atı çaldım demez', 'At beni götürdü,' der." *05.06.1973.*

Milletler sorunu

– Devrimden sonra, Bolşevikler çok büyük bir imparatorluğu Birlik temelinde korumayı başardılar.

– Evet, bu çok karmaşık bir işti. Eğer Leninist milliyetler politikası gütmemiş olsaydık bugün cumhuriyetler bizden uzaklaşabilirdi. Çok müthiş bir birikime sahibiz bu konuda. Bütün zorluklara rağmen kimse bizden ayrılmadı, bizim izin verdiklerimizin haricinde – Polonya mesela, Finlandiya ve bir zaman için Baltık ülkeleri. Bunu, Lenin'in geliştirip, milliyetler sorununu çıkmaza sokan sağdaki ve soldaki tutumu çok sıkı eleştirerek uyguladığı politikayı takip etmemize borçluyuz. Piyatakov, Buharin ve diğerleri milliyetler konusunun artık bütün önemi-

ni yitirdiğini düşünmekteydiler. Bu tam bir miyopluk, küçük burjuvazinin yüksekten bakması. Başka bir şey değil, sadece bir sınıf yaklaşımının yeterli olacağını düşünüyorlardı. Lenin ve Stalin bunun çok iyi farkındaydılar. Öyle ki Lenin Stalin'i Milliyetler Halk Komiserliğine – o andaki en önemli yerlerden birine getirdi; onu tam anlamıyla bir milliyetler bakanlığının başı yaptı. *12.12.1972; 27.04.1973.*

⚜

– Lenin Stalin'in milliyetler konusu üzerine yazdıklarını göklere çıkarttı ve bütün bu dikenli işleri ona havale etti. Ama eleştiriyordu da. Stalin ve Cerjinski'yi kastederek, Rus olmayanların bazen Ruslardan daha Rus olduklarını söylerdi. Bu Stalin'de çok açık, fazlasıyla hem de, özellikle de son senelerde. Başka bir milletin temsilcisinin bir Rus ismi almasından hiç hoşlanmaz ve sorardı: "Rus milletine de ihanet etmesin?" Yüksek sorumluluk gerektiren kadroların Rus, Ukrayna ve Belaruslara verilmesini uygun görürdü. *07.05.1975; 17.07.1975.*

⚜

– Savaş sırasında bazı halkların tamamının toplama kamplarına gönderilmesini nasıl açıklıyorsunuz?

– Bugün kendimizi çok açıkgöz zannediyoruz. Her şeyi biliyoruz, o zamandaki her şeyi birbirine karıştırıyoruz, zamanı tek bir noktaya topluyoruz. Oysa farklı dönemler oldu. Savaş sırasında durum öyleydi ki, kitlesel kopmalar olduğuna dair bize haberler geliyordu. Kafkas taburları cephede karşı tarafa geçip bizi sırtımızdan vuruyordu. Bu bir ölüm kalım meselesiydi ve olayları yakından inceleyecek geniş zamanımız yoktu. Tabii, masumlar da yollandı. Yine de benim düşünceme göre o dönemde doğru yaptık. *23.04.1970.*

⚜

– Savaş sırasında Kalmuk'lar niye tehcir edildi?

– Almanlara yardım etmişlerdi.

– Bir yazarın söylediğine göre 1943'te siz Stalin'in komünistlikten vazgeçtiğini beyan etmişsiniz.

– Saçmalık! Stalin için bu tür bir şeyi ne söyleyebilirim ne de düşünebilirim. *30.10.1984.*

[– Yazarlar Evi'nde yazar Mikoyan ile bir görüşme oldu. Yaklaşık otuz kişilik bir grup. Toplantının ana konusu: Sovyet devletinin, SSCB'nin ellinci yıldönümü. O dönemde Stalin, bütün Cumhuriyetlere Rus Federe Cumhuriyetine otonom bir statüde katılmalarını önermiş. "Lenin Stalin'e karşı diken diken oldu", diye iki kez tekrar etti Mikoyan. Stalin hatasını kabul etti.]

– Gördünüz mü, dedi Molotov, bu durum karşısında Stalin Lenin'in çizgisinde devam etti. Oysa Lenin daha ileri gitmişti, Stalin'in çok iyi bildiği kendi savlarında bile bir üst kademeye ulaşmıştı. Lenin federalist ilkeye karşıydı, federasyon istemiyordu çünkü merkeziyetçilik yanlısıydı: her şeyi işçi sınıfının elinde tutmak, devleti böyle güçlendirmek. Milliyetler konusundaki yazısını okuyun. Otonomiye evet. Ama Lenin çok çabuk kendi talimatlarının ötesine geçti: "En tepede federe cumhuriyetler ortaklığını kuralım!" Bunu Stalin en başta yok farz etti. *21.06.1972.*

– Kozmopolitlik konusu. Kozmopolit diye takma adlarının şifreleri daha sonra çözülmüş olan bir grup yazara deniyordu, hepsi Yahudi kökenliydi. 1948 yılından itibaren çok sert tedbirler alındı. Pek çok insan kendi kendine soruyor...

– Zorunluydu. Yine de her yapılan doğru değildi. Ama çok ciddi nedenler vardı. Cumhuriyetlerin birçoğunda Sovyet Devletinin düşmanı olan bayağı kalabalık gruplar vardı. Ortak zafer için acımasız görünmek zorunluydu. Hiç kimse milliyetler sorununda Stalin kadar uzman olamaz, hiç kimse Milli Cumhuriyetlerimizi onun kadar basiretli şekilde örgütleyemezdi. Orta Asya cumhuriyetlerinin kurulması tamamen onun

eseridir, aynı şekilde sınırların oluşturulması da. Merkezde o dosyayı açmaya vaktimiz olmadığı için Lenin dışında hiç kimsenin ilgilenmediği, bilmediği halkların keşfini bir tek o yaptı, bu konuda son derece yetenekliydi. Çok kıyıcı mücadeleler olmaktaydı. Mesela Kazak yöneticiler başkent olarak Taşkent'i istiyorlardı. Stalin onları yanına çağırttı, onlarla konuştu, sınırları inceledi ve işi sonuçlandırdı: "Taşkent Özbeklere kalacak, Alma– Ata [Vierniyj] Kazakların başkenti olacak." *03.02.1972.*

⚜

– Komünizmde milli özellikler devam edecek mi?

– Silinecek.

– Ama bu kötü bir şey bakın!

– Neden kötü? Aksine bu bizi zenginleştirecek. Almanların hiçbir niteliği olmadığını mı zannediyorsunuz? Fransızların?

– Ama bu durumda ne bir Puşkin'e, ne bir Çaykovski'ye ne de bir Surikov'a bir daha sahip olamayacağız demektir... Tek bir enternasyonal kültür olacak.

– Ufkumuzu şu ana kadar yaratılmış olanla sınırlamamamız gerekir. Daha büyük düşünmeyi öğrenmek gerek. Yoksa daima o dar kafalı, yarı-komünist, Rus olarak kalırsınız o kadar. Kimse sizin milli mirasınızı elinizden almayacak, ama bir üst kademeye çıkmak gerek. Bu durumda sadece Rus federe Cumhuriyetinin bir şairi olarak kalırsınız, SSCB'nin değil. Tvardovski Rus şiiri için mücadele ediyor, bugünkü en iyi Rus şairi o; çok yetenekli ama sınırlı. Çünkü çoğumuz Rus ufkuyla sınırlıyız, Marx'ın o kırsal aptallık diye adlandırdığı köylü unsuru ile sınırlı. Gerilik aptallığın arkasına gizlenir. Milletin hoşuna gidecek dar bir ufuk. Rus da olsa, Gürcü veya Alman da olsa, köylünün ufku dardır. Savaştan sonra küçük bir kitap edinmiştim, Çaykovski ve Taneyev'in yazışmaları. Taneyev Çaykovski'nin müziğini çok beğeniyor, renklerinin zenginliğini, Rus kültürüyle gururlanıyor. Çaykovski çok güzel diye cevap veriyor, ama ben Alman, İtalyan, Fransız müziğini de beğeniyorum. O zaman milli olma-

yacak mı yani. Tabii ki son derece milli. Ama her şeyi Rusluğa bağlamıyor. En yetenekli adamlar sadece kendi görüş alanlarıyla sınırlamazlar kendilerini, komşulardan ödünç aldıklarını da eklerler, bu harika bir şey değil mi? *12.12.1972.*

Stalin'in başarıları ve hataları

– Stalin sadece Lenin'i halkın anlayacağı biçimde yorumlamak ve anlatmakla kalmamış ayrıca teoriye katkılarda da bulunmuştur kuşkusuz. Daha devrim öncesinde Lenin, milliyetler konusunda yazdığı eseri için onu kutlamış ve "harika Gürcü" diye adlandırmıştı. Hatırlıyorum, Berlin'deki bir beyaz gazete ona "harika Gürcü" demişti. Daha geçenlerde Stalin'in o kitabını yeniden okudum: müthiş bir eser. Marksist teorinin milliyetler meselesine dikkate değer bir katkı yaptığı kesin ve bu da çok büyük bir öneme sahip.

Günümüze daha yakın bir tarihi ele alırsak, kolektifleştirme konusunda çok büyük başarıları vardı. Burada rolü neydi? Teori anlamında çok büyüktü. Lenin'in hesaba almadığı ve alamayacağı bir rol. Stalin, Lenin'den farklı olarak dedi ki: "Bu yol kolhozlardan geçer, artellerden." Bu Lenin'de yoktu. Onunki ortak toprak işletmeleri, en çok da komünlerdi. Komünler oluşturulmuştu, özellikle de 20'li yılların ikinci yarısında. Büyük tarım bölgelerindeki parti sekreterlerinin temel işi komünler oluşturmaktı. Rikov başaramayacağımızı düşünüyordu.

1924 yılında Kursk bölgesindeki bir komüne gitmiştim, eh yani, vestiyerlerinde sırayla giydikleri komün malı ortak kürk mantoları vardı.

– Batı bu konuda çok sesini yükseltiyor.

– Batının canı cehenneme. Ama Stalin artele yönlenme fikrine dört elle sarılmıştı. 30'lu yılların başlangıcında kolhozlara meyletti, ve de ne pahasına olursa olsun makinalaşmaya doğru; bu son derece yerindeydi. Bizim için ve Marksizm adına ileri doğru atılmış çok büyük bir adımdı, çünkü, Lenin için,

komünler bir sonuç değil başlangıçtı, halbuki Buharin her şeyin ticaret ve tüketim kooperatiflerinden geçeceğini düşünüyordu.

Stalin'in bir başka becerisi, sanayileşmedir. Daha 1924-1925 yılındaydık. Bu beceri neye bağlı? Stalin soruyu doğru ortaya koydu: Sanayileşme bizim kendi olanaklarımızla yapılmalıdır, kendi gücümüzle, dışarıya bel bağlamamalıyız. Bunu nasıl idare etmek gerekir? 20'li yılların sonu 30'lu yılların tam başında parolası şuydu: Aslolan tekniktir; karar verici olan odur. Daha sonra, tekniği elde ettiğimizde parola şu oldu: Kadrolar karar vericidir. Bunlar sanayileşmenin aşamalarıydı. Ne pahasına olursa olsun. İlk elde, ağır sanayi, tüketim alanında kısıtlarla birlikte.

Stalin Batı Avrupanın yanında elli yüz yıl geri kaldığımızı ve bu farkı gelecek beş ya da on yıl içinde telafi edemezsek yok olacağımızı söylerken haklıydı.

İşte milliyetler konusu, sanayileşme, kolektifleştirme. Savaş. Diyecekler ki savaş teori değildir, uygulamadır. Hayır, sadece uygulama değildir. Orada da Stalin bir terkip uyguladı. Çok daha ötesini hedefliyordu. Neden, diyordu mesela, Almanlar savaşlarda avantajlı duruma geçiyorlar? Çünkü kadrolar ve birikim bakımından ileriydiler, çünkü topçu kuvvetine, bu savaş tanrısına büyük önem atfediyorlardı. Ruslar, topçu kuvvetlerde geri kalmamak için çok çabalayıp yine de kalıyorlardı. O savaşta Hitler'in topçu kuvveti yeterince iyi değildi, bir kılavuz savaş hedefliyordu. Stalin ise olağanüstü bir kuramsal analiz yapmıştı ve Rusya'nın bir kılavuz savaş ile altedilemeyeceği sonucuna varmıştı. Sovyetler Birliği büyük bir ülke ve halkı da büyük bir halk. Almanlar iyi silahlanmış ve hazırlanmış oldukları ölçüde kısa bir savaş hesabı yapmışlardı. Bu nedenle çok mühim bir topçu malzemesine sahip değillerdi. Tank ve uçak olarak gerekene sahiptiler. Tanklara ve uçaklara, iyi bir de piyade gücü eklendiği takdirde zaferi garantileyeceklerine inanıyorlardı. Bir de seferberlik tabii. İşte o nedenle vuruşma

gruplarını kullanıyorlardı, özellikle de tanklar, saldırıdan önce kuvvetlerini toplamayı iyi biliyorlardı. Bizim hatları, kocaman bir duvar gibi dikilen tank kuvvetleri ile zorluyorlar, aradaki çatlakları da piyadelerle kapatıyorlardı.

Stalin daha da öteye geçti. Bütün bunları kullanmakla yetinmedi. Almanların sahip olmadığı topçu kuvvetlerini oluşturdu. Saldırı nasıl yönetilecekti? İlk önce hava kuvvetleri yoğun bombardıman yapacaktı. Onlar başlayacak, topçular da geniş bir hareket mesafesinde devam edeceklerdi; daha sonra sadece tanklar, onlardan sonra da piyade. Stalin temelde dört saldırı aşaması belirledi. Almanların tank bölüğü var mıydı bilmiyorum; bizim vardı ve, savaşın sonuna doğru, topçu birliklerimiz oluşmuştu bile. Öyle büyük bir topçu birlik hangi cepheyi olursa olsun yıkabilir. Bizim yaptığımız bu idi. Bölükler de vardı tabii ki; sadece ordulardan mı bahsediliyor? Ama onlar önceden hazırlanıyordu işte.

Savaşın ilk aylarından itibaren, hatta galiba savaştan da önce, Stalin kumandanların bütün silahları aynı anda yönetemediğini gözlemlemişti. Bunun bizim askerlerin yaptıklarında görülüp görülmediğini bilmiyorum, ben fark etmedim. O, bütün silahları yönetebilecek yeterlikte yeni tip kumandan yetiştirme işine girişti. 30'lu yılların en başında, bir askeri geçit sırasında, Stalin Budioni'ye makinalı tüfek arabaları hakkında demişti ki: "Bütün bunları müzeye koymanın zamanı gelmedi mi?" Sonra süvariyi en az kayıp ve en yüksek verimlilikte kullanmak gerekiyordu. Bunu bizim kumandanlar anlamıyordu. Voroşilov da dahil.

Stalin asker değildi, ama silahlı kuvvetleri yönetmede eşsizdi. Gerçekten. Hiçbir halk komiseri hava kuvvetlerini yönetmemişti, Stalin yönetti, aynı şekilde deniz kuvvetlerini ve topçuları da. Hatalar yapıldı –bunlar kaçınılmazdı–, ama her şey yolunda gidiyordu ve biz modern savaş malzemesini onun yönetiminde biriktirdik. Bunu hemen kimse bilmez.

SSCB'nin oluşturulması tamamen Stalin'in eseridir.

Denetimini sağladı, yönünü tanımladı. Bu onun planına göre, onun doğrudan ve daimi yönetimi altında oluştu. *07.05.1975.*

– Ama ben onun kuramsal anlamda bazı hatalar yaptığını düşünüyorum. Bunların birkaçı bugün dahi önemini korumaktadır. Sosyalizmin prensipleri karışık ve yanlış bir şekilde tanımlanmış. Kim hatırlıyor?

– Herkesten yeteneğine göre, herkese emeğine göre.

– Öyle. Ama çok doğru değil. *13.06.1974.*

– XIX. Kongre'den sonra Stalin'in bizde oluşturulanın sosyalizm değil ama bir askeri-endüstriyel diktatörlük olduğunu söylediği doğru mu?

– Söylediği başka bir şeydi. Özel bir konuşma sırasında bizde artık proletarya diktatörlüğünün olmadığını kabul etti. Evet, bana bunu kişisel olarak söyledi, ama bunu çok sağlam bir kanı olarak söylemedi. Sadece bana dedi. Ya beni ölçmek için ya da durumu daha iyi görebilmek için. Eğer bizim anayasamıza yakından bakacak olursak, Stalin'in proletarya diktatörlüğüne biraz saldırmış olduğunu görürüz. Bu şeffaf bir şekilde belli ediliyor. Orada yaklaşık olarak gördüğümüz, rejimimizin proletarya diktatörlüğü olarak 1917'de doğduğu, sonra bütün çalışanların diktatörlüğüne dönüştüğüdür. Bakın bütün çalışanların. İşte bunun için ülkemiz işçi sovyeti delegeleri tarafından yönetilir. Sovyetler vardı ve öyle de kaldılar, özellikle de işçi köylü sovyetleri delegeleri. Şimdi artık sınıf bölünmeleri yok. Bence bu üstü örtülü bir revizyonizmdir: proletarya diktatörlüğü değil ama işçi iktidarı. Bunun gibi bir şey. *30.06.1976.*

– *SSCB'de Sosyalizmin Ekonomik Sorunları* adlı kitabı [1952], Stalin'in daçasında tartışmalara konu oldu. "Artık okuduğunu-

za göre sorularınız var mı yoldaşlar?" En az altı yedi Politbüro esas üyesini toplamıştı. "Ne düşünüyorsunuz? Gözlemleriniz nelerdir?" Belli belirsiz bir şeyler geveledik. Ben öylesine birkaç fikir söyledim. Bugün itiraf etmeliyim ki o eseri biraz hafife almışız. Çok daha derinine incelemek gerekirmiş. Çok yazık. İnsanlar teoride çok güçlü değildi. *Sosyalizmin Ekonomik Sorunları*'nı ne kadar okursam o kadar hata buluyorum. Bugün tekrar okudum – nasıl öyle şeyler yazabilmiş? "Şurası çok açık ki, dünya pazarı parçalandığından beri ve başlıca kapitalist ülkelerin –Birleşik Devletler, İngiltere ve Fransa– dünya kaynakları üstündeki uygulama güçleri daraldıkça, kapitalizmin büyüme ve gerilemeden oluşan devresel gelişme özelliğini saptıyoruz." Bu doğru. Ama bakın devamında ne geliyor, bu 1952'de yazılmış: "Bu ülkelerdeki üretim fazlalaşması dar bir temel üstünde kalacaktır, zira üretim hacmi gittikçe küçülecektir. " Oysa hiç böyle bir şey olmadı.

Kapitalizmin ana kanunu şu ya da bu yolla azami kârı elde etmekten oluşmakta. Ama nasıl bir Marksist kapitalizmin ana kuralını kapitalizmin yok olmasının dışında düşünebilir? İmkansız tabii ki! Stalin'in kapitalizmi bu ana kuralı atlıyordu. *14.01.1975; 10.03.1977; 16.06.1977; 07.11.1985.*

– Bolşevikler hiçbir zaman şu 1980'lerden beri yaşadığımız komünizmde olduğu gibi aldatıcı ve göz kamaştırıcı sözler vermediler. Kruşçev bu sözü vermişti.

– Bir macera.

Stalin ekonomik yasada bir hata yaptı. Kruşçev, Stalin'in bundan ibaret olduğunu ileri sürerek bu hatadan yararlandı. *11.03.1976.*

– Rüyanızda Stalin'i gördüğünüz oluyor mu?

– Bazen ama çok sık değil. Çok garip durumlarda görüyorum. Yıkılıp yakılmış bir şehirde... Ben oradan bir türlü çıka-

mıyorum... Sonra ona rastlıyorum. Neyse, tuhaf rüyalar, çok karışık. *17.07.1975; 30.06.1976.*

– Stalin'e nasıl seslenirdiniz?

– Takma adlarıyla: Stalin ya da Koba. O bana Molotov veya Viçeslav derdi. Çoğunlukla da "Moloşvili", Gürcüce... *02.12.1971.*

Evinde

– Stalin'in ofisinde büyük bir masa vardı. Orada benim de bir yerim vardı. Ama herkesin tam olarak nasıl oturduğunu size söyleyemeyeceğim. Orada bulunan insanların sayısına göre değişiyordu. Filmlerde gösterilenin doğru olduğunu zannetmiyorum. Çizmek gerek. Ben Kızıl Meydanı çizecek kadar iyi bir ressam değilim ama. İşte çalışma salonu [Stalin'in çalışma salonunu çiziyor]. Bu büyük toplantı masası. Stalin'in yeri burası. Pencereler. İki, veya üç tane, tam hatırlamıyorum. Üç galiba. Kapı. Bir çekist şurada oturuyor. Burada Poskrebiyçev. Bu, haritaların da olduğu dinlenme odasının kapısı, bir dünya küre, oraya çok nadiren girerdik.

Masanın etrafında yirmi kişi yer alabiliyordu. Duvarda, pencerenin birinin yanında, Suvorov ve Kutuzov'un portreleri. Bir kutuda Lenin'in ölüm maskesi de vardı, bir konsolun üstünde, camdan bir çanın altında. Telefonlar için özel bir masa. Çok geniş bir çalışma odası, ikinci katta. Pencere bugün Ebedi Alev'e bakıyor.

Şimdi apartman dairesine gelelim. Burada, zeminde [çiziyor], altı veya yedi oda var, birisi Svetlana'nın, kütüphane odası, yatak odası, personel odası, dönemine göre değişiyor; bir ara yaşlı bir Gürcü kadın vardı. Sonra Valentina İstomina. O daçadaydı. Kapkacağı biz götürüyorduk. Ayrıca onun kadını da olmuşsa bu kimi ilgilendirir?

Lenin'in İnessa Armand'la bir hikâyesi olmuştu. Stalin için-

se işler biraz karışıktı. Bir de çocuklar. Kafasında başka dertler vardı. Her işe yetemiyordu, zor zamanlardı.

Kâğıdı ziyan etmeyelim. İşte, kâğıdın bu yarısına yemek odasını çizeyim size. Masa uzundu çünkü bazen davetliler kalabalık oluyordu. Burada da onun yeri. Mekân çok genişti, galiba üç penceresi vardı. Burada kanape. Doğrusu daire çok iyi düzenlenmemişti. Vestiyer mutfağın yanında yer alıyordu. Daçada bir gramofon vardı, dinlenme zamanları için. Apartman dairesinde genelde barış zamanı buluşmuştuk. Toplantılardan sonra, akşamları onun evine yemeğe giderdik. Konuşma orada da devam ederdi tabii.

Stalin Rusların yanında Gürcüce konuşmayı yasaklamıştı. Beria bir kere denedi ama terslendi. *16.08.1977; 28.12.1977.*

[Svetlana Alliluyeva kitabında erkek kardeşi Vassili'nin ona sır olarak saklanması koşuluyla babalarının gençliğinde Gürcü olduğunu söylediğini yazar.]

– Svetlana Alliluyeva, Stalin'in oğlu Yakov'a çok kötü davrandığını yazmış.

– Diyebilirim ki Yakov'da partiye bağlı olmayan bir yön vardı. Ona Stalin'in evinde rastlardım ama çok nadiren, ve aralarında özel bir yakınlık sezmedim. Stalin ona uzak davranırdı. Yakov komünist miydi? Mutlaka, ama bu özellik onda çok baskın değildi. Çok önemli olmayan bir kadrodaydı. Yakışıklı bir oğlandı. Bir küçük burjuva. Orduda topçuydu. Hapiste çok onurlu bir tutum gösterdi ve kahraman olarak öldü. Stalin onu bu işten kurtarmaya yanaşmadı, dedi ki: "Oradakilerin hepsi benim oğlum."

Vassili ise az çok etkin bir komünistti; daha doğrusu, askeri tarzda bir Sovyet yurttaşı, bir Sovyet ordusu askeri. Çok sıkı içerdi ve bana öyle geliyor ki kötü şeyler de yapardı. Kendine yapışık gezen o takımdan da iyi bir şey beklenemezdi. Savaş sı-

rasında yaralandı; o çok sevdiği içki alemlerinden birinde bir şey patlamış. *21.12.1979.*

– Vassili iyi biri değildi. Her konuda kötü değildi ama pek çok kötü yönü vardı. Ona övgüler düzdüler, o da buna kandı. Yetenek olarak pek bir şeyi yoktu. Gerçekten de babasına çekmemişti. Gelgeç istekli biri. Her taraftan davetlerle, şereflerle donatılıyordu halbuki politik olarak az gelişmiş bir insandı. Çevresindekilerse şüpheli insanlardı, ve pek komünist de değillerdi. Onun gibi. Etrafında gezindiği için dünyalığını doğrultmuş çok adam vardı çevresinde. *13.04.1972; 21.10.1982.*

[İsveç Kızıl-Haç'ı aracılığıyla öğrendik ki Stalin'in oğlu Yakov'u Stalingrad'da savaş esiri olan feldmareşal Paulus karşılığında değiş tokuş etmek istemişler. Stalin şöyle cevap vermiş: "Bir mareşali bir erle değiş tokuş etmem." Onun başka bir sözünü daha biliyoruz: "Olabilecek en fazla sayıda Alman generali ele geçirmeliyiz, bir tek adamla değiştirmek için: Ernst Thalmann."

15 Ağustos 1941 tarihli *Krasnaya Zvezda* gazetesinde, ön sayfadaki röportajı okudum: "Vitebsk önlerindeki çarpışmada batarya başı Yakov Çugaşvili çarpıcı bir kahramanlık örneği göstermiştir. Son havan topuna kadar yerinde kalıp düşmanı biçmeye devam etmiştir." Gazete Stalin'in oğlunun bir aydan beri yeminine, vatanına ve şerefine sadık kalarak Almanların elinde esir olduğunu yazmıyor. Yakov Çugaşvili'nin komsomol kartını gördüm, içine babasının bir fotoğrafı iliştirilmiş.

İşte bu yürekli adamdan bize ulaşan son sözler: "Eğer ülkemi yeniden göremeyeceksem babam Josef Vissariyonoviç Stalin'e ona hiçbir zaman ihanet etmediğimi ve Alman propagandasının uydurduklarının tamamen yalan olduğunu açıklamanızı istiyorum."

Bu yazıda benim gözüme çarpan "açıklama" sözcüğüydü. "Haber vermek", "bildirmek" veya "söylemek" değil de "açıklamak".

Stalin'in çocuklarına ayıracak yeterli zamanı yoktu ama yine de okulla ilgili sorular soruyor, karnelerini kontrol ediyor ve yeri

geldiğinde uzun baba öğütleri veriyordu. Vassili payına düşen azarı işitiyordu. Stalin'in iki mektubundan bahsetmek istiyorum. Birincisi kızı Svetlana'ya:

Patronum Svetlana'ya!

Patron! Mektubunu ve kartını aldım. Babanı unutmadığına çok sevindim.

Sana nar çiçeği elmalar yolluyorum. Birkaç gün sonra da mandalina yollayacağım. Ye ve tadını çıkar.

Vassili'ye hiçbir şey yollamıyorum çünkü okulda tembellik ediyor.

Burada hava çok güzel. Biraz canım sıkılıyor çünkü patroniçem burada, yanımda değil.

İyi şanslar patronum benim.

Çok öpüyorum.

Patron Svetlana'nın zavallı sekreteri.

Sefil İ. Stalin

8.X.35

İkinci mektup ise Vassili'nin bir öğretmenine yazılmış. Anlaşıldığına göre Vassili çok az çalışıyor ve durumu da düzeleceğe benzemiyormuş. Artık tahammülü kalmayan öğretmen Vassili'nin babasına bir şikayet mektubu yazmış. 1938 yılında!

Baba iki sayfalık bir mektupla cevap vermiş:

Yoldaş, öğretmen Martişkin,

Vassili Stalin'in marifetleri konusunda yazmış olduğunuz mektubu aldım ve bunun için size teşekkür ediyorum.

Çalışmalarımın yoğunluğu nedeniyle cevabımı çok geç yazdığım için affınızı rica ederim.

Vassili çok şımartılmış, ortalama yetenekte, yabani (bir çeşit İskit!), her zaman doğruyu söylemeyen, zayıf yöneticilere şantajı seven, fazla istekli olmayan veya daha doğrusu gel git akıllı bir çocuktur.

Her türlü insan tarafından Stalin'in oğlu olduğu hatırlatılarak şımartılmıştır.

Vassili sizin gibi kendisine saygısı olan, ona diğerleriyle eşit davranan ve bu saygısızın genel okul kurallarına uymasını dayatan bir öğretmen ile karşılaştığı için çok memnun oldum. Vassili sizin bahsini ettiğiniz müdür benzeri ve yerinin eğitimde olmaması

gereken gevşek adamlar tarafından şımartılmıştır. Eğer bu hödük Vassili hâlâ yitirilmediyse bu, ülkemizde şımarık bir çocuk karşısında eli kolu bağlı kalmayan bazı eğitimciler sayesinde olmuştur.

Benim tavsiyem: Vassili'ye daha katı davranın ve bu dengesiz çocuğun sahte intihar tehditlerine kulak asmayın.

Bu konuda desteğim sizinledir.

Malesef Vassili ile bizzat ilgilenme olanağım olmamasına rağmen arada sert bir şekilde onu sarsacağım.

Selamlar!

İ. Stalin]

[Artyom Sergeyev bana Vassili'nin sırlarını açıkladı, Vassili'nin anlattığına göre sinemacı Roman Karmen'in karısı onun evinde kalıyormuş. Ama Vassili'nin mutluluğu kısa sürmüş. Karmen Stalin'e durumu yazınca Stalin başsavcıyı çağırarak oğlu için emirlerini vermiş: "Bu iti kanunun bütün sertliğiyle yargılayın!"

Bir numaralı kanun adamı bunun üzerine Vassili'yi çağırtmış:

– Karmen'in karısının sizin evinizde kaldığı doğru mu?

– Doğru.

– Neden sizde yaşıyor?

– Ben de merak ediyorum.

– Neden onu orada tutuyorsunuz?

– Gitsin, benim bir itirazım yok!

Bu konuşma babasına iletilince Stalin kafasını sallayarak: "Ah alçak! ah alçak!" Ve Karmen'in mektubunun kenarına mavi mürekkeple yazmış:

"1. Bu aptal kadın Karmen'e geri verilsin.

2. Albay V. Stalin'e 15 gün tutuklama."

"Stalin, sen mi? Bak hele!" diyormuş babası Vassili'ye, o da şu cevabı veriyormuş: "Ben henüz Stalin değilim."]

– Artyom Sergeyev ile konuştum, efsanevi Bolşevik Artyom'un oğlu, dedim Molotov'a.

– O Stalin'in manevi oğlu olarak kabul ediliyordu. Artyom öldüğünde o çok küçüktü.

– Bana savaş öncesinde Stalin'in evindeki ortamdan bahset-

ti. Oturdukları daire Kremlin'in kale içinde bir binanın üst katıymış, Trinite Kapısı'nın yanında. Girişte tuzlanmış salatalık fıçısı varmış.

– Hatırlıyorum, dedi Molotov.

– Stalin'in üstünde memnuniyetle taşıdığı eski bir kürklü paltosu varmış, diye anlattı Artyom. İç savaştan beri giyiyormuş ama birçok kimse onun Sibirya'daki Turukhansk sürgününden kaldığını zannediyormuş. Girişte şapkası asılıymış. Yerini değiştirmeye kalkışınca çok sinirlenip: "Her gün bana yeni bir şapka getirmeye kalkışıyorsunuz, halbuki bu bana daha bir on yıl dayanır!" Ya o iyice eskimiş valenkiler...*

Tatyana Afanassiyevna konuşmaya katıldı:

– O zamanlar çok alçakgönüllü giyinilirdi. Viçeslav Mihayloviç'in bir tek pardesüsü vardı o kadar. Bir de bütün hayatı boyunca taşıdığı şapkası, bütün fotoğraflarda görünüyor. Şimdiki gibi değildi o zaman.

> [Molotov'un yeni şeylere karşı emekçi ailelerde olduğu gibi davrandığını fark ettim. Ona bir hediye alındığında, bir ceket, veya yaş günü için bir kravat alındığında hiç göstermese de bunun onu memnun ettiği belli oluyordu. İlk fırsatta memnuniyetini belli edecek bir şey yapmaktan da kaçınmıyordu...]

– Stalin bu konuda çok katıydı. Cenazesinde giydirecek uygun bir şey bulunamadı. Gömleğinin dirsekleri yıpranmıştı, onarmak ve temizletmek gerekti... *09.03.1985; 04.10.1985.*

⚜

> [– Stalin eve girer, peşinden de Artyom, arkalarından onları elinde mektupların olduğu bir çantayla Poskrebiyçev izler. Stalin mektuplardan bazılarını yüksek sesle okumak üzere masaya geçer. Bazılarına açıklamalar koymakta ya da kararlar yazmaktadır. Madenciler madende duş olmadığını yazmıştır. "Şefleri bir halk düşmanı!" der Stalin.
>
> Vassili ve ben aynı yaştaydık. Stalin bize Zoşçenko okumaktan

* Keçe botlar. *–çev.*

çok hoşlanırdı. Bir gün gözlerinden yaş gelene kadar güldü ve dedi ki: "Yoldaş Zoçenko bu kısımda GPU'yu hatırlayıp sonunu değiştirmiş!"

Bir başka sefer, oğulları Yakov ve Vassili'yle beni toplayıp şöyle dedi: "Çocuklar, yakında savaş var, asker olmanız gerekecek."

Yakov ve ben topçu olduk, Vassili ise pilot. Üçümüz de daha ilk gününden savaşa gittik. Stalin bizim hiç gecikmeden alınmamız için telefon etti. Baba olarak bize bahşettiği tek ayrıcalık buydu.

Vassili'nin mektupları hâlâ durmakta. Bir tanesinde, cephedeyken para istiyor çünkü biriminde yeni bir büfe açılmış; bundan başka da yeni bir üniforma yaptırmak istiyor. Bu mektuba cevap olarak Stalin şunu yazmış:

"*1. Bildiğim kadarıyla hava kuvvetlerinin günlük tayını son derece yeterlidir. 2. Kızıl Ordu tüzüğü yoldaş Stalin'in oğlu için özel bir üniforma öngörmemiştir.*" Vassili parayı alamaz.

Artyom Sergeyev savaşın tamamına katılmış ve topçu tuğgeneral olarak dönmüştür. Stalin'in bütün oğulları cepheye gitmiş; bir tanesi bildiğimiz gibi orada ölmüştür.

Artyom bana Stalin'in 1933'te, on ikinci yaş gününde ona hediye ettiği gramafonu gösterdi.]

Viçeslav Mihayloviç bir yandan anlatarak Stalin'in Kuntsevo'daki "Yakın" adlı daçasının planını çiziyor.

– Geniş bir hol; sağda bir defasında hasta olup yattığı bir oda var. Akşam yemeği için toplandığımız büyük yemek odası. Öğlenleri yemek yediğimiz pek olmazdı. Adı akşam yemeği ama akşamın saat 10 ya da 11'inde yenirdi. Burada büyük bir masa, sık sık çalıştırdığımız gramofon burada. Her çeşit plak vardı ama klasikler konusunda amatördü. Bir operanın bir bölümünü, bir parçasını dinlemek için sık sık Bolşoy'a giderdi. Glinka'yı, Rimski- Korsakov'u, Musorgski'yi severdi – Rusları tercih ederdi. Piyatniski korosunun halk şarkılarını severdi.

Masada on beş ya da yirmi kişi yer alabiliyordu. Burada çalışma odası gibi bir şey. Bu tarafında da mutfağa giden koridor.

Duvarlar haritalarla kaplıydı. Kruşçev onun bir dünya küre üstünde kararlar aldığını iddia etti. Bu yanlış; coğrafi haritaları

çok severdi, burada Asya, Avrupa, bütün haritalar. Burası uzun süreler ayakta dikildiğimiz bir yerdi. Buz okyanusu Arktik'i, Sibirya'nın nehirlerini, yeraltı zenginliklerini keşfetmek, bütün bunlar onun coşkusuydu, özellikle de Ob haliçi, orada bir liman inşa etmek istemişti.

Üst kata hiç çıkmazdık. Ben sadece bir kere çıktım, o da ölümünden sonra.

Çalışma odasında küçük bir masa vardı. Çoğunlukla orada konuşurduk ama daha da çok yemek odasında. Yemeği beklerken kanapeye oturup haritaların önünde iktisadi sorunları tartışırdık. Burada yatak odası, ufak boyutlarda bir odaymış, ben hiç girmedim. Şu büyük odada öldü. Duvara dayalı bir piyano. Jdanov çalardı. Çok usta değildi, amatör çalardı. Stalin'in evinde bilardo masası vardı. Benim de oynadığım oldu.

Stalin spor yapmazdı. Denize girerdi. Ok atmayı severdi, evet. Az yürüyüş yapardı, bana göre çok az. Voroşilov, Andreyev, Kruşçev, Malenkov ava giderlerdi.

Eli normaldi, ama şu şekilde tutardı, herhalde küçükken geçirdiği bir ameliyat nedeniyle olsa gerek. Bir at arabası çarpmış... *28.07.1976; 04.03.1978; 10.04.1979.*

– Şunu da bilin ki ben Stalin'in ağzının içine bakan bir adam değildim. Onunla tartışırdım, ona kendi doğrularımı söylerdim!

Sadece azizler hiç yanılmazlar. Tanrıya bir sürü şeyi adaletsiz yönettiği için sitemde bulunabiliriz, çok fazla sefil, çok fazla yoksul var...

Stalin çok büyük bir taktik uzmanıydı. Çok derine inmezdi ama uygulamaya koymayı becerirdi. Gözüpekliği ve sertliği de vardı sonra.

Molotov ekledi:

– Ve küçük, yamalı parçalar da değildi Stalin'in yönettiği topraklar!

⚜

[Molotov'un kulakları daha ağır işitmeye başlar, Kremlin'deki bir sağlık servisinden ona bir işitme aleti vemelerini ister. Sovyet yapımı aletlerin ona uygun gelmeyeceğini söylerler, ithal bir tane edinmesi gerektiğini ama bunun için de biraz birilerinin cebini doldurması gerektiğini söylerler. *11.05.1978*].

⚜

– Son yıllarda, Stalin biraz düşmeye başladı bana göre. O kadar zorlu zamanlar geçirdi ki! O kadar şeyi zaten nasıl kaldırabildi kendime soruyorum!

Yaşla birlikte herkes çeşitli derecelerde skleroz olabilir. Ama Stalin'de bu çok belirgindi; dahası çok sinirli olmuştu ve herkesten şüphe ediyordu. Son dönemindeyse, bence artık tehlikeli olmuştu. Bazı aşırılıklara düşüyordu. Yazdıklarında, bazı söylev ve makalelerinde eski kalıpları büyük bir dikkatle değiştiriyordu. *24.07.1978; 29.04.1982.*

⚜

– Gürcistan'da, Batum yakınlarında bir sahil kentinde Stalin'in bir daçası vardı. Bir gidişinde çevredekilerden habersiz, gizlice başka bir mahalleyi ziyarete gitmeye karar vermiş. Ve devrim öncesi arkadaşlarını bulmuş, erkek ve kadın arkadaşlar. Stalin'e etraftaki bozulmadan, zimmete geçirmelerden yakınmışlar, Stalin çok sinirlenerek Gürcistan birinci sekreteri Çakviyani'yi görevden almış ve yerine Suhumi'de bulduğu Mgeladze'yi vermiş. Ama idari tedbirler problemleri çözmeye yetmedi. *21.10.1982.*

⚜

– "Amerika'nın Sesi" Troçki'nin katilinin öldüğünü bildirdi. Yirmi yıl yattı, sonra Sovyet kahramanı haline getirildi, gidip Küba'da ölmeden önce bir süre bizde yaşadı. Her şey bizimkilerin emri ile yapılmıştı...

– Bu doğru. Ölmeden önce Troçki Stalin için: "Burada bile beni yakaladı." demiş. *04.11.1978.*

[Jdanov'un önerisiyle besteci Golubev, bestelerinden birisiyle Stalin Ödülüne aday gösterilmiş. Herkes onun kimin önerisiyle aday olduğunu biliyor ve ödülü alacağını düşünüyormuş. Adayların listesi Stalin'e imzalaması için sunulduğunda sormuş: "Golubev... bir senfoni... Herkes kabul oyu vermiş bir kişi dışında. Bu bir kişi kim?

– Şostakoviç, yoldaş Stalin.

– Yoldaş Şostakoviç müzik konusunda bizden daha yetkin, demiş Stalin, ve listeden Golubev'in ismini çıkarmış.]

– Lenin'in Stalin hakkındaki tüm yargılarında haklı olduğunu düşünüyorum. Hatta Lenin'in ölümünden hemen sonraki Politbüro oturumunda da bunu söylemiştim. Galiba Stalin bunu unutmadı. Lenin'in ölümünden sonra, Stalin ve benimle birlikte beş ya da altı kişi Zinovyev'in evinde, Kremlin'de bir araya gelmiştik. Vasiyetnameden söz açıldı ve ben Lenin'in bütün yargılarını doğru bulduğumu söyledim. Tabii bu Stalin'in hoşuna gitmedi. Bununla birlikte uzun yıllar boyunca bir arada gayet iyi çalıştık. Bence benim bazı şeyleri doğruca söylemem hoşuna gidiyordu, diğerleri dolambaçlı yola kaçıyordu. Benim olayları daha basit bir şekilde aldığımı iyi görüyordu.

İlişkilerimiz çok iyi de olsa ben Lenin'in tersine gitmeyi istemedim ve Stalin'in vasiyetteki savlara katıldığımı anlamasını sağlayacağı şekilde davrandım. Bana bu konudan hiç bahsetmedi. Tabii ki Lenin'in vasiyeti sonuçta Stalin'in lehineydi; başka görüşlere nazaran onunki en pozitif olanıydı. Ama bana göre Stalin daima bu değerlendirmeden hoşnutsuzdu. Lenin iki kişiliği öne çıkarmıştı: Stalin ve Troçki. Lenin'in Troçki'yi hangi ifadelerle tanımladığını tam hatırlamıyorum ama daha önceki tüm dönem boyunca Lenin Troçki hakkında hepsi negatif olan birçok yargıda bulunmuştu ve Stalin bunu hesaba katıyordu. Lenin onun çok tehlikeli birisi olduğu konusunda uyarıda bulunuyordu, işte onun için ikisini yan yana koymuştu: Stalin ve Troçki. İşte, seçim sizin. Stalin'le ilgili somut ola-

rak çok az sayıda da olsa, sadece olumlu fikirler ileri sürmüştü, buna karşın en sonunda kişiliğinin bazı negatif yönlerini ortaya çıkartmıştı.

Sertlik konusunda Stalin'de biraz vardı bu: Keskin birisiydi. Ama bence bu gerekli bir şeydi, yoksa şimdi olduğundan çok daha fazla gevşek ve dengesiz insan olurdu ortada. Tabii, sertliği, katılığı ve hatta hoyratlığı insanları yıldırıyordu. Gayet belirgin ve tereddütsüz bir şekilde yönünü çizdi, bu o dönemde parti için son derece önemli bir şeydi. Çok karmaşık bir kişilikti. Lenin'in eleştirilerini dikkate aldı. Şüphesiz dikkate aldı onları. İlk yıllarda çok ölçülü bir adamdı, ama daha sonra kendini bıraktı gibi geliyor bana. Yüksekten bakmaya başladı. Ben her zaman böyle düşünmüşümdür. Bu çapta adamlar için bu durum çok can sıkıcı bir şeydir. *01.11.1977; 01.07.1979.*

– Çok sayıda aydın, Stalin'in, Leninizmin özünü değiştirdiğini, en nitelikli Leninist kadroları elediğini ve bugün bütün çektiklerimizin Stalin'in kötü uygulamalarının sonucu olduğu kanısında.

– Bütün bunlar, az örgütlenmiş de olsa sağcı sapmalar nedeniyle. *26.08.1979.*

[Molotov'a, çok defalar Stalin'i daçasında görme olanağı bulmuş olan A. Ribin ile görüşmemi aktarıyorum. Bana Stalin'in işçilerle, neyin nasıl inşa edileceğini tartışmaya çok gönüllü olduğunu anlattı. Bahçedeki bir koltukta, eski bir kaputa ya da kürklü mantoya sarılmış şekilde, tepesinde de başkomutan kasketiyle kestirmeyi severmiş.]

– Doğru, diye onayladı Molotov.

Bir gün Beria Stalin'i, daçanın mayınlandığı konusunda uyardı: "Eh iyi o zaman, arayalım şu mayını," diye cevapladı Stalin. Mayın detektörü olan bir asker getirdiler ve daçanın çevresini taradılar. Hiçbir şey bulamadılar.

Stalin korkak tabiatlı değildi; yetenekli ve cesur insanları severdi. Rokossovski gibi mesela. *04.11.1979.*

– Arabada olduğumuzda, mutlaka arkamızdan güvenlik görevlilerinin olduğu bir araba gelirdi. Bir de belki Stalin için –ama sadece onun için– bir tane de önde vardı. Bu olabilir, ama ben hiç bu konudan bahsedildiğini duymadım. İkinci arabadan ise haberdardık. Daçaya giderdi, her yere...

İlk yıllarda galiba koruma yoktu. Herkes yaya dolaşırdı. Stalin de, ama 1928'de suikastlar başlayınca... Sınırda adamlar yakalandı, bombacılar. SD türü adamlar. Tehlikeli teröristlerdi bunlar...

O zaman için Stalin'i öldürmek yeterdi, iki üç kişi daha, ondan sonra her şey yıkılırdı.

Bir gün, tam kar fırtınasının ortasında, Stalin ve ben, at eğitiminin yapıldığı yer boyunca yürüyoruz. Henüz koruma olmadığı zamanlar. Stalin kürklü mantolu, kulaklı şapka ve valenkilerle. Kimse onu tanımıyor. Yanımıza bir dilenci yaklaştı: "Bir sadaka beyler!" Stalin cebinden 10 rublelik bir banknot çıkardı ve ona verdi. Yolumuza devam ettik. O sırada dilenci arkamızdan bağırdı: "Pislik zenginler!" Bu Stalin'i güldürdü. "Gel de anla şimdi bunu! Az verirsek kötüyüz, fazla verirsek de kötüyüz!" *11.03.1976; 16.08.1977.*

– Çoğu kereler şöyle bir şey duydum, Stalin'in bir benzeri varmış yorgun olduğu zamanlarda törenlerde meydanı selamlamak için.

– Hikâye bunlar! Mahsus söylüyorlar... *09.03.1981.*

[Savaş sırasında, Yüksek Öğrenim Halk Komiseri Sergey Kaftanov, aynı zamanda bilimsel araştırmadan da sorumluydu. Onun da yakından ilişkili olduğu füze fırlatma servisinin şefi tu-

tuklanmıştı. Politbüro oturumu sırasında bu tutuklamadan haberdar edilen Kaftanov Stalin'e dört gündür bu yoldaşa telefonla ulaşamadığını söyler ve ekler: "Onu cezalandırmanızı rica ediyorum yoldaş Stalin."

"Nerede pekiyi? diye sorar Stalin.

– Bizde, der Beria.

Bir süre sonra, birdenbire bu yoldaş kapıda belirir.

"Oturun, der Stalin, sizi beklemiyorduk artık."]

– Stalin'e genelde: "yoldaş Stalin" denirdi. İşte Avusturya şansölyesi de konuşmasına şu sözlerle başladı: "Saygıdeğer başkumandan yoldaş Stalin!" *17.08.1971.*

– Sizce Stalin'in olumsuz yönleri nelerdi?

– Olumsuz mu? Bu soruyu kendime hiç sormadım, dedi Molotov. Aksak bir cevap çıkmaması için uzun düşünmek lazım bu soruda. Zor karakterli bir insandı. Ama çok adildi. Yine de sevilirdi. Çok sevilirdi. Olumsuz yönlerini hatırlatmayı sevmem.

– Genelde Lenin'e atıfta bulunulur: "Stalin çok hoyrattır..."

– Bu anlaşılır bir şey. Stalin'e yönlendirilen suçlamaların en ağırı budur. Ama, bana göre, değişik kişilikteki ve değişik dönemdeki insanlar onu takdir ettiler.

– Stalin insanlara "çark" muamelesi yaparmış...

– Çarklar, çarklar! Mesele hangi yönde döndükleri, dedi Molotov. Gerçekten sevilirdi o. Bu sadece propaganda değil. Gönülden sevilirdi.

Stalin'in Rusya tarihinde yerini alacağı zamanlar gelecektir. Moskova'da bir Stalin müzesi olacak. Mutlaka! İnsanlar dayatacak. Stalin'in oynadığı rol çok büyüktü. Eminim ki adı yeniden yükselecek ve tarihte görkemli bir yere sahip olacak. *15.11.1984; 01.01.1985; 08.03.1985.*

STALİN'İN ÇEVRESİ

Kirov

– Parti'nin XIV. Kongresinde (1925) Leningrad komünistleri çok iyi temsil edilmişti. İçlerinde çoğunluk Merkez Komitesi çizgisine karşıydı, sadece küçük bir azınlık yandaştı. Aslında Leningrad örgütlenmesi, kadroları seçmiş olan Zinovyev'in ellerindeydi.

Ama Zinovyev de Kamenev tarafından yönlendiriliyordu. Kamenev Leningradlıların lideriydi. Kuramsal konularda Kamenev, Zinovyev'den yetkindi. Leningrad'da partinin Bolşevik Merkez Komitesi'ne karşı olması nasıl kabul edilebilir?

İşte bunun için Merkez Komitesi üyelerinden oluşan bir grup kuruldu. Bu oluşumun, bu çarpışma komandolarının, yani Kalinin, Kirov, Buharin, Tomski, Voroşilov, Andreyev'in ve Schmidt'in adlandırdığı gibi, "vahşi tümen"in sorumlusu bendim. Kongrenin ertesi günü Zinovyev'i indirmek için Leningrad'a geldik.

Bütün fabrikalar grup üyelerince paylaşıldı. Hemen ertesi günden itibaren ben, Lenin Deniz Şantiyelerinde söz aldım. O ünlü şantiyelerde. Diğerleri kimlerdi hatırlamıyorum... Sonuçta Zinovyev'i attık. Nasıl mı hallettik? Bütün fabrikalara gittik ve XIV. Kongre lehine karar oylattık.

Önemli fabrikaların kesinlikle elden kaçırılmaması gerekliydi. Yoksa Zinovyev büyük fabrikaları elde tutarken biz ikincil önemdekilerde zafer elde etmiş olurduk. Çok sıkı bir şekilde fabrika komitelerini ellerinde tutuyorlardı. Benim görevim başarıyı sağlamaktı. Zinovyev bana sordu: "Putilov fabrikasına ne zaman geliyorsunuz? –Zamanımız bol, diye ona cevap verdim. Acelemiz yok."

Putilov fabrikası onların esas üsleriydi ve Zinovyev bütün umutlarını oraya bağlamıştı. İşte o nedenle en şüpheli iki işletmeyi en sona bırakmıştık biz de: "Üçgen", bugünkü adıyla "Kızıl Üçgen", ve Putilov fabrikası. "Üçgen"e en sondan bir önceki uğrak olarak gitmiştik. Bütün grup beraberdik, Kalinin ve Tomski dahil. Buharin mi? Hatırlamıyorum. Kirov oradaydı.

Ne patırtı! Parti üyesi kitleler kadınlardan oluşuyordu, ağız dalaşına girişiyorlardı. O sırada Kalinin'e dedim ki: "Masanın üstüne çık, başkan olduğunu bağır ve yönet!" Masaya tırmandı: "Yoldaşlar! Merkez Komitesi yanlısı olanlar sağa geçsin, Leningrad grubundan yana olanlar, muhalifler, sola!"

Muhalifler azınlıktı ama karışıklığı onlar çıkarıyordu. Kesin oylamaya geçildiğinde çoğunluğu aldık, yüzde elli-elli olabilir ama daha az değil. Bir gazete vardı, *Leningrad Pravda'sı*, bugün hâlâ çıkıyor, oraya yönetici olarak Skvortsov-Stepanov'u getirmiştik, *Kapital*'in tercümanı. Günün sonu geldiğinde onunla ertesi günkü baskı için anlaşmıştım, kuvvetli bir vuruş yapmak, Zinovyevcileri vurmak lazımdı. Ve bu her akşam tekrarlanıyordu. Bir hafta veya daha uzun zaman boyunca. En son fabrika Putilov'du. Orayı da hallettik ve sonuçta çoğunluğu elde ettik.

Leningrad'da bir parti konferansı yapmaya karar verdik; 1926 yılı olmalı. Ben Buharin'le birlikte gittim. Konferansta neredeyse sadece bizimkiler vardı, muhalif gruptan kimse yoktu. Buharin siyasi raporu hazırladı. Daha da ötesini elde ettik, Kirov Leningrad örgütlenmesinin sekreteri oldu. Zinovyev buna müdahale etmedi ama çok da razı görünmedi. Bu kadar bariz bir başarısızlığı göze almayacak kadar zekiydi. Tamamen geri çe-

kildi. Sadece bir süre için. Komintern başkanı olarak kalmaya devam etti. Ondan sonra Komintern'den de kovduk. Komintern Birinci Sekreterliğine Buharin getirildi. Başkan kadrosu kaldırılıp sekreterya haline getirildi. Buharin o zaman Stalin'in çizgisini izliyordu henüz.

– Size XVII. Kongre konusunda bir soru sormak istiyorum. Merkez Komitesi seçimi sırasında Stalin'in Kirov'dan daha az oy aldığı doğru mu?

– Hayır, şimdi bunun doğrudan bir ilgisi yok, ama daha iyi anlamanızı sağlayabilir. Kaçıncı kongre olduğunu tam hatırlamıyorum ama gizli oturum sırasında Merkez Komitesi seçim sonuçları açıklandı, sadece bir kişi siyah top çekmemişti deyim yerindeyse: Piyatnitski oy birliğiyle geçti. Neden? Çünkü Komintern'de çalışıyor ve kimseye dokunmuyordu. Komintern'in sekreteriydi. Karşı tek bir oy bile yok! Diğer herkesin vardı. Galiba Stalin de iki veya üç siyah top çekmişti, ben de öyle.

– Kimlerin karşı olduğunu öğrenmeye çalışmadınız mı?

– Ne için? Sonuçta bu bir partiydi, uyduruk bir polis karakolu değil. Hem de ne önemi var? Eminim ki Stalin'e her seferinde bir iki karşıt oy çıkıyordu. Hangi dönemde olursa olsun. Her zaman hasımları oldu.

Kirov'a karşı tek oy bile olmadığını kabul ediyorum. Ama bugün hiç kimsenin hatırlamadığı ve kimsenin ilgisini çekmeyen Piyatnitski haricinde böyle başka bir örnek hatırlamıyorum.

XVII. Kongre'de bir grup kurulmuştu, içinde Ohanessov diye biri vardı, bir Ermeni, eski bir Bolşevik, devrim öncesinden. Onun bana anlattığına göre XVII. Kongre'de Kuzey Kafkasya Parti sekreteri Şeboldayev tarafından çağırılmışlar. "Bir oturum arasından yararlanarak Kirov'u çağırdık ve genel sekreter olarak onu aday göstermek istediğimizi söyledik. Alay etti ve bize kızdı: "Saçmalamayı bırakın! Ben, genel sekreter, dalga mı geçiyorsunuz!"

Bu çeşit insanlardı işte, dengesiz. Ama bütün bunlar saçmalık. O dönemin bütün yönetici kadrosunu tanıyorum ben. O kapsamda bir kadroya göre bir insan değildi. Diğer sekreterler içinde Kirov mitinglerde konuşmak için uygundu, ama o başka bir iş. Kirov gidip her şeyi Stalin'e anlatmış. Bütün detaylarıyla. Bence bu durum karşısında Kirov yapılması gerekeni yapmış.

– İşte bu konuyla ilgili Stalin'in daha sonra bütün o insanların hesabını gördüğü söyleniyor.

– Hayır, daha sonra çok sayıda kişiyi tasfiye etti, içlerinde bunlar da vardı, ama esas önemli neden o değildi.

– Ve Kirov'un Stalin'e göre daha çok itibarlı olması da affedilememiş, öyle düşünülüyor.

– Saçma! Kongrenin stenolarını okuyun o zaman kimin, Stalin'in mi Kirov'un mu daha fazla otoritesinin olduğunu göreceksiniz. Kirov'un konuşmalarının derlemesini alın, diyor ki: "Stalin'inki kadar büyük bir kişilik hayal edebilmemiz çok zor." Anılarını söylüyorum, bunlar Kirov'un anıları. Peki nerede talimatlar, komünist tezlerin açıklamaları? Onlara hiç kalkışmamış. Onun tarzı değil.

– Bazıları o dönemde Stalin'in yerine genel sekreterliğe Kirov'un gelmemesinin parti adına büyük bir şanssızlık olduğunu söylüyor.

– O zaman onlar şu soruya da cevap versinler: Kirov'da siyasi yönetim açısından iyi olan ne var? Doğru dürüst ve işe yarar olan fikirlerini bir söylesinler bakalım! Yok! Kendine ait de demiyorum, Stalin'in dediklerinden biraz değişik olanları söylesinler! dedi Molotov.

– Sorun o değil, dedim ben. Kirov'un daha insancıl olduğunu söylüyorlar. Başka bir şey daha. Eğer 1937'de saray darbesi gerçekleştirilebilseydi, ülkenin başına Tukaçevski gibi zeki insanlar gelecekti ve ülkeyi onlar yöneterek faşizmi yeneceklerdi...

Molotov gücenik:

– Bu çok saçma! Tukaçevski'nin ülke yararına kendi konusu dışında herhangi bir şey yapabileceğini neye dayanarak düşünüyorsunuz ki? Bu fikir nereden geliyor? Hangi verilere dayanarak? Bolşevik politikayı değiştirmek isteyen veya istemeden buna katkıda bulunanların sırtında yükseldi.

– Bence bir savaş şefi olarak Jukov, Tukaçevski'den daha üstün. İkisini de tanıyan biri olarak buna ne diyorsunuz? diye sordu Çota İvanoviç.

– İkisini de biliyorum. Birbirlerinden çok farklılar. Jukov daha sert ve kuşkusuz daha pratik zekaya sahip. Tukaçevski daha kültürlü ama askeri yönden tabii daha zayıftı. Her neyse! Tukaçevski sizi ne yöne götüreceğini bildiğiniz adamlardandı. Bana öyle geliyor ki sağa götürürdü. Kruşçev'e daha yakındı.

XVII. Kongre'nin sonunda arkadaşlar arasında toplanmıştık ve Stalin Kirov'a dedi ki: "Moskova'da çalışmanın zamanı geldi."

Ben Stalin'i destekledim: "Kesinlikle." Kirov hışımla üstüme atladı: "Alay mı ediyorsun! Benim burada hiçbir değerim yok. Ben ancak Leningrad'da yeterli olabilirim, ama burada ne yapabilirim?" Bir arabacı gibi küfürler ediyordu, tayin edilmekten müthiş korkuyordu. O grup çalışmasına uygundu, onun gibileri çok yararlı olurlar. Bazı koşullarda başkalarına göre çok daha iyiydi fakat kendi yerinde. Daha yüksek bir seviyeye getirmek olmazdı. Teorik gelişimi eksikti. Üstelik gerektiği kadar sert değildi. Devleti adam etmek ve savaşa hazırlamak, biliyorsunuz...

– Kirov'un ölümünü nasıl öğrendiniz? [Son yıllarda Molotov'a sık sık sorduğum bir soru.]

– Leningrad NKVD şefi Medved, yoldaş Sergey'in o gün Smolni Enstitüsü'nde öldürüldüğünü haber vermek için aradığı sırada ben Stalin'in yanındaydım. "Sersemler" dedi Stalin telefonda.

Aynı akşam Stalin, Voroşilov ve ben Leningrad'a gittik. Kirov'un katili Nikolayev ile konuştuk. Gariban bir tip, partiden atılmış. İdeolojik maksatlarla kasıtlı olarak hareket ettiğini

söyledi. Zinovyevci biri. O kadın hikâyelerinin bir ilgisi yoktu bence. Nikolayev'i Smolni'de Stalin sorguya çekti.

– Nasıl bir adamdı?

– Çok sıradan birisi. Bir memur. Orta boylu, çelimsiz. Partiden atıldığı için kırgın. Zinovyevciler tarafından kullanılmış. Muhtemelen ne Zinovyevciydi ne de gerçek bir Troçkist.

– Tek hüküm giyen Nikolayev değildi, koca bir liste vardı.

– Bakın onlar suikast nedeniyle değil de Zinovyevci örgütlenmeye iştirak etmeleri nedeniyle mahkûm oldular. Hatırladığım kadarıyla cinayetin kesin olarak bu grubun kararıyla yapıldığını ispat eden bir belge yoktu. Yani Nikolayev bu işe bağımsız olarak kalkışmış fakat bütün geçmişiyle bir Zinovyevciydi. *11.06.1970; 28.07.1971; 13.06.1974; 28.04.1976; 01.07.1979; 06.03.1981; 09.12.1982.*

⚜

– Sürüp giden bir efsaneye göre Kirov, Stalin'in yerini alabilirmiş. Ama kuramsal yazıları nerede? dedi Molotov.

– Ama o dönemde mutlaka kuramsal yazmış olmak gerekmiyordu!

– Hata. Kirov çok iyi bir propagandacıydı. Örgütçü olarak ise çok güçlü değildi. Çevresinde epeyce sağcı vardı. Zaten bir numaralı kadro için hiç de can atmıyordu. Çok iyi çalışabiliyordu ama en önlerde değil. Bir numaralı kişi olarak kabul edilmezdi, özellikle de –bunu kesin olarak söyleyebilirim– sorumlu askeri kadrolarca...

– Diyorlar ki Rusya'yı yöneten bir Gürcü...

– Bakın, Stalin, bir Gürcü olarak, bir Rustan daha çok Rus halkının lehine davranabiliyordu, oysa ki onun yerinde bir Rus olsa bunu yerine getiremezdi. *15.08.1972; 07.11.1979.*

⚜

– Kirov bir örgütçü olarak vasattı. Kitlelerle iletişimi iyiydi. Stalin onu severdi. Hatta kesinlikle söyleyebilirim ki Stalin'in en tercih ettiği kişiydi. Kruşçev'in Stalin'i Kirov'u öldürtme

suçlamasıyla lekelemek istemesi bir namussuzluktur. Kirov ile arkadaştık. Hatırladığım kadarıyla Stalin, Jdanov'a karşı da aynı arkadaşlığı besliyordu. Kirov'dan sonra en sevdiği Jdanov'du. *15.05.1975.*

Sergo Orjonikidze

– Sergo Orjonikidze iyi biriydi, ve kesinlikle Merkez Komitesi üyesi olmaya layıktı. Yine de X. Kongre'de bazıları onun seçilmesine kaba, çabuk öfkelenir vs olması nedeniyle karşı çıktı. Lenin onu savundu: "Onun partiye bağlılığını biliyorum, kendisini kişisel olarak tanıyorum, dışarıda beni görmeye kendisi geldi..." Salondan birileri bağırdı: "Neden insanlara vuruyor?" Lenin cevap verdi: "Ne yapabiliriz? Bu onun karakteri. Çabuk öfkelenen biri ve şunu da bilmelisiniz ki tek kulağı ağır işitir." Aslında iyi bir insanı savunmak gerekirdi ve Sergo da gerçekten iyi birisiydi. Bu olay 1921'de olmuştu. Sergo daima ilk sıralarda yer almıştır; dönem çok kızışmış bir dönemdi, o da kızgındı ve birisine tokat attığına da inanabilirim.

Zinovyev *Leninizm* adlı kitabını yayınlamıştı. Sergo çok beğenmişti, ben Zinovyev ile aynı fikirde olmadığımı söyledim: "Bu Leninist bir kitap değil. –Sen hiçbir şey anlamıyorsun!" diye cevap verdi bana.

Neyse, sonuçta çok heyecanlanmıştı, ben onu azarladım, üzerime atladı, Kirov aramıza girmek zorunda kaldı... Daha sonra Buharin bizi barıştırdı. Sergo Stalin'e beni şikayete gitti. Ben de oradaydım. Stalin: "Molotov haklı" dedi "Nasıl yani?" ve Stalin Sergo'ya, " Zinovyev'in Leninizmi, Rusya gibi köylülüğün baskın olduğu geri kalmış ülkelere yaraşan bir pratik olarak tanımladığını anlattı.*28.07.1971; 24.05.1975.*

– Dostlarınız kimlerdi Viçeslav Mihayloviç?

– Sergo Orjonikidze. Çok iyi bir yoldaştı. 1917'de tanışmıştık ve ilişkilerimiz daima çok iyi oldu... Sadece bir kere takıştık, işte o da Zinovyev'in bu kitabı nedeniyle. Sergo iyi bir adamdı ama

politik bakış açısı çok dardı. Yürekli, duyarlı bir insandı. Stalin çoğu zaman bunun kabul edilemez olduğunu söylerdi. Sergo insanlarla sadece duygusal nedenlere dayanarak bağ kuruyordu. Gürcistan'da demiryolu görevlisi olan bir erkek kardeşi vardı. Merkez Komitesi'nin çok iyi bir üyesinin kötü bir kardeşi olabilir mi? E işte, bu kardeş Sovyet hakimiyetine karşı çıkıyordu, hakkında tam bir dosya vardı. Stalin tutuklanmasını emretti. Sergo çok kızdı. Daha sonra 1937'de evinde intihar etti. Çok kolaycı bir çözüm. Sadece kendini düşünmüştü. Bir lider davranışı değil bu. Bu yaptığı ile Stalin'i zor duruma soktu. Halbuki çok inanmış bir Stalinci idi ve her zaman Stalin'den yana saf tutmuştur. Hapse gönderilmişti, bu da itibarını arttırdı.

Orjonikidze ile ilgili farklı görüşler vardır. Yine de benim görüşümce entelektüel kesim tarafından gereksizce efsaneleştirildi. Bu aşırı hareketiyle aslında dengesizliğini ortaya çıkarmıştı. Bu açıkça Stalin'e karşı bir hareketti. Ve tuttuğu çizgiye de, evet o çizgiye de karşı. Çok yıkıcı bir yöntem. Başka türlü yorumlamak imkânsız.

– Orjonikidze'nin ailesi onun ölümünden Stalin'i sorumlu tutmuştu.

– Kardeşinin tutuklanmasının onu intihara ittiğini söylüyorlar, bunun da Stalin'in suçu olduğunu söylüyorlar. Eğer benim kardeşim Sovyet karşıtı propaganda yaptığı için tutuklanırsa, ne yapılabilir? Hiçbir şey.

– Sergo intihar ettiğinde Stalin kızdı mı?

– Tabii.

– Sergo Politbüro'dan atılabilir miydi? Olaylar buna kadar gelebilir miydi?

– Sanmam... Sergo bütün konularda çok kuvvetli değildi. İyi birisi. Sıcak bir adam. Radek ve Zinovyev gibi kurnazlar onun güvenini kazanmayı başardılar. *06.12.1969; 13.04.1972; 08.03.1974; 09.12.1982; 26.01.1986.*

– Sergo kusursuz bir Bolşevikti ama biraz yumuşaktı; prensipler konusunda gevşekti. Ama Mikoyan gibi birisi değildi. Halbuki Andreyev, arkadaşımız, Stalin'in altında Politbüro üyesiydi, epeyce uzun bir süre boyunca; aynı zamanda da Troçkist bir grubun üyesiydi. Evet bu onun hatasıydı, Troçkistti. İşçi kökenli ve devrim öncesinden itibaren Bolşevikti, en fazla göz önünde olan militanlardandı.

– Rudzutak'tan daha da mı göz önünde?

– Rudzutak devrim öncesinde daha güçlüydü. İkisini karşılaştırmak güç; az çok eşitlerdi diyebiliriz.

– Gürcistan'da, dedi Çota İvanoviç, Rudzutak'ı hatırlıyorlar; söylediklerine göre Stalin hata etmiş onu...

– Hatalı ya da haklı, kim bilebilir? İnsanlar kendi konumlarında kapalı kaldıkça o derece tereddütlü olurlar. *16.01.1973; 27.04.1973.*

Poskrebiyçev

– Savaştan sonra insanlar biraz nefes almak istediler. Şu ya da bu insan özelinde değil ama esas kadrolardaki insanlar, büyük kitlelerden çok daha haklıydılar bunu istemekte. Yorgunluktan bitmişlerdi ve en tepede olunca herkes dönemeci almayı başaramayabilir. Çünkü bu çok zordu. Yazılı olarak söylenmemiştir ama Brejnev XXIV. Kongre'yi şu sözlerle kapatmıştı: "Daha özgürce nefes alıyoruz, iyi çalışıyoruz, sakin yaşıyoruz." Bir Bolşevik için ne biçim bir ifade tarzı: "Sakin yaşıyoruz!" Bunlar gerçek Bolşevik sözleri değil. Daima ileri gitmek, zorlukların üstesinden gelmek isteyen Bolşevikler eğer sakin sakin yaşayacaklarsa kesinlikle bir işe yaramazlar ki. Sakin bir hayatta Bolşevik neye yarar? Sosyal demokrat olsun daha iyi. Bu tamamen yeterli olur. Sosyal demokratlar kapitalizmin bu doğal eğilimini izlerler hep.

– Kruşçev yönetiminde ekmek vardı, yiyecek vardı, her şey iyi gidiyordu. Buna oynadılar.

– Kendisi değil aslında, etrafındakiler onu kullandılar. Herkes bir soluklanma, bir gerilim düşmesi arzu ediyordu.

– Biraz yaşamak istiyorlardı, dedi Çota İvanoviç. Bir kere dünyaya geliniyor. Kadınlar, eğlence isteniyor.

– Kadınlardan vazgeçilemez. Bakın mesela Poskrebiyçev'le Vlassik'in kaybetmesine bunlar neden olsu. Ben gözden düşmüştüm, onun için tamamen dışta kaldım. Ama Poskrebiyçev'i bir daha orada görememek beni şaşırttı. Stalin onu sürmüştü ama hapsetmemişti çünkü devlet kaynaklarını kötüye kullanmamıştı. Vlassik ise Güvenliğin kaynaklarından para almıştı kadınlara yedirmek için. Ama ne biri ne öteki Stalin hakkında kötü konuşmadılar. Daha yeni dönmüştüm, nereydi? Moğolistan mı? Hayır, daha Viyana'dan. Tverskaya bulvarında Poskrebiyçev'e rastladım. Onunla selamlaşıp konuşmaktan memnun oldum. O da öyle. Bana karşı çok numara çevirmişti. Benim tercümanım Pavlov'u kullanmak istedi. Öteki de hayır demiyordu; parti adamlığıyla bir ilgisi yoktu ama iyi bir memurdu, onun için yanıma almıştım. Pavlov İngilizce öğrenmişti ve epeyce iyi bir Almancası vardı. Tabii bu tür, gerçekte komünist olmayan bir tercüman işime benim gelmiyordu ama işini iyi yapıyordu ve şüpheli ilişkilerini de görmemiştik... Stalin'in ölümünden sonra, Dışişlerine geldiğimde onu Bakanlıktan kapı dışarı ettim. Stalin beni oradan çıkarmıştı ve geri geldiğimde, 1953'te, Pavlov Vişinski'nin tercümanıydı. Benden sonra Vişinski dışişleri bakanı oldu. İşte o zaman Pavlov gelip bana Vişinski'yi ispiyonlamak istedi.

Ona dedim ki: "Bak Pavlov, artık size ihtiyacım yok. Ben Vişinski'yi çok iyi tanıyorum, onun için bana onun hakkında bir şeyler anlatmanıza gerek yok. Sizi bakanlıktan kovuyorum, sizinle birlikte çalışamam." Daha önce benim hakkımda da ispiyonculuk yaptığını biliyordum.

– Berejkov daha mı iyiydi?

– Onu da istihbarat nedeniyle Dışişlerinden tayin ettim çünkü Çeka'dakiler, savaş sırasında Almanlar tarafından işgal

edilmiş olan topraklarda yakınları olduğu bilgisini iletmişlerdi. Kiev yakınlarında. Belki bunlar sadece söylentiydi ama na yapalım, bilgiler ve raporlar ortadaydı ve benim bunların doğruluğunu araştıracak imkânım yoktu.

Onu hemen "Bizde yapacak bir şeyin kalmadı" diyerek *Yeni Zamanlar* dergisine yolladım, neden olduğunu da açıklamadım çünkü ne de olsa, hiç belli olmaz! Çekistler son derece gizli bir rapor hazırlamışlardı, ne yapabilirdim? Neyse, daha gençti...

Poskrebiyçev benim arkamdan dolap çevirmişti... Entrikanın âlâsı. Orta kademede yerleşmiş insanlar çevresinde. Bence Stalin'e inanmış birisiydi ama kirli işlere bulaşmıştı. Bu gibi durumlarda birisinin itibarını düşürmek ve lekelemek için kadınlar aracı olur ve alet edilirler. Bunu akılda bulundurmak gerek. İlk başlarda yetenekli bir adamdı. Meklis'in yerine getirilmişti. Stalin'in ise Tovstukha'sı vardı. İyi birisiydi. Zatürreden öldü.

– Askerler Meklis'i sevmezler.

– Evet, hiçbirimiz; Simonov da benzer bir portre çizer. Ama kendini adamış birisiydi. *15.05.1975; 17.07.1975; 11.03.1976; 09.01.1981.*

Kaganoviç

– Kaganoviç partiye ağabeyi Mihail tarafından getirildiğini söylüyor. Mihail Havacılık Halk Komiseriydi. İntihar etti, vasat bir adamdı. Lazar ise farklı kişiliğe sahipti, çok enerjik, kusursuz bir örgütçü ve propagandacı. Ama kuramsal konularda sığda yüzüyordu.

– Genelde de çok iyi kuramcılar pek yoktu.

– Bolşevik olarak gerçek teorisyenler çok nadirdi.

– Menşeviklerde daha mı çoktu?

– Onların hepsi kuramcıydı... Stalin'den sonra 20 sene geçti. Ama kim ona sağlam bir şekilde bağlı kaldı? Kaganoviç ve ben. Başka bilmiyorum.

– Ya Malenkov?

– O iyi tutunuyor. Stalin'e karşı değildir, hayır. Geçen yaz Bulganin'e rastladım, bir kilometreden fazla yürüdük beraber. Bana ziyarete gelmeye hiç cesaret edemedi. Mutlaka Kruşçev'den korkuyordur. Çok garip, barış içinde bir arada yaşamayı anlamıyorlar. Lujniki'de Kaganoviç ile karşılaştım, birlikte gezinti yaptık. O civarda oturuyor.

Bütün yazdıklarımı Merkez Komitesi'ne yolluyorum, hiçbir şey saklamıyorum. Esasa ait konularda, tamam, belki yanılıyorum, belki anlayamadım ya da geciktim, ama her gün çalışıyorum ve her şeye rağmen geç kalmış olmadığımı düşünüyorum. Sadece yaşamakla tatmin olmuyorum, çalışıyorum. *04.12.1973; 30.12.1973; 11.03.1976.*

⚜

– Kaganoviç kısa bir süre önce beni ziyarete geldi. Beyni çok iyi işliyor. Ama çok sık hasta oluyor, bacaklarında, kollarında ağrılar var, vesaire.

– Size karşı ne tür duygular besliyor?

– Beni sever zannediyorum. Yine de, genel anlamda, kişisel olarak daima bana karşı olmuştur. Herkes bunu bilirdi. Bana derdi ki: "Sen şanslısın, bir entelektüelsin, ben ise işçiyim." Bugün hâlâ söyler.

Rahatı çok iyi değil yazık, kendi yemeğini kendisi yapıyor. "Yanımda bir tek kızım var, bana destek çıkacak. Ondan başka kimseyi görmüyorum. Ama o da kendi gündelik hayatını yaşıyor." Durumu pek iyi değil. Ama çalışma konusunda çok iyiydi. *28.08.1974.*

⚜

– Kaganoviç memurdu ama çok kabaydı. Bu yüzden ona kimse tahammül edemiyordu. Katı, dosdoğru. İyi örgütçü ve iyi konuşmacı. Hatırlıyorum, Sergo [Orjonikidze] bana ondan bahsetmişti. Birlikte bir mitinge katılmışlar. "Lazar çok iyi

konuştu! İlginç bir adam." İnsanları alıp sürüklemeyi bilirdi. Sergo onun hitabetini beğenirdi. Sergo davaya son derece inanmış biriydi. Onunla da işler daha kolay oluyordu. Dürüsttü ve açık yürekliydi. *14.01.1975.*

– Yahudiler Kaganoviç'i sevmezler. Politbüro'da kültür düzeyi daha yüksek birisinin olmasını tercih ederlerdi. Kaganoviç bugün hâlâ Stalin'e o kadar bağlıdır ki onun yanında kötü bir şey söylemek söz konusu olamaz. Aramızda o, % 200 Stalincidir. Benim Stalin'i yeterince övmediğimi düşünür. Bugün bana diyor ki: "Artık sana karşı cephe alacağız." Bu söze ben ihtiyatla yaklaştım. Beni gerçekten sevmediğini biliyorum ama çok dürüsttür. *11.03.1976; 21.10.1982.*

– Geçtiğimiz ilkbaharda Kaganoviç'i evime davet ettim. Stalin'e sonsuz derecede bağlı kalmıştır. Onun zayıf yanı da budur, evet, eğitim eksikliğinin ve bağımsız düşünebilme eksikliğinin bir göstergesi. Bu düzgün bir tavır değil, çünkü Stalin'de bile her şey tamamen doğru değildi. Bunu daima söyleyebilirim, eğer kendimi inkâr edersem artık kendim olmaktan çıkarım. Birçok açılardan çok yetkin değilim belki, ama esas olanı öğrendim ve savundum ve beni döndürebilmek çok zor olacaktır. Stalin döneminin adamıydı; o dönem de ne Lenin ne de Marx'ın dönemiydi. Belli bir aşamada Stalin kimsenin yapmadığı ve yapamayacağını yaptı. Lenin ve Stalin'le ilgili diyebilirim ki biri bir dahi, öteki ise bir yetenekti. En temelde doğru olan budur. *28.04.1976.*

[Hava nemli ve sisliydi. Birlikte yola çıktık; ben ve Çota İvanoviç. Yarın Molotov 85 yaşında olacak. Formda görünüyor. Biz daçaya yaklaşırken pencereden bizi gözlüyor ve gülümsüyor. Hemen masaya alınıyoruz.]

– Oturun, yoksa bir şey kalmayacak. Biz ciddi adamlarız bunu bilin. Ortodoks bir halk, Gürcü halkı da Ortodokstur.

– Nasıl yani, onlar da! En önce onlar Ortodokstur!

– Stalin ilk Ortodoks halkın Gürcüler olmasıyla övünürdü, diye onayladı Molotov. Bu gerçek, tarihi olaylara karşı çıkıyoruz.

Bulganin konusunu sordum [yeni ölmüştü]

– Cenazesine gittiniz mi?

– Evet. Çok kısıtlıydı. Kimse kabul edilmedi. Mezarlık "sıhhi nedenlerle" kapalıydı. Ben mezarlığa bir buçuk saatliğine gittim. Aile, dostlar. Doğrudan morgdan oraya getirmişlerdi. Konuşma yapılmadı.

– Halbuki mareşaldi. Bir eşlik yapılması gerekirdi, şeref duası, askeri müzik, bu ordu kuralıdır.

– Parti kuralı ordu kuralından farklılaşır. Dedi Molotov. Yöneten de odur. *08.03.1975.*

Stalin'in ölümü

[Arkadaşlarımdan bir yazar Paris'ten getirdiği A. Avtorhanov'un *Stalin'in Ölümü Muamması* adlı kitabını bana ödünç vermişti. Ben de Molotov'a verdim, birkaç gün sonra gelip izlenimlerini sordum.]

– Kitap çok ahlaksızca! dedi. Hepsi haydut gerçekten de! Tabii ki gerçek olan bir yanı da var. Beria geçmişten çok geleceğe ait bir adamdı, kendisine bu yönde bir yol açmaya çalışmış. Gerici biri olarak çok aktifti. Özel mülkiyet dışında başka bir şey görmüyordu. İleri gittiğini sanıyor oysa aslında geriye çekiyordu, en betere doğru.

[Kitabın kapağında Beria'nın, Kruşçev'in, Malenkov'un ve Bulganin'in resimleri vardı. Molotov bir süre süzüp devam etti:]

– Kruşçev kesinlikle komünist partiye dudağının kenarından üye olmuş gerici bir kişilik. Tabii ki komünizme dünyada

inanmıyordu. Bulganin hiçbir işe yaramaz, tamamen şu şekilde; ne karşı, ne yandaş, ve rüzgarın götürdüğü yöne gider. Beria bence yabancı birisi. Partiye kötü niyetlerle girdi. Malenkov yetenekli bir aparatçik.

– Bu dördünün Stalin'e karşı Avtorhanov'un yazdığı gibi bir komplo tezgahlamış olmaları akla yatkın mı?

– Üçü, üçü. Bulganin hariç. Evet her çeşit planı kaynatmış olabilirler. Beria'nın oynadığı rol ise hâlâ biraz karanlık.

Bulganin kısıtlı bir rol oynadı. Malenkov, Beria ve Kruşçev ise çekirdeği oluşturdular. Beria ilkesiz bir adamdı. Gençliğinde istihbarat servisleri tarafından çalıştırıldığını çok defalar duydum; bizimkiler de açıkladılar ama kanıtlanmadı.

– Gençliğinde Mikoyan'la çalışmış. Pek yıldızları barışmamış.

– Doğru. Ermenilerle Gürcüler iyi takım oluşturamazlar, bu bilinir. Beria en iyi Gürcü topraklarına el koydular diye Ermenilere hiç güvenmezdi.

– Bu kitap Stalin'in ölüm nedeni için çeşitli olasılıklardan söz ediyor ve hepsinde de Beria var.

– Olabilir veya olmayabilir, ispatı yok. Stalin'in çok büyük geri çark etmeleri olmuştur. Kruşçev, Tito örneğini verir: "Stalin Tito'yu ortadan kaldırmak için küçük parmağını oynatmasının yeteceğini söylerdi." Bu tabii ki Stalin'in hatasıydı. Bütün komünistler aynı fikri paylaşmasa da bugün hâlâ Tito Yugoslavya'nın hâkimi ve sahibidir, şu da bir gerçek ki komünist çevrelerde çok sağlam bir yeri vardır.

Dış ülkelerde ne tür kitapların basıldığını görüyor musunuz? Bize de geliyor tabii, bu kaçınılmaz. Ama geçen sefer herkesin içinde konuşmakla hata ettiniz siz. Hemen üstüme atladılar: "Bana da ödünç ver!"

– Dostlar içinde olduğumuzu sanıyordum.

– Tabii ki, ama her çeşit insan olabilir. Çoğu kişi komünizm konusunda yeterince bilgili değil.

I. Petro hakkında yakınlarda çıkmış bir kitabı okudum. Yazar basılı olmayan pek çok kaynaktan yararlanmış, çok ciddi bir eser. I. Petro çok kararlı bir kişiymiş, Marx'ın sözlerine göre barbarlıkla barbar yöntemlerini kullanarak savaşmış. Şüphesiz I. Petro kayda değer bir kişilikti ama yöntemleri fazla acımasızdı. Modern döneme geçişi hızlandırmak için kararlı ve hatta bazen zalimce davranmak gerekliydi.

Son yıllarda bana öyle geliyor ki Stalin kendini yeterince kontrol edemiyordu. Kimseye güvenmiyordu. Ben kendi tecrübelerime dayaranak bu değerlendirmeyi yapıyorum. Tercihini Kruşçev'den yana yaptı. İşte orada da ayağını halıya taktı.

– Bu kitaba göre Beria'ya da güvenini kaybetmiş.

– Bunun doğru olduğunu düşünüyorum. Beria'nın kendi paçasını kurtarmak için her şeye hazır olduğunu biliyordu. Güvenlik personelinin seçimini yapan Beria'ydı, Stalin her şeye kendisinin karar verdiğini sanarak önüne sunulanlar arasında seçimini yapıyordu. Oysa Beria onu mecbur kılıyordu.

– Kriz geçirmesinden bir gün önce birlikte içerlerken Stalin'i zehirlemiş olabileceği ihtimali var mı?

– Bu mümkün, evet. Beria'yla Malenkov birbirlerine çok sıkı bağlıydılar. Kruşçev da onlara katıldı, onun kendi amaçları vardı. O da herkesi oyuna getiriyordu. Kruşçev'in sosyal temeli daha sağlamdı çünkü küçük burjuvazi her yandaydı. O da tam küçük burjuvaziye hitap ediyordu zaten. Kruşçev'in ne ideolojiyle ne de komünizmin inşasıyla bir ilgisi vardı.

– Avtorhanov'un iddia ettiği gibi XIX. Kongre'den sonra Stalin'in emekliye ayrılma gibi bir niyeti var mıydı?

– Bildiğim kadarıyla hayır. En azından ciddi olarak böyle bir düşüncesi yoktu.

– Belki sadece çevresini yoklamak, bir nabız yoklaması yapmak istemiştir...

– Bence evet, sadece o kadar. Küçük bir topluluk içinde, Politbüro oturumu sırasında biraz fazla ileri giden öneriler göze

alınabilir. Bu konuda Stalin'in bir korkusu yoktu, ama bu kadarını da... Bir deneme balonu belki, insanların kafasının içindekini araştırmak için...

– Avtorhanov'un yazdığına göre XIX. Kongre'den sonra, Merkez Komitesi Prezidyumu'nda Stalin genel sekreter görevinden alınmasını istemiş.

– Aynen öyle oldu, evet.

– Bundan sonra da Merkez Komitesi'nin sekreterlerinden biri oldu.

– Ama genel sekreter değil. Aynen öyle oldu. Stalin genel sekreter unvanının kaldırılıp sadece "sekreter" yazılmasını istedi.

– Yazdığına göre Merkez Komitesi'nde Stalin'in yerini Malenkov almış.

– Orası çok kesin değil. XIX. Kongre'de Stalin'in önerisi üzerine siyasi raporu sundu.

– İnyatiyev'in rolü neydi?

– Onu çok az tanıdım. Fazla söyleyecek bir şey yok. Özel olarak ileri süreceği hiçbir şey olmayan ve de zaten ileri sürmemiş olan vasat bir adam. Kitapta yazar ona gerçekte olduğundan çok daha önemli bir rol atfetmiş.

– Kitapta, Kruşçev'in XX. Kongre'ye, Stalin'in İnyatiyev'e: "Eğer doktorlardan itiraf alamazsan kafanı uçururuz*" dediğine dair bir rapor verdiğinden bahsediliyor.

– Bu küçük bir ihtimal. Benim haberim yoktu. Ama öyle olması pek mümkün değil.

– Poskrebiyçev'le görmeye gittim ve Vlassik'in kızıyla konuştum. Bana söylediğine göre babasını tutukladıklarında: "Stalin'in günleri sayılı. Yaşayacak az zamanı kaldı," demiş. Beria'nın Stalin'in bütün yandaşlarını elediğini fark etmiş.

– Doğru, dedi Molotov. O dönemde Vlassik'in dejenere olduğu ve Stalin'in çevresindeki diğer kişilerin de kadın-kız hikâ-

* Ocak 1953 yılındaki "beyaz gömlekliler cinayeti komplosu" olayı.

yelerine karıştıkları söylendi. Ama o dönemde ben artık bunlardan haberdar olmuyordum.

– Avtorhanov şöyle yazıyor: "Stalin'e içten bağlı olan bir tek Molotov kaldı."

– Evet, Stalin'in cenazesinde söz alan üç kişi içinde samimi olan tek kişi vardı... Bunu kabul ediyorum.

– Kruşçev'in Stalin'in ardından gerçekten ağladığına inanmıyorum.

– Hayır. Stalin'e çok kızıyordu. Beria'ya daha da çok tabii. Stalin'in arada Beria'yı hor gördüğünü belli ettiği olurdu. Onu bertaraf etmek istiyordu. Ama kime gerçekten güven duyduğunu da söyleyebilmek zordu. Bence hiç kimseye güvenmiyordu. Kruşçev'e mi? Kesinlikle hayır. Bulganin'in fazla ağırlığı yoktu. Malenkov'un da Stalin'e yakın olduğunu söyleyemeyiz. Gençler arasında da kimse yoktu. Leningrad'dakilere gelirsek de, onların hepsini yok etmişti*.

– Avtorhanov, Stalin'in "beyaz gömlekli katiller" olayını Beria'yı indirmek için uydurduğunu yazıyor. Başka türlü halledemez miydi?

– Kolay bir şey değil. Bir kere çok inandırıcı olması lazım. Yoksa insanlar bir şey söylemeseler bile düşünürler.

– Doktorlara ilişkin bildiride Devlet Güvenlik Örgütünün dikkatsizliği söz konusu edilmiş: Bu doğrudan Beria'ya bir gönderme mi?

– Evet, tabii ki. Beria'nın büyük bir çaba gösterisinde bulunduğunu ama dürüst olmadığını biliyordu.

– Avtorhanov başlangıçta Beria, Malenkov ve Kruşçev'in Stalin'i izole edip Solovki** adalarına göndermek istediklerini yazıyor...

– Saçma. İşte bu imkânsız.

– Kruşçev Harriman'a Stalin'in ölümüne ilişkin kendi yorumunu anlatmış. Stalin dördünü daçasına davet etmiş. Yemek

* Voznessenski ve Kuznetsov, 1948'deki "Leningrad davası" konusu. *–çev.*

** Beyaz Deniz'deki tanınmış sürgün yeri. *–çev.*

Cumartesi olmuş, ertesi gün telefon etmemiş. Pazartesi günü güvenlik şefi hastalandığı haberini vermiş. Bu "dördü" daçaya koşmuşlar ama doktorların gelip hastayı görmesine izin vermemişler ve evlerine dönmüşler. Doktorlar ancak Stalin'in durumu ümitsiz bir hale geldiğinde çağırılmış. Güya don nedeniyle doktorlar çok geç ulaşmış.

19 Temmuz 1964'deki radyo demecinde Kruşçev: "İnsanlık tarihi çok sayıda acımasız tiran gördü fakat hepsi kılıç zoruyla güçlerini kabul ettirdikleri gibi kılıç altında can verdiler," demiş. İlya Ehrenburg ile P. Ponomarenko'nun anlatımlarından da bahsediyor, ana hatları bununla uyumlu. 1953 Şubatı sonunda, Stalin Merkez Komitesini, "doktorlar davası" ve Sovyet Yahudilerinin SSCB'nin özel bir bölgesine sürülmeleri konularında konuşmak için toplamış. Stalin'in önerileri destek görmeyince evine gittiğinde bu nedenle bir baygınlık geçirmiş. Bu olaydan sonra Beria sessiz kalmış ve daha sonra o da Stalin'e mesafe koymuş.

– Beria'nın bu işe bulaşmış olmasını akla yatkın buluyorum. Uğursuz bir rol oynamıştır. *13.01.1984.*

– Stalin, zamanının çoğunu Kuntsevo'daki "Yakın" daçasında geçiriyordu. Ve orada da öldü. O son günlerini yaşarken ben, sözün doğrusu, gözden düşmüştüm... Stalin'i ölümünden dört veya beş hafta önce gördüm. Son derece sağlıklıydı. Hastalandığında beni çağırdılar. Daçasına gittim, Politbüro üyeleri de oradaydı. Üye olmayan bir tek ben ve Mikoyan vardık. Emirleri veren Beria idi.

Stalin kanapede yatıyordu. Gözleri kapalıydı. Arada sırada gözlerini açıyor ve konuşmaya çalışıyordu ama hiç kendine gelemedi. Konuşmaya kalkıştığında Beria hemen gidip ellerini öpmeye başlıyordu.

– Stalin'i zehirlediler mi?

– Olabilir. Ama bugün kim ispat edebilir?

İyi doktorlar tarafından bakılıyordu. Lukomski çok iyi bir

uzmandı. Tareyev... Kuperin ise idareciydi. Bir büro elemanı sürekli orada bulunuyordu. Ben de oradaydım.

Her şey o öldüğü zaman başladı. *22.04.1970.*

Beria

[Çoğu defalar Molotov'a Stalin'in ölümü ile ilgili ayrıntıları soruyordum. Çok ilginç bir şeyler elde edemediğim bir gün ortaya tam bir kışkırtma sorusu attım:]

– Beria'nın kendi elleriyle öldürdüğü söyleniyor.

– Neden Beria? Güvenlikten bir çekist ya da bir doktor da olabilir, diye cevapladı Molotov. Can çekiştiği sırada, arada bir kendine geldiği oluyordu. Bazı anlarda bir çırpınma ile sarsılıyor ve kendine gelmiş gibi görünüyordu. İşte o anda Beria hemen Stalin'e yanaşıyordu! Sanki onu...

Bana söylediği şeye ve benim de hissettiklerime dayanarak, Stalin'in ölümünde parmağının olması imkânsız bir şey değil... Stalin'in mozolesinde, 1953 1 Mayısında, garip imalarda bulundu. Benim anlayışla karşılayacağımı umuyordu şüphesiz. Dedi ki: "Onu elimine eden benim." Sanki benim çıkarıma bir şey yapmış gibi. Bende sempati uyandırmak istiyor tabii ki. "Hepinizi kurtardım!" Kruşçev'in yardım ettiğini sanmıyorum. Bazı şeylerin kokusunu almış olabilir... Yine de... Çok yakınlardı ikisi. Malenkov daha fazla şey biliyordur. Çok daha fazla. *24.08.1971; 09.06.1976.*

⚜

[Çota İvanoviç, Gürcistan Komünist Partisi Merkez Komitesi eski sekreteri A. Mgeladze'nin, Stalin'in cenaze töreninin ertesi günü Beria ile karşılaşması hakkında anlattıklarını söylüyor. Beria kahkahalarla gülerek Stalin'le alay etmekteymiş: "Bilim önderi imiş! Ne demezsin!"]

– Savaş sırasında Stalin şöyle demişti: "Biliyorum ölümümden sonra mezarımın üstüne yığınla pislik atacaklar. Ama tarihin rüzgârı onları tertemiz edecek." *24.08.1971; 09.06.1976.*

– Stalin *Sosyalizmin Ekonomik Sorunları* kitabının ikinci kısmıyla uğraşıyordu, benden bazı sayfaları okumamı istemişti, onlara ne oldu bilmiyoruz.

– Beria el yazmasına el koymuş olabilir mi?

– Hayır, bu onu ilgilendirmezdi. Onu ilgilendiren tek şey kim kime karşıydı, şunu bunu nasıl yakalayacaktı. Onun için tek önemli olan, sürtüşmeleri kullanarak insanları birbirine düşürmekti. Fırsatını bulduğu anda bir belgeyi açıklayıp: İşte o konuda sen şunu yazmıştın! Kısacası nifak sokmak için.

– Mgeladze, Malenkov ve Beria'nın yeni hükümeti nasıl oluşturduklarını anlatıyor. Malenkov bir açıklama yapmış: "Yoldaş Stalin'in durumu çok kritiktir. Kurtulması şüpheli görünmektedir. Kurtulacak olsa bile tekrar çalışmalarına dönebilmesi altı aydan önce olamayacaktır. Bu durumda devlet yönetimsiz kalamaz." Bundan sonra Beria hükümet üyelerinin listesini okumuş. Sanki önemli bir şey olmadığını göstermek istercesine şen şakrak bir haldeymiş.

– Olabilir. Detayları hatırlamıyorum... Ölmeden önce Stalin elini kaldırdı. Evet, elini kaldırdı ve sonra... *30.06.1976.*

Molotov'a, Avtorhanov'un kitabında 22 Haziran 1941'e ilişkin yazdıklarından alıntılar okuyorum: *Daçasına onu görmeye ve halka hitap etmesini talep etmeye gittik. Stalin kesin olarak reddetti. Bunun üzerine Molotov'u görevlendirdik...*

– Evet, aşağı yukarı bu şekilde oldu.

Stalin'e Kızıl Ordu'nun başkumandanlığını almasını önerdik, reddetti.

– Neden her şeyi üstüne alsın ki? Zaten patron olarak kalacaktı, ama önemsiz işler, küçük detaylarla uğraşmak zorunda olmadan. Bu konuda kesinlikle haklıydı.

Politbüro üyeleri Stalin'e felaket halinde ona düşen kişisel sorumluluğu hatırlattıklarında o da karşı saldırıya geçerek Molotov'u ihanetle suçladı...

– Molotov'u mu?

– Evet, *Ribbentrop ile imzaladığı pakt nedeniyle...*

– İşte bu, bu tamamen saçmalık! Stalin oradaydı! Aslında bütün bunlar onun inisiyatifinde yapılmıştı.

Voroşilov ile Jdanov'u, İngiliz-Fransız heyeti ile yapılacak anlaşmayı sabote etmekle suçladı...

– Yanlış.

Bütün bunların Stalin'in kendi önerileri üzerine yapılmış olduğunu belirttiğimizde de, her zaman yaptığı gibi, havaya sıçrayıp herkesi kaba hakaretlere boğup daha sonra da gizli yerlerinden birinde yok oldu...

– Bak sen...

– Sözüm ona Beria gelip onu bulmuş ve: "Her şey bitti, ben teslim oluyorum," demiş.

– Doğru değil. Ayın 22'si mi 23'ü mü idi bilemeyeceğim, tarihlerin karıştığı bir zamandı. "Teslim oluyorum" dediğini hiç duymadım ben onun. Bu olamaz bence.

– Avtorhanov, Yevgenya Alliluyeva'dan bahsediyor – Svetlana'nın teyzesi– Ağustos 1941'de Stalin'i görmeye geldiğinde onun içinde bulunduğu panik karşısında çok şaşırdığını söylüyor.

– Hayır, o sırada kendini çoktan toparlamıştı.

– Yine yazdığına göre savaştan sonra Jdanov'un rütbesi yükselmiş ve kendisiyle birlikte Voznessenski ile Kuznetsov'u da yükseltmiş. Kuznetsov Merkez Komitesi sekreteri, KGB denetleyicisi olmuş ve Beria'nın adamlarından kurtulmak istemiş. Beria da Türkistan'dan çağırtıp Jdanov'un başını yemek istemiş. İşte "Leningrad davası" bu şekilde başlamış.

– Jdanov Türkistan'daydı demek ki ama ben hiç hatırlamıyorum. Bu çok da uzun sürmemiştir kesin.

– Bundan sonra Jdanov hastaneye yattı, sonra da öldü; diğerleri tutuklandılar... Bulgarlar ve Yugoslavlar Dimitrov'un kışkırtmasıyla bir Balkan federasyonu tasarısı yarattılar. Bu doğru mu?

– Evet, ama bu olayda Dimitrov'un rolü çok açık değil.

– 1948 Şubatında Stalin Dimitrov'a: "Bizim fikrimizi almadınız! Çarşı dedikodusu ayarında saçma laflar ediyorsunuz!" demiş. Dimitrov daha önce Yugoslavlara Moskova'yla ihtilaf konusunda sıkı durmalarını öğütlemiş.

– Bu çok akla yatkın değil.

– Ama işte Dimitrov Moskova ziyaretinden geri dönmedi.

– Sizi duyan da Politbüro'nun sadece canilerden oluştuğunu zanneder!

Stalin, neredeyse bir köpek kadar sadık olan Voroşilov'u bile İngiliz ajanı olmakla suçlamaya kadar vardırdı işi, evini dinletmeye başladı. diye yazıyor Avtorhanov.

– Halk Komiserleri Konseyi başkanıyken benim bile evim dinleniyordu. Çekistler bana tedbirli olmamı tavsiye ettiler. Bu kitaba bakılırsa hepsi hiçbir ahlaka bağlı olmayan ve her şeyi yapabilecek değersiz adamlar topluluğu.

Molotov alaylı bir şekilde güldü. Ben okumaya devam ettim:

Stalin kimseyi zevk için öldürmüyordu. Sadist değildi, paranoyak ise hiç değil. XIX. Kongre'de kendini Politbüro'nun diğer üyelerinden tamamen kopmuş buldu. Stalin Politbüro'nun altı üyesine red oyu vermişti ama MK yine de onları seçti, bu da Stalin'in ilk tarihi yenilgisi oldu.

Olaylar bu şekilde mi gelişti?

– Hayır.

– Bir başka ayrıntı. Yazdığına göre 17 Şubat 1953'te Stalin Hindistan büyükelçisi K. Menon'u kabul etmiş. Bloknotuna kurt desenleri çizmekteymiş. "Köylüler azgın kurtları yok ettikten sonra sağduyuyla davranıyorlar!" Herhalde Politbüro'nun bazı üyelerini görüyordu burada.

– Sadece eğlenmek için çizerdi, diye kestirip attı Molotov. *13.01.1984.*

"TROYKA"

[Molotov'un anlatılarında sıklıkla "Troyka"nın üç üyesi görülmekteydi: Beria, Malenkov ve Kruşçev.

Ona Kruşçev'in neden Stalin'den sonra Merkez Komitesi sekreteri olduğunu sorduğumda Beria ve Malenkov'un dostu olduğu için cevabını verdi.]

– Ama Beria numarasını sonucuna ulaştıramadı. Malenkov'un arkasından iş çevirmek istedi, bu nedenle de Bakanlar Kurulu başkanlığı görevini, gerekli prestij ve otoriteye sahip olmadığı gerekçesiyle, elde edemedi.

Kruşçev çok açıkgözdü, kendi emrine amade bir Merkez Komitesi oluşturmayı başardı. *22.04.1970.*

– Malenkov, Beria ve Kruşçev'in ortak yönü neydi?

– İlk elde, tabii ki, Stalin'e yapıştılar. Tam bir troyka. Her şeye rağmen aralarında gerçek bir sadakat bağı olduğuna inanmıyorum. Daha çok bir çeşit ahbaplık... *19.04.1983.*

[1953'te, Stalin'in ölümünden sonra, Molotov Dışişleri'ne tekrar alındı. Almanya sorununu halletmek gerekiyordu. Politbüro üyesi olarak Molotov'un Alman Demokratik Cumhuriyeti'ne ait bütün işler üzerinde büyük tesiri vardı.]

– Stalin'den sonra politikamızı yok etmeye kalkıştılar.

Beria, Almanya konusunda çok etkiliymiş gibi görünmeye çalışıyordu, gayet olumsuz bir profil sergiledi, dedi Molotov. Bizim için kolay bir dönem değildi. 1953'te ADC'de durumun pek sakin olmadığı konusunda bilgi geldi. Bakanlığa gidip Pazar günü için Gromiko'yu çağırttım. O sırada iki yardımcım vardı, Gromiko ile bugün Yüksek Sovyet Prezidyumu'nda olan Vassili Kuznetsov. Daha tecrübeli olarak Gromiko'yu çağırttım. Sorun üzerine çalıştık ve ADC'de izlenmesi gereken yola ait önerileri yazıya geçirdik. O dönemde, bazen çok katı olmakla birlikte her şeyi becerebilecek bir yoldaş, sadık bir komünist olan Ulbricht vardı; yüksek sesle ADC'de sosyalizm ile ilgili konuşmaya başlamıştı bile halbuki henüz hiçbir şey hazır değildi.

Dışişleri Bakanlığı adına, Ulbricht ile diğer yöneticilerin –Ulbricht'in adını geçirmiyor Alman Sosyalist Partisi diyorduk– kapitalist unsurlara karşı şiddetli bir saldırı yürütmelerini dikkate alarak bir proje geliştirdik. Bu bir hataydı; kapitalistlere karşı bu kadar ateşli bir şekilde saldırmamamız gerekirdi, daha ihtiyatlı davranmak lazımdı.

Projede şunları yazmıştık: "ADC'de çok hızlandırılmış bir sosyalizm kurulması politikası izlenmemelidir." Beria "hızlandırılmış" kelimesinin çıkartılmasını önerdi. Biz kafamız eğik ilerlemeyelim diyorduk, o ise "hızlandırılmış" kelimesini çiziyordu, o da şu oluyor: "ADC'de sosyalizm kurulması politikası izlenmemelidir." Neden? Beria cevap veriyordu: "Çünkü sadece barıştan yana bir Almanya bize yeter, orada sosyalizm olmuş olmamış bizim için fark etmez."

Bizim projemiz, Alman Komünist Partisi'ne sosyalizme doğru yönlenmesi talimatını vermeyi kapsıyordu ama fazla acelecilik etmeden, gerçeklikle olan bağlantıyı da kaybetmeden, çünkü henüz hiçbir şey hazırlanmış değildi. Daha da geliştirilmiş olan bu projeyi Politbüro'ya teslim ettik. Ayrılıklar çıkmaya başladı. O sırada artık daha etkin bir rol oynamakta olan Beria şu tezi ileri sürdü: ADC'de sosyalizm ikincil önemdedir; esas

olan barışçıl bir ülke olmasıdır... Bu bize yeter. Ne tür bir rejim oluşturacağının bir önemi yoktur.

Ben sözü aldım ve ADC'nin hangi yöne doğru gideceğini bilmenin çok önemli olduğunu ve Avrupa'nın ortasındaki en gelişmiş kapitalist ülkenin Almanya olduğunu, işte bu nedenle kesin bir şekilde sosyalizmin oluşturulmasına doğru gidilmesini ama sabırsızlık gösterilmemesini söyledim. Şu veya bu adımı atacağımızdan emin olduğumuz zaman hızlanırız.

Beria vazgeçmiyordu: ADC'nin sosyalizme doğru gidip gitmemesi çok önemli değil, barış yanlısı olsun yeter. Politbüro oyları bölünmüştü. Kruşçev beni destekledi. Bunu beklemiyordum. Çünkü esas etkili kişilik Malenkov'du. Malenkov ve Beria çok yakın dostmuşçasına davranıyorlardı ama ben buna hiçbir zaman inanmadım. Genel anlamda, Beria siyasetin temel meseleleriyle hiç ilgilenmiyordu: Sosyalizm, kapitalizm çok az öneme sahipti, yeter ki dayanacak bir desteği olsun.

Bir süre tartıştık. Politbüro'ya Bakanlar Kurulu başkanı Malenkov başkanlık ediyordu. Tek kelime etmiyordu ama ben Beria'nın tarafını tutacağını biliyordum. Sonuca varmanın imkânsızlığı karşısında Malenkov, Beria ve benden oluşan bir komisyon kurulmasına karar verildi. Ben sosyalizmin fazla süratli adımlarla oluşturulmasından yana değildim. Malenkov tereddüt ediyordu, Beria da Malenkov'un onu desteklemesini umuyordu. Sonuçta Kruşçev onun dostuydu.

Ben az çok kuşkulanıyordum. Malenkov tek söz söylemiyordu. Komisyonda tek başına kalma durumundaydım. Bir oturumdan sonra pencereden bakarken Kremlin'in ortasında gezinen üç kişi gördüm: Beria, Malenkov ve Kruşçev. O akşam, günün bitiminde, Kruşçev'i telefonla aradım: "Ne çeviriyorsunuz? Almanya konusunda beni desteklemiştin halbuki, şimdi de sizi arkadan iş çevirirken görüyorum, kesinlikle bana karşı değil mi?

– Hayır, ben seni destekleyeceğim, seni haklı buluyorum. Hiç tereddütsüz senin önerinde ısrar edeceğim.

İşte onda takdir ettiğim yan buydu.

Çok memnun olmuştum. Diyordum ki Kruşçev bütün kararsızları toparlayacak. O akşam Beria telefon etti: "Toplanmamıza gerek yok. Telefonda bir karara varmak yeterli. –Önerinden vazgeç o zaman!"

– Ona ne diyordunuz, Lavrenti *mi*?

– Lavrenti, evet. Ama bütün gücüyle benim fikrimi değiştirmeye çalıştı: "Almanya'da sosyalizme gerek yok! –Hayır ben önerimde ısrar ediyorum, bu savaş sırasında neler olacağına dayalı bir prensip sorunu. –İyi, tamam, kazandın, toplantı yapmıyoruz, senin önerini kabul ediyorum." Kısacası, uğraştı ama yapamadı. Bence siyasetteki temel konulara pek ilgisi yoktu, kendi kendisine güçlü olduğumuzu ve kimsenin gelip bizimle sürtüşmeyeceğini söylüyordu. Yaklaşık böyle bir şey. Zaten sorunun temeline de inmedi. Ona dedim ki: "Tamam, anlaşmaya vardık, toplantı yapmamamızı öneriyorsun ama Malenkov ne düşünüyor? –Onu bana bırak."

Malenkov'un rolü çok baskın değildi. Onunla konuşmadım. Anlaşmaya vardık, oylama yapıldı, herkes olumlu oy kullandı ve imzaladık. İşte. Özet olarak Beria geri çekildi. Muhtemelen Kruşçev onu ikna etti.

– Stalin'in bu konudaki fikri neydi? Size bundan hiç bahsetmedi mi?

– Beria'nın önerisi Stalin ölmeden söz konusu bile olamazdı. Stalin ADC'nin kuruluşunda konuşmuştu, Almanya'nın gelişmesinde bunun, hiç şüphesiz yeni bir aşama olduğundan bahsetti. Stalin sosyalizm adına her şeyi feda edebilecek, sosyalist kazanımların tekinden bile vazgeçmeyecek birisiydi.

ADC'de sosyalizmin inşasının, halkı aleyhe çevirmeden, aşamalı olarak başlaması gerektiğini düşünüyorduk, yoksa ayaklanmalar olabilir ve daha başlarken Almanya'ya baskı uygulamak zorunda kalabilirdik. Çalışma henüz tam olarak başlamamıştı; sıkı tutmak, işleri aceleye getirmemek gerekiyordu. Oysa Beria çıkıp şunu diyordu: "Sosyalizmi kurma politikası

gütmüyoruz." Ben de eğer sosyalizm yolunu seçmezse barışçıl bir Almanya olamayacağını söylüyordum. Bütün bu "barışçıl Almanya" boş sözleri aslında burjuva Almanya anlamına geliyordu. Bu sorunu Mayıs 1953'te ve ayaklanmanın olduğu Temmuz ayında tartıştık. Eğer aşırıya gitseydik Almanya'nın içindeki düşmanla savaşmamız gerekecekti, bu da Almanların çoğunluğunu bizim aleyhimize çevirmek anlamına gelecekti. Bu kaçınılması gereken bir tehlikeydi. Beria ise ikide bir çıkıp: "Sosyalizme gerek yok, Almanya barış yanlısı olsun yeter..." diyordu.

Kruşçev'in sağcı olduğunu düşünüyorum, Beria'nın ise daha da çok. Daha beter sağcı. Elimizde kanıtlar var. Mikoyan da öyle. Ama kişilikleri farklı. Kruşçev tamamen bozulmuş bir sağcı; Beria daha da sağcı ve daha da kokuşmuş. Almanya konusunda bunu gösterdi. Kruşçev'in Beria'dan farkı, en azından yurdunu seviyor olmasıydı, işte beni bu nedenle Almanya konusunda destekledi.

Onun bu vatan sevgisi devletin lehine olanı anlamasını sağladı. Devlette Rusya'nın rolü ön plandadır ama sadece Rus milliyetçiliği başat olsaydı Leninist doktrini terk ederdik. Böyle bir durumda Kruşçev Beria'nın yanında olmadı. Askerlerimiz kanını bir hiç uğruna mı dökecekti? Eğer ADC sosyalist yola yönlenmeseydi eski Almanya'ya geri dönerdik. *31.07.1972; 06.06.1973; 29.04.1982.*

– Bugün suçlu olanın Beria olmadığı söyleniyor. Elimizde belge olmadan karar verebilmek zor, her şeyi hatırlayamıyorum ama Beria'nın sadece bir memur, bir uygulamacı olduğu izlenimini taşıyorum, sadece kendi çıkarlarını gözetiyordu.

Aşırıya kaçıldığında hemfikirim, ne var ki bunlar Stalin'in uygulamasıydı. Beria Stalin'den çok korkardı. O kendi başına o kadar ileri gidemezdi, bence Stalin'di aşırıya giden. Stalin'i savundum ve savunmaya da devam ederim. Bence baskıcı uygulamalar olmasaydı savaş öncesinde ayakta kalamazdık; baskı

uygulanmalıydı ki savaş sonrasında ülkede az çok dengeli bir durum sağlanabilsin. Bu şartlar da 30'lu yılların sonunda epeyce sağlanmıştı. *21.10.1982.*

– Hayır tek sorumlu olarak Beria'yı görmedim ben. İlk sorumlu olarak daima Stalin'i ve onu onaylayan, aktif rol oynayan bizleri görmüşümdür, ben her zaman etkin önlemler alınmasından yana oldum.

Çok sert davranmış olduğumuz için hiç pişman olmadım ve olmayacağım.

Ama, tabii hatalar da oldu. *01.11.1977.*

– Bugün hâlâ Beria hakkında sorular soruluyor: yabancı gizli servislerin ajanı mıydı değil miydi?

– Bence değildi. Bence o prensipleri olmayan bir adamdı. Sadece kendini düşünüyor, kendisi için korkuyordu. Stalin'den korkuyordu. Fazlasıyla gayretkeşti ancak kesin bir ideolojiden yoksundu. Her şeyden yoksun biriydi aslında. Becerikli, alçakgönüllü olmayan, sadece kazanmak derdinde olan birisi. *14.10.1983.*

– Onun davranışları emperyalizme yarıyordu; bu alanda emperyalizmin ajanı görevini görüyordu, işte püf noktası. ADC'de sosyalizmden vazgeçmekle en büyük hizmeti emperyalizme verebilirdi. Emperyalizmin ajanı olmadan o rolü oynuyordu. Bunu çok kişi anlayamaz, ama siz anlayabilirsiniz.

İşte bu nedenle ben Beria'yı emperyalizmin ajanı olarak görüyorum. Ajan mutlaka casus demek değildir. Bir şeylerden güç almak gerek, ya işçi sınıfı ya emperyalizm. Halk tarafından destek görmüyordu, saygınlığı hiç yoktu. Belli bir güce sahip olmayı başarabilseydi bile, bunu uzun zaman sürdüremezdi. *28.07.1971; 31.07.1972; 29.04.1982.*

– Beria çok zor ve gerekli bir görev yapmaktaydı. O çalışmasaydı da yerine başka birini bulurduk. Herkes hakkında tutulmuş dosyaları vardı, Stalin dahil. Benim için de elbette. Yani, dosya değil de...

Çota İvanoviç sözü aldı:

– Tiflis kablolu tramvayı inşa edilirken Beria gece yarıları gelip şantiyeyi denetlermiş. İyi bir organizatördü aslında.

– Ve de iyi bir alçak, diye ekledi Molotov.

– Onun görevi bunu gerektiriyordu.

– Çok da değil. Cerjinski de aynı görevdeydi. Ondan önce Yejov, fena birisi değildi. Sadece biraz hırslarının esiri oldu, yükselme hırsının. İşte ikbal avcılığı orada başlıyor. Amaca varmak için her yolu geçerli sayma, belgelerde hile yapmak, önceden ayrılan kontenjanlar: "Sizde yeterince adam yok!" Haydi, bu sefer de öbürleri gayret göstermeye başlar. Bu iş değil.

– Sanıyorum çok tatminsiz birisiydi; bütün şüpheli insanlardan kurtulmak istiyordu.

– Aslında evet. Ama bu imkânsız. Buna sabotaj denir. Bugün bile yığınla vardır. Fazla abartmıştı.

– Eğer bugün olsaydı ilk gidenler biz olurduk.

– Ben büyük ihtimalle sizden önce düşerdim, dedi Molotov.

– Eğer önünde yazı yoksa Beria'nın tutarlı bir konuşma yapamayacağı doğru mu?

– Bence evet.

– Kitap okumayı sevmez miydi?

– Hayır. Beria'nın 1953'te radyoda yeniden yayınlanan davasını büromda dinlemiştim. Merkulov Beria'nın kitap okumuş olduğundan emin olmadığını söylüyordu. Bu ne biçim biri olduğunu gösteriyor size. Düzgün bir Rusçası vardı. İyi organizasyoncuydu, daha doğrusu idareciydi. Doğuştan Çekist fakat ilkesiz, yani kimin için çalışıyorsa onun hizmetinde.

– Stalin'in onu yanı başında tutmasının nedeni bu muydu?

– Evet. Tabii ki. Beria bazı görevlerde çok faydalıydı.

Mesela, atom bombası, Moskova'nın çevresindeki hava güvenlik kuşağı.

– Gizli ajanlara şöyle diyormuş: "Gerçek bir şövalye daima dürüsttür. Sadece güzel bir kadınla kandırılabilir. Güzel bir kadını ise her zaman mücevherlerle kaplayabiliriz. Haydi, iş başına!

– Olabilir, demiştir, diye onayladı Molotov. *09.06.1976.*

– Geçen yaz mezarlıkta Mayiski'nin mezarını gördüm.

– Stalin'in ölümünden 15 gün önce tutuklandığı söylendi.

– Kuvvetle muhtemel.

– Stalin'in emriyle mi?

– Tabii, Kruşçev başa geldiğinde Mayiski hâlâ hapisteydi. Beria olayına karışmış.

– Stalin'in ölümünden sonra Beria'nın onu yanına almak istediğini söylemiş. Kendisine istihbarat versin diye Mayiski'yi çağırtmış, ancak Mayiski reddetmiş.

– Batıda Beria'nın, darbeden sonra Mayiski'yi Molotov'un yerine Dışişleri bakanı olarak kendi hükümetine dahil etmek istediği iddia ediliyor.

– Bu imkânsız bir şey değil. Size daha önce de söylemiştim, Stalin'in ölümünün hemen ertesi günü Beria ile çok şiddetli bir sürtüşmemiz olmuştu. Belki ben, Beria ve Kruşçev'in kriterlerine uymuyordum. Genel anlamda aynı tür politika izleyeceklerdi. Bence Mayiski de bunu kabul ederdi. Beria götürüldüğünde Mayiski tarafı da altüst edilmeye başlandı. Beria onu kendi çıkarına kullanmak istiyordu. *10.03.1977.*

– Beria'nın Stalin'le ihtilafları oluyor muydu?

– Hayır, sesini kestiği için değil ama fazla bastırmadığı için. Tabii ki bazı konularda tartıştığı oluyordu. Olaylara ve elindeki bilgilere göre değişik alanlarda en bilgili olanın kendi olduğunu ispat etmeye çalışıyordu. *14.01.1975.*

⚜

[– Mgeladze'ye Beria'nın Stalin'e büyük bir titizlikle hizmet ettiğini, en kirli işleri bile yerine getirdiğini ve bunları yapmamış olsaydı bulunduğu yerde kalamayacağını söylediğimde çok şaşırmıştı, dedi Çota İvanoviç.]

– Aynı şekilde Hitler ya da Mussolini'ye de hizmet edebilirdi, dedi Akaki İvanoviç.

– Çok doğru, diyerek onayladı Molotov. O kadar ileri gitmedi ama yine de son derece tehlikeli bir adamdı. *20.08.1974.*

⚜

– Transkafkasya'daki Bolşeviklerin örgütlenme tarihleriyle ilgili bir kitap vardı. İki-üç Gürcü tarafından yazılmıştı galiba, tam hatırlamıyorum, ama yazar ismi olarak şu vardı: Beria. Halbuki onun bu kitabı değil yazmak okumadığı bile ortaya çıkmıştı. *14.10.1983.*

⚜

Stalin'in ölümünden sonra Beria'dan kurtulmak bahis konusu olduğunda Nikita Kruşçev beni aradı: "Merkez Komitesi'nin bulunduğu mekâna karşı değilsin, değil mi? O halde gelebilirsen gel!" O dönemde ben Dışişleri Bakanlığındaydım, Smolensk Meydanında. *04.03.1978.*

⚜

– Eğer Beria'ya dair sadece son toplantıyla ilgileniyorsanız, o bir olaydı. Ama daha önce çok büyük bir hazırlık çalışması olmuştu. Ne denirse densin Kruşçev bu olayda çok aktifti ve iyi düzenledi. İnisiyatif ondan geldi, sekreterdi. Şüphesiz çok iyi bir düzenleyiciydi. Beni Merkez Komitesi'ne çağırdı, gittim. "Seninle Beria hakkında konuşmak istiyorum. Ona güvenmemiz imkânsız."

– Sizinle tamamen aynı fikirdeyim, diye cevap verdim; onun görevden alınıp Politbüro'dan dışlanması gerek.

Mikoyan ile konuştuk. O buna karşıydı, bekle gör tavrına

girdi ve bazı itirazlar ileri sürdü. Galiba onunla Malenkov konuşmuştu. Malenkov destekledi. Kruşçev Voroşilov'a sordu. Voroşilov Yüksek Sovyet Vekilliği Genel Kurulundaki odasındaydı. Önce " evet" deyip, telefonun dinlendiği korkusuyla hemen sesini boğuklaştırmış. Neyse, kısacası onaylamış ama fısıldayarak. Sanırım Kruşçev Voroşilov ile hemen toplantı öncesinde konuşmuş; benimle ve Mikoyan ile de bir önceki gün. Toplantıdan az önce, sadece Politbüro'dan uzaklaştırılması değil tutuklanmasının da gerektiğine karar verdik.

Anlaşılan Kruşçev, Kaganoviç ve diğerlerini de haberdar etmiş, çok iyi hatırlamıyorum, ama söylendiğine göre çoğunluğa haber vermiş. İki gün sonra Politbüro'yu topladı. Beria halen üye idi. İşte o toplantıda Kruşçev, yoldaş Beria'nın çok sağlam birisi olmadığını açıkladı.

Kruşçev birinci sekreter görevlerinin hepsini resmi unvanı olmaksızın üstleniyordu. Bütün olayı örgütleyen oydu. Neden? Çünkü Merkez Komitesi'ndeydi. Muhtemelen ona, Beria'nın bir darbe hazırladığına ilişkin bazı bilgiler gelmişti. Beria askeri birimleri yönetiyordu. Örgütün dışında yapılıyordu bu. İçişleri Bakanlığının bir bölümü de olaya dahildi.

– Bir darbeyi mi kışkırtıyordu, böyle diyebilir miyiz?

– Evet. Politbüro toplantısının ortasında tutuklandı. Size bazı detayları vereceğim. Tartışmalar devam etmekteydi. Malenkov başkanlık ediyordu.. Ben ilk konuşanlardan biriydim, belki de ilktim veya ikinci. Toplantı her zaman olduğu gibi başlamıştı, hepimiz arkadaştık, ama Beria'nın tutuklanması olayını daha önceden duyduğumuz için o toplantıyı tüzüğe uygun şekilde, resmi olarak başlattık; işte ondan sonra da...

Gündemde başka konular vardı, hangileri hatırlamıyorum. Belki onunla başlamışızdır öncelikli olarak. Şüphesiz birisi Beria'nın durumunun müzakere edilmesiyle başlamak gerektiğini açıklamıştır, işte o zaman söz hakkını ilk alanlardan biri oldum: "Beria'nın artık ciddiye alınamayacak şekilde çığırından çıkmış olduğu kanısındayım, artık o bir komünist değil.

Belki önceleri öyleydi ama bozuldu ve şimdi partiye yabancı biri haline geldi." Geliştirdiğim ana fikir böyle bir şeydi. Beria'nın geçmişini çok iyi bilmiyordum gerçekten de, tabii bir sürü şeyler duymuştum; yine de temelde bir komünist olduğunu ama zirveye ulaşınca öbür tarafa kaydığını düşünüyordum...

Sonra sözü Kruşçev aldı, tartışmaya girdi: "Molotov Beria'nın dejenere olduğunu söylüyor. Bu doğru değil. Dejenere olan önce komünist olup sonra bunu bırakandır. Halbuki Beria hiçbir zaman komünist olmadı. Nasıl dejenere olsun?"

Kruşçev daha da ileri gitmişti. Ben itiraz etmedim. Doğru olan da buydu mutlaka.

Beria kendini savundu, tartışma başladı. " Hatalarım elbette oldu, dedi. Ama beni partiden uzaklaştırmamanızı talep ediyorum, çünkü daima partinin ve Stalin'in direktiflerini yerine getirdim. Stalin bana en mühim gizli görevleri veriyordu, ben dosdoğru yerine getiriyordum. İşte bu nedenle beni dışlamak haksızlık olur..." Hayır, aptal birisi değildi. Malenkov bir düğmeye bastı.

Beria ve Malenkov arkadaşlardı. Kruşçev da memnuniyetle onlara katılıyordu. Onlarla beraber olmak istiyordu. Beria toplantıya hiçbir şeyden şüphelenmeden gelmişti...

Mikoyan Beria'nın alınmasına karşıydı; onun yetkili, bilgili biri olduğunu söylüyordu, şüphesiz onun yine üste çıkacağından korktuğu için.

Toplantı salonu her taraftan tutulmuştu, Jukov önderliğinde bir askeri grup tutuklamayı başlatmak için Poskrebiyçev'in ofisinde beklemekteydi. Malenkov bir düğmeye bastı. İşaret buydu. Toplantıya Malenkov başkanlık ettiği için düğme onun önündeydi. O zaman askerler, başlarında Jukov, içeri girdiler.

Malenkov onlara: "Beria'yı tutuklayın!" dedi.

– Şu arkadaşlığın çürümüşlüğüne bak! dedi Çota İvanoviç.

– Bu tür sözler çürümüş arkadaşlıklardan bile çürük!, diye karşıladı Molotov. Çürümüş bir arkadaşlıktan nasıl bahsedilebilir? Bu Malenkov'un işine geldiği bir zamanda, varmış gibi

ortaya attığı bir şey, sonra da kendini toparladı. Arkadaşlık! Bu "troyka" devam etmez diye her zaman söylemişimdir. Her zaman böyle düşünmüşümdür. Sürekli üçü birlikteydi. Malenkov bağımsız düşünemiyordu. Zayıf, gönülsüz biriydi. Kruşçev soruşturmaya benimle başladı, ben kabul ettiğimi söyledim. Hiç pişman değilim, tersine bunun Kruşçev'in marifeti olduğunu düşünüyorum. Benim fikrim bu.

– Beria hazırlıksız mı yakalandı?

– Evet. Daha sonra kafasını duvarlara vurdu: "Nasıl bu oyuna geldim!" Kruşçev'den bunu beklemiyordu.

– Moskalenko da işin içinde yer aldı. Kruşçev onu birdenbire mareşal yaptı.

– Bu iki iş alakasız değil. Beria'yı tutuklayanlar arasında var mıydı hatırlamıyorum, ama Beria'nın Moskalenko'nun kontrolünde bulunan hapishaneye kapatıldığını biliyorum. Bu da Kruşçev'in gözüne girmesini sağladı.

Belki daha önce Beria ayaklanmayı bastırmak için gitmişti, bu tür konularda çok iyiydi. Tanklar gönderip ayaklanmayı bastırma kararı almıştık. Belki o gitmiştir, bilemiyorum. Köklü tedbirler alıp ayaklanmayı daha başından, acımasızca bastırmak için karar aldığımızı ise çok iyi hatırlıyorum. Almanların bize karşı ayaklanmasına izin vermek mi? Bu tam bir yıkım olurdu, emperyalistler fırsatın üstüne atlarlardı, toptan bir çöküş olurdu.

ADC'deki ayaklanma konusunda ilk bilgileri aldığımızda Beria ilk bağıranlardandı: "Hemen! Acımasızca! Saniye kaybetmeden!" *28.07.1971; 06.06.1973; 01.11.1977; 17.03.1984.*

Kruşçev

– Kruşçev bana küçük bir hayvan tüccarını anımsatıyor. Kültürsüz bir adam, bu çok açık.

Stalin'in hatası kendisinden sonra gelecek olanın hazırlığını yapmamış olmasıydı. Bu konuma hiç layık olmayan Kruşçev'in

yükselişini buna bağlayabiliriz. Ne var ki grubumuzda ne bağlılık ne de program vardı. Onu azletmek konusunda anlaşmıştık ama iktidarı ele almak için hazır değildik.

Bu kadar büyük boyutta el değmemiş toprağı açma programına ben karşıydım. Bugün de hâlâ hatalı olduğumuzu düşünüyorum. Ben onun yarısı kadarını yapmayı önermiştim. Kadro ve malzeme eksiğimiz vardı, bundan dolayı da sadece diğer bölgelerin zararına yapılacak bir şeydi.

Ben Kruşçev'in sovnarhozlarına* karşıydım, bu yapının kötü hazırlanmış olduğuna dair Politbüro'ya bir yazı verdim.

Partinin kırsal ve kentsel ayrımına karşıydım, bu anayasaya ve partinin statüsüne aykırıydı. Tamamen aptalca bir şeydi. *01.01.1979; 09.12.1982.*

– Kruşçev Stalin'in "Uzak" daçasına, Moskova'dan 200 kilometre uzakta olmasından dolayı o zaman adlandırdığımız gibi "200"e, yazarları toplamıştı. İşte o zaman benimle kendisi arasındaki ayrılıkları açıkladı. Hiç hoşuma gitmemişti çünkü bunu "parti-dışı" bir toplantıda dile getirmişti. Her şey 1955 yılında *Komünist* adlı dergide yayınlanan ve sosyalizmin temelinin oluşturulmasını konu alan bir makale ile başlamıştı. Ben daha önce gazetecilere bu makaleyi verip görüşlerini toplamıştım. Çeşitli yorumlar oldu. Ama sonuçta benim toparladığım, SSCB'de sosyalizmin tamamlanmamış olduğuydu.

– Kruşçev yönetimi sizi, "sosyalizm esasta oluşturuldu" demek yerine "sosyalizmin temelleri"nin oluşturulduğunu söylediğiniz için suçladı. Siz de bunun hata olduğunu *Komünist* dergisinde kabul etmiştiniz.

– Hayır, ben bundan rahatsız oldum. Yüksek Sovyet oturumunda uluslararası durumla ilgili bir rapor sunmuştum, orada her iki tanımın da doğru olduğunu söyledim. Pospelov ve

* Ulusal ekonomi konseyi: Kruşçev tarafından 1957'de ekonomik planlamanın merkezilikten çıkarılması için oluşturulmuş örgütlenme. 1965'de kaldırılmıştır. *–çev.*

Rumiyantsev imzalı bir yazı yayınlanmıştı. Bunlara göre sosyalizmi çok uzun süredir "esasta" oluşturmuştuk, Molotov ise "temelini" diyordu. Bunun üzerine Politbüro'daki toplantıda şunu söyledim: "Burada hiçbir çelişki görmüyorum. "Temelinde" ya da "esasında" diyebiliriz. Temel daha sınırlıdır, daha çok iktisadi durumun altını çizer. "Temeller", "esasta", bu zebur yorumudur. Her ikisinin de doğru olduğunu, benim önermemi çürütmenin yanlış olduğunu çünkü "esasta" tanımının "temeller" ile aynı anlama geldiğini, bunun kılı kırk yarmak demek olduğunu yazdım...

– Kruşçev sizi baltalama harekatına başlamıştı bile.

– Başlamıştı değil, zaten hiç bırakmamıştı ki...

– Bence size karşı bir çeşit yaralama hareketi başlatmışlar.

– Bir çeşit değil, bu birincil önemde bir sorundu. Sosyalizmin kesin olarak zafer elde ettiğini iddia etmek Marksizm-Leninizme karşı bir dar görüşlülük örneğidir. Kimse işin içyüzünü anlamaya çalışmıyordu. Ama bunun yapılması gerekliydi aslında. Kendisine bunun bir hata olduğunu söyleyecek daha genç insanlar bulması gerekiyordu.

– Teori alanında güçlü müydü?

– Hiç değil. Biz hepimiz uygulamacıyız. Devrimden önce o dönemin şartlarında, bütün kitapları, gazeteleri okuyorduk, halbuki şimdi hiçbir şey okumuyoruz. Eğer ben sürgünde ve hapiste o kadar uzun seneler geçirmeseydim bir sürü şeyi bilmiyor olurdum! Rakiplerimizin yazdıklarını okuyor, tartışmalara katılıyordum... *19.02.1971; 12.12.1972.*

– Stalin'in ölümünden sonra size çok saldırıldı, dedi Çota İvanoviç. Halbuki haklı olan sizdiniz.

– Tabii ki haklıydım. Kruşçev Pospelov'u ve başka birisini daha –Satyukov'du galiba– Molotov'un bu konuda haksız olduğunu yazmaya zorladı. Bir mektup oluşturulup Politbüro üyelerine ilk toplantıda görüşülmek üzere dağıtıldı. Ben yazılı bir

cevap verdim. Evet, ısrar ediyorum ve imzamı atıyorum. Şöyle yazdım: Sosyalizmin zaferi konuşmamda "esas" ve "temel" sözleri vardı. Ben sosyalizmin temellerinin oluşturulduğunu söyledim, başka bir yerde de komünizmi esasta oluşturduğumuzu söyledim. Bir fark var mı yok mu? Esasta ya da temelde? Aslında bir fark yok. Yani cevabımda bunların arasında bir fark göremediğimi yazdım.

Kruşçev: "Nasıl? Yani Molotov sosyalizmin başarısını küçültüyor mu?" Öbürleri de onayladı. Ayrılık çıkarmak için şimdi bahane bulmaya gerek var mı? Ben dedim ki: "Canınız cehenneme." Ama yazılı kanıtları sakladım elbette.

Bununla uzmanlarımızın işlerindeki nüansları anlayabilirsiniz. "Temelde" de diyebiliriz, "esasta" da. Ama bu en iyi düşünceyle yanlış yorumdur, boş iştir, evet! Bulunduğumuz şartlarda sosyalizmin ne olduğunu tanımlamak imkânsız; bu da işin karanlıkta kalan püf noktası. Her zaman için eşikler, aşamalar, evreler hayal edebiliriz... *08.03.1975.*

[–Var gücüyle ihbarlar yapılıyordu, diye anlatıyor Golovanov. Tevosyan olayı örneğin. O dönemde ihbarcılık yapan çok gördüm, bugün de görüyorum, bana açıkça diyorlar ki: "Aleksandr Yevgeniyeviç, şunu, şunu ihbar ettim.. –Neden yaptın bunu? –Korkuyordum."

– Doğru, dedi Molotov.

Hiç rahatsızlık duymadan ihbar edenler de vardı. Ama biz sorunu bütün halinde ele alıyoruz. Bu nedenle de bütün yönlerini görmek lazım. Neden Kruşçev gibi bir adam bu şekilde hareket etti? Halkın düşmanlarını ortaya çıkarıyordu. Yoldaşların bana anlattığına göre, Kruşçev bir gün bir Ukrayna garnizonuna giderek orada toplanmış herkesin önünde şu açıklamayı yapmış: "Yoldaşlar, halk düşmanları her tarafta!" Ondan sonra bölük kumandanına dönerek: "Kaç tane halk düşmanı açığa çıkardın?" Tutuklamalar oluyordu, hapse atmalar...

Kruşçev Stalin'e halk düşmanlarının listesini getirdi. Stalin'in şüpheleri vardı: "Bu kadar çok mu? –Bundan daha da çok yoldaş Stalin! Ne kadar çok olduklarını hayal edemezsiniz!"]

XX. Kongre

– Kruşçev'in raporu XX. Kongre'ye sunacağını haber aldık. Rapor, Merkez Komitesi'nde tartışma konusu olmamıştı ancak içeriği biliniyordu. Ben 1955'te Kruşçev'in Yugoslavya olayındaki tavrını eleştirmeye yeltendim ama partide o kadar itibar ve otoriteye sahip olmama rağmen yoldaşlar beni desteklemedi. Daha sonra gerçekten de benim haklı olduğumu söylediler. Lenin'in müthiş bir otoritesi vardı ve pek çok kimse onu izlemek gerektiğini anlamıştı. On sene sonra Stalin müthiş bir otorite sahibi oldu ve onun arkasından gittiler. Ama Stalin'in ölümü çok kişiyi şaşırttı: nereye gidecektik bundan sonra? *22.04.1970.*

– Sıklıkla şu soruyu soruyorlar: Neden XX. Kongre'de siz ve grubunuz Kruşçev'e müdahale etmediniz?

– Düşünceme göre benim görevim bu konuda partiye bilgi vermekti. O zaman çok düşündüm, konuyu bütün yönleriyle inceledim. Ama parti hazır değildi. Bizi sadece kapı dışarı ederlerdi o kadar. Benim ümidim partide kalarak hasarı yavaş yavaş tamir etmeyi başarabilmekti. Ama o anda müdahale etseydik kimse bize arka çıkmazdı. Hayır, gerçekten de kimseyi bulamazdık. Bir hazırlık çalışması gerekliydi. Farklı görüşlere sahiptim. Açıkça söyleyebileceğim tek şey sosyalizm konusundaydı ve bu konuda *benim bazı değişikliklerimi kabul etmiş*lerdi. Zaten karmakarışık olmuş grubumuz bölünme tehlikesi altındaydı.

– Kruşçev'in raporu Politbüro'da tartışıldı mı?

– Evet. Çoğunluk tarafından da destek gördü.

– Halk Stalin'le ilgili tek bir eleştiriyi kabul etmezken tepedekiler için aynı şey söz konusu değildi öyle mi?

– Açıkça desteklenmiyordu ama belli bir eğilim vardı bu yönde. Evet, bu konuda çok belirsizlik vardı. Bugün hâlâ pek çok kişi bu raporu beğenir. En iyi ihtimalle bir bölünme yaşanacaktı, benim korkum buydu. Açık bir yaranın iyileşmesi çok

zaman alır. Bence o dönemin koşullarında eğer biz, eğer ben, bu tür fikirler ileri sürseydik bizi hemen dışlarlardı. Bu da bir bölünmeye yol açardı, en azından partinin bazı kesimlerinde. Bu bölünme çok derin olabilirdi. Tevosyan, mesela, [o dönemde Demir Çelik Sanayii Bakanı] bana bağırıyordu: "Nasıl? Nasıl?" Evet, Stalinciydi. Çin büyükelçisi Yudin gibi aynen. Bu ikisi kongrede bana geldiler.

Hiçbiri XX. Kongre'de sessizliğini muhafaza etti diye Molotov'u suçlamıyordu. Bu iş o kadar basit değildi. Ama susmakta haklı mıydık? Bu daha da karışık. Deyime göre, "itiraz edilmeyen söz onaylanmış demektir"; eğer hiçbir şey söylemediysem kabul ettiğim anlamına gelir. Kimse, hasımlarım bile beni Kruşçev ile aynı fikirde olmakla suçlayamaz; ama hiçbir şey söylememiş olmam, bu bir şeydir.

– İnsanlar Kruşçev'in böyle bir rapor hazırlamasına nasıl izin verildiğini merak ediyorlar.

– Herkes oyladı. Raporun okunup okunmadığını hatırlamıyorum ama en azından bilgilendirilmiştik.

– Bu rapor siyaseti altüst etti. Her şey bununla başladı.

– Altüst etmedi, yardımcı oldu. Ve hepsi de bununla başlamış değil. Düşünün. Her şey bundan çok daha önce başlamıştı. Yugoslavya meselesi 1955'teydi, XX. Kongre'den bir yıl önce. Bana öyle geliyor ki dönüm noktası Yugoslavya sorununda olmuştu. Ben müdahale etmek istediğimde herkes, bundan bir hatta bir buçuk yıl sonra beni destekleyenler de dahil, bana karşı çıktı. Dönüm noktasına daha önce gelinmişti, işte Kruşçev da bu şekilde XX. Kongre sırasında kendi kuyruğunda bir ekip oluşturabildi. Ben açıkça ona karşı tavır almıştım.

– Neden Stalin'e karşı bu şekilde bir saldırıya geçti?

– Çünkü onun politikası farklıydı; o bir sağcıydı. Sağcılar ve Troçkistler birleşirler. 30'lu yıllarda en büyük tehdidin Troçkistlerden değil, sağcılardan geleceğini düşünüyorduk. Kampanyalarında birleşiyorlardı. Kulaklardan destek alıyorlardı. Kruşçev'in kökleri derinlerdeydi.

– Raporun Pospelov tarafından yazıldığı söyleniyor.

– Ben de buna inanıyorum. En azından katılmıştır. Teoride o da çok güçlü değildi ama yine de. Çok Stalin yanlısı birisiydi... *08.01.1974; 11.03.1983.*

– Kruşçev, içten içe Stalin'e düşmandı. Stalin şöyle, Stalin böyle, oysa içinden tamamen farklı düşünüyordu. Kendi kişisel hırçınlığı olur olmaz şeylere itti onu. Stalin'e karşı diş bilemesi de oğlunun düştüğü durumdan, kurşuna dizilmesinden dolayıdır. Bu olaydan sonra Kruşçev Stalin'i lekelemek için her şeyi yaptı.

– Kruşçev oğlunu reddetmişti, değil mi?

– Evet.

Oğlu bir çeşit haindi. Oğlu bile böyle olan siyaset adamını düşünün... Kruşçev'in karısının bir özelliği yoktu ama dürüst davranırdı. Bizim semtte oturuyor. Çok yalnız yaşıyor, kimse onunla bağlantı kurmaya yanaşmıyor, kimse ondan ahbaplık beklemiyor. Kruşçev'in ilk döneminde, Polina Semyonovna'ya, Nikita Sergeyeviç'in başarısızlıktan endişe ettiğini, sorunların çok çetin olduğunu, Yugoslavya sorununda belirsizlikler bulunduğunu söylemiş. Onun aşırıya gideceğinden ve yanlış yolu seçeceğinden korkuyormuş. Gerçekten de aşırıya gitti ama kadın bir şey yapamazdı, o kadar kuvvetli değildi.

Kruşçev konusunda tekrar konuşmak gerek. *05.08.1972; 18.01.1974.*

– Stalin Kruşçev'in oğlunu bağışlamak istemedi. O da bunu kişisel bir nefret konusu yaptı. Buna başka şeyler de eklendi. Ama esas olan şu ki o bir devrimci değil. Partiye girmek için 1918'i beklemesine ne denir, militana bakın! İşte parti lideri olarak önümüzde bu vardı! Saçmalık! *30.06.1976; 16.06.1977; 30.10.1980; 09.12.1982.*

⚜

– Kruşçev, Stalin'e ve Leninist politikalara karşı savaş açtı. Stalin'in uygulamaya koyduğu, Stalin'le birlikte desteklemiş olduğumuz Leninist politikayı değiştirmek istiyordu. Sağcılar neyi isterdi biliyor musunuz? Kulak'ların yok edilmesinin üstünde fazla durulmamasını. Kulaklar çoktan yok edilmişlerdi, ne var ki politikaları sağda halen benimseniyordu. Stalin'in haddini aştığını, bunun bir hata olduğunu ileri sürüyorlardı. Kruşçev'de saptamıştık bunu ve söylüyorduk. Stalin henüz hayattayken bile Merkez Komitesi bu konuyu resmen kabul etmişti. Stalin de, Kruşçev de, hepsi. Eğer birisinin bir şeyi yapmaktaki niyeti iyiyse ama yanılıyorsa onu doğru yola getirmek gerekir. *08.01.1974.*

⚜

– Kruşçev Stalin'in Kirov'u öldürttüğünü iler sürdü. Bugün hâlâ buna inananlar var. Tohum toprağa ekildi. 1956'da bir komisyon kuruldu. Bir düzine insan bütün belgeleri karıştırdı ama Stalin'e karşı hiçbir şey bulamadılar. Bu araştırmanın sonuçları yayımlanmadı.

– Komisyonda kimler vardı?

– Hatırladığım kadarıyla Şvernik vardı, galiba Suslov, Kaganoviç, Furtzeva, savcı Rudenka, bir de o zamanlar Çeka'da olan şu adam, neydi adı?... On veya on iki kişi. Çok iyi hatırlamıyorum ama Mikoyan da vardı galiba –kesin söyleyemiyorum– ama Voroşilov yoktu. Bazılarını unutmuş olabilirim.

Devlet Güvenlik Komitesi raporunu sundu. Rudenko'nun grubu dosyanın tamamını inceledi. Elimizde olan ve kendi buldukları bütün belgeleri incelediler. Komisyon Kirov'un katline Stalin'in karışmadığı sonucuna vardı. Kruşçev bu sonucu yayımlamayı reddetti: Kendi işine gelen sonuç değildi. *01.07.1979.*

⚜

– Kruşçev başa geçti çünkü yandaşları sayıca kalabalıktı.

Stalin'de ise bilek gücü vardı, herkes bu güce baş eğiyordu. Bilek gücü zayıflayınca herkes kendi oyununu oynamaya başladı.

1957 yılında, bir oturum sırasında, Kruşçev üç günlüğüne azledildi. Politbüro'nun bir oturumuna başkanlık etmekteydi. Sadece oturum başkanlığı görevinden azledilmişti, o kadar. Tamamen görevden alınmamıştı. Zaten bu yapılamazdı. Bu sadece Merkez Komitesi kararıyla olabilirdi. *08.01.1974.*

– XX. Kongre'de on bir üyelik bir prezidyum seçilmişti. Sonra, 1957'de, Kruşçev'i uzaklaştırmaya karar verdik. Politbüro'da başkanlığı ele geçirince, yerine Bulganin'i getirmeyi kararlaştırdık. Bu şekilde Bulganin başkan oldu.

– Kruşçev bir şey demedi mi?

– Demez olur mu? Bağırdı, çok kızmıştı... Ama biz bu konuda anlaşmaya varmıştık. On bir kişide yedi kişi; Mikoyan da dahil sadece üçü onun lehinde oy kullandı. Hiçbir programımız yoktu – Kruşçev'in görevden alınıp Tarım Bakanı yapılması dışında. Yandaki salonda bağırtılardan geçilmiyordu: Furtzeva, Serov ve İgnatov. Ertesi gün yapılacak bir genel toplantı için Merkez Komitesi üyelerini çağırdık. Furtzeva Merkez Komitesi Sekreteri olarak önemli bir role sahipti. Suslov da öyleydi, aynı nedenden dolayı. Serov da bundan yararlandı. Moskova'daki Merkez Komitesi üyelerini çok acele çağırdı. Suslov'un evinde toplandık. Serov planın teknik kararları konusunda çok yararlı oldu. Kruşçev, Merkez Komitesi Birinci Sekreteri olarak kalması halinde sistemin kontrolünü elinde tutacaktı. Suslov politikada taşralılığın tam bir örneğidir. Karın ağrısı bir adam.

– Sadece o olsa neyse...

– Ben diplomatik terimlerle açıklıyorum. Kruşçev ile aynı mayadan olan bir tip. Jukov çok kaliteli bir askerdi, ama kötü bir politikacıydı. 1957'de Kruşçev'in başa getirilmesinde çok önemli bir rol oynadı, sonra da onu ilk kınayan oldu.

Onu sekreterlik görevinden almadık, zaman yoktu. Genel

Kurul toplandığı anda onlardan yana oldu ve biz bir şey yapamadık!

– Genel Kurulda konuşmanıza izin verilmedi mi?

– Verildi. Her şeyi ortaya döktüm. Konuşmamın tutanaklarını göstermelerini isterdim!

– İyi saklanıyor. Peki Genel Kurul nasıl bir tepki verdi?

– Bağırışmalar oldu. Ben onun kişiliğinden değil daha çok yönetim biçiminden bahsediyordum. Her şeyi hatırlamıyorum ama öncelikle not ettiklerimi söyledim, özellikle 1953'te Stalin arşivlerini incelemek için kurulmuş olan komisyonla ilgili konu. Kruşçev başkan, ben komisyon üyesiydim. Sonuçta 1957 yılına gelmiştik ve komisyon üyeleri bir kere bile toplanmamıştı. Mikoyan vardı, başka birileri daha... Stalin'in arşivleri bize, yani komisyona emanet edilmişti. Kruşçev'in nasıl davrandığını görüyor musunuz?

Belli ki Kruşçev bizim telefon konuşmalarımızı dinletiyordu; her tarafta casusları vardı. Genel Kurulda söz aldığımda beni kimse dinlemedi. Yalan yanlış raporlar yayımladılar. Önce üçümüzü "parti-karşıtı grup"a dahil ettiler –Malenkov, Kaganoviç, Molotov – sonra bunlara Şepilov eklendi, ve bir süre sonra da Bulganin ve Voroşilov. Voroşilov önce bizimle birlikteydi, sonradan pişmanlık getirdi. Yazılanlara bakarak davranışı hakkında bir fikir edinebiliriz. Yanlış davrandı, ne söyleyeceğini bilemez duruma düşmüştü. Ne yöne gideceğini kestiremiyordu. Kruşçev çok kurnaz davrandı. Yüksek Sovyet Vekilliği başkanı olmak Voroşilov'un ne otoritesine ne de itibarına katkıda bulundu. Prestiji iç savaş dönemine uzanıyordu...

Her sene Merkez Komitesi'ne siyasetlerini eleştiren bir iki mektup yolluyordum. Tarih olarak en sonuncusu partinin programı ile ilgiliydi, ikiyüzlü ve anti-Leninist olduğunu savunuyordum. Kruşçev bunu gündeme getirdi ve ben partiden dışlandım. Malenkov ve diğerleri bu mektuplar hakkında bir şey bilmiyorlardı, durumu tasasız idare etmekteydiler. Ama beni

tek başına dışlamak biraz tehlikeli olabilirdi, bir "parti-karşıtı" grup gerekiyordu, bu nedenle de dördümüzü birden dışladılar. *22.04.1970; 08.01.1974; 09.05.1985.*

– Malenkov ile Kaganoviç'in dışlanmasında benim bir rolüm olduğunu düşünmüyorum. Şepilov'u da bizim arkamıza eklediler, halbuki onun bu konuyla hiç ilgisi yoktu. İktisat alanında iyi miydi bilmiyorum ama kuvvetli bir hatipti. Gruba gayet uyumlu olan bu adam, Stalin hakkındaki eleştirilerin artık tarafsız gerçekliğin ötesine geçtiğini anlamıştı; bu nedenle bizi desteklemekten geri kalamıyordu. Onu gözden düşürmek için "Şepilov da onlara katıldı" formülünü icat ettiler. *04.12.1973; 30.12.1973.*

– Kruşçev'in o kadar inanmış bir komünist olduğu kanaatinde değilim. Şüphesiz yetenekleri olan bir adamdı, gel gör ki zihni fazla karışıktı. İdeolojiyi hiçbir zaman ciddiye almadı. Eğer bizden –Malenkov, Kaganoviç ve ben– bu kadar kolay kurtulabildiyse bu o dönemde artık Bolşevik kararlılıktan eser kalmadığı içindir. Benim cezalandırılmam gerekiyordu, tamam, ama partiden dışlamak? Cezalandırmak diyorum çünkü düşünmeye zaman bırakmadan bıçak gibi kestirip atmak gerekliydi. Bununla birlikte, inanıyorum ki bir terör aşamasından geçmemiz gerekiyordu, bu kelimeyi telaffuz etmekten korkmuyorum, çünkü önlemler alacak kadar boş zamanımız yoktu; sadece Sovyet rejimi değil bütün uluslararası komünist hareket için de bu şarttı. *14.10.1983.*

Partiden dışlandığım zaman [1962], Serdiyuk gibi adamlar tasfiyeler konusunda feryat etmeye başladılar. Beni sadece baskılar nedeniyle değil, Kruşçev'e karşı tavır aldığımız ve onu görevden almak istediğimiz için cezalandırdılar! Oysa, XX.

Kongre'de bastırma politikaları kınandığında ben, dışlanmak bir yana Politbüro'ya da seçildim! *19.02.1971.*

– Sizi partiden dışladıklarında bütün baskı politikaları size mi yüklendi?

– Evet. Sanki "parti-karşıtı grup"un açıklamalarından korkuyor gibiydiler. Bu konuda esas Kruşçev'in korkusu vardı. Yine de darbesini iyi hesapladı...

– Politbüro'nun toplantısında Kruşçev'i görevden aldığınızda neden halka, parti organlarına çağırı yapmadınız?

– Parti organları bizim elimizde değildi.

– Yine de durumdan istifade etmediniz.

– Yapamazdım. Anlamanız gerekir ki bu şekilde bir karşılaşmaya hazırlıklı değildik. Kruşçev da buna oynadı: Stalin'in yönetiminde her şey zordu, ama şimdi daha iyi olacak. Bu da işe yaradı. Genel Kurulda ezici bir çoğunluk bana karşı oy verdi. Çok fazla çaresiz insan vardı.

– Tepede mi?

– Hayır, parti kadrosunda da.

– Ama işçi sınıfı sizin tarafınızdaydı öyle mi?

– İşçi sınıfı satın alınmıştı; şimdi barış içinde yaşayacaksınız, denmişti onlara. *02.12.1971.*

– Kruşçev o sırada KGB Başkanı olan Semiçastni'yi, kendisinin Ukrayna'da yönetimde olduğu döneme ait bütün belgeleri toplamakla görevlendirmişti. Stalin karşıtı kampanyanın en üst noktası buydu.

– Ukrayna'daki baskılar sırasında kendisi tarafından imzalanmış belgeleri yok etmek için tedbirdi bunlar, diye ekledi Molotov.

Kruşçev'in yükselişi nasıl oldu? En aşağıdan. Nasıl Merkez Komitesi'ne geldi? Çok yandaşı vardı. Pek çok insan güvenilir

bir lider arıyordu; Kruşçev ise zirvede daha sakin bir hayat vadediyordu, herkes bu fırsatın üstüne atladı. Tabandakilere de çeşitli sözler veriyordu. Çok hoşa giden şeylerdi ama hepsi balondu. Maalesef işe yaradı.

Benim fikrimce daha çok en tepedekiler tarafından yönlendirilen taban tarafından iteklendi. Bu şekilde ilerledi: Sanayi Akademisi bölüm sekreteri, Moskova Mahalleler Komitesi sekreteri –Krasnaya, Presniya ve Baumann. Onu bu nedenle destekliyorlardı. Kruşçev Stalin'in çizgisine büyük bir uyum gösterdi. Yetenekli bir adam olduğunu da dikkate alın. Kruşçev Buharinci de olabilirdi; tepeden tırnağa da öyleydi ama Stalin'in yönetimi altındayken değil...

Diyorsunuz ki Almanlar Hitler'in izinden gittiler. İzninizle, bizdeki Kara 100'ler*, sayıları pek fazla olmasa da, milliyetçilik konusunda daha da ileri gitmişlerdir. Almanların tümü Hitler'in peşine takılmadı, bunu size ispat edebilirim. Stalin yönetiminde, resmi olarak , herkes Stalin'i izledi. Ama kendi gerçek fikirlerini ilan etme olanağını bulunca çoğunluk ona muhalif oldu. İnsanlar, o kadar büyük ve, Stalin özelinde, o kadar güçlü etkisi olan bir yöneticinin karşısında seslerini kesip homurdanarak da olsa ardından gidiyorlar. Kruşçev bile, "Babamız Stalin! Çok sevgili babamız Stalin!" demedi mi? Daha neler duyduk! Ama yürekten değildi bunlar. Sonrasında da başkalarını Stalincilikle itham etti.

– Ama sadece görünüşte olsa da Stalin'i destekliediler, değil mi?

– Görünüşe göre Hitler'i de desteklemişlerdi. İşçilerin Hitler'e arka çıkabileceğine inanıyor musunuz? Mecburdular, yoksa bütün milletin yok olacağı söylenmişti onlara. Hitler'in muhaliflerini biliyoruz, işçi sınıfında da sayıları çok yüksekti; karşı çıkan sadece Thälmann değildi.

– Ama bu şekilde zorlamanın nedeni neydi, seslerini çıkar-

* Kara 100'ler: 20.yüzyılın başında Rusya'da ortaya çıkan Çar yanlısı ve aşırı sağcı hareket. *–çev.*

madıktan ve faşizme karşı tek bir örgütlü hareket olmadıktan sonra?

– Seslerini çıkartmıyorlar ya, o yeter!

– Hitler de öyle demiştir: Seslerini çıkartmıyorlar ya, o yeter!

– Onun davası kaybeden, bizimki kazanan taraftı.

– Ama o kaybeden tarafta olduğunu düşünmüyordu.

– Tarafsız bakarsak, Hitler buna inanıyordu, oysa tam tersi gerçekleşti. Almanya'da bir parti Hitler'e kökten karşı çıktı: RDA. Bizde de aynı şekilde. Bununla birlikte birçok kişi hâlâ şüphe içinde ve komünizm çizgisinin dışına doğru eğilim göstermekte; istemeseler de -doğru yol zamanında gösterildiği için- sosyalizmin inşasına katkıda bulunmaktalar.

Hitler aptal değildi, yetenekli bir adamdı -bizdeki Kruşçev gibi. Kruşçev şöyle bir iteklenip, yükseltilip, en tepeye tırmanınca bizimki gibi bir ülkeyi, bir partiyi yönetmeye yeterli olduğunu zannetti. Kendisi gibi kolay bir hayat arzu edenlerden destek aldı. Lenin ve Stalin tarafından meydana getirilmiş bir eseri kolay yoldan ileri götürmek, bu bir aldatmacaydı. Zorluklar kaçınılmazdı. Kruşçev'un iyi yönlerine gelince; becerikliydi, iyi bir uygulamacıydı, enerjik bir yöneticiydi. *06.06.1973.*

⚜

– Kruşçev kendi zihniyetine meydanı açık bırakmakla çok zararlı bir iş yaptı. Diğer insanlar olmadan kendi başına hiçbir şey yapamazdı. Hiçbir teori geliştirmemişti ama bugün de toplumda büyük bir yıkıma neden olan bir vahşiyi tabiata salmış oldu.

– Ama bu vahşinin adı demokrasi değil mi?

– Hümanizm de diyoruz, dedi Molotov. Aslında bu bir küçük burjuva zihniyeti. *09.07.1971.*

⚜

– Kruşçev'in girişimiyle binlerce komünistin öldürüldüğüne tanıklık eden belgeler bulunabilir [konuşan Çota İvanoviç].

Moskova ve Ukrayna komitelerinde listeler vardı, Stalin'e ulaştırılmış olan listeler.

– Tabii ki. Başka türlü bulunduğu yerde yükselemezdi. O dönem böyle gerektiriyordu. Kafası çalışan herkes için bu çok açık. Yontulmamış bir adam, partiye yabancı, evet tamamen yabancı. Uzun süre kalamazdı. Zaten gördünüz Novodeviçi mezarlığında onu sattılar. Ben sadece Bulganin'in cenazesine gittim.

– Nikita'nın mezarının yanından geçtiniz mi?

– Hayır, özellikle geçmedim. *25.04.1975.*

– Stalin ve Kruşçev... Gerçi Kruşçev Stalin'in küçük parmağının tırnağı olamaz. Stalin ne denirse densin çok büyük bir eser vücuda getirdi. Çok büyük bir biçim vericiydi. Bazı noktalarda tamamen sonuna kadar gitmedi ve bugün, bu frenleme, onun aleyhine işliyor. Bugün köylülük konusunda hatalarını, yetersizliklerini rapor ediyorlar. Müthiş bir şey başardığını unutturmaya çalışıyorlar. *28.04.1976.*

– Kruşçev'e Stalin'i alaşağı etmeyi önerenin Mikoyan olduğu söyleniyor.

– Bu imkânsız değil, diyerek kabul etti Molotov. Kruşçev'ciler gurur duyabilirler. Ama komünistler için geçerli değil bu. Mikoyan Kruşçev'e çok yakındı. Fikrimce Kruşçev'i en aşırı tedbirlere iteleyen oydu.

Öyle bir nokta geldi ki, Kruşçev'le Mikoyan, Stalin'in Çarlık Ohranası [siyasi polis] ajanı olduğunu iddia etmeye kadar getirdiler işi... Ama bu yönde bir belgeyi imal etmeyi başaramadılar... Belki benim de sırtıma bu çeşit bir şey yüklemeye çalışmışlardır. *16.07.1977.*

– Teori alanında Kruşçev berbattı, bir Marksizm-Leninizm düşmanı, komünist devrim düşmanı, gizlenmiş ve kurnaz, iyi

kamufle edilmiş bir düşman. Hayır, aptal değildi. Neden bir aptalın peşinden gitsin insanlar? Büyük çoğunluğun ruh halini dile getirmişti. *21.06.1972.*

– Kruşçev'i, ülkeyi bir çavuşun bölüğünü yönettiği gibi yönetmesinden dolayı suçlayamayız –sol, sağ, sol, sağ. Bu diktatörlük koşullarında ortaya çıkan bir kusurdur. Sıra dışı bir zekaya sahip olma durumunda belki değişir... Bu konuda Lenin kesinlikle istisna teşkil ediyordu. Stalin'in öz denetimi güçlüydü, yanı sıra hataları da oldu. Kendi yanlışlarımızdan kaçamayız.

Önemli olan Kruşçev'in bir devlet adamı gibi düşünmemesi değildi. İyi bir taktisyendi, aptal değildi ve tecrübeliydi. Ne var ki özünde devrimci değildi, işte en derininde doğası buydu. Bence Stalin'in adına bağlı her şeyi lekelemeye çalışması onun karşı devrimci olduğunu değil, daha çok devrimci olmadığını gösteriyor. Stalin ise devrimciydi.

Biliyorsunuz, Stalin'in son yıllarında ben gözden düşmüştüm, hem de Politbüro'dan bile dışlanacak kadar. Stalin bunu son derece doğrulukla ele almıştı. Tabii ki ben bunu tevekkülle karşılayamıyorum, ve bu konuda fikirlerim kesin, ama sorunun bu yönünü de hesaba katmanız için söylüyorum. Stalin'in bazı görüşlerini eleştirdiğim ve bunu yüzüne söylediğim oldu. Otuz sene boyunca Politbüro üyesi olup da fikrini söylememiş olan tek bir Politbüro üyesi olabilirdi, o da bir papağan. Stalin'in beni takdir ettiğini düşünüyorum, çünkü bir fikrim, olaylara bir bakış açım vardı. Tamam her zaman aynı fikirde değildi ama yine de çoğunlukla onayladığını söyleyebilirim. Yoksa otuz sene boyunca o şekilde dirsek dirseğe çalışamazdık. *16.06.1977.*

– Stalingrad'ın tekrar Stalingrad olacağından eminim; adını yeniden Stalingrad'a çevirecekler, bundan eminim.

– Dünyanın bütün ülkelerinde Stalingrad sokakları, Stalingrad meydanları var... *30.10.1984.*

⚜

– Bugün Stalin'e bir karşı güç oluşturmak için Buharin ve Dubçek isimlerini öne sürüyorlar.

– Hepsi sağcı bunların. Buharin ve Dubçek'in ortak noktaları çoktur. *24.07.1978; 04.11.1979.*

⚜

– Parti içinde yine kavgalar olacak. Kruşçev'in yükselmesi bir tesadüf değil. Biz köylü bir ülkeyiz, sağa sapma çok güçlü. Başa gelmeyeceklerini kim garanti edebilir? Belki çok yakın bir gelecekte Stalin karşıtları –kesin Buharinciler– iktidarı ele geçirecekler. *14.08.1973; 08.03.1974.*

TASFİYELER

– Devrimin zaferinden sonra bile, Sovyet rejiminin ilk yıllarında, Lenin bir başarısızlık ihtimalini göz önünde bulunduruyordu. Sosyalist toplumu kurmayı başaramasak da bu yolda gerekli her şeyi yaptığımızı açıkça söylüyordu. Genel eğilim ayrıcalıkları yasaklamak yönündeydi. Ama gördüğünüz gibi işte Vassili Grossman* esas söz konusu olanın Stalin değil de Lenin olduğunu söylüyor. Bunda bir gerçek payı var çünkü Lenin Stalin'in olanaklarına sahip değildi. Lenin çevresindeki bütün bu muhalefeti kaldıramıyordu ama o dönemde bir şey yapamazdı. Üstünlük o şartlarda dayanabilmekti. İşte bu gerçekten en inanılmazıydı.

1937'deki tasfiyeler kaçınılmazdı. Devrimden sonra sağı solu kılıçtan geçirip zafer elde etmiştik ama değişik eğilimlerde düşmanlar kalmıştı; faşist saldırganlığın yükselmesiyle bunlar harekete geçebilirlerdi. 1937'deki baskılama sayesinde savaşta bir casusluk örgütü ile karşı karşıya kalmadık. Bolşevikler arasında bile vardı ve hâlâ da var, her şey iyi gittiği sürece, partiyi ve ülkeyi tehdit eden bir şey olmadıkça çok iyiler, ama bir olay meydana geldiğinde hemen çatırdayıp saf değiştiriyorlar. 1937 baskılarına maruz kalan askerlerin büyük bölümünün aklanması konusunda haklı olduklarını sanmıyorum. Şu ana kadar

* *Her Şey Geçer* kitabında.

belgeler sır olarak kaldı ama bir gün gelecek hepsi gün ışığına çıkacak. Bu adamlar belki casus değildiler ama yabancı gizli servislerle ilişkileri vardı ve en hayati an geldiğinde onlara güvenemezdik. *18.12.1970.*

– Partideki ayıklama demokratik merkeziyetçilik prensiplerine tamamen uygun şekilde yapıldı; bu bizim dışımızda hiçbir yerde uygulanmamıştı. Şimdi Çekler de aynısını yapıyorlar. Bizde birkaç kere gerçekleştirilmişti, bazıları da bayağı sertti. İşte onlarda hatalar yapıldı.

– Yani size göre 1938 yılı aklanmalar için henüz erkendi, çünkü savaş yaklaşmaktaydı. Öyle mi?

– Savaş yüzünden ve olaylar çok da açık olmadığından, nasıl doğrulayabilirsiniz? Çok fazla kuşku, soru işareti vardı. Sağcılardan başka –Troçkistleri saymıyorum bile– parti çizgisini uygulamada kesinlikten yoksun oldukları için tehlikeli bir anda ihanet etmeyeceklerine, geri dönmeyeceklerine güven duyulmayanlar da vardı. Bununla birlikte Kruşçev'ler, Mikoyan'lar da ayakta kaldı, sadece onlar da değil üstelik...

– O kadar çok sayıda dürüst insanın yok olması da yazık değil mi?

– Bu içinden çıkılması güç bir sorun. Bu kadar çetin, karmaşık, çoğunlukla da az güvenilir insanların gerçekleştirdiği bir kavgada, iyi insanların ortadan kaldırılması gibi durumlar mutlaka oldu. Bakın bütün bunları kontrol etmek çok güç. Proletarya diktatörlüğüyle yönetilen bir devlette bu risk vardır. Bütün diktatörlükler sıkı ve acımasız bir disiplin gerektirir ve bu kuralı uygulamak için bizim elimizde kimler vardı? Her zaman sizinle birlikte olmayan adamlar, hatta içinden tamamen sizinle zıt fikirde olup karşı çıkabildikleri kadar çıkıp sonra bir tehlike kokusu aldıkları anda kendilerini iyi göstermek için gerçekleri abartıp işlerini devam ettiren adamlar. Çok büyük miktarda iş bu tür adamlar aracılığıyla yapılmaktaydı, çün-

kü zor, karmaşık ve bilinmezlikler içeren bir siyaset izlemeye uygun, temiz, erdemli ve kusursuz insanlar yoktu. Denetleme yapıyor veya yapmıyorlardı; denetim de her zaman başarılı olmuyordu... Bir partinin arındırılması çok tehlikelidir. En iyi olanları, her şeyi doğrudan, dürüstçe söyleyenleri ayıklama riski vardır. Oysa hep tetikte duranlar, şefleri önünde iki büklüm olanlar yerlerini muhafaza ederler. Bu daima kaçınılmaz olmuştur, o kadar çok insan var ki ikbal avcısı olan...

– 1937 yılı devrimin uzantısı mıydı?

– Bir şekilde devrimin hâlâ sona ulaşmadığını düşünüyorum, dedi Molotov. Sosyalizmi henüz tam anlamıyla oluşturmadık.... Esas iş yapıldıktan sonra gelenler için her şey o kadar basit ki... *03.02.1972.*

– Bütün bu olayları net olarak görmek gerek. En önemlisi de Troçkizmi ve sağ eğilimleri düşünmek lazım. 1937'de çok fazla sayıda istikrarsız ve tereddütlü insan vardı. Çok sayıda dürüst komünist yok oldu. Ateş olmayan yerden duman çıkmaz. Ama o durumda Çekistler fazla gayretkeşlik ettiler. Onlara bir iş verilmişti, onlar da bütün kalplerini verdiler. Bu nedenle düzgün insanlar yok edildi. *18.02.1971.*

– "Yaşasın parti! Yaşasın Stalin!" diye bağıran çok kişi vardı, ama bunlar gerçekte tutarsızdılar. Bunun en iyi örneği daha dün Troçkist olan Kruşçev'dir. Ama uyanık olmak gerekliydi. Bugün herkes çok akıllı; her şeyi biliyor, her şeyi karıştırıyor. Ama farklı dönemler oldu. Her döneme ve her kişiye ayrı ayrı yakından bakmak lazım.

Sosyalizm müthiş bir güçler çatışması ve bunun sonucunda da kurbanlar gerektiriyor, kaçınılmaz şekilde hatalar da. Ama savaş esnasında çok daha yüksek kayıplar verme tehlikesi vardı; hatta eğer yönetim sarsılsaydı, bu yönetimde çatlaklar, kırılmalar, ayrılmalar olsaydı, tam bir yenilgi riski bile vardı. 30'lu yıl-

larda yönetim sarsılmış olsaydı kendimizi son derece kötü bir durumda bulurduk, şu an içinde bulunduğumuzdan çok daha kötü bir durumda.

Ben o gün izlenmiş olan siyasetin sorumluluğunu üstleniyorum ve doğru olduğuna inanıyorum. Kabul ediyorum ve her zaman da söyleyeceğim: Büyük hatalar yapılmış, aşırılığa kaçmalar olmuştur ama genelinde siyasetimiz doğruydu.

Politbüro'nun bütün üyeleri, ben dahil, yapılmış hataların sorumluluğunu taşıyoruz.

Ama mahkûm edilenlerin büyük bir çoğunluğunun adaletsizliğe uğradığına dair bir kanı var. Bunlar genel anlamda şu veya bu şekilde baskılamaya hedef teşkil edecek suçlulardan oluşmaktaydı. *06.12.1969; 28.07.1971.*

– Stalin 10 milyon kulak'ı sürgün ettiğimizi söyledi. Aslında 20 milyonunu sürgün etmiştik. Benim kanımca gerçekleştirmiş olduğumuz kolektifleştirme çok büyük bir başarıydı. *18.12.1970.*

– Bazı vahim hatalara yol açmış olsa da baskılamaları tasvip ediyorum. Bunun sadece bir suistimalden ibaret olmadığını da mahkemenin ortasında kalkıp: "Muhalifler uzun süre tepede dayandılar çünkü ben onlara yardımcı oldum, ama şimdi, hatalarımı kabul ediyorum, onun için canımı bağışlayın, bırakın yaşayayım, çünkü size bu hizmette bulundum!" diyen devletin güvenliğinden sorumlu Yagoda'dan biliyoruz. Mahkemenin kayıtları elimde. Yagoda diyor ki: "Evet, bu bölümde oturan sağcıların ve Troçkistlerin maskelerinin düşürülmesi bu kadar uzun zaman aldıysa bu benim karşı çıkmamdan dolayıdır, ama şimdi hepsini ifşa ediyorum, bunun karşılığında siz de hayatımı bağışlayın!" Ne alçaklık! Komünist, halk komiseri! İşte Cerjinski'nin yanında yer alan böyle bir soysuz! Menjinski'den sonra Cerjinski'nin yakın çalışma arkadaşı olarak Güvenlik

Halk Komiserliğine tayin edildi. Ne biçim adam bu, ne berbat bir yaratık!

O dönemde onu çok iyi tanırdım, Cerjinski'nin yakını olmasından dolayı esef duyuyorum. Cerjinski çok aydınlık, hiçbir şeyin lekeleyemeyeceği bir kişiydi. Bu kemirgenin partiye girip de foyasının ancak 1937'de ortaya çıkmasına ne demeli! İşte adam yokluğunda birlikte çalışmak zorunda kaldığımız pislikler! İşte bu nedenle çok büyük hatalar yapıldı zaten. Kasten, masum insanlar hedef gösterilerek mahkûm edildi. Mahkûm edilenlerin, diyelim ki, sekiz veya dokuzundan bir ya da ikisi masumdu. İçyüzünü anlamaya çalışın! Ama işi zamana bırakamazdık, savaş yaklaşmıştı. Bu şekilde oldu. *09.01.1981.*

– 1937 yılıydı, devrimden yirmi yıl sonra. Hatta yirmi yıldan da az çünkü bu muhalifler Politbüro'dan daha önce indirilmişlerdi; yine de çok uzun süre kalmışlar. Değişik konularda sürekli tartışmalar! Önce Troçki, sonra Buharin'le, 1928-1929'da. Troçki'yle tartışma daha da önce başlamıştı, Lenin'in sağlığında; Kamenev ve Zinovyev'le yaklaşık 1925-1926 yıllarındaydı. 1928-1929'da sağ muhalefetin çıkışını gördük: Buharin, Tomski, Rikov. Bugün bundan çok az bahsediliyor ama bu muhalefet o dönemde en önemli tehlikeyi oluşturuyordu çünkü köylü zihniyetini temsil ediyordu, kulakların zihniyetini, kulakların ardından hali vakti yerinde bir sürü köylü geliyordu. Bu muhalefetle mücadele etmek çok zordu. Bugün hâlâ zor. Kimse bundan bahsetmiyor, kimse bu sorunu incelemiyor. Orada da, doğaldır ki, büyük hatalar yaptık. Yine de bu hatalar bugün iddia edilenden çok daha azdır. *29.04.1980.*

– Evet, bugün hâlâ inanıyorum ki temelde, 1937'de ve otuzlu yılların ikinci yarısında, Merkez Komitesi doğru bir şekilde davrandı. Bütün bunları yumuşaklıkla ve kibarca gerçekleştir-

mek iyi olmazdı. İlginç olan da şu, bu olaylardan önce daima muhaliflerle, muhalif gruplarla bir arada olmuştuk. Savaştan sonra bir tek muhalif grup bile kalmadı, bu büyük bir rahatlıktı. O muhaliflerin büyük çoğunluğu hayatta kalmış olsalardı, bilmiyorum biz buna dayanıp ayakta kalabilir miydik? Stalin bu zor görevin en büyüğünü kendisi üstlendi ama biz de bilinçli olarak katkıda bulunduk. Aynen böyle. Ve Stalin gibi bir adam olmasaydı çok güçlük çekerdik. Çok büyük güçlükler. Özellikle de savaş sırasında. Artık o dostluk ortamı kalmamıştı. Sadece münakaşa. Sürekli birileri birilerine karşı.

Biraz abarttık ve bir yığın hata yaptık, bu kesin. Sadece, eğer böyle tahakküm dönemleri olmasaydı onları "hazır ol"da durduramazdık, bu da göz önüne alınması gereken bir yön.

– Yevtuşenko romanında korku üzerine inşa edilmiş bir zafer, zafer değildir diyor.

– Yevtuşenko türü kahramanlara meydanı bıraksaydık zafer elde edebilir miydik? Geri kalmış bir ülkeydik. Lenin'in dediği gibi, köylü bir ülke. Şurası kesin ki eğer ülke hayatta kaldıysa bu, sosyalizmin onu ayakta tutup ileri gitmesini sağlamasıyla olmuştur, bence bu konuda en büyük katkı o döneme aittir, ve bu ünlü baskılama uygulaması da bunda rol oynamıştır. Evet, 1921 baharında, partinin X. Kongresi'nde Lenin mücadelenin acımasız olması gerektiğini söylemişti, bu tartışmalara daha uzun süre dayanabilir miydik? Hayır, artık elle tutulur tartışma da yok! Oysa devam ediyorlardı, eskisinden daha az, ama hâlâ devam ediyordu. Lenin zamanında başka çıkış yoktu, ama Lenin 1923'te çekildikten sonra? Bunu da dikkate almak gerek, Lenin'in yanında ve Lenin'den sonra. Lenin zamanında bile o kadar çok karşı çıkan, o kadar çok muhalif grup vardı ki. Lenin bunu çok tehlikeli görüyor ve var gücüyle alt edilmelerini istiyordu ama kendisini de muhalif kırıcı haline getiremezdi. Baskıya kalkışmayan birisi olarak kalması gerekirdi. O nedenle Stalin bu güçlüklerin büyük kısmını omuzlarına aldı. Aslına

bakarsak gayet başarılıydı. Hepimiz bunda hemfikirdik. Ben özellikle onu destekleyenlerin en başında geliyordum. Bundan da pişman değilim. *09.12.1982.*

– Stalin'in, sosyalizm altında sınıflar arası mücadelenin daha da şiddetlendiği tezi doğru bir tez miydi?

– Farklı dönemlere uygulandığı sürece evet. Her dönemde şiddetlendiği anlamına gelmiyordu bu, ama bazı dönemlerde bir artış olduğu kesin.

Stalin'in ve o dönemdeki yönetimin en büyük önemi partideki birliği güçlendirmiş olmalarıdır. Bir de dünya komünist hareketini. Stalin dürüst bir insandı. *01.01.1983; 16.06.1983.*

– 1937 yılı ile ilgili şöyle söyleniyor: "Herhangi bir üyesinin tutuklanmış olduğu o kadar çok aile varken Stalin ile Molotov hiçbir şey bilmiyorlar öyle mi? Haydi canım!"

– Küçük burjuva sözleri. Hiçbir şey yapamayız. *01.01.1985.*

– Duyduğuma göre Stalin ve siz NKVD'ye* işkence uygulamaları yönünde talimat vermişsiniz.

– İşkence mi?

– Doğru mu bu?

– Hayır, hayır, böyle bir şey olmadı.

– Vişinski'yi insanların kaderini keyfi olarak mühür altına alacak derecede hukuk kurallarını yürürlükten kaldırmakla suçluyorlar.

– Onu suçlayacak bir şey yok, kendi başına karar vermiyordu. Tabii ki aşırılıklar oldu, ama başka bir çıkış yolu yoktu.

– Bir yerel parti sekreterinin keyfine göre birisi tutuklanabiliyor muydu?

– Bu olabiliyordu. Öyle bir zamanda, İkinci Dünya Savaşı

* NKVD: İçişleri Halk Komiserliği. (y.n.)

arifesinde, gerçek Bolşevikler kendilerini bu tür düşüncelerin etkisine bırakmıyordu.

– Yine deniyor ki Stalin ve Molotov gibi kişiler diğer herkesi dışlayarak sadece kendilerinin Leninist olduğuna inanıyorlardı.

– Başka bir çözüm yoktu ki. Eğer biz Leninistlerin tarafında yer alıp kararsızlara saldırmasaydık zayıf düşerdik. *14.10.1983.*

– Annemi neden tutukladılar? diye sordu Çota İvanoviç; vatana ihanet edenin ailesinden olması nedeniyle, baş harfleriyle VİAO. Aynı aileden olmak yetiyordu.

– Anlıyorum, dedi Molotov. Babanız neden tutuklanmıştı?

– Sağcı olduğu için galiba. 1905 yılından beri parti üyesiydi. Bolşevikliği nedeniyle Çarlık döneminde üç kez hapse girdi...

– İsterse Napolyon zamanından beri üye olsun! Daha önce Bolşevik, sonra vazgeçmiş olabilir.

– Daima Bolşevikti. Öldükten sonra aklandığında anneme maaş bağlandı ve bedava tatil hakkı verildi. Annem ev kadınıydı, fakir bir köylü aileden geliyordu.

– Belki kulaktılar, olabilir mi?

– Babam yoksul köylü ailesindendi, annem de öyle. Stalin'in bu tür şeyleri onaylaması mümkün mü?

– Kimse itiraz etmiyordu da ondan... Yejov işçiydi, devrim öncesinden beri de Bolşevik. Asla hiçbir muhalefete katılmamıştı. Uzun yıllar boyunca Merkez Komitesi sekreteriydi. Merkez Komitesi bünyesinde epeyce uzun zaman bulundu. Kazakistan Parti birinci sekreteri. Çok iyi bir ünün sahibi. Bozulması imkânsız biri. Benim üstümde bıraktığı izlenim bu. Yejov bölge ve mahallelerde tutuklama kotası yapmakla suçlandı. Şu bölgede minimum iki bin kişi yok edilecek, bu mahallede en az elli kişi. Bu nedenle kurşuna dizildi. Açıkçası kontrol mekanizması işlemiyordu.

– Politbüro Devlet Güvenlik'e fazla bel bağlamakla hata mı yaptı?

– Hayır. Yetersizlik vardı. Diyebiliriz ki: Molotov kel değildir. Evet bunu diyebiliriz. Ama bu gerçekte onun lüle lüle saçları olduğu anlamına gelmez. Yejov'un lekesiz, tertemiz olduğunu iddia etmiyorum ama iyi bir parti militanıydı. Daha iyi kontrol etmek gerekirdi. Kontrol vardı ama yetersizdi.

– Güvenlik mekanizması partinin üstünde mi yer alıyordu?

– Bu yanlış. Sapma tehlikesi o kadar büyüktü ki bunu dikkate almak gerekiyordu. Zamanımız yoktu, olanaklarımız yoktu. Gözü kapalı güvendiğimizi söylemiyorum, yeterince kontrol etmediğimizi söylüyorum. Aşırı güven konusunda mutabık değilim ben; kontrol yetersizdi. *27.04.1973.*

– İnsanların hayatını söndüren şeyler yapıldı, bunu tartışma dışı tutuyorum, ama bütün o muhalifler! Bir gün dost, ertesi gün azılı düşman. İyi insanlar da vardı sağcılar arasında üstelik. Lenin zamanından beri Politbüro'da yer alan insanlardan bir tek Stalin kalmıştı, diğerlerinin hepsi muhalif oldular, Troçki, Zinovyev, Kamenev, Radek, Tomski, Buharin... Tabii ki Stalin için zor bir durumdu – her taraftan eleştiriler, memnuniyetsizlik, homurdanma, belirsizlik fışkırırken yerinde sağlam durabilmek, buna sağlam sinir gerekirdi! Stalin de Buharin'i çok takdir ederdi. Düşünün, o kadar yetkin ve kültürlü bir adam! Ama ne yapabilirdik? *06.06.1973.*

Davalar

– Her şeyden önce Halk Komiserleri Konsey başkanı olarak ben bütün baskıların sorumluluğunu taşıyorum. Bu sorumluluğu paylaşıyorum...

Uhanov'u iyi tanırdım. Yürekli, ilginç bir insan. Yakışıklı. İşçi kökenliydi, galiba metal işçisi. "Dinamo" fabrikasından,

gerçek bir devrimci. Moskova Sovyeti başkanı idi. Kesinlikle sağcılarla düşüp kalkıyordu. Baskılamanın bütün kurbanlarının sorumluluğunu ben taşıyorum. Bütün listelerin, ya da tamamına yakınının altında benim imzam olduğuna göre... Tabii ki bu alınmış bir karardı. Ama sonuçta GPU'ya* güveniyorduk. Her şey büyük bir aceleyle yapılıyordu, herkesi tek tek nasıl tanıyabiliriz? Ama size söylediğim gibi, NKVD'nin içinde de sağcılar çok sayıdaydı, bunu akılda tutmak gerek. Yagoda iliklerine kadar sağcıydı. Yejov başka bir çeşit adamdı. Onu çok iyi tanırdım, Yagoda'yı tanıdığımdan daha iyi. Yagoda da devrim öncesinden beri Bolşevikti, ama işçi kökenli değildi.

– Başarıları aynı şekilde mi değerlendiriliyordu?

– Bir farklılık vardı. Siyasi bir farklılık. Yagoda'ya bakacak olursak, parti politikasına düşmandı. Yejov ise düşman değildi ama Stalin'in baskıları artırma yönündeki isteklerini abartarak gayretkeşlik ediyor ve aşırıya kaçıyordu. İkisi farklı. Gerekçeleri küçümsenecek şeyler değildi ama frenlemek çok güçtü. Nasıl frenleyebilirdik? Bütün dosyaları sonuna kadar inceleyerek mi? Bu inceleme de zaten sağcılar tarafından yapılıyordu çoğunlukla. Ya da Troçkistler tarafından. Ve bize bir sürü belge yönlendiriyorlardı. Başkalarını nereden bulacaktık?

– Peki o halde sadece Yakir'i tanıdı, ya da uzaktan gördü diye bir alay kumandanını götürmek?

– Hiç görmeden de o gruba dahil olunabiliyordu. Birisini kişisel olarak tanımaya gerek yoktu. Sanki her Stalin yanlısı Stalin'i kişi olarak tanıyor! Bu çizgiye, bu politikaya bağlıydı ve buna göre savaşıyordu.

Bu davalarda şaşırtıcı olan Buharin, Rikov, Rosengoltz, Krestinski, Rakovski, Yagoda gibi adamların yersiz itiraflarda bulumasıydı. Yagoda diyor ki: "Benim Sovyetler Birliği'ne karşı faliyette bulunan bir casustan farkım yok." Tabii ki öyle, saçmalık, bu açık bir şey. Nasıl yapabilirlerdi bunu? Açıkçası, Rikov

* *GPU:* Çeka'nın 1922'de lağvedilmesiyle kurulan siyasi polis teşkilatı. Kısa adı NKVD olan İçişleri Halk Komiserliği'ne bağlıydı. (y.n.)

veya Buharin'i hatta Rosengoltz'u tanıyanların şaşkınlıktan ağzı açık kalıyor ve bunun mümkün olup olmadığını soruyorlardı. Bence mümkündü. Bence halka açık bir soruşturmada kötülüğü bu derece üstlenerek iddianamenin bütün inandırıcılığını yok etmek, partiye karşı yürütülen bir mücadele yöntemiydi.

Bunların sadece yüzde onunun, hatta daha azının saçmalık olduğuna inanmaya da hazırım ama iddia ediyorum ki bu kadar ağır bir faturayı üstlenmelerinin nedeni, diğer bütün suç isnadını tutarsız hale getirmekti. Bu da partiye karşı mücadele anlamına geliyordu.

Olayın psikolojik ve politik yönünü hesaba katmayı reddediyorsunuz çünkü o zaman şu soru akla geliyor: Bütün bunların doğru olabilmesi mümkün mü? Benim kanımca çok fazla sahtecilik ve abartma var. Rikov'un, Buharin'in, hatta Troçki'nin, Uzak Doğu'nun, Ukrayna'nın ve hatta Kafkasya'nın verilmesini kabul ettiklerini ben hiç düşünmüyorum, bu ihtimali tamamen dışarıda bırakıyorum, ama bu konuda sözler söylenmiştir, soruşturmayı yapanlar basite indirgemişlerdir... *04.12.1973.*

– Bir gün gelecek her şeyi daha net göreceğiz. Partinin liderler seviyesine kadar Soljenitsin'ler vardı. O dönemde bunlara tahammül etmek zorundaydık, bugün de öyle.

1937 yılına doğru muhalifler bütün tabanlarını, halk desteklerini yitirmişlerdi. Stalin'e oy veriyorlardı ama haindiler. Davada Kuybişev ve Gorki'nin, sağcıların emriyle nasıl zehirlendikleri ortaya çıkmıştı. Yagoda, GPU'nun eski şefi, patronu Menjinski'nin zehirlenmesini örgütlemişti. *08.01.1974.*

– Stalin'in 1937'ye dair şüpheleri yok muydu, abartıldığını, aşırıya gidildiğini düşünmüyor muydu?

– Elbette, bu sadece şüphe de değildi. Sonunda Yejov kurşuna dizildi, Devlet Güvenlik şefi de öyle.

– Ama Stalin Yejov'u günah keçisi yapmadı mı?

– O kadar basit değil. Böyle düşünenler, durumu, ülkenin o gün olduğu konumu yanlış değerlendiriyorlar. Emirler Stalin'den geliyordu, tabii ki bir sürü gayretkeşlik de oldu, ama bence bütün bunlar bir esasta kabul edilebilir: gücü korumak!

– Bazı kurgu yazarları bugün 1937 kurbanları konusunda şüpheden kıvranan bir Stalin temsil ediyorlar.

– Zavallılar! Kim bu zavallılar? Bütün oluşumu batırmaya kalkışanlar!

– Stalin'in Rokossovski'den özür dilediği iddia ediliyor:

– Çok büyük olasılık. Rokossovski iyi birisiydi. Meretskov da savaştan önce hapis yatmıştı. *29.02.1980.*

– Duruşmadan sonra Troçki, Zinovyev ve Kamenev'i sümsük olarak nitelemiş.

– Buharin'in dinleyicilere ne dediğine bakın:

Tekrar ediyorum, sosyalist vatana karşı ihanet suçu işlediğimi itiraf ediyorum, bütün hayal edilebilecek suçların en kötüsünü, kulakların isyanını kışkırttığımı, gizli terör harekatı planladığımı itiraf ediyorum...

"Saray devrimi" adı verilen komployu kışkırtma suçu işlediğimi de kabul ediyorum. Bunlar son derece elle tutulur eylemlerdir. Devrim-karşıtı harekette figüran değil yönetici olarak yer aldığımı kabul ediyorum.

– Müthiş hatip. Konuşmayı çok iyi bilirdi. Dili çok açık, diye yorumladı Molotov. Bugün o davaları ayaklar altına almaya uğraşıyorlar, tutanakları yayımlamıyorlar. Oysa hepsi yayımlanmıştı. Salonda yabancı gazeteciler, burjuva basını –sol veya Hitlerci – diplomatlar, hatta büyükelçiler vardı...

O kadar çok hata yapılmışsa ve kurbanlar varsa, bu, insanlara hak etmedikleri değeri vermiş olduğumuzu gösteriyor. Dejenere olmuşlardı ve biz onlardan kurtulmak için geç kalmıştık.

– Kişisel etkenler de vardı. "Saray devrimi" girişimi...

– Kişisel mi? Buna katılmıyorum. Bu, her şeyi küçük çaplı

çıkarlara indirgemek olur. Çünkü iyi veya kötü herkesin kişisel çıkarları vardır, ama belli bir yolu izlemiş olan bu adamlar hangi nedenle tamamen tersine bir yola sapmışlardır? Kişisel çıkarcılık demek çok aza, dar açıya indirgemek olur. Artık inançlarını yitirmişlerdi, başka bir çıkış arıyorlardı. Oysa başka çıkış sadece Sovyet rejiminin ezeli düşmanları tarafında olabilirdi. Ya Ekim Devrimi'ni savunurum ya da buna karşı olup diğer karşıtlar arasında taraftar ararım. *14.08.1973.*

⚜

– Bugün deniliyor ki iddianamede suçlananların itirafları dışında hiçbir kanıt yoktur.

– Kanıta neden bu kadar ihtiyaç duyuluyor, diye cevapladı Molotov, onların kesin olarak düşman ve suçlu olduklarını bildikten sonra! Buharin'i okuyun işte, tam bir eyyamcı! Ya kulakların ayaklanması?

– O halde suçsuz olmaları kesinlikle olanaksız öyle mi?

– Kesinlikle. İtiraflarını saçmalamaya kadar vardırdılar, çünkü sonsuz bir nefret besliyorlardı. Zafer ellerinden alındı. Buharin kendisini çok yüksekte görüyordu ve başarısız olmak onu çok rahatsız ediyordu. *09.11.1973.*

⚜

– Bugün deniyor ki duruşmalarda onların yerine figüran oyuncular kullanılmıştı. Ben de soruyorum o zaman: Almanlar bir tek adama* karşı tek bir dava sergilediler, Goering tarafından yönetilmekteydi ve dava ilk gününden itibaren bir fiyasko oldu.

– Doğru, dedi Molotov. Bizde her şey halka açık olmuştu. Sadece askerlerin davası kapalı yürütüldü. Savunma sırları nedeniyle. Sovyet rejimi düşmanlarının olayları anlatmadaki hayal gücü çok geniş. Halka açık bir duruşma dünya gazetecilerinin önünde 12 gün sürer, hepsi de çok tanınmış olan yirmi

* Reichtag yangınının sorumlusu olmak iddiasıyla Georgi Dimitrov'a karşı açılan dava, 1933 yılı.–*çev.*

bir kişi yargılanır. Düşmanlarımız da salondadır. *08.01.1974; 08.03.1975.*

Davaların hileli olduğunu iddia edenler beyazların kuyruğundan ayrılmayanlardır, aptallıkları da oradan belli. Hiçbir GPU veya başkası böyle bir şey organize edemezdi; davalarda -üç ana dava oldu, 1936, 1937 ve 1938'de- yeterli malzeme vardı. O kadar çok şeyi ifşa eden adamların moralleri kesin olarak bozulmuştu. Düşünüyorum ve inanıyorum ki her şeyi söylemediler ve belli bir karışıklığı sürdürdüler. Krestinski, Rosengoltz gibi, Yagoda, Buharin ve Piyatakov gibi adamların bir metni ezberden okuyor olduklarını iddia etmek saçmalık. Emperyalizm var oldukça hiçbir şeyde korunaklı değiliz.

– 1937 olmasaydı artık Sovyet iktidarı da olmazdı diyebilir miyiz?

– Hayır, bu da aşırı olur kanımca. Ama daha fazla kurban verirdik. Bence her halükarda zaferi kazanırdık. Milyonlarca daha fazla kayıp olurdu. Her şeyi bir yandan Alman saldırısını püskürtürken bir yandan da içteki mücadeleyi yürütmeye borçluyuz. *16.06.1977.*

– Sizi ve Stalin'i en yetenekli adamları öldürdüğünüz için suçluyorlar.

– Yetenekli Troçki, yetenekli Zinovyev... Böyle yeteneklerle ancak geriye giderdik. Yetenek var, yetenek var, biliyorsunuz. *28.12.1977.*

– 30'lu yıllardaki halka açık davalarla ilgili yeni bir söylenti dolaşıyor. Eğer suçlu olduklarını itiraf ederlerse canlarının bağışlanacağı sözü verilmiş.

– Beyazların söylemi. Bu yeni değil. Bunlar o kadar aptal mıydı? *28.04.1976.*

– Bugün diyorlar ki Lenin hasımlarına Stalin'in yaptıklarını yapmazdı. Bu Stalin'in despot karakteri nedeniyle mi? Lenin Troçki'ye karşı uzun zaman önceden tedbirini almıştı.

– Bu tamamen başka bir dönem bakın! Bütün sorun burada. Lenin diyordu ki: "Partiyi terk edeceğim, hükümetten gideceğim!" Düşünebiliyor musunuz?

Tabii şu veya bu olay özelinde Lenin daha fazla esneklik gösteriyordu, Stalin daha az hoşgörülüydü. Ama diğer yandan Lenin, Ekim sırasında Zinovyev ve Kamenev'in partiden kovulmasını istediğinde Stalin savunmalarını üstlenmişti. Olaylar koşullara bağlı yön değiştiriyorlar. Ama Lenin'in bu nedenle yumuşak biri olduğunu söyleyemeyiz. Lenin'i böyle tanımlayamayız. *30.06.1976.*

– Askerler Stalin'in muhteşem bir ordu bıraktığını söylüyorlar.

– Çok doğru. O zaman bir terör döneminden geçmek zorunda olduğumuza inanıyorum, çünkü on seneden uzun bir zamandır mücadeleyi sürdürmekteydik. Bu bize pahalıya maloldu ama daha da beter olabilirdi. Yok edilmemesi gereken birçok kişi öldü. Ama Beria bunu tek başına yapamazdı kanımca. Talimatlara uyuyordu, Stalin'in sert talimatlarına.

– Bu kadar yüksek sayıda halk düşmanı olamayacağı fikri Stalin'in hiç aklına gelemez miydi?

– Elbette bu çok üzücü ve o insanlara da çok yazık ama bence otuzlu yılların sonlarında uygulanan terör kaçınılmazdı. Eğer daha sezgili davransaydık daha az kayıp olurdu tabii ki, ama Stalin kimseyi kayırmadan, savaş esnasında ve sonrasında azami güven ortamını hedeflemişti. Ben de bu hedefi destekledim, inkâr etmiyorum. Her bir kişiyi tek tek inceleyemezdim. Ama Buharin, Rikov, Zinovyev, Kamenev gibi adamların hepsi birbirleriyle bağlantılıydı. Çizgiyi aşırmadan çizmek çok zordu.

– Bütün bu davaların hileli olduğu söyleniyor.

– Bu imkânsız. Hepsi düzmece hazırlanamazdı.

– Onları dövdüler, kimse buna tahammül edemez; kaba kuvvet zoruyla her çeşit itirafı zorla aldılar.

– Benim fikrime göre Stalin çok doğru bir yol izledi: Arada masum kafalar uçsa da en azından savaş sırasında ve sonrasında her çeşit zayıflığın üstesinden gelmiş olacağız. Arada hatalar olsa da. Rokossovski ve Meretskov da serbest bırakılmışlardı mesela.

– Aynı türde kaç tanesi yok oldu?

– O kadar fazla değil. Bir terör safhası kaçınılmazdı bence, burayı da hatalar olmadan geçebilmek imkânsızdı. Savaş sırasında bir de ihtilaflarla uğraşmak. Eğer bir zayıflık gösterisinde bulunsaydık, Vlasov daha sonra olabileceklerin yanında hiç kalırdı. Siyasi yönden dengesiz çok kişi vardı.

– Hitler safına mı geçerlerdi?

– Benim düşünceme göre hayır ama tereddütler büyük tehlikelere yol açardı. *29.04.1982.*

Tupolev vakası

– Beni ilgilendiren Beneš'in Stalin'e 1936'da yazdığı askerlerin komplosundan bahseden mektup, dedi Kvantaliani. Churchill *Anılar*'ında bundan uzun uzun bahsediyor.

– Bu olayın doğru şekilde aktarıldığından emin değilim, dedi Molotov. Beneš'in bizimle iyi ilişkiler yürütmesi kendi çıkarınaydı. Ama Stalin kendi yanındakilere bile güvenmezken bir burjuva liderinin mektubuna inanacak değildi. Aslında Beneš'e gerek kalmadan, biz o komplodan öngörülen darbe tarihine kadar haberdardık.

Ben Tukaçevski'yi ancak son dakikada kıstırılan, son derece tehlikeli bir komplocu asker olarak görüyorum. Eğer ele geçirmeseydik çok vahim olacaktı. En yüksek prestije sahip olan oydu. Bütün suçlanan ve kurşuna dizilenler Tukaçevski'nin dü-

zenlediği komploya karışmışlar mıydı? İçlerinden bir kısmının katıldığına dair hiç şüphem yok, bir kısmı da hatayla karıştırılmış olabilir. Ya da yandaş olabilirler. *08.03.1975.*

[Cephede bulunduğu sırada Golovanov'a Tupolev'in onu görmeye geleceği haber verilmiş. "Nasıl getirelim? "Cezaevi gardiyanları" ile mi? -Tabii ki hayır."

"Tutuklanmıştı. Sadece sıkı gözetim altında dolaştırıldığını bilmiyordum bile, diye anlatıyor Golovanov. Andrey Nikolayeviç Tupolev, o kocaman yüzündeki iyimser gülümsemeyle içeri girdi. Yeni bombardıman uçağının geniş etkinlik alanından ve kullanımı için yapılan hazırlıklardan konuştuk. Bundan az bir süre sonra Stalin'in yanındaydım. Bütün sorunlar halledilmişti, Stalin kendisine söyleyeceğimiz bir şeyler daha varsa daima hissederdi.

– Yoldaş Stalin, Tupolev neden tutuklandı?

– İngiliz veya Amerikan ajanı olduğu söylendi, diye cevap verdi Stalin. Ama sesi her zamanki kadar inanmış gelmiyordu.

– Buna inanıyor musunuz yoldaş Stalin?

– Ya sen, inandın mı?

– Hayır, ben inanmam.

– Ben de, dedi Stalin. Hoşça kalın.

Ertesi gün Tupolev serbest bırakıldı, diye bitiriyor Golovanov anlatısını.]

– Tupolev, Steçkin, Korolev gibi insanlar neden hapse yollandı?

– Hepsi hapis yattı, diye cevapladı Molotov. Çok gevezelikten. Üstelik ilişki ağları da vardı. Bizi desteklemiyorlardı. Bugün Tupolev şanının en üst noktasında, ama o dönemde aydınlar sınıfı Sovyet iktidarına karşı tavır almışlardı. Bu sorunu çözmek için çeşitli yollar bulmak gerekiyordu. Tupolev'leri demir parmaklık arkasına koyduk, Çekistlere onlara en iyi şartların sağlanmasını emrettik: İstedikleri kadar kurabiyeyle, hatta en iyileriyle besleyin ama çıkmalarına izin vermeyin. Çalışsınlar! Ülke için gerekli askeri teçhizatı yapsınlar. Bunlar vazgeçilmez

adamlardır. Propaganda yönünden değil de kişisel etkileri yönünden tehlikelidirler. Hassas anlarda özellikle tehlikeli hale gelebilecekleri konusunu da ihmal edemeyiz. Siyasette başka türlü yapılamaz. Bu adamlar komünizmi kendi elleriyle kuramazlar. *02.11.1977.*

⚜

– Bazı bilgi kaynaklarına göre Tupolev, Paris'te, Fransa'nın başka şehirlerinde ve Almanya'da, zengin mültecilerle kurulmuş bir Sovyet karşıtı kurul ile sıkı bağlar içindeydi. *29.04.1983.*

⚜

– Mücadelenin devam etmesi, bu iyi bir şey. Yeni bir krizin başlaması da iyi bir şey!

– Anlamadığım bir şey var, dedi Çota İvanoviç, Yakir'in oğlu gibi tipler Sovyet karşıtı propaganda yapmalarına rağmen serbest bırakıldılar, neden?

– Devletin cebinden beslenmelerine gerek yoktu da ondan.

– Siniyavski Paris'e gitti.

– Onu bırakmakla hata ettiler. Yahudiler istiyorlarsa cehenneme gitsinler ama bir Rus'un gitmesine izin vermek, bu bir zayıflık göstergesi bence. Yahudilerin bir vatanı var, o zaman gitsinler...

– Hangi vatan? İsrail mi? Burjuva bir devlet!

– Olsun, ne yapalım. Bizimle anlaşamadıkları andan itibaren onlar da burjuva zaten. Ama o zaman dönmeleri söz konusu olamaz, bizim ülkemiz otel değil! İşte, Troçki'nin gitmesine mecburen izin verildi, o da Sovyet karşıtı propaganda yaparak bunu değerlendirdi. Bize daha fazla sorun çıkarırdı burada kalsaydı...

– 1928 veya 1929'da öldürülebilir miydi?

– İmkansız. Bu çok büyük bir leke olurdu. Ümitlerimizi daima teknolojik başarılara bağlamıştık, politika ise ikinci plana atılmıştı. Oysa belirleyici olan politikadır. Şimdi bile Soljenitsin'i öldürmek kolay olmaz. Bence en iyisi hapse atmaktır. Bunu is-

terdim. Ama bu yığını bir hamlede ezersek bitmek bilmez sıkıntılara yol açar. Anatoli Kuznetsov'u alın mesela, yazar olarak ne değeri var? Hiç. Beş para etmez. Gitmesinde üzülecek bir yan yok. Saharov ise değerli birisi tabii ki. Ama görüldüğü üzere ondan olumlu bir şey elde edemeyiz, ne de dostlarından, ilişkilerinden, çevresinden. Bu insanları ve bulundukları çevreyi bir anlamda iyileştirmek gerek. Bu da her zaman kolay değil. *18.12.1970; 14.01.1975; 24.05.1975.*

Polina Jemçujina

– 1922'de Polina Semyonovna Çekoslovakya'da bir tedavi görmüştü, ben de dışarıda olmamdan yararlanarak onu orada görmeye gitmiştim. İtalya'daydım, faşizmin doğuşunu gözlemlemek istiyordum. Olayları öngörmek imkânsızdı. Ama burjuvazi daima bu tür çözümler arar. Hitler gerçek anlamda bir faşist değildi. Temelde pek farkı olmasa da bir nasyonal sosyalistti. *18.08.1976.*

– XIX. Kongre'nin hemen ertesinde [Ekim 1952] Politbüro'dan atıldım.

– Ama bütün gazetelerde Merkez Komitesi Prezidyumu'nda yer aldığınız yazılıydı.

– Prezidyum'un 25 üyesi vardı. Kanunun öngördüğü gibi. Genel Kurul toplandı, bir Başkanlık Divanı seçmek gerekiyordu, seçildi: Ancak içinde ne Mikoyan ne de Molotov vardı. Ben Prezidyum üyesiydim, yani 25'lerden, ne var ki hiçbir zaman toplanmıyorduk. Bakanlar Kurulu'nda 10 üye vardı, Beria ve Kruşçev de içinde olmak üzere, ama bu yayınlanmamıştı.

1953'te Stalin beni artık çağırmamaya başlamıştı, sadece dar toplantılara değil, dostlar arasında yenen bir akşam yemeği veya bir sinema seansı için de beni davet etmeyi bırakmışlardı. Şunu not edin ki son senelerde Stalin beni pek sevmiyor-

du. Yanıldığını düşünüyorum. Benim yönümden, Stalin'le ilgili düşüncelerimde bir değişiklik yoktu ama o bazı etkiler altında kalmıştı herhalde...

– Büyük ihtimalle üçler grubu: Beria, Kruşçev ve Malenkov mu?

– Muhtemelen, evet. Sanıyorum ki öyle. Ama esas olan bu değildi. Benim karıma karşı güvensizliğini beyan etmişti. Bu onun siyonist çevrelere karşı duyduğu güvensizliğin bir sonucuydu. Bunu da çok açıklamıyordu aslında. *09.10.1975.*

– Ben o sırada halen dışişleri bakanıydım. Bir gün Merkez Komitesi'nde Stalin bana: "Boşanmalısın," dedi. Evde Polina Semyonovna: "Parti için gerekliyse yapmak gerek o zaman," dedi. 1948 yılının sonunda boşandık. Daha sonra Vişinski bana, karımın Stalin'e karşı suikast düzenlemekle suçlandığını söyledi. *10.03.1977; 29.09.1982.*

– Politbüro oturumunda Stalin, Çekistlerin Polina Semyonovna'yla ilgili hazırladıkları dosya hakkında bir açıklama yaptı, dizlerimde bir çözülme hissettim. Dosya gayet güzel kotarılmıştı, Çekistler çok iyi hazırlanmışlardı. Neyle suçlanıyordu? Bir siyonist örgütle ve İsrail büyükelçisi Golda Meir'le ilişkide olmakla. Kırım'ı bağımsız bir Yahudi bölgesi yapmak istiyorlardı... Tiyatro oyuncusu Mikhöels ile iyi ilişkileri vardı. Onu yabancı bir unsur olarak değerlendiriyorlardı. Tabii o da ilişkilerinde daha dikkatli olmalıydı. İşinden atılmış ancak hemen tutuklanmamıştı. Merkez Komitesi'ne çağırdılar ve orada tutukladılar. Söylendiği gibi, bu da Stalin ile benim arama bir soğukluk girmesine neden oldu.

Hapiste bir yıldan fazla kaldı, üç yıl da sürgün. Politbüro toplantısında Beria, arkamdan geçerken bana, "Polina hayatta" diye fısıldıyordu. Lubianka hapishanesindeydi ve ben hiçbir şey bilmiyordum.

– Ve bütün bu süre boyunca devletin ikinci en büyük adamı olarak devam ettiniz?

– Resmi olarak evet. Ama sadece basın ve kamuoyu karşısında.

Stalin'in cenazesinin hemen ertesinde serbest bırakıldı. Öldüğünden haberi bile yoktu ve ilk sorusu: "Stalin nasıl?" oldu –hastalık dedikodusu kulağına yine de ulaşmıştı. Beni çağırmış olan Beria'nın bürosunda buluştuk. Daha onu kollarıma bile alamadan Beria acele benim önüme atılıp bağırdı: "Kahraman kadın!"

Karım çok sıkıntılardan geçti ama tekrar ediyorum, Stalin'le ilgili görüşümü hiçbir zaman değiştirmedim ve onu her zaman son derece takdir ettim. *10.08.1973.*

– Ocak 53'te Polonyalı bir aktris turneye gelmişti. Hemen ertesi gün gazeteler konsere katılanları ilan ettiler: İlk sırada Stalin, ikinci Molotov vb. Aynen bu şekilde. Ben eskiden olduğu gibi ikinci konumdaydım ve bu da çok sıkı takip ediliyordu – kim kimden sonra geliyor. Resmi olarak ben iki numaraydım, bu yayınlanmıştı, gazetede okudum ama artık beni hiçbir yere davet etmiyorlardı. Hatta Stalin açıkça benim sağcı olduğumu ilan etmişti.

– Polina Semyonovna nedeniyle mi?

– Hayır, aksine o benim yüzümden sıkıntılara uğradı.

– Tersi değil, öyle mi?

– Beni kıstırmak istiyorlardı, karıma bir komploya karıştığını itiraf ettirmek istediler, beni bulaştırmak için onu kullanıyorlardı. Hiç durmadan onu sorgulamaya çağırıyorlardı, partinin genel çizgisine yandaş olmadığımı ona söyletmek istiyorlardı. Durum böyleydi.

– Ama yine de, Viçeslav Mihayloviç, bu tavrı nasıl açıklıyorsunuz? Stalin kimseye güvenmiyordu da ondan mı? Yoksa akli dengesi o zamandan bozulmaya mı başlamıştı? Bu nasıl mümkün olabilir?

– Çok süpheciydi. O kadar zor yıllar yaşadı ve o kadar büyük yüklerin altına girdi ki son yıllarda biraz dengesini yitirdi. Kafasında en küçük bir hata korkunç bir olayın nedeni olabilirdi.

Stalin bu görevlerin yükü altında bükülüyor veya kötü tavsiyelerin etkisi altında kalıyordu, yanlış bilgilerden etkileniyordu. Halbuki biz birbirimizi çok iyi tanıyorduk. *03.02.1972; 04.10.1972.*

⚜

[1973 Ağustos'unun çok sıcak bir gününde Novodeviçi mezarlığına geliyoruz –Polina Semyonovna'nın mezar taşının konulmasını görmek için. Saat dörde doğru mezarlığın eski bölümünde bir kalabalık toplanmaya başladı –haber çabuk yayılıyor!– Molotov'un orada olacağı haberi duyulmuştu, 1957'den beri fotoğraflardan yok olan o Molotov.

Kalabalıktan konuşmaları duyuyurum:

"Geçen gün onunla aynı troleybüse binmiştim.

– Troleybüse de çok biner ya! Resmi çaykasını* görmüş olmayasınız!"

Kruşçev diğer "parti-karşıtları"na yaptığı gibi Molotov'un da elinden bütün ayrıcalıklarını almıştı. Molotov Çkalov sokağındaki aile evinde yaşıyordu ve 120 rublelik bir emekli maaşı vardı. Hiçbir şey biriktirmemiş, kenara koymamıştı, zaten o türde birisi değildi ve her şeyi zaten devlet tarafından sağlanmıştı.

Mareşal Jukov ile yaptığım bir konuşmayı hatırlıyorum: "Kruşçev yönetiminde beni sürdükleri zaman, karımla çok paramız olduğunu düşünüyorduk, oysa hiçbir şeyimiz yoktu! Benim akordiyonu satmak durumunda kaldık! Bir asker kullanılmış eşya satan bir dükkana götürdü ve 500 rubleye sattı. Tabii ki tramvaya binebilirdim ama gözden düşmüş ve makbul olmayan biri olarak yabancı gazeteler için fotoğrafımı çekebilirlerdi."

... Molotov mezarların ortasındaki yola girdi, lacivert bir takım giymişti. İki yanında kızı Svetlana ve damadı bilim doktoru ve eğitmen Aleksey Dimitriyeviç Nikonov vardı.

Mezar taşı Vuçetiç'in eseriydi ve karşılığında ücret almayı red-

* Makam aracı olarak kullanılan otomobil markası *(y.n.)*

detmişti. Çok uzun süre bunun üstüne çalışmış, "Vuçetiç'e layık bir şey olmalı" diyerek işleri uzatmıştı. Siyah bir taş üstüne beyaz kabartma. Son derece sade, fazlalıksız.

Mezarlıkta yarım saat kaldıktan sonra Granovski sokağına gidip Polina Semyonovna anısına bir şeyler içtik.]

– Onun eşim olması benim için büyük bir şanstı, dedi Molotov, davetlilere. Güzel ve zekiydi, hepsinin ötesinde gerçek bir Bolşevik, gerçek bir Sovyetikti. Sırf benim eşim olduğu için kötü olaylar yaşadı. Sürgünlerin en zor olduğu yıllarda acı çekti ama her şeyi anlayışla karşılıyordu ve Stalin'e sitem etmekten çok uzaktı; onun karalanmasına tahammül edemiyordu çünkü. Stalin'i karalayanlar bir gün partimize ve halkımıza yabancı unsur olarak reddedileceklerdir. *18.08.1973.*

⚜

– Polina Semyonovna'yı Balıkçılık Halk Komiseri olarak atayan Stalin'in kendisiydi. Ben buna karşıydım! Bir iktisadi işletme alanında halk komiseri olan tek kadındı. Stalin bir yandan Polina Semyonovna'yı takdir ediyor gibi gözüküyordu ama hayatının sonuna doğru... Belki anti-semitist duyguları rol oynadı bu durumda. Onun bu duygularından yararlanmayı da ihmal etmediler... *29.09.1982.*

⚜

– Ekim 1917'de benim sevgili yoldaşım Aleksandr Arossev Moskova ayaklanmasının yönetimine katıldı. Daha sonra yazar oldu. Adıma imzalanmış kitapları var bende. Hangisi bilmiyorum bir yıldönümü dolayısıyla hepsini büyük kızına verme apttallığını yaptım. Birkaç kızı vardı. Bir tanesi Hiciv Tiyatrosu oyuncusuydu, o da aynı zamanda yazar. Arossev çok iyi birisiydi. İlk gençliğimizde Kazan'da birlikteydik. Annesi Kolçak birliklerince kurşuna dizilmişti. Devrimden sonra Prag büyükelçimiz oldu, bana o zaman yazdığı mektupları saklarım. Daha sonra VOKS (Dış İlişkiler Ortaklığı) başkanı oldu. 1937'de öldü.

Son derece sadık bir adam. Söylendiğine göre şüpheli ilişkileri varmış. Onu Sovyet karşıtı eylemlerin içine sokabilmek mümkün değildi. Ama ilişkileri... Devrim zor bir şeydi.

– Tutuklandığını bilmiyor muydunuz?

– Tabii ki biliyordum!

– Onu bu işten kurtarmak imkânsız mıydı?

– İmkansız.

– Neden?

– İtirafları nedeniyle. Sorgulamaları benim yönetebilmem olabilir mi? İmkansız!

– İtirafları kim aldı?

– Bilebilir miyim?

– Belki her şey düzmeceydi? Düşmanları işe karışmıştı!

– Tabii ki onlar karışmıştı, bizi de batırmaya uğraşıyorlardı.

– Arossev'i iyi tanıyordunuz, dürüst bir adamdı. Bütün bunlar anlaşılmaz şeyler.

– Anlaşılmazlar, çünkü çok karmaşıklar. Benim karım da tutuklanmıştı, halbuki ben Politbüro üyesiydim.

– O zaman suçlu olan Stalin?

– Hayır, böyle söyleyemeyiz...

– O zaman kim?

– Tabii, onsuz bunlar olmazdı. Konumu çok karmaşıktı ve etrafında da o kadar çok değişken insan vardı ki.

– Siz bu adamı tanıyordunuz. Stalin onun iyi birisi olduğunu biliyordu ve işte adam yok oldu.

– Bu konudaki çizgi çok kesindi.

– Ama Arossev'in hatası neydi?

– Tek bir suçu olabilir, birisinin önünde liberal bir cümle sarfetmiş olabilir.

– Öyle şeyler söylüyoruz ki hepimiz!

– Ortada bir kadın olabilir... Mücadele çok şiddetliydi... *13.04.1972; 30.12.1973.*

✠

– Stalin'in Voznessenski'yi kendisinden sonra devleti yönetecek kişi olarak tayin ettiğine dair bir söz var.

– Bunu hiç duymadım, dedi Molotov. Gerçekten haberim yok. Sadece varsayımlarım olabilir. Bunun Stalin'in sağlığında ve onun haberi olmadan yapıldığını ileri sürmek imkânsız. "Leningrad olayı"nda bir Rus milliyetçiliği kuşkusu olmuştu.

Beria'nın Voznessenski'nin kendisine şiddetle karşı olacağından korkmasını da hesaba katmak gerek. Hiç şüphesiz Voznessenski çok yetkin bir adamdı, yetenekli ama partinin yönetimine göz dikmiş olamazdı. Benim fikrimce Voznessenski'yi kurşuna dizmekte hatalıydılar.

– Kuznetsov da aynı şekilde, şüphesiz.

– Kuznetsov, evet, bence Leningrad'daki Kuznetsov mert bir insandı. Severdim. Onu çok destekledim. Bütün tanıdıklarım arasında en iyilerindendi, Stalin de onu severdi, ama o Voznessenski takımı... Bence bu olayda büyük bir hata yapıldı.

– Stalin atlatılmış olabilir mi?

– Bu tür bir olayda değil. *02.12.1971.*

– 1937 yılını nasıl yorumlamak gerek?

– Bence hatalar ve yetersizlikler oldu, dedi Molotov. Düşmanlar soruşturmalarla ilgili bölümlerde bile pusuya yatmışken nasıl başka türlü olabilirdi!

Yakın geçmişte partiye yeniden katılmam için beni çağırdıklarında, partinin 30'lu yıllarda uyguladığı politikaları tasdik ettiğimi ve etmeye de devam edeceğimi söyledim. Hatalar elbette oldu, bu açık. Zannımca daha ileride her birimizin yanıldığı söylenecek. Şu veya bu durum için. Zaten başka türlüsü de olamazdı. Hata, partinin Devlet Güvenliği servisleri üzerinde her zaman yeterli kontrole sahip olamamasıydı. Eldeki olanaklar nedeniyle. İstenmediği için değil, şartlar oluşamadığı için.

Düşünün bir kere, bu politikalar halk ve devrim için kurtarıcı olmuştur, Leninizm ve onun ana prensiplerine uygun tek politika. Bugün tabii ki bu uygulanamaz. *04.02.1977.*

Bize listeler veriliyordu. Bütün detaylarıyla inceliyorduk, özgeçmişleriyle birlikte. Bütün Politbüro üyeleri bulunuyordu. Genelde bu belgeler Stalin tarafından –parti için– ve benim tarafımdan –Sovyet kademeleri için– imzalanıyordu, ondan sonra tabii, çok insan acı çekti...

– Askerler doğruladılar, Kruşçev da imzalamış.

– Tabii ki imzaladı. Stalin'in imzalayarak bana ilettiğini ben Beria için imzalıyordum. Kendi imzamı da atıyordum. *02.12.1971.*

– Sosyalizmimizi karalamaya çalışıyorlar, ama bugün daha iyi bir şey mevcut değil ve bugüne kadar da daha iyisi olamazdı. Macar, Polonya, Çek sosyalizmleri ise sadece biz tutundukça tutunacaklar. Bizde ekonomik temel devlete ait; kolhozlar dışında her şey devlete ait. Bizde tek parti iktidarı var: O konuşur ve ona uyulur. Takip edilecek yolu o belirler.

– Ya bu doğru olan yol değilse?

– Doğru yol olmasa da partiye karşı çıkılması kabul edilemez. Parti büyük bir güç ama akla yatkın şekilde kullanmak gerek.

– Ama üstünde konuşulması yasak olursa hatalar nasıl onarılabilir?

– Kolay değil. Öğrenmek lazım. Her halükarda partiden daha iyi hiçbir şey yok. Onun bile hataları olmakla birlikte. Partidekilerin büyük bir kısmı az eğitimli kişiler. Sosyalizm hakkındaki fikirlerini 20'li, 30'lu yıllardan besliyorlar, bu yeterli olmuyor. Zor dönemler yaşandı geçti ama benim fikrime göre gelecek yıllar daha da zor olacak. *16.06.1983.*

SON GÖRÜŞMELER

– Şimdi iktidarda Andropov olduğuna göre* partiye yeniden katılmak için talepte bulunabilirsiniz.

– Talep mi? Hayır bu çok yersiz olur, katılmıyorum. Şartlar değişti diye ben bundan yararlanacak mıyım? Hayır bu uygun olmaz.

– Öte yandan, diğerleri sizi partiye yeniden kabul edecek değillerdi çünkü sizi zaten onlar çıkarmıştı.

– Öyle diyorlar. Ama bu dediğinizi yapmak benim açımdan uygun olmaz. Sanki arka kapıdan girmek için fırsat kolluyormuşum gibi olur. *01.01.1983.*

[Molotov ile masaya oturduğumuzda Stalin'in torunu Yevgeni Çugaşvili geldi ve beş saat süren çok ilginç bir konuşma geçti.]

– Söylentilere göre, dedi Çugaşvili, parti kartınızı iade etmemişsiniz ve aidatlarınızı düzenli olarak ödemeye devam ediyormuşsunuz.

– Hayır doğru değil. Kart meselesi değil. Devrimden önce yoktu kart. Daha sonra Lenin 1 numaralı kartı aldı, Stalin no. 2 ve ben no. 5.

Her kongreden sonra ben Merkez Komitesi'ne yazıp partiye

* 1982– 1983. *-çev.*

yeniden katılma isteğimin incelenmesini talep ediyordum. Beni bir kere çağırdılar, XXIV. Kongre'den sonra.

– Herkes hatıralarınızı yazmanızı bekliyor.

– Benim ilgimi çekmiyor bu. Lenin yazmadı, Stalin de.

– Birçoğu yazıldığını düşünüyor, dedi Çugaşvili. Hatta bazıları görmüş ve başlığını bile biliyor: Stalin'le otuz yıl.

– Postacı kitabım çıktığı için beni tebrik etti, baskı sayısını bile kesin verecekler neredeyse, tamamen aptalca! Herkes görmüş, benim dışımda... Stalin'le otuz yılmış, halbuki ben kırk bir yıl onun yanında yer aldım! *02.12.1971.*

– Şimdi size anlatacak haberlerim var. Geçen salı parti komisyonuna çağırıldım. Bir servis şefi ile partiye katılma talebim konusunda görüştüm. Talebime ekleyeceğim bir şey olup olmadığını sordu.

"Hayır.

– 30'lu yıllardaki politikanız hakkındaki yargınız?

– O politikaların sorumluluğunu alıyorum ve doğru olduğunu düşünüyorum. Hatalar yapıldığını kabul ediyorum, aşırılıklar olduğunu, ama bütününde politika doğruydu."

Bana karşı oluşturulan ilk suçlama 30'lu yıllarda gücü kötüye kullanmaya teşebbüstü. İkincisi de parti-karşıtı gruba katılmam.

"Evet bir fraksiyon hareketimiz olmuştu, ama Kruşçev'i görevden almak istiyorduk, daha sonra da partinin yaptığı şeyi yapmayı. Biz birkaç yıl daha önce olması gerektiğini düşünüyorduk." *17.08.1971.*

[Ekim Devrimi'nin 66. yıldönümü. Oğlum İvan ile birlikte Jukovka'ya gidiyoruz. Güzel bir gün, hava sıcaklığı 9 derece, Kutuzov bulvarı süslenmiş. Davetliler ve misafirler Molotov'un evine gelmişler bile. Yaklaşık on yedi kişi. Her zaman olduğu gibi saat 13.00'te masaya geçiyoruz. Viçeslav Mihayloviç elinde bir bar-

dak tetra ile kalkıyor, bize iyi bayramlar diliyor ve gelecek kutlama için, 67. sene için herkesin yapacak iyi şeyler düşünmesini tavsiye ediyor. Defalarca kadeh tokuşturuyoruz: "Amerika'yı yakalayacak olan biz değiliz, Amerika'nın esas olanda bizi yakalaması gerek, yani ideolojide!"]

Molotov son kadehi tokuştururken beni şaşırtıyor:

– Partimize içelim, Merkez Komitesi'ne, yoldaş Andropov'a ve sağlığına, bu aralar buna çok ihtiyacı var galiba.

[Daha önce Molotov'un şu veya bu yöneticimizin sağlığına içtiğini hiç duymamışım.]

– Şu son iki yılda iki adamın ortaya çıkmasını biz komünistler için bir şans olarak görüyorum. Dedi Molotov. İlk olarak Andropov. Bu benim için bir sürpriz oldu çünkü kadrolar konusunu epeyce iyi biliyorum, özellikle de Bolşevik kadroları. Gromiko, yükselmesini bana borçlu olan bu adam, yerini buldu. Andropov ise ilk sürprizdi, iyi bir sürpriz. Politikada çok sıkı, geniş görüş açısı olan bir adam. Güvenilir birisi. Faal olduğu yıllar boyunca çok geliştiğini söylüyorlar. Bendeyken de** tam yerindeydi. İkinci adam ise Jaruzelski. Ben , mesela, Polonya birinci sekreterliği kadrosuna gelene kadar ondan bahsedildiğini hiç duymadım. Polonyalılar arasında nadiren Bolşevik vardı. Ama yine de vardı. Cerjinski vardı. Çok yüksek bir şahsiyetti. O dönemde Polonyalılar şimdikinden daha da beterdi. Bence Jaruzelski bizi işin içinden çıkarttı. Daha önce Fidel Castro da iyi bir sürpriz olmuştu. *07.11.1983.*

[1984 yılının gelişini kutluyoruz.]

– Uzmanlar ne diyor? diye sordu Molotov. Bu sene için savaş yaklaşıyor mu, uzaklaşıyor mu?

– Yaklaşıyor. dedi davetlilerden birisi.

– Yaklaşıyor, dedi Molotov, ya onaylayarak ya da söylenen cevabı yankılayarak. *01.01.1984.*

---

* Dışişleri bakanı Molotov, Andropov'u Macaristan büyükelçiliğine tayin eder (1953-1957). *(y.n.)*

⚜

– Birbirimizi görmediğimiz bu altı hafta boyunca ne kadar çok olay oldu, dedim, Andropov öldü...

– Çok üzüldüm, dedi Molotov. Siyasi alanda bir şeyler yakalamıştı, uluslararası alanda da...

– İnsanlar onu seviyordu, bu hissediliyor.

– Evet, evet, doğru. Neden olduğunu bilmek lazım. Çernenko ise halka empoze edilmiş birisi. Hâlâ başkan seçmeyi beceremiyoruz. Uzun vadeli düşünemiyoruz, bu nedenle kötü sürprizler oluyor. Halbuki o kadar da zor değil.

– Çernenko'ya bir şey olursa Gorbaçov gelecekmiş. İçlerinde en gençleri o.

– Kaç yaşında?

– Zannederim elli üç.

– İyi. Onun da yükselmesi beklenmedik bir şeydi.

– Amerikalılar Sovyet rejiminin çok uzun sürmeyeceğini söylüyorlar. Sadece dış cephesinin kaldığını, içte her şeyin çürüdüğünü..

– Bu konuda sorular olabilir gerçekten de. Ama bence karşıdevrimcilerin rüyaları gerçekleşmeyecek. Devletimiz hepsinin içinde en sağlamlarından. Ve onunla birlikte bütün sosyalist blok da. Bu, geçici burjuva rejiminin tavrı... Şu anda bizde kim ideolojiden sorumlu?

– İdeoloji yok. Daha önce en azından Suslov vardı, şimdi Suslov bile yok.

– Daha iyi. O da fazla bir şey anlamıyordu zaten. *29.03.1984.*

⚜

[Sabah saat 8'de daçadan bir telefon: "Bizde bayram var bugün! Viçeslav Mihayloviç partiye yeniden girdi!"

Acele Jukovka'ya gidiyorum. Molotov, beyaz gömleğiyle, kanapede oturmakta, televizyon sayrediyor. Onu kutluyorum ve bana detayları anlatmasını rica ediyorum.]

– Dün gittim .... neydi adı [Molotov hafızasını zorluyor] Çernenko tarafından kabul edildim. Bana okumam için kararnameyi verdi, bir satırda diyor ki: "Molotov'un Sovyetler Birliği Komünist Partisi üyelik haklarının tümüne kabul edilmesi."

– Sekreterlik kararnamesi mi?

– Bilemiyorum, Politbüro herhalde. Beni dışlayan Merkez Komitesi idi, geri alması gereken de o olmalı. Şimdiki kültür bakanı, Demiçev... Parti kartı da hemen ardından verilecek.

– Bunlar Kremlin'de mi oluyor?

– Hayır Staraya meydanında, Merkez Komitesi'nde. Her şey çok basit ve çok açık. Ben ise kendime sorular sormaktayım. Son çıkan *SBKP Tarihi*'nde Ponomarev'in özenli çalışması sayesinde bana da yer verilmişti. Benim için "arabulucu" deniyor. Ben "arabulucu" isem söyleyin benden daha az arabulucu olan kim var?

– Fark ettiniz mi sizden çoğu kez "parti-karşıtı grup" üyesi olarak bahsediliyor?

– Bu çoktandır öyle. Kruşçev bütün kudurganlığını üstüme saldı, sonra tekrar dost olmayı teklif etti.

– Sizi dün mü çağırdılar?

– Evet, dün akşam.

– O zaman Politbüro'dan sonra. Dün Perşembe, toplantıları dündü.

– Perşembeleri Politbüro'nun olağan toplantısı, Lenin zamanında olduğu gibi, dedi Molotov.

– Bugünkü *Pravda* Politbüro toplantısı hakkında bir bülten yayımladı: "Politbüro partinin ekonomik ve sosyal politikaları hakkında çeşitli sorunları müzakere edip karara bağlamıştır..." Bu sizin konu ile ilgili. Belli ki toplantıdan hemen sonra sizi kabul etmişler.

– Tabii, öyle.

– Evet, içeri girdiniz...

– Evet, hiçbir özelliği yok, büyük bir oda...

– Stalin'in odası mı?

– Hayır. Politbüro'nun toplandığı büyük bir salon. Çernenko beni çalışma odasında kabul etti. Girdiğimde ayağa kalktı, elimi sıktı, karşılıklı oturduk, büyük bir masanın başında. Bir şeyler söyledi, ama ben iyi işitmiyorum, o da yazık, pek iyi konuşamıyor. Bana kararnameyi gösterdi... Ben ona dedim ki: "Ben 1906'dan beri parti üyesiyim..." Cevap verdi: "Kararda yazan da bu..."

– Kıdemi korumak için mi?

– Evet, evet.

– Şimdi ülkede en kıdemli sizsiniz: partide seksen yıl!

– Ah işte...

– Kimse bu kadar uzununu söyleyemez.

– Belki Noel baba.

– Çernenko size ne dedi?

– Özel hiçbir şey. Karşılıklı konuşma olmadı. Dedi ki: "İşte böylece partiye yeniden girdiniz", sonra bana bir kopya verdi... Beni kutladı. O kadar.

[Tanya'nın anlattığına göre Brejnev zamanında, XXIV. Kongre'den sonra Molotov partiye yeniden kabulünü görüşmek için çağırılmış, yirmi üç üyeli bir komisyonun önüne çıkarılmış. Ona hapis ve kurşuna dizilme olaylarını ve rakamlarını göstermişler, Molotov o sırada bunlardan haberi olmadığını söylemiş. İşte bugün Çernenko onu bizzat kabul ediyor ve bu konuya girmiyor bile...]

– Fark etmez, dedim ben, Çernenko iyi birisi.

– Bir Çernenko hayranı daha, diyerek gülümsedi Molotov. Savaştan önce uygulanan tasfiyeler için doğru olanı yaptık diyorum ben. *08.06.1984.*

⚜

[Molotov söylediklerinden hiç ödün vermedi. Özür dilemeden, kendisine çoğu kereler tavsiye edildiği gibi özeleştiri içeren en ufak bir yazı yayımlamadan adalet elde etti.]

"140"

[Alışkanlıkla defterimin beyaz sayfasına bir sonraki görüşmenin numarasını yazmıştım, "140". Kırmızı kalemle. Ama bu kırmızının üstünü siyahla çizmek gerekti. 140. buluşma cenaze oldu.

O yaz göğsünde kan toplanması olmuştu. Haziranda Kuntsevo hastanesine kabul edildi. 8 Kasım 1986'da, saat 12.55'te orada öldü. Her zaman yaptığı gibi o saatte öğle uykusuna yattı ve uyanmadı.

12 Kasım'da gömüldü.

İzvestiya ve *Moskova-Akşam*'da çıkan vefat yazısı kısa ve özdü:

SSCB Bakanlar Kurulu, 1906'dan beri SBKP üyesi olan Molotov V.M.'nin 8 Kasım 1986'da, doksan yedi yaşında, uzun ve kötü bir hastalıktan sonra vefat ettiğini esefle bildirir. 1930'dan 1941'e kadar SSCB Halk Komiserleri Konseyi başkanı, 1941'den 1957'ye kadar Halk Komiserleri Konseyi ve sonra SSCB Bakanlar Kurulu birinci yardımcısı olmuştur.*

SSCB Bakanlar Kurulu

Granovski sokağında sabah saat 10'dan itibaren kalabalık birikmeye başladı. Otobüsler herkesi Kuntsevo'ya götürdü. Bir numaralı cenaze salonuna. Orada yaklaşık 200 kişi vardı, bir o kadar da dışarıda bekleyen. Novodeviçi mezarlığında bir sürü aşina yüz vardı. Stalin'in, Artyom Sergeyev'in, Podvoyski, Tevosyan, Bulganin, Kaganoviç, Mikoyan'ların aile üyeleri... Bekçiler gelenleri seçerek alıyordu içeriye.

Molotov kızıl bir kumaşla örtülü ve Bolşeviklerin törensel çiçeği olan kırmızı karanfillerle süslü bir tabutta yatıyordu. Üstünde koyu mavi bir kostüm, beyaz gömlek ve gri kravat vardı. Yüz hatları değişmiş, derinleşmişti. Dört çelenk vardı: Bakanlar

* 1941'de Stalin Halk Komiserleri Konseyi başkanlığını devralınca, Molotov yardımcılığa indirildi. Konsey, 1946'da SSCB Bakanlar Kurulu adını aldı. *(y.n.)*

Kurulu, kızı ile damadı, torunları ve torun çocukları, arkadaşları. Yastıklar üstünde: Sosyalist Çalışma Kahramanı Altın Yıldızı no. 79, dört adet Lenin nişanı, Yetenek nişanı ve dört madalya: "Moskova'nın savunması", Almanya Zaferi", Büyük Vatan Savunması kahramanı" ve "Moskova'nın 800. yılı".

Cenaze töreni çok uzun sürmedi, dört kişiye söz hakkı verildi: Yazar İvan Stadniyuk, *Molotov* kruvazörü emeklisi E. Strugov, Molotov'un yeğeni V. Skriabin ve ben.

Bakanlar Kurulu özel kaleminden bir temsilci ve biz tabutu cenaze arabasına taşıdık. Çoğu yabancı olan fotoğrafçılar koşuştular. Halk kahramanı, ünlü pilot Baydukov üzerinde Altın Yıldız olan yastığı taşımaktaydı.

Mezarlığa ulaştığımızda şoför cenaze arabasını cenaze konuşmalarının yapıldığı kürsüye yakın park etmeye başladığı an tanınmadık bir kişi, inanılmaz buyurgan ve ürkmüş bir sesle, yoluna devam etmesini emretti. Sonra tabut bir arabanın üstüne konuldu ve mezara kadar itildi. Merhumun başı buruşuk boynunun üstünde sarsılıyordu. Alnı soğuk, bıyıkları beyaz...

Kalabalıktan bir ses: "Bu törenler alkolizm ikazlarından daha pahalıya maloluyor."

Cenaze töreni ve yemeği devlet tarafından karşılanmıştı.

Ölüm günü yetkili yoldaşlar Molotov'un 1966'dan 1986'ya kadar yirmi yıl yaşadığı daçaya geldiler. Fotoğraf ve kâğıt dolu iki valiz götürdüler.

Jukovka daçası hemen yeni bir kiracıya mekan oldu. Molotov'un üstünde çalıştığı masayı almak için gittim. Konutların yöneticisinin hangarında bir köşeye atılmıştı. Kimse almak istememişti.

Hayatının son günlerinde kargacık burgacık yazısıyla karaladığı kâğıtların üstünde derinleşilmesi gereken konuları belirlemişti:

"1) Sosyalizmin temel prensibi (komünizmden farklı olarak) çalışma kurallarının uygulanması, toplum tarafından oluşturulmuştur.

"2) Komünist Partisi işçi sınıfının partisidir (bütün halkın değil).

"3) Sosyalizmde demokrasi."

Görüştüğümüz yıllar boyunca sık sık bu konulara değinmişti. Belli ki sosyalizmin problemlerini şimdiki yöneticilerle birlikte ele almak istiyordu ve bir keresinde kâhyasından Bakanlar Kurulu özel kalemini aramasını ve Gorbaçov'un onunla görüşmek için zamanı olup olmadığını sormasını istemişti.

Bu gerçekleşemedi.

Beyni eskiden olduğu gibi çalışıyordu. Zayıflıklar sadece en sonlara doğru ortaya çıktı. Ölümünden az önce *Pravda*'nın son sayfasını okuduktan sonra gazeteyi bırakıp dedi ki: "Saat beşte gelmesi için Şevardnadze'yi çağırın." Daha sonraki beş saatte bunu unutacağını sandık ama kostümünü giyip kravatını taktı. O zaman yoldaş Şevardnadze'nin meşgul olduğunu söyledik ona...

Ülkenin on bir yöneticisini yaşadı. III. Aleksandr zamanında doğdu, Mikhail Gorbaçov döneminde öldü.

Cenaze töreninde şunları söyledim: "Lenin'in son yoldaşına veda ediyoruz bugün, bir komünizm savaşçısına..."

Cenazenin ertesi günü Molotov'un mezarına çiçekler geldi. Yabancı elçiliklerden çelenkler. Ama bizim Dışişlerinden değil. Birçok yabancı gazete Molotov üstüne makaleler yayınladı. Ama bizim gazetelerde yoktu.

Çelenklerin birinin şeridinde şöyle yazıyordu: "Molotov'a, halk". Birisi çelenkin üstüne atlayıp şeridi kabaca koparıp attı. Bu mezarlık müdürüydü.]

İSİM DİZİNİ

A

ADENAUER, Konrad (1876-1967). 86

ALEKSEYENKO, Vladimir; Bolşevik Partisi kıdemlisi, Duma vekili. 158

ALLİLUYEVA, Yevgenya; Stalin'in baldızı. 300

ALLİLUYEVA, Nadejda (1901-1932); Stalin'in eşi. 234, 235, 236

ALLİLUYEVA, Svetlana (1926-); Stalin'in kızı. 236, 267

AMANULLAH HAN (1892-1960). 124

ANDREYEV, Andrey (1895-1971); Politbüro üyesi (1932-1952), Parti Kontrol Komisyonu başkanı (1939- 1952). 254, 273, 279, 287

ANDREYEVNA, Klavdia. 216

ANDROPOV, Yuri (1914-1984); 1973'ten beri Politburo üyesi, SSCB Macaristan büyükelçisi (1953-1957), KGB başkanı (1967-1982), parti genel sekreteri (1982-1984). 356, 358, 359

ARGUNOV, Pavel (1862-1944); Sosyalist Devrimciler'in liderlerinden, editör, tarihçi. 162

ARMAND, İnessa (1874-1920); Parti kıdemlisi, Merkez Komitesi kadın hakları bölümü yöneticisi. 215, 266

AROSSEV, Aleksander (1890-1938); Parti kıdemlisi, diplomat ve yazar. Kurşuna dizildi, aklandı. 138, 139, 149, 163, 352, 353

B

BAUMANN, Karl (1892-1937); Merkez Komitesi sekreterlerinden, Moskova Parti sekreteri (1929-1931). Kurşuna dizildi, aklandı. 244, 325

BAYBAKOV, Nikolay (1911-); Bakanlar Konseyi ikinci başkanı ve Planlama Komitesi başkanı (1965- 1985), Merkez Komitesi üyesi (1952-1961, 1966-1989). 66. 68

BAYDUKOV, Georgi (1907-); Tanınmış havacı, hava kuvvetleri generali. 363

BENES, Edvard (1884-1948). 101

BEREJKOV, Valentin (1916-); Molotov'un çevirmeni. 30, 32, 33, 49, 50, 288

BERG, Aksel (1893-1979); Sibernetisyen, Bilimler Akademisi üyesi. 96

BERİA, Lavrenti (1899-1953); Politbüro üyesi (1946-1953), İçişleri Halk Komiseri (1938-1945), Bakanlar Konseyi başkan yardımcısı (1941-1953), İçişleri Bakanı (mart-haziran 1953), kurşuna dizildi. 60, 61, 79, 86, 94, 98, 236, 238, 240-242, 255, 267, 276, 278, 292-300, 302-313, 344, 348-350, 354, 355

BEVİN, Ernest (1881-1951). 80, 81, 104

BONÇ-BRUYEVİÇ, Vladimir (1873-1955); Parti kıdemlisi, Halk Komiserler Konseyi yönetim şefi (1917-1920). 184

BORMANN, Martin (1900-1945). 51

BRAUN, Werner von (1912-1977). 96

BREJNEV, Leonid (1906-1982); 1955'ten itibaren Politbüro üyesi, SSCB mareşali, parti genel sekreteri (1966-1982). 287, 361

BUBNOV, Andrey (1884-1938); Parti kıdemlisi, Kamu Eğitimi Halk Komiseri (1929- 1937), kurşuna dizildi, aklandı. 160

BUHARİN, Nikolay (1888-1938); Politbüro üyesi (1924-1929), Pravda'da yönetici (1918-1929), Komintern Yürütme Komitesi üyesi (1919-1929), İzvetsia'da yönetici (1934-1937), kurşuna dizildi, aklandı. 141, 147, 170, 171, 173, 190-193, 196, 197, 204-209, 215, 221, 222, 236, 254, 257, 262, 279, 280, 281, 285, 329, 334, 338, 339, 340-344

C-Ç

CASTRO, Fidel (1926-). 358

CERJİNSKİ, Feliks (1877-1926); Çeka başkanı (1917-1926). 164, 189, 196, 197, 204, 214, 222, 245, 258, 308, 333, 334, 358

CLEMENCEAU, Georges (1841-1929). 90

CUNHAL, Alvaro (1913-). 122

CURZON, George (1859-1925). 89, 90

ÇAKVİYANİ; Gürcistan parti sekreteri. 274

ÇAN KAY-ŞEK (1887-1975). 115

ÇAYKOVSKİ, Piyotr (1840-1893); besteci. 134, 166, 260

ÇEHOV, Anton (1860-1904); Yazar. 137, 166

ÇEKİDZE, Nikolay (1864-1926); Menşevik lider, 1921'de göç etti. 153

ÇERETELİ, İrakli (1881-1959); Menşevik lider, Geçici Hükümet'te bakanlık yaptı (1917), 1921'de göç etti. 145

ÇERNENKO, Konstantin (1911-1985); Politbüro üyesi (1978-1985), parti genel sekreteri (1984-1985). 359, 360, 361

ÇERNİYAKOVSKİ, İvan (1906-1945); General, savaşta öldü. 238

ÇERNOV, Viktor (1873-1952); Sosyalist Devrimciler'in lideri, Geçici Hükümet'te bakan (1917), 1920'de göç etti. 177

CHURCHILL, Winston (1874-1965). 26, 28, 33, 37, 46, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 77-81, 83-85, 90, 95, 109, 121, 122, 345

ÇİÇERİN Georgi (1872-1936); Dışişleri halk komiseri (1918-1930). 112, 200, 201, 220

ÇİRKOV, Boris (1901-1982); Sinema ve tiyatro sanatçısı. 133, 141

ÇTEMENKO, Sergey (1907-1976); General, genel kurmay başkanı (1948-1952), Varşova Paktı kurmay başkanı. 63, 65

ÇUGAŞVİLİ, Yakov (1908-1943); Stalin'in ilk eşi Yekaterina Svanidze'den olan oğlu, Almanlar tarafından kurşuna dizildi 262, 268, 272

ÇUİYKOV, Vassili (1900-1982); SSCB mareşali. 114, 115, 116

ÇUPROV, Aleksander (1874-1926); istatikçi. 142

D

DEKANOZOV, Vladimir; NKVD Dışişleri Dairesi şefi (1938), Dışişleri Halk Komiseri yardımcısı (1939-1945), SSCB Almanya büyükelçisi (1940), Gürcistan Emniyet bakanı (1953), 1953 Aralık ayında kurşuna dizildi. 32, 36, 46

DENİKİN, Anton (1872-1947); İç savaş sırasında gönüllüler ordusu (beyaz ordu) kumandanı, 1920'de göç etti. 183

DİBENKO, Pavel (1889-1938); 1917'de Baltıklar'da Denizcilik Kurulu başkanı, askeri şef, kurşuna dizildi, aklandı. 202, 203

DİMİTROV, Georgi (1882-1949); Komintern başkanı (1935-1943). 106, 127, 300, 301, 342

DOSTOYEVSKI, Fedor (1821-1881); yazar. 248

DUBÇEK, Aleksander (1921-1992). 329

DULLES, Allen (1893-1969). 69

DULLES, John Foster (1888-1959). 83, 121

E

EDEN, Anthony (1897-1977). 75, 76, 81, 102

EHRENBURG, İlya (1891-1967); Yazar. 111, 297

EISENHOWER, Dwight (1890-1969). 83

F

FISCHER, Ruth (1895-1961). 128

FORD, Gerald (1913-). 76

FOTİYEVA, Lidya (1881-1975); Parti kıdemlisi, Lenin'in sekreteri, Halk Komiserleri Konseyi sekreteri (1918-1930). 218

FRUNZE, Mihail (1885-1925); İç savaş sırasında askeri yönetici, Askeriye halk komiseri (1924-1925). 189, 213, 221

FURTZEVA, Yekaterina (1910-1974);

Politbüro üyesi (1957-1961), Kültür Bakanı (1960-1964). 320, 321

G

GERASİMOV, Yossif (1922-); Yazar. 25

GLİNKA, Mihail (1804-1857); Besteci. 272

GOEBBELS, Josef (1897-1945). 32, 34, 85

GOERING, Herman (1893-1946). 32, 34, 342

GOLOVANOV, Aleksander (1904-1975); Hava mareşali. 39, 44, 67, 68, 74-76, 79, 80, 176, 249, 316, 346

GOLUNSKİ, Sergey (1895-1962); Hukukçu ve diplomat. 89

GOMULKA, Vladislav (1905-1982). 127

GORBAÇOV, Mihail (1931-); Politbüro üyesi (1980-1991), parti genel sekreteri (1985-1991), SSCB başkanı (1990-1991). 359, 364

GORKİ, Maksim (1868-1936); Yazar. 125, 152, 153, 205, 209, 211, 214, 216, 340

GOTTWALD, Klement (1896-1953). 130

GRABİN, Vassili (1900-1980); General. 65

GRİGOROVİÇ, Dimitri (1822-1900); Yazar. 137

GROMİKO, Andrey (1909-1989); Politbüro üyesi (1973-1988), SSCB Amerika Birleşik Devletler elçisi, daha sonra İngiltere elçisi (1943-1946, 1952-1953), Dışişleri bakan yardımcısı ve daha sonra bakanı (1946-1985), Sovyet Yüksek başkanı (1985-1988). 69, 89, 111, 303, 358

GROSSMAN, Vassili (1905-1964); Yazar. 330

GUÇKOV, Aleksandr (1862-1936); III. Duma başkanı, Geçici Hükümet'te savaş bakanı (1917), 1920'de göç etti. 150, 155

GUERAŞÇENKO; Dışişleri Bakanlığında iktisat daire başkanı 89

H

HARRIMAN, William Averell (1891-1986). 69, 90, 91, 103, 296

HESS, Rudolf (1894-1987). 34, 36

HIMMLER, Heinrich (1900-1945). 34

HITLER, Adolf (1889-1945). 19, 20, 22-25, 27-37, 39, 40, 41, 42, 46, 49, 50-53, 57, 71, 78, 86, 104, 118, 135, 262, 310, 325, 326, 345, 348

HOPKINS, Harry Lloyd (1890-1946). 110

HULL, Cordell (1871-1955). 110

I

İGNATOV, Nikolay (1901-1966); Merkez Komitesi sekreterlerinden (1952-1953, 1957-1960). 321

İKONNİKOV, Nikolay; Molotov'un gençlik arkadaşı. 140, 141

İNYATİYEV, Şimon (1904-1983); 1920'den itibaren Çeka'da, Devlet Güvenlik Bakanı (1951-1953), Tataristan ve Çaşkiri parti sekreteri (1953-1960). 295

İSTOMİNA, Valentina; Stalin'in evinde kahya. 266

J

JARUZELSKI, Wojciech (1923-). 358

JDANOV, Andrey (1896-1948); 1939'dan itibaren Politbüro üyesi, Leningrad parti sekreteri (1934-1944), Merkez Komitesi üyelerinden (1934-1948). 43, 46, 63, 64, 134, 222, 226, 242, 273, 275, 285, 300

JEMÇUJİNA, Polina Semyonovna (1897-1970); Molotov'un eşi. 18, 81, 168, 169, 203, 348

JUKOV, Georgi (1896-1974); SSCB mareşali . 48, 49, 53-58, 62-68, 88, 91, 283, 312, 321, 351

K

KAFTANOV, Sergey; Yüksek Eğitim Halk Komiseri. 277, 278

KAGANOVİÇ, Lazar (1893-1991); Politbüro üyesi (1930-1957), Merkez Komitesi sekreterlerinden (1928-1939), Taşımacılık Halk Komiseri (1935-1944), Bakanlar Kurulu başkan yardımcısı (1953-1957), 1962'de partiden dışlandı. 18, 24, 25, 56, 127, 131, 141, 227, 228, 240, 244, 249, 250, 255, 289, 290, 291, 311, 320, 322, 323, 362

KAGANOVİÇ, Maya (1919-); Lazar Kaganoviç'in kızı. 238

KALİNİN, Mihail (1875-1946); Politbüro üyesi (1926-1946), Merkez Uygulama ve daha sonra Yüksek Sovyet başkanı (1919-1946) .120, 144, 155, 166, 170, 171, 205, 240, 245, 255, 279, 280

KAMENEV, Lev (1883-1936); Politbüro üyesi (1919-1926), Moskova Sovyeti başkanı (1918-1926), 1936'daki ilk büyük davada suçlananlardan, kurşuna dizildi, aklandı. 111, 155-157, 159, 164, 170, 172-174, 185, 190, 191-196, 208, 210-212, 214, 219, 220-222, 230, 232, 279, 334, 338, 341, 344

KAPİTSA, Piyotr (1894-1984); Fizikçi, fizik Nobel ödüllü (1978). 97

KARAMZİN, Nikolay (1766-1826); Tarihçi. 251

KARİTON, Yuri (1904-); Fizikçi, Bilimler Akademisi üyesi. 95

KARMEN, Roman (1906-1978); Sinema yönetmeni. 270

KARPOV, Vladimir (1922-); Yazar. 154, 239

KAUTSKY, Karl (1854-1938); 179

KERENSKİ, Aleksandr (1881-1970); Sırasıyla adalet bakanı, savaş bakanı ve Geçici Hükümet bakanı (1917), 1918'de göç etti. 150, 153, 154, 155, 158, 176

KİBALÇİÇ, Nikolay (1853-1881); Devrimci, terörist, II. Aleksandr'a karşı yapılan eylemler nedeniyle asıldı. 176

KİROV, Sergey (1886-1934); Politbüro üyesi (1930-1934), 1926'dan itibaren Leningrad parti üyesi, 1934'de öldürüldü. 132, 186, 208, 215, 246, 279-285, 320

KİRPONOS, Mihail (1892-1941); General, savaşta öldü. 48, 53

KOLAROV, Vasil (1877-1950). 106, 107

KOLÇAK, Aleksandr (1873-1920). Amiral, iç savaş sırasında "Rusya yüksek vekili", Bolşevikler tarafından kurşuna dizildi. 199, 352

KOLLONTAY, Aleksandra (1872-1952); SSCB Norveç, Meksika ve İsveç büyükelçisi (1923-1945). 147, 202, 203

KONYEV, İvan (1897-1973); SSCB Mareşali. 62

KORNİLOV, Lavr (1870-1918); 1917'de başkumandan, beyaz ordu yöneticilerinden, savaşta öldü. 150

KOROLEV, Sergey (1907-1966); Füze ve uydu yapımcısı. 95, 96, 100, 346

KOSSİGİN, Aleksey (1904-1980); Politbüro üyesi (1948-1952, 1960-1980), Bakanlar Kurulu başkan yardımcısı (1940-1960), Bakanlar Kurulu başkanı (1964-1980). 246

KOZAK; Werner von Braun'un yardımcısı 96

KRASSİN, Leonid (1870-1926); Taşımacılık ve sonra Dış Ticaret Halk komiseri, SSCB İngiltere ve Fransa büyükelçisi. 220

KRESTİNSKİ, Nikolay (1883-1938); Maliye Halk Komiseri (1918-1921), Almanya'da büyükelçi (1921-1930), Dışişleri Halk Komiser yardımcısı, kurşuna dizildi, aklandı. 167, 174, 188, 222, 339, 343

KRJİJANOVSKİ, Gleb (1872-1959); Parti kıdemlisi, Planlama Komitesi başkanı (1921-1930), Bilimler Akademisi başkan yardımcısı (1929-1939). 175, 186

KRUPSKAYA, Nadejda (1869-1939); Lenin'in eşi. 165-168, 180, 210, 213-215

KRUŞÇEV, Nikita (1894-1971); Politbüro üyesi (1939-1964), parti genel sekreteri (1953-1964), bakanlar kurulu başkanı (1958-1964). 18, 22, 44, 46, 64, 65, 78, 85, 93, 108, 120, 127, 129, 131, 141, 186, 226, 240, 241, 243, 244, 246, 247, 253, 256, 265, 272, 273, 283, 284, 287, 290, 292-298, 302, 304-306, 309-329, 331, 332, 348, 349, 351, 355, 357, 360

KULEŞ, Andrey; Parti kıdemlisi. 137

KUN, Bêla (1886-1938). 126

KUPERİN; Kremlin tıp servisi şefi 298

KURÇATOV, İgor (1903-1960); Atom fizikçisi. 94, 95, 97, 98

KUYBİŞEV, Valeryan (1888-1935); Politbüro üyesi (1927-1935), 1930'dan itibaren Planlama Komitesi başkanı, Halk Komiserleri Konseyi başkan yardımcısı. 204, 205, 208, 340

KUZNETSOV, Aleksey (1905-1950); 1938'den itibaren Leningrad parti sekreteri, Merkez Komitesi sekreteri (1946-1949), kurşuna dizildi, aklandı. 296, 300, 354

KUZNETSOV, Anatoli (1929-1979); Yazar, 1969'da göç etti. 348

KUZNETSOV, Nikolay G. (1904-1974); Amiral, Denizcilik Halk Komiseri (1939-1946), Denizcilik bakanı (1951-1953), Deniz Kuvvetleri başkumandanı (1953-1956). 48, 49, 62, 69, 89, 238

KUZNETSOV, Vassili (1901-1990); SSCB Çin büyükelçisi (1953-1955), Dışişleri bakan yardımcısı, SSCB Sovyet Yüksek başkan yardımcısı (1977-1986). 303

KVANTALİANİ, Çota (1928-1977); Tarihçi. 15, 31, 33, 60, 140, 345

L

LARİN, İ. (1882-1932); İktisatçı, devrimci, kızı Buharin'le evlendi. 145

LENİN, Vladimir İlyiç (1870-1924); Bolşevik Partisi'nin kurucusu, Halk Komiserleri Konseyi başkanı (1917-1924). 11, 12, 16, 21, 44, 48, 74, 79, 94, 95, 123, 124, 135, 138, 139, 141, 144, 147, 149, 152-168, 170-186, 188-207, 209-225, 227-231, 233, 239, 244-246, 249, 252, 255, 257-261, 266, 275, 276, 278, 279, 285, 291, 317, 326, 328, 330, 334, 335, 338, 344, 356, 357, 360, 363, 364

LEVİTAN, Yuri (1914-1983); Moskova radyosu spikeri. 61

LİTVİNOV, Maksim (1876-1951); Dışişleri halk komiseri (1930-1939), SSCB Amerika büyükelçisi (1941-1943). 109, 110, 111, 112, 201, 255

LOZOVSKİ, Solomon (1878-1952); Dışişleri bakan yardımcısı (1939-1946), Sovinformbüro şefi (1941-1948), kurşuna dizildi, aklandı. 203

LUKOMSKİ, Pavel; Kardiyolog, tıp akademisi üyesi. 297

LUNAÇARSKİ, Anatoli (1875-1933); Halk Eğitimi komiseri (1917-1929), SSCB İspanya büyükelçisi (1933). 217

LVOV, Georgi, prens (1861-1925); Geçici Hükümet başkanı (1917), göç etti. 90, 155

M

MAHNO, Nestor (1888-1934); Anar-

şist, iç savaş sırasında köylü hareketi başkanı, 1921'de göç etti. 183

MALAŞKİN, Sergey (1888-1988); Yazar, Molotov'un arkadaşı. 118

MALENKOV, Georgi (1902-1988); Politbüro üyesi (1946-1957), Bakanlar Kurulu başkanı (1953-1955), 1961'de partiden ihraç edildi. 18, 56, 58, 60, 62, 86, 127, 131, 141, 230, 241, 246, 247, 254, 273, 290, 292-296, 298, 299, 302, 304, 305, 311-313, 322, 323, 349

MALİNOVSKİ, Roman (1876-1918); Merkez Komitesi üyesi (1912-1914), Ohrana ajanı, kurşuna dizildi. 131, 185

MALTSEV; Molotov'un gençlik arkadaşı. 139

MANUİLSKİ, Dİmitri (1883-1959); Komintern başkanı (1924-1943), Ukrayna Dışişleri bakanı (1944-1953). 128, 203, 217

MAO ÇE-TUNG (1893-1976). 113, 114-117, 128, 252

MARSHALL, George (1880-1959). 101

MARTOV, L. (1873-1923); Menşevik lider, 1920'de göç etti. 144, 145

MARX, Karl (1818-1883). 129, 133, 179, 193, 215, 260, 291, 294

MAYİSKİ, İvan (1884-1975); Diplomat, SSCB Finlandiya (1929-1932) ve İngiltere büyükelçisi (1932-1943), Dışişleri bakan yardımcısı (1943-1946). 89, 309

MEİR, Golda (1898-1978). 349

MENJİNSKİ, Viçeslav (1874-1934); 1919'dan itibaren Çeka'da, Gepeu şefi (1926-1934). 333, 340

MERETSKOV, Kiril (1897-1968). SSCB mareşali. 41, 341, 345

MERKULOV, Vsevolod (1895-1953); 1920'den itibaren Çeka'da, İçişleri komiser yardımcısı (1938-1946), 1953 Aralık ayında kurşuna dizildi. 308

MGELADZE, Akaki; Gürcistan parti birinci sekreteri. 23, 237, 274, 298, 299, 310

MİHALKOV, Sergey (1913-); Şair. 117

MİHAYLOV; Moskova sendikalar kurulu başkanı, Merkez Komitesi sekreterilerinden. 174, 188

MİKOLAJCZİK, Stanislaw (1901-1966). 65, 90

MİKOYAN, Anastas (1895-1978); Politbüro üyesi (1935-1966), Halk komiseri, daha sonra İçişleri ve Dış Ticaret bakanı (1926-1946), Halk Komiserleri Konseyi ve daha sonra Bakanlar Kurulu başkan yardımcısı (1937-1964), SSCB Yüksek Sovyet başkanı (1964-1965). 128, 167, 173, 259, 287, 293, 297, 306, 310-312, 320, 321, 322, 327, 331, 348, 362

MİLYUKOV, Pavel (1859-1943); Parti gençlik lideri, Geçici Hükümet Dışişleri bakanı (1917), göç etti. 105, 150

MİŞİN, Vassili (1917-); Bilimler Akademisi üyesi. 96

MOSKALENKO, Kiril (1902-1985); SSCB mareşali, Moskova askeri bölgesi kumandanı (1953-1960), Savunma Bakanı yardımcısı 93, 313

MUHAMMED Rıza (1919-1980). 79

N

NASIR, Cemal Abdul (1918-1970). 124

NEBOGATİKOVA, Anna; Molotov'un annesi 132

NEKRİÇ, Aleksandr (1920-1993); Tarihçi. 27, 49, 50

NİKOLAYEV; Kirov'un katili, 1935'de kurşuna dizildi. 283, 284

NOLİNSKİ, Nikolay; Molotov'un ağabeyi, besteci. 134, 136

NOVİKOV, Aleksander (1900-1976); Hava mareşali. 89

O

OKTİABRSKİ, Filip (1899-1969); Amiral. 53, 54

OLMİNSKİ, Mihail (1863-1933); Bolşevik Kıdemlileri Derneği başkanı. 155

ORJONİKİDZE, Grigori, diğer adıyla Sergo (1886-1937); Politbüro üyesi (1930-1937), Ağır Sanayi Halk Komiseri (1932-1937), intihar etti. 147, 208, 285, 286, 290

P

PAASİKİVİ, Ukho (1870-1956). 21, 180

PAULUS, Friedrich (1890-1957). 268

PAVLOV, Dimitri (1897-1941); General, kurşuna dizildi, aklandı. 43, 44, 46, 48

PAVLOV; Molotov'un tercümanı. 32, 111, 288

PEŞKOV, Zinovi (1884-1966); Sverdlov'un kardeşi ve Gorki'nin manevi oğlu, Fransız ordusu generali. 216

PİLNİAK, Boris (1894-1938); Yazar, kurşuna dizildi, aklandı. 213

PİYATAKOV, Georgi (1890-1937); Devlet Bankası müdürü (1917-1919, 1928-1929), İktisat Kurulu başkan yardımcısı (1923-1927), Ağır Sanayi Halk Komiseri yardımcısı (1930-1936), kurşuna dizildi, aklandı. 141, 257, 343

PİYATNİTSKİ (korosu); Kurucusu Mitrofan Piatnitski'nin adını taşıyan Rus halk korosu. 281

PLEHANOV, Georgi (1856-1918); İlk Rus Marksisti. 138, 158

PODTSEROB; Dışişleri Bakanlığı servis şefi 89

POLETAYEV, Nikolay (1872-1930); Kıdemli Bolşevik. 143

PONOMARENKO, Panteleymon (1902- 1984); Belarusya parti sekreteri (1938-1948), Merkez Komitesi sekreterlerinden (1948-1953), Kazakistan parti sekreteri (1954). 297

POSKREBİYÇEV; Stalin'in sekreteri. 54, 56, 243, 266, 271, 287, 288, 289, 295, 312

POSPELOV, Piyotr (1898-1979), Pravda'nın müdürü (1940-1949, 1952-1953), Merkez Komitesi sekreteri (1953-1960), Marx-Engels-Lenin Enstitüsü müdürü. 314, 315, 319

PREOBRAJENSKİ, Yevgeni (1886-1937); Merkez Komitesi sekreteri (1920-1921), daha sonra iktisadi kuruluşlarda çalıştı, kurşuna dizildi, aklandı. 167, 174, 203, 204

PURİÇKEVİÇ, Vladimir (1870-1920); Melek Mikail ve Rus Halkı Birliği başkanı. 150

PUŞKİN, Aleksander (1799-1837); Şair. 249, 260

R

RADEK, Karl (1885-1939); Komintern sekreteri (1920-1924), gazeteci, kurşuna dizildi, aklandı. 286, 338

RAKOSİ, Matias (1892-1971). 127

RAKOVSKİ, Kristian (1873-1941); SSCB Fransa ve İngiltere büyükelçisi (1923-1927), Sağlık Komiserliğinde memurluk yaptı (1934-1937), kurşuna dizildi, aklandı. 339

REAGAN, Ronald (1911-). 83, 91

REPİN, İlya (1844-1930); Ressam. 80

RIBBENTROP, Joachim von (1893-1946). 19, 21, 22, 24, 27-34, 89, 168, 300

RİBİN Aleksey; Stalin'in Güvenlik Servisi üyesi 67, 276

RİJKOV, İ.; General. 86, 87

RİKOV, Aleksey (1881-1938); Politbüro üyesi (1922-1930), Halk Komiserleri Konseyi başkanı (1924-1930), Posta halk komiseri (1931-1936), kurşuna dizildi, aklandı. 132, 159, 168, 173, 190, 193, 196, 208, 209, 210, 218, 221, 246, 255, 257, 261, 334, 339, 340, 344

RODZİANKO, Mihail (1859-1924); III. ve IV. Duma başkanı, göç etti. 150

ROKOSSOVSKİ, Konstantin (1896-1968); SSCB ve Polonya mareşali. 64, 67, 68, 91, 92, 93, 127, 277, 341, 345

ROOSEVELT, Franklin Delano (1882-1945). 33, 37, 70, 72-80, 82, 83, 109, 110

ROSENBERG (Julius ve Ethel); SSCB lehine casusluk yaptıkları gerekçesiyle 1953'de ABD'de idam edildiler. 98

ROSENGOLTZ, Arkadi (1889-1938); Dış Ticaret halk komiseri (1930-

1937), kurşuna dizildi, aklandı. 339, 340, 343

RUDENKO, Roman (1907-1981); Nuremberg davası savcısı (1945-1946), SSCB genel savcısı (1953-1961). 91, 320

RUDZUTAK, Yan (1887-1938); Politbüro üyesi (1926-1932), Taşımacılık Halk komiseri (1924-1930), Halk Komiserleri Konseyi başkan yardımcısı (1926-1937), kurşuna dizildi, aklandı. 196, 287

RUMİYANTSEV, Aleksey (1905-); İktisatçı, Akademi üyesi, Merkez Komitesi bilim departmanı şefi (1952-1955), Komünist'in ve daha sonra Pravda'nın baş redaktörü (1955-1965). 315

S-Ş

SAHAROV, Andrey (1921-1989); Fizikçi, Nobel Barış ödülü sahibi (1975). 95, 125, 348

SATYUKOV; Pravda'nın müdürü. 315

SCHOPENHAUER, Arthur (1788-1860). 133

SCHULENBURG, Werner von (1875-1944). 23, 35, 46, 47, 54, 56, 57

SEDAT, Enver (1918-1981). 124

SEMİÇASTNİ, Vladimir (1924-); Ukrayna ve daha sonra SSCB Komünist Gençlik sekreteri, KGB başkanı (1961-1967). 324

SERDİYUK, Aleksander; Merkez Komitesi üyesi. 323

SEREBRİYAKOV, Leonid (1890-1937); Merkez Komitesi sekreteri (1920-1921), Taşımacılık Halk komiserliği başkan yardımcısı (1922-1924), iktisadi kurumlara tayin edildi, kurşuna dizildi, aklandı. 167, 174

SEREBROV; Parti kıdemlisi. 154

SERGEYEV, Fedor; Artyom'un oğlu, Stalin'in manevi oğlu. 270, 272, 362

SEROV, İvan (1905-1990); Devlet Güvenliği memuru, KGB başkanı (1954-1958), GPU şefi. 321

SEVASTİYANOV, Vitali (1935-); Kozmonot. 210

SİMONOV, Konstantin (1915-1979); Yazar. 289

SİNİYAVSKİ, Andrey (1925-); Yazar, 1973'de göç etti. 347

SKRİABİN, Aleksander (1872-1915); Besteci. 134

SKRİABİN, Prohor, Mihail, Viktor, Vladimir, Sergey; Molotov'un büyükbabası, babası ve erkek kardeşleri 17, 132, 133, 134, 135, 136, 149, 363

SKVORTSOV-STEPANOV, İvan (1870-1928); İlk Mali işler halk komiseri (1917-1919), İşçi Birliği başkan yardımcısı, İzvestia'nın müdürü (1925-1927), Lenin Enstitüsü müdürü (1926-1928). 206, 280

SOKOLNİKOV, Grigori (1888-1938); Mali İşler Halk komiseri (1922-1926), SSCB İngiltere büyükelçisi (1929-1933), Dışişleri halk komiseri yardımcısı (1935-1936), kurşuna dizildi, aklandı. 161, 164

SOLJENİTSİN, Aleksandr (1918-); Yazar, edebiyat Nobel ödülü sahibi (1970). 340, 347

SOLUHİN, Vladimir (1924-); Yazar. 252

STADNİYUK, İvan (1920-); Yazar. 41, 42, 363

STALİN, Jozef (1879-1953); 1919'dan itibaren Politbüro üyesi, parti genel sekreteri (1922-1953), Bakanlar Kurulu başkanı (1941-1953), başkomutan. 3, 5, 12, 13, 15, 16, 19, 20, 23-25, 27-29, 31, 33, 36, 38-42, 44, 46-50, 51-61, 63-72, 74-82, 85-87, 89-100, 103-108, 110-113, 115, 117, 118, 120-124, 127-130, 134, 141, 145, 148, 149, 152, 155-160, 164, 166, 168, 170, 171, 173-176, 180-182, 188, 189, 190-194, 196-198, 201, 204, 206, 208-210, 213, 214, 217-278, 281-310, 312-330, 332, 333, 335-341, 343-346, 348-357, 360, 362

STEÇKİN, Boris (1891-1969); Fizikçi, Bilimler Akademisi üyesi. 346

STEKLOV, Yuri (1873-1941); İzvetsia'nın yazışleri müdürü (1917-1925), tarihçi, kurşuna dizildi, aklandı. 154

STOLİPİN, Piyotr (1862-1911); Bakanlar Kurulu başkanı (1906-1911), bir terörist tarafından öldürüldü. 142

STRUVE, Piyotr (1870-1944); İktisatçı, felsefeci, 1920'de göç etti. 142

SUHANOV, Nikolay (1882-1940); Sosyalist Devrimciler'den. 154

SURİTZ, Yakov; Diplomat, SSCB Türkiye, Almanya, Fransa büyükelçisi. 111

SURKOV, Aleksey (1899-1983); Şair 92

SUSLOV, Mihail (1902-1982); Politbüro üyesi (1952-1982), ideoloji servisi şefi. 320, 321, 359

SUVOROV, Aleksander (1730-1800); General, başkomutan. 92, 238, 266

SVANİDZE, Aleksey; Stalin'in kayınbiraderi, kurşuna dizildi, aklandı. 236

SVERDLOV, Yakov (1885-1919); Ekim Devrimi ertesinde Merkezi Uygulama başkanı. 139, 152, 160, 164, 188, 198, 216, 219, 229

SVETLOVSKİ; İstatikçi. 179

ŞAPOŞNİKOV, Boris (1882-1945); SSCB mareşali. 68, 92

ŞEBOLDAYEV, Boris (1895-1937); 1930'dan itibaren partinin Merkez Komitesi üyesi, kurşuna dizildi, aklandı. 281

ŞEPİLOV, Dimitri (1905-1994); Pravda'nın müdürü (1952-1956), Dışişleri Bakanı (1956-1957). 322, 323

ŞLİYAPNİKOV, Aleksandr (1885-1937); Parti kıdemlisi, Merkez Komitesi üyesi (1915-1922), "İşçi Muhalefeti" üyesi, kurşuna dizildi, aklandı. 146, 147, 152, 153, 202, 222

ŞOSTAKOVİÇ, Dimitri (1906-1975); Besteci. 275

ŞVERNİK, Nikolay (1888-1970); Parti kıdemlisi, SSCB sendikalar başkanı (1930-1944, 1953-1956), Parti Kontrol Komisyonu başkanı (1956-1966). 320

T

TANEYEV, Sergey (1856-1915); Besteci. 260

TAREYEV; Stalin'in doktoru. 298

TEVOSYAN (1902-1958); Halk komiseri, daha sonra sanayi bakanı. 316, 318, 362

THALMANN, Ernst (1886-1944). 162, 268, 325

THOREZ, Maurice (1900-1964). 129

TİMOÇENKO, Semyon (1895-1970); SSCB mareşali, Savunma halk komiseri (1940-1941). 48, 54, 55, 56, 58

TITO, JOSIP BROZ (1892-1980). 125, 130, 131, 185, 293

TOMSKİ, Mihail (1880-1936); Politbüro üyesi (1922-1930), intihar etti. 190, 209, 221, 279, 280, 334, 338

TOVSTUKHA, İvan (1889-1935); Parti kıdemlisi, Milliyetler Halk komiserliği okulu sekreteri (1918-1921), Merkez Komitesinde memur (1921-1930), Marx-Engels-Lenin Enstitüsü müdür yardımcısı. 289

TROÇKİ, Leon (1879-1940); Politbüro üyesi (1919-1926), Askeriye halk komiseri (1918-1925), 1929'da SSCB'den sınırdışı edildi, 1940'da öldürüldü. 111, 124, 144, 145, 160, 161, 163, 164, 170, 173, 174, 189, 190-194, 196, 204, 205, 211, 212, 214, 217-219, 220, 221, 224, 225, 231-234, 274, 275, 334, 338, 340, 341, 343, 344, 347

TRUMAN, Harry. 71, 83, 90, 91, 96, 97

TSEDENBAL, loumjaghin (1916-1991). 129, 130

TSİURUPA, Aleksandr (1870-1928); Parti kıdemlisi, Halk Komiserleri Konseyi başkan yardımcısı (1921-1923), Planlama Komitesi başkanı, Ticaret halk komiseri. 175, 186, 209, 210

TUKAÇEVSKİ, Mihail (1893-1937); SSCB mareşali, kurşuna dizildi, aklandı. 44, 65, 282, 283, 345

TUPOLEV, Andrey (1888-1972); Uçak mühendisi. 345, 346, 347

TURKİN, Vladimir; şair. 83, 84

TVARDOVSKİ, Aleksandr (1910-1971); Şair. 260

U

UHANOV, Konstantin (1891-1937); Donatım Halk Komiseri, kurşuna dizildi, aklandı 338

ULBRICHT, Walter (1893-1973). 303

UMANSKİ; SSCB Birleşik Devletler elçisi. 111

V

VANDERVELDE, Emil (1866-1938) 224

VAN MINH (1904-1974). 113

VANNİKOV, Boris (1897-1962); Halk komiseri, daha sonra savaş endüstrisi bakanı oldu. 68, 69

VASİLEVSKİ, Aleksander (1895-1977); SSCB mareşali. 49, 103, 238

VASNETSOV, Viktor (1848-1926); Ressam. 250

VATUTİN, Nikolay (1901-1944); General, savaşta öldü. 54

VİŞİNSKİ, Andrey (1883-1954); SSCB başsavcısı (1933-1939), Dışişleri bakanı. 89, 288, 336, 349

VLASOV, Andrey (1900-1946); Almanlar tarafından ele geçirilen general, naziler kontrolünde bir "Rusya'ya özgürlük ordusu" kurdu, 1946'da SSCB tarafından idam edildi. 345

VLASSİK; General, Stalin'in kişisel korumalarının şefi. 61, 89, 288, 295

VODOPİANOV, Mihail (1899-1980); Hava generali. 60

VORONOV, Nikolay (1899-1968); Topçu mareşali. 62

VOROŞİLOV, Kliment (1881-1969); SSCB mareşali, Politbüro üyesi (1926-1960), önce Savaş, sonra Savunma halk komiseri oldu (1925-1940), Yüksek Sovyet Konseyi başkanı (1953-1960). 21, 62, 109, 120, 134, 194, 196, 222, 235, 241, 254, 263, 273, 279, 283, 300, 301, 311, 320, 322

VOZNESSENSKİ, Nikolay (1903-1950); Politbüro üyesi (1947 1949), Planlama Komitesi başkanı (1938-1949), kurşuna dizildi, aklandı. 67, 254, 296, 300, 354

VRANGEL, Piyotr (1878-1928); İç savaş sırasında gönüllüler ordusu başkumandanı, 1920'de göç etti. 168

V UÇETİÇ, Yevgeni (1918-1974); Heykeltraş. 351, 352

Y

YAGODA, Genriş (1891-1938);

1918'den itibaren Çeka'da, İçişleri Halk Komiseri (1934-1936), kurşuna dizildi. 333, 339, 340, 343

YAKİR, Piyotr (1923-1982); Yona Yakir'in oğlu, tarihçi, muhalif. 347

YAKİR, Yona (1896-1937); Üst rütbeli asker, kurşuna dizildi, aklandı. 339

YAKOVLEV, Aleksandr (1906-1989); General, uçak yapımcısı. 26, 243

YEGOROV, Aleksander (1883-1939); SSCB mareşali, kurmay başkanı ve daha sonra genelkurmay başkanı, kurşuna dizldi, aklandı. 235

YEJOV, Nikolay (1895-1940); Merkez Komitesi sekreteri (1935-1939), İçişleri halk komiseri (1936-1938), kurşuna dizildi. 308, 337, 338, 339, 340

YENUKİDZE, Avel (1877-1937); Prezidyum merkez uygulama sekreteri (1918-1935), kurşuna dizildi, aklandı. 236

YEREMENKO, Andrey (1892-1970); SSCB mareşali. 64

YEVTUŞENKO, Yevgeni (1933-); Şair. 335

YOFFE, Abram (1880-1960); Fizikçi, Bilimler Akademisi üyesi. 97

YORDANSKİ, Nikolay (1876-1928); Editör, diplomat, SSCB İtayla büyükelçisi. 150, 154

YUDİN; SSCB Çin büyükelçisi. 318

Z

ZELDOVİÇ, Yakov (1914-1947); Fizikçi, Bilimler Akademisi üyesi 95

ZİNOVYEV, Grigori (1883-1936); Politbüro üyesi (1921-1926), Komintern başkanı (1919-1926), kurşuna dizildi, aklandı 111, 147, 158, 164, 165, 170, 173, 174, 183, 190-196, 201, 205, 206, 208, 211-215, 219-222, 232, 275, 279, 280, 285, 286, 334, 338, 341, 343, 344

ZOÇENKO, Mihail (1894-1958); Yazar. 272

Molotov, 1890'dan 1986'ya kadar süren asırlık hayatında, aralarında son Rus çarıyla Lenin, Stalin, Kruşçev, Brejnev ve Gorbaçov'un da bulunduğu tam 11 yönetici gördü. Bolşeviklere 16 yaşındayken katıldı. Ekim 1917'de devrimi yöneten beyin takımının yanı başındaydı. İç savaşa katıldı. Lenin sonrasındaki iktidar mücadelesinde Stalin'i destekledi ve onlarca yıl boyunca SSCB'nin iki numaralı adamı olarak kaldı. Lenin'den sonraki parti içi mücadelelerin, kolektifleştirme hareketinin, 1937-38 yargılamalarının, Nazi-Sovyet Paktı'nın ve 2. Dünya Savaşı'nın önemli figürlerindendi.

Molotov'un bir özelliği de, 2. Dünya Savaşı ve izleyen Soğuk Savaş döneminde Dışişleri Bakanlığı yapmış olması. Görevi nedeniyle tanıdığı Hitler'i, Churchill'i, Roosevelt'i de anlatıyor bu kitapta. Hatta yeri geliyor; Boğazlar üzerinde denetim hakkı ve Doğu Anadolu'dan toprak isteyip istemedikleri tartışmalarına da açıklık getiriyor. Molotov'un, 17 yıl boyunca aralıklarla yapılan 140 görüşmede şair ve yazar Feliks Çuyev'e anlattıkları her bakımdan ilginç, önemli ve sıradışı.

Yordam Kitap